

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLV, Nr. 4
IULIE—AUGUST
1986

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

**Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române**

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM

**Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos**

P. S. EPIFANIE

Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

Drd. MIHAI HAU

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
EDITORIAL, 23 August 1944 — Ziua de aur a istoriei neamului nostru . . .	7
DOLIUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE	
REDACTIA, Funeraliile Prea Feticrii Sale Dr. IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	11
INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE	
Diac. P. I. DAVID, Sfântul Mucenic Pantelimon-tămăduitorul	53
Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU, Cuvînt la duminica a III-a după Rusalii	58
Pr. Dr. VICTOR VLĂDUCEANU, La duminica a V-a după Rusalii — Mîracolul creștin	64
ARTICOLE ȘI STUDII	
Pr. Prof. Dr. CONSTANTIN GALERIU, Iubire și Invlere	67
Pr. Prof. Dr. DUMITRU RADU, Mîntuirea prin credință și fapte bune	71
Prof. Dr. EMILIAN POPESCU, Imaginea vieții de dincolo într-o provincie de marginie a imperiului Bizantin timpuriu (sec. IV—VI): Scythia Minor (Dobrogea)	90
Pr. Conf. Dr. ALEX. I. STAN, Ortodoxia învățaturii Sfîntului Ambrozie al Medio- lanului în lucrarea «De Bono Mortis»	101
ȘTIRI ECUMENICE	
Pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe	136
A. MANOLACHE, Dialoguri bilaterale intercreștine	142
DOCUMENTARE	
Pr. PAVEL ȘUȘARĂ, Antignosticismul, culpabilitatea și trumuseșea demonstrativă a unui text augustinian	147

IN APĂRAREA PĂCII

Pr. DAVID POPESCU, *Note, știri, comentarii*

153

ȘTIRI DIN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

Arhiepiscopia Bucureștilor

<i>O nouă serie de cursuri pentru muzeografi</i> (Pr. D. POPESCU)	157
<i>Resfințirea bisericii «Cuvioasa Parascheva» din Fierbinți</i> (Pr. MARIAN COMAN)	159
<i>Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos</i> (Arhim. IERONIM MOTOC) . . .	160

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR :**Manuscrisele înalțate la redacție nu se restituie !**

P. F. PATRIARH DR. IUSTIN MOIESCU

23 AUGUST 1944

ZIUA DE AUR A ISTORIEI NEAMULUI NOSTRU

Sărbătorim anul acesta la 23 August împlinirea a 42 de ani de la proclamarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, act istoric de excepțională însemnătate, care a marcat o eră nouă de profunde transformări în țara noastră.

Acest act istoric, de acum 42 de ani, s-a înscris pentru totdeauna în istoria și conștiința poporului nostru, ca o răscruce deschizătoare a unui drum glorios, de edificare a societății noastre. Energia și hotărârea cu care întreaga noastră națiune s-a ridicat la luptă, cu o largă participare a tuturor forțelor patriotice, a demonstrat voința întregii noastre națiuni de a zdrobi orice dominație străină și de a-și asigura, singură, un viitor strălucit.

De aceea, Ziua de 23 August 1944, privită în contextul larg al istoriei noastre multimilenare, ne apare ca un arc de boltă al devenirii noastre, înmănușind într-o nobilă sinteză, istoria cu profunde semnificații, mesajul de dreptate socială și națională al tuturor generațiilor care au contribuit la edificarea României moderne și contemporane. Aceasta se datorește bărbăției neînfricate împotriva dușmanului și încrederii nestrămutate în dreptatea cauzei și în biruință.

Astfel, în perioada istorică de după 23 August 1944 și, îndeosebi, în cea din ultimii 21 de ani, s-au produs multe transformări calitative în organizarea economică și socială a Patriei noastre, care au făcut dintr-o țară «eminamente agrară», cu o industrie slabă, un stat industrial agrar. S-a creat o industrie modernă, capabilă să realizeze echipamente și aparatură electronică la nivelul cel mai ridicat ale pieții mondiale, mașini de cea mai înaltă tehnicitate, vapoare de mare tonaj, avioane etc.

Calea dezvoltării independente s-a deschis prin victoria insurecției naționale române, antifasciste și antiimperialiste, bazate pe dragostea nemărginită pentru țara și pământul sfânt al patriei. Aceste înalte virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o nouă strălucire în focul insurecției armate din 1944 și în cruntele bătălii pe frontul antihitlerist.

După eliberarea sa, poporul nostru s-a alăturat cu întregul său potențial economic și militar în lupta pentru zdrobirea rezistenței hitleriste, după eliberarea întregului teritoriu al țării, alături de armata sovietică, contribuind la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unor părți

din Austria, pînă la victoria finală asupra fascismului. Jertfa supremă a celor 170.000 de militari români, uriașele sacrificii de ordin material, pentru susținerea frontului, au situat România pe locul al IV-lea în rîndul statelor care au contribuit la victoria de la 9 mai 1945.

De aceea, sărbătorirea acestei zile istorice a neamului nostru constituie și un omagiu de recunoștință adus miilor de luptători antifasciști, patrioți, bunilor și bravilor ostași și ofițeri, care și-au dat viața pentru eliberarea pămîntului strămoșesc.

Au trecut 42 de ani de la acea memorabilă Zi. În acest timp țara noastră s-a dezvoltat în toate domeniile. Cum am mai spus, în cei 21 de ani tot ce s-a realizat este rodul direct al activității muncitorilor, țărănilor și intelectualilor, a tuturor oamenilor muncii, care sub conducerea Președintelui țării noastre — Domnul Nicolae Ceaușescu, — au săvîrșit aceste strălucite victorii în întreaga dezvoltare economică și socială și au transformat România într-o țară care oferă lumii tabloul însuflețitor al unei societăți caracterizate prin forță și vitalitate, printr-un înalt dinamism și eficiență.

Opere și roade ale muncii întregului nostru popor constituie momente de înaltă mîndrie patriotică, prin înfăptuirile ce vorbesc exemplar despre forța uriașă a muncii pașnice, creatoare a unui popor ce-și materializează visurile, spre fericirea și bunăstarea sa. Grandiosul Canal Dunărea — Marea Neagră, magistrală albastră, care scurtează drumul fluviului spre mare și transformă pămînturile aride în bogate cîmpuri și bogate livezi, drumul care sfidează piscurile celor mai înalți munți ai țării — «Transfăgărășanul» — constituie triumfuri ale dirzeniei, îndrăznelii și priceperii constructorilor români. Marile Hidrocentrale Porțile de Fier I și II, și elegantele arcuri ale podurilor de peste Dunăre, Giurgeni, Cernavodă, elegantul metrou din Capitală, sistematizarea Dimboviței, noua urbanistică cu modernele și funcționalele ansambluri arhitecturale din București și mai toate orașele Patriei, toate, vorbesc lumii despre noua viață a acestui popor de harnici făurari și vocația lor de constructori.

În industrii moderne de «vîrf», ca electronica și electrotehnica, petrochimia și chimia, aviația și construcția de mașini, instalațiile de foraj terestru și marin, unicate de concepție și construcție românească, construcțiile de coloși navali ce străbat apele oceanelor, nu mai vorbim de cele cu mai mic tonaj, autoturismele și camioanele supergrele, calculatoarele electronice de diverse valori, locomotivele electrice și Diesel, toate sînt realizări românești roade ale istoriceii zile de 23 August. Toate reprezintă «Epoca Ceaușescu».

În prezent întreaga națiune își angajează forțele pentru realizarea celui de al VIII-lea cincinal, 1986—1990, care prevede sporirea producției industriale într-un ritm mediu anual cu 7,5—8,3 la sută. Dacă în anul 1985 producția industrială a fost de 100 de ori mai mare ca în 1944 și metalurgia țării este în stare să acopere nevoile țării în materie de laminate, țevi, produse triflate etc., într-o gamă foarte variată, în actualul cincinal producția va fi mai mare.

Pornind de la anul trecut — 1985 — asupra căruia se referă procentele de care am vorbit, vedem că în agricultură toate lucrările au fost reorganizate pe bazele proprietății socialiste și cooperatiste, producția crescînd de multe ori și fiind capabilă să acopere cerințele agro-alimentare ale țării și să-i rămînă disponibil și la export. Irigațiile au crescut.

Industria chimică a lansat în producție polimeri cu parametri ridicați, fire și fibre sintetice, coloranți și pigmenți organici, medicamente, reactivi etc.

Venitul național a crescut de 32 de ori față de 1950. În anul 1985 retribuția muncii era de 8 ori mai mare ca în anul 1950. Pentru realizarea unei vieți mai bune au crescut numărul locuințelor, al școlilor, spitalelor, creșelor, edificiilor sociale și sanitare etc., 82 % din populație au locuințe noi, 85 % au aparate de radio, 70 % au televizoare, 58 % au frigidere. Două familii din cinci au mașini de spălat rufe și o familie din opt au autoturism.

În anul 1985 numărul muncitorilor angajați era de 7,7 milioane, iar specialiști peste 600.000.

În știință și tehnică sînt 235.000 de cadre, care se ocupă cu cercetarea în toate domeniile.

Învățămîntul obligatoriu de 10 ani este generalizat. 80 % dintre tineri urmează liceul de 12 ani.

Fondurile alocate de către Stat pentru activitatea social-culturală, pensionării, alocației pentru copii, ajutor mamei cu mai mulți copii, toate acestea vor ajunge în anul 1990 la peste 15.000 lei de familie.

În același timp se va înregistra creșterea în comerțul extern precum și în programul edilitar cînd vor fi construite încă 750.000 de apartamente.

Sărbătorim în acest an Ziua Națională a poporului nostru în cadrul «Anului Internațional al Păcii». Și cu acest prilej întregul nostru popor, într-un glas, prin Conducătorul său, Domnul Nicolae Ceaușescu, și-a manifestat dorința lui de a se statornici în lume o pace dreaptă și sigură, cerînd încetarea cursei înarmărilor, și în primul rînd a celei nucleare, care reprezintă o primejdie asupra vieții și a însăși existenței pe planeta noastră, trecerea la dezarmare și înlocuirea planurilor acestora cu programe de dezvoltare economico-socială, oprirea escaladării înarmărilor și reducerea cheltuielilor militare sînt obiective cardinale, cerințe fundamentale, a căror înfăptuire să aibă loc în acest an.

În această direcție România a oferit un exemplu strălucit sporind constant partea din venitul național destinată programelor de dezvoltare economico-socială. Dacă s-ar trece la programele de dezarmare, fondurile astfel «demobilizate» luînd destinație pașnică în fiecare țară, ar contribui la însănătoșirea climatului internațional, ar fi afectate unor proiecte de dezvoltare atît de necesare întregii omeniri. Cu aceste gînduri patria și poporul nostru sărbătorește Ziua de 23 August.

Culte din patria noastră, au beneficiat și ele de binefacerile aduse de către revoluția de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944. Bazate pe principiul iubirii, al respectului reciproc

și al colaborării tuturor credincioșilor, și-au întins miinile cu încredere și au contribuit la ridicarea și consolidarea unui ecumenism plin de roade.

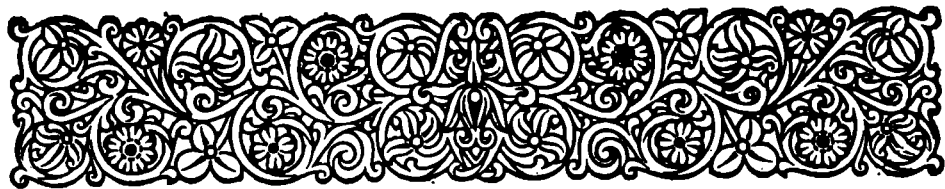
Biserica noastră, conștientă fiind că ea este provenită din popor prin preoțimea și slujitorii ei, și-a îndreptat activitatea mai ales pentru binele poporului, nevoind să rămână izolată de viața și idealurile acestuia. Și-a îndreptat urechea și inima asupra celor mulți și neajutorați, asupra celor săraci și umili, căutînd să aplice sfaturile milosteniei, ale ajutorării, cunoscînd și învățăturile dumnezeiești de pe Muntele Fericirilor: «fericiți cei milostivi, că aceia vor vedea pe Dumnezeu, fericiți cei flămînzi și însetoși de dreptate că aceia se vor sătura».

În privința vremurilor actuale Biserica noastră și preoțimea ei, este conștientă de pericolul ce amenință pacea, viața și progresul întregii omeniri. De aceea merge pe drumul pe care pășește cu vrednicie întregul nostru popor, și ascultă de glasul conducătorilor ei duhovnicești și de glasul Conducătorului Țării noastre, care a răsunit și a lăsat un puternic ecou de dragoste, respect și umanism pentru cel mai de preț bun al omenirii, «Omul», viața și fericirea întregii omeniri.

Drumul care a pornit de la 23 August, cînd pentru țara și poporul nostru a răsărit un soare nou, al libertății și a început o epocă a marilor realizări, cea mai fericită din istoria noastră milenară, Biserica îl urmează, cu întreaga sa bogăție spirituală, cu preoțimea și credincioșii ei, spre pace, colaborare, încredere, progres și fericirea tuturor.

REDAȚIA

FUNERALIILE PREA FERICIRII SALE IUSTIN MOISESCU, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

«Regretînd profund încetarea din viață a patriarhului Iustin Moiescu, exprimăm Sinodului Bisericii Ortodoxe Române cele mai sincere condoleanțe.

Prin moartea patriarhului, Biserica Ortodoxă Română, cultele din România pierd un slujitor devotat, care în climatul de deplină libertate religioasă asigurat și garantat de Constituția și legile țării, a desfășurat o largă activitate în sprijinul celor mai bune tradiții patriotice ale Bisericii Române și a acționat cu însuflețire pentru ca întregul cler să sprijine consecvent eforturile poporului nostru pentru progres și bunăstare, pentru edificarea României noi, independente și suverane, pentru promovarea politicii sale de pace, înțelegere și colaborare între toate națiunile lumii».

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, în numele membrilor Sfintului Sinod, a mulțumit în mod deosebit conducerii supreme de stat pentru tot sprijinul și binevoitoarea înțelegere arătate Bisericii Ortodoxe Române în această tristă împrejurare și prin următoarea telegramă :

*Excelenței Sale,
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Republicii Socialiste România,*

Mult Stimat Domnule Președinte,

Adînc îndurerăți de marea pierdere suferită prin trecerea la cele veșnice a patriarhului Iustin Moiescu, Sinodul, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române Vă exprimă cele mai calde mulțumiri pentru condoleanțele transmise și pentru aprecierile făcute în scrisoarea Consiliului de Stat, precum și pentru prezența la funeralii a reprezentantului Înaltei Conduceri a Țării.

Vă adresăm, de asemenea, îndatorate mulțumiri și profundă recunoștință pentru deosebita înțelegere arătată de Excelența Voastră și în această tristă împrejurare. Membrii Sinodului și noi, personal, în calitatea ce ne-a revenit de Locțiitor de patriarh, împreună cu clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, Vă asigurăm, mult stimate Domnule Președinte, că vom sluji și în continuare cu statornic devotament interesele poporului român, vom sprijini cu toată dăruirea înălțarea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, pe noi trepte de civilizație și progres, înfăptuirea politicii înțelepte a Țării noastre de promovare a păcii și înțelegerii între popoare.

† TEOCTIST

Mitropolitul Moldovei și Sucevei
Locțiitor de patriarh al Bisericii
Ortodoxe Române

În dimineața zilei de 31 iulie 1986, orele 4,00, s-a stins din viață cel ce, timp de aproape zece ani, a fost patriarhul Bisericii Ortodoxe Române — Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu.

Vestea încetării din viață a Prea Fericirii Sale a umplut de durere ierarhii, preoții, călugării și credincioșii Bisericii noastre. Prea Fericitul Patriarh Iustin Moisescu s-a impus în viața Bisericii Ortodoxe Române ca o personalitate de excepție și va rămâne ca atare în amintirea celor care l-au cunoscut și în istoria Bisericii căreia i-a slujit ca arhipăstor peste 30 de ani, dintre care aproape 10 ani ca întiiistătător.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin s-a născut la 5 martie 1910, în comuna Albești, satul Cîndești din fostul județ Muscel, fiind unul din cei patru copii ai învățătorului Ion și ai Mariei Moisescu. Învățătorul Ion Moisescu a murit pe cîmpul de luptă în primul război mondial. Tinărul Iustin, rămas ca și ceilalți frați ai săi în grija mamei lor, după absolvirea școlii elementare (1918—1921) s-a înscris la liceul «Dinicu Golescu» din Cîmpulung-Muscel, de unde s-a transferat ca bursier la Seminarul teologic «Patriarhul Miron» de la mănăstirea Negru Vodă. Acest seminar fusese înființat pentru copiii orfani de război.

În timpul anilor de seminar, tinărul Iustin Moisescu s-a remarcat ca un element excepțional. A absolvit Seminarul în anul 1930 ca șef de promoție.

În același an, patriarhul Miron îl trimite, ca bursier, la Facultatea de teologie a Universității din Atena, unde în anul 1934 obține titlul de licențiat în Teologie, cu calificativul «foarte bine». Între anii 1934—1936, tinărul licențiat în Teologie de la Atena va studia la Facultatea de teologie romano-catolică a Universității din Strasbourg, lucrînd în același timp la teza de doctorat. În anul 1936 se reîntoarce în Grecia unde, în iunie 1937, a luat doctoratul în Teologie la Universitatea din Atena cu lucrarea «*Evagrie Ponticul, viața, opera și învățătura*», obținînd calificativul «excepțional».

În anul 1937, revenit în țară, tânărul doctor în Teologie al Universității din Atena își face echivalența titlurilor universitare obținute în străinătate. În timpul anului școlar 1937—1938 doctorul în Teologie Iustin Moiescu funcționează ca profesor de limbă latină la Seminarul «*Mitropolitul Nifon*» din București.

În anul 1938, la cererea Bisericii Ortodoxe Poloneze și a guvernului polon, este trimis ca profesor de Studiul Noului Testament la Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Universitatea din Varșovia. Revine în țară în anul 1939 datorită izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Între anii 1939—1940 a făcut serviciul militar la școala de ofițeri din Ploiești.

Din anul 1940 a funcționat ca profesor de Exegeza Noului Testament la Facultatea de Teologie din Cernăuți și apoi din Suceava, pînă în anul 1946 cînd va fi transferat la Facultatea de Teologie a Universității din București.

În anul 1949 devine profesor titular la Catedra de Studiul Noului Testament la Institutul teologic universitar din București, unde funcționează pînă în anul 1956. În urma trecerii spre cele veșnice a mitropolitului Nicolae Bălan, profesorul de Teologie Iustin Moiescu, la 26 februarie 1956, a fost ales Mitropolit al Transilvaniei, după ce, la 23 februarie fusese hirotonit diacon de episcopul-vicar patriarhal de atunci, Teoctist Botoșăneanul, și preot la 24 februarie de episcopul-vicar patriarhal Antim Nica.

Călugărindu-se la Mînăstirea Cernica, la 8 martie 1956, la 15 martie același an va fi hirotonit arhiepiscop de patriarhul Justinian, mitropolitul Firmilian al Olteniei și de episcopul Nicolae Colan al Clujului. La 18 martie 1956 a fost înscăunat ca mitropolit al Transilvaniei.

După încetarea din viață a mitropolitului Sebastian Rusan, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Transilvaniei a fost ales la 10 ianuarie 1957 mitropolit al Moldovei și Sucevei, păstorind Mitropolia Moldovei pînă la 12 iunie 1977, cînd, ca urmare a trecerii patriarhului Justinian la cele veșnice, a fost ales patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a fost personalitate de prim rang în viața Bisericii noastre în ultimii 40 de ani. Specialist în patristică, dar predînd Exegeza Noului Testament, Prea Fericirea Sa a fost un mare profesor de Teologie. Pe durata șederii sale la Varșovia a alcătuit în limba polonă următoarele cursuri: «*Introducerea generală și specială în cărțile Noului Testament*» (480 p. dactilografiate), «*Exegeza Epistolei Sfîntului Pavel către Galateni*» (165 p.), «*Exegeza prologului Evangheliei după Ioan*» (56 p.). La Cernăuți și Suceava a alcătuit cursuri de: «*Introducere în cărțile Sfînte ale Noului Testament*», «*Exegeză*» și «*Ermeneutică biblică*». Ca profesor la București va publica următoarele lucrări: «*Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom*» (1942), «*Originea parabelor Mîntuitorului*» (1944), «*Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena*» (1946), «*Ierarhia bisericească*» (1955) și «*Simbolica*» lui Hr. Androutzos, tradusă din grecește în 1955. În revistele teologice a publicat o serie de studii, dintre care putem enumera: «*Despre mărturisirea ortodoxă*» (B.O.R. 5—6/1945, pp. 357—362), «*Sfîntul Pavel în existența principalelor comunități creștine în pe-*

rioadă apostolică» (S. T. nr. 7—8/1951, pp. 398—416), «*Bazele activității Bisericii pentru apărarea păcii*» (S. T. nr. 3—4/1953, pp. 247—268), «*Biserica Ortodoxă Română în lupta pentru pace*» (S. T. nr. 7—8/1953, pp. 554—576), etc.

Lucrările fostului profesor Iustin Moiescu se disting printr-o bogată documentație (atât în ceea ce privește informația de actualitate, cât și accesul la sursele patristice), forma de exprimare fiind concisă și clară.

Ca mitropolit al Transilvaniei și după aceea al Moldovei, I. P. S. Iustin s-a dovedit la înălțimea așteptărilor celor ce l-au ales arhipăstor, receptiv la problemele ridicate de lumea contemporană, capabil să conducă instituția, în fruntea căreia se afla, pe calea păcii și a prosperității, a vieții celei noi ce se făurea la noi. Dr. Iustin Moiescu, ca mitropolit a predicat Cuvîntul Domnului cu competență și clarviziune, în pastoralele trimise clerului și credincioșilor sau în diversele cuvîntări, bogate în idei religios-morale, umanitare, sociale și patriotice, rostite în slujbele religioase sau la întîlnirile cu clerul și la forurile bisericești internaționale sau în forul legislativ al țării, Marea Adunare Națională, ca deputat.

Pe plan administrativ-bisericesc, de numele lui se leagă restaurarea mînăstirilor și multor biserici din Moldova, ca și construirea noului local al Seminarului teologic de la Mînăstirea Neamț. Pe plan extern, a fost ani de-a rîndul președintele Comisiei de relații externe a Bisericii Ortodoxe Române. A condus multe delegații ale Bisericii noastre la diverse întruniri intercreștine peste hotare. A fost membru în forurile de conducere a diverselor organisme bisericești internaționale.

În 1977, Prea Fericirea Sa venea la cîrma Bisericii Ortodoxe Române după vrednicul său înaintaș, fericitul întru adormire patriarhul Justinian. Găsea o Biserică bine organizată, cu instituții demne de admirat, situație la care contribuise, de altfel, ca membru al Sfintului Sinod. Venea însă după marea catastrofă care a lovit țara noastră în primăvara anului 1977, cutremurul. Multe dintre lăcașurile de cult restaurate de fostul patriarh erau avariate. Mai precis, noul patriarh a găsit peste 800 de biserici dărîmate sau avariate epoci de cutremur. O grea moștenire. Avea în față exigențele unei epoci de reconstrucție a lăcașurilor de cult. Curînd, după urcarea pe tron, a și început acțiunea de reconstrucție, reconsolidare și restaurare a locașurilor de cult. A urmărit îndeaproape această acțiune, îndrumînd, împreună cu cadre de specialitate competente, procesul de înlăturare a urmărilor cutremurului. Cu o generozitate părintească și dragoste față de locurile de închinăciune ale credincioșilor, a acordat ajutoare substanțiale tuturor parohiilor și mînăstirilor, care au cerut, pentru readucerea în stare de bună funcționare a lăcașurilor de cult care au suferit sau au fost dărîmate de cutremur.

Grija pentru restaurarea unor monumente de artă bisericească veche a continuat. Astfel, prin grija Prea Fericirii Sale a reîntinerit Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel, Biserica Sf. Gheorghe Nou din București a fost readusă la frumusețea cea dintîi din ruinele în care o lăsase cutremurul. Au fost întreprinse și încheiate ample lucrări la Mînăstirile Curtea de Argeș, Zamfira, și complexul de la

Techirghiol. Au fost zidite noi biserici, cum ar fi cele de la Zimnicea (oraș aproape în întregime dărîmat de cutremur) și Scheiul de Sus. A deschis vaste șantiere la Popești-Leordeni pentru construirea noilor ateliere ale Patriarhiei și la ferma Jercălăi.

Cea mai mare grijă a Prea Fericirii Sale pe plan edilitar gospodăresc a fost construirea unui nou local pentru Institutul teologic din București și Centrul ecumenic. După ani de studiere a planurilor și condițiilor construirii noului local, s-a convenit ca localul noului Institut teologic și Centrul ecumenic să fie construit lângă actualul local al Institutului teologic. Potrivit planurilor aprobate și dispozițiilor Prea Fericirii Sale, lucrările de construcție a noului local au început de cîțiva ani. Pînă în prezent s-au efectuat lucrările de consolidare și structura de rezistență la clădirea veche, munca la aceste clădiri fiind în plin proces de desfășurare.

În catedrala patriarhală, prin grija Prea Fericirii Sale, s-au executat ample lucrări: pictura a fost restaurată, catapeteasma a fost curățită, iar pardoseala veche, din dale de piatră, a fost înlocuită cu una nouă din dale de marmură albă. A acordat o grijă deosebită problemei translării unor edificii bisericești de importanță istorică (clădirea care adăpostește biblioteca și Cancelaria Sfîntului Sinod de la Mînăstirea Antim) și biserici Olari, Mihai Vodă, Sf. Ilie-Rahova, Schitul Maicilor, Sf. Ioan, din București, care cereau să fie reamplasate din motive de sistematizare a Capitalei.

O grijă deosebită a arătat Prea Fericirea Sa pentru formarea preoților altarelor străbune. În acest sens atenția Prea Fericirii Sale s-a îndreptat spre cursurile învățămîntului teologic mediu, spre sistemul de învățămînt teologic superior și spre cursurile de reciclare a preoților. Sub îndrumarea Prea Fericirii Sale, a fost revizuită programa analitică a Seminarilor teologice și structurată potrivit nevoilor actuale de pregătire a seminaristilor. S-au tipărit manuale noi pentru uzul seminarial (Studiul Vechiului Testament, Studiul Noului Testament, Morala creștină etc.) și s-au retipărit și actualizat altele (manualele de limba greacă și limba latină), Manualul de Istoria Bisericii Ortodoxe Române etc. S-a îngrijit, spre exemplu, ca la Seminarul teologic din Arhiepiscopia Bucureștilor să urmeze cursurile un număr de elevi care să poată constitui noua promoție de preoți de mîine.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a acordat o atenție deosebită învățămîntului teologic superior. Catedrele și programa analitică a Institutelor teologice ortodoxe au fost de așa manieră structurate, încît să se poată forma aici viitori preoți dar și fii devotați ai patriei. Urmărind ca studenții institutelor noastre teologice să poată obține o bună formație teologică, Prea Fericirea Sa a dispus dotarea unor cursuri universitare și dicționare teologice, acordînd totodată o atenție deosebită modului în care era selectat materialul pe care revistele centrale și revista Arhiepiscopiei Bucureștilor (*«Glasul Bisericii»*) urma să-l publice. A îndrumat ca studiile și articolele publicate, cît și partea pastoral-omiletică sau patriotică să acopere cerințele procesului de învățămînt.

Pentru îmbogățirea zestrei spirituale a preoților și credincioșilor, Prea Fericirea Sa a inițiat o vastă acțiune de traducere și editare în

limba română a principalelor opere patristice care urmau să umple golurile de mult simțite în cultura teologică românească. Este vorba de colecția «*Părinți și scriitori bisericești*». Au fost atrași în colectivele de traducători numeroși specialiști, teologi și filologi. Traducerile publicate în această colecție au urmat înalte exigențe științifice; ele sînt făcute după textele originale tipărite în ediții critice, fiind precedate de ample studii care ne introduc în gîndirea părinților ale căror lucrări au fost traduse. Cărțile apărute și cele care vor apare în această colecție au fost și sînt destinate parohiilor și bibliotecilor școlilor noastre teologice.

Tot la îndemnul Prea Fericirii Sale s-a inițiat colecția «*Biblioteca teologică*», menită să publice o parte din strădaniile teologilor noștri. Vrînd să facă cunoscută mai bine arta bisericească românească de la începuturi pînă astăzi, Prea Fericirea Sa a inițiat editarea, în românește și în limbi de circulație mondială, a cîtorva volume din «*Arta creștină în România*». La acestea se mai adaugă cele cîteva ediții ale Noului Testament și ale Sfintei Scripturi.

Un alt aspect al modului în care Prea Fericirea Sa a înțeles formarea preoțimii române pentru misiunea ei din zilele noastre îl constituie cursurile de îndrumare misionară organizate la Institutele teologice din București și Sibiu. Nu era ceva nou, dar Prea Fericitul Patriarh Iustin a făcut ca la ele să se țină mai mult seama de aspectul practic-pastoral, astăzi, cînd «*moda*» trecerii la diverse secte bîntuie, din nefericire, și printre fiii Bisericii noastre. A supravegheat organizarea cursurilor de îndrumare a personalului deservent la muzeele și colecțiile de artă ale bisericii și mînăstiri, ajunse pînă la a 22-a ediție. S-a îngrijit de buna desfășurare a conferințelor teologice interconfesionale în vederea apropierii și mai mari a diverselor culte religioase din România. Nici ortodocșii români care se află dincolo de frontierele țării nu s-au bucurat mai puțin de purtarea de grijă a Prea Fericirii Sale. Au fost organizate noi parohii în străinătate, de a căror înzestrare și bună funcționare s-a îngrijit îndeaproape.

Precum era de așteptat, Prea Fericitul Patriarh Iustin a continuat activitatea sa în scopul menținerii și întăririi legăturii frățești dintre Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici Ortodoxe surori. A făcut vizite cîtorva dintre aceste Biserici și a primit vizita delegațiilor unor Biserici, convins fiind că atîta vreme cît Ortodoxia va fi unită și va duce mesajul evanghelic așa cum l-a primit de la Sfinții Apostoli, dialogul cu celelalte Biserici va fi rodnic, iar Mișcarea ecumenică își va atinge obiectivele propuse. Prea Fericirea Sa a continuat bunele relații și a sporit contactele Bisericii noastre cu celelalte Biserici creștine, făcînd totodată ca rolul Bisericii Ortodoxe Române în Organizațiile creștine mondiale să crească.

Prea Fericitul Patriarh Iustin și-a îndeplinit în același timp, cu totală dăruire, misiunea de ales al națiunii în formulă supremă de conducere a țării, Marea Adunare Națională, organul suprem legislativ al Patriei, în care a fost deputat în mod neîntrerupt din 1957. A fost membru al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

În aceste foruri Prea Fericirea Sa a fost întotdeauna purtătorul de cuvânt al Bisericii noastre, aducând azeziunea ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la întregul complex de acțiuni și măsuri adoptate pentru ridicarea patriei pe noi culmi de progres și civilizație.

Fericitul întru adormire, Patriarhul Iustin a fost un mare luptător pentru pace, dat fiind convingerile lui, potrivit cărora *«pacea este însușirea sau caracteristica firească a vieții popoarelor»*. El a înțeles că pacea în lume — idealul dintotdeauna al omenirii — reprezintă o lege vie, o cerință a rațiunii, o necesitate a vieții. Chiar și ecumenismului contemporan a reușit să-i dea o notă distinctă prin predica și trăirea păcii în principalele organizații mondiale. Patriarhul Iustin a activat în lupta pentru pace, a scris și a cuvântat de multe ori despre pace. Nu întâmplător la a XV-a aniversare a Mișcării Mondiale pentru pace Patriarhul Iustin a primit Medalia Consiliului Mondial al Păcii.

Patriarhul Iustin a fost un teolog și un ierarh responsabil de formația și de locul pe care le-a avut în Biserica românească. A căutat să-și împlinească datoria de teolog și ierarh înțelegând profund drumul nou pe care țara noastră a pășit după cel de al doilea război mondial. A făcut tot ce i-a stat în putință pentru ca Biserica Ortodoxă Română să fie și să rămână o instituție adecvată vremurilor noastre, o instituție realmente *a poporului*. A fost una din ideile care l-au călăuzit pe toată durata arhiepiscopiei sale.

Acum, în momentul trecerii spre cele veșnice, privind retrospectiv viața și activitatea Prea Fericirii Sale, le vedem împodobite cu alese virtuți de părinte și slujitor al Bisericii strămoșești și al neamului căruia îi aparține. De aici înțelegem cu atât mai mult meritul său în fața istoriei și de ce s-a bucurat atât de mult de prețuirea Sfântului Sinod și a fiilor Bisericii noastre și de ce s-a bucurat de stima celor care l-au cunoscut. Pentru ca toți cei care vor auzi sau vor citi despre el vor pomeni numele celui care a fost Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu respect și venerație.

În ziua decedării Patriarhului Iustin, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit sub președinția Înalț Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, care, potrivit Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, a devenit Patriarh Locotenent. S-a constituit Comisia însărcinată cu organizarea funeraliilor, al cărei președinte a fost Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nestor, și s-a formulat un text consemnat în Cronica Patriarhiei prin care se anunța încetarea din viață a Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Iustin Moiescu. Textul sună în felul următor :

«Sinodul Bisericii Ortodoxe Române anunță cu profundă mihnire încetarea din viață a patriarhului Iustin Moiescu.

Născut la 5 martie 1910 în comuna Albești, județul Argeș, și-a făcut studiile la Seminarul teologic din Cîmpulung Muscel, după care a absolvit cu calificative excepționale Facultatea de Teologie a Universității din Atena, unde a obținut apoi și titlul de doctor în teologie.

După o carieră strălucită de profesor la înalte școli de învățămînt teologic din țară și din străinătate, a fost ales în anul 1956 mitropolit al Ardealului. Din 1956 pînă în 1977 a fost mitropolit al Moldovei și Sucevei. La 19 iunie 1977 a fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

În climatul de deplină libertate religioasă garantată de Constituția și legile țării, patriarhul Iustin Moiescu a desfășurat o vastă activitate creatoare, animată de nobile simțăminte patriotice, oferind un strălucit exemplu de implicare în strădanile poporului al cărui fiu a fost pentru făurirea României noi, moderne și independente. A fost un statornic promotor al bunelor raporturi ecumenice între cultele din țara noastră și a contribuit la asigurarea climatului de respect reciproc și înțelegere între acestea, în vederea sprijinirii efortului general de progres și prosperitate al poporului nostru.

În relațiile internaționale ale Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul Iustin Moiescu a militat consecvent pentru sporirea aportului tuturor cultelor la apărarea bunului cel mai de preț al omului — dreptul la viață, la pace, pentru statornicirea unor relații de înțelegere și cooperare între popoare.

Patriarhul Iustin Moiescu a fost deputat în Marea Adunare Națională. A fost, de asemenea, membru în Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Prin încetarea din viață a patriarhului Iustin Moiescu, Biserica Ortodoxă Română și cultele din țara noastră pierd un ilustru ierarh și un înflăcărat patriot care și-a dedicat tot talentul și strădanile sale slujirii Bisericii și poporului căruia i-a aparținut.

•

Ceremonia înmormintării va avea loc în Catedrala patriarhală din București, duminică, 3 august, ora 11,00».

După cum a fost anunțat, funeraliile Patriarhului Iustin Moiescu s-au desfășurat în ziua de 3 august 1986, în Catedrala patriarhală.

•
•

Au luat parte reprezentanți ai autorităților de Stat și bisericești. Din partea autorităților de Stat au fost prezenți: Dl. Gheorghe Rădulescu, vicepreședinte al Consiliului de Stat, Dl. Constantin Arseni, vicepreședinte al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, o delegație a Consiliului Național pentru apărarea Păcii, reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai Consiliului Popular al Capitalei, care au adresat membrilor Sfintului Sinod și Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist condoleanțe în numele lor și al forurilor pe care le reprezentau. Au participat membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Orto-

doxe Române, șefi ai cultelor din țară, profesorii școlilor noastre teologice, membri ai clerului și credincioși. Au fost de față reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe și ai altor Biserici și Organizații internaționale. Dintre aceștia amintim : I. P. S. Bartolomeu de Filadelfia, din partea Patriarhiei Ecumenice ; I. P. S. Juvenalie de Crutița și Colomna și Arhim. Nicolae Gigoski, din partea Patriarhiei Moscovei ; Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei ; I. P. S. Pantelimon de Corint și I. P. S. Teofilos de Megalopolis, reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Grecia ; Mgr. Making Basil și P. C. Dancourt Gérard, din partea Bisericii Romano-Catolice ; P. C. John Sherwood — capelan la București, reprezentant al Bisericii Anglicane ; P. C. Nicolae Apostola, reprezentant al I. P. S. Victorin din America ; P. S. Germain de Saint Denis, întiiistătătorul Bisericii Ortodoxe Catolice din Franța ; Dr. Glen Garfield Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, reprezentând atât organizația pe care o conduce cât și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și I. P. S. Pankratie de Stara Zagora (Bulgaria), vicepreședinte al Conferinței Creștine pentru Pace.

Au prezentat condoleanțe și au depus coroane de flori la catafalcul patriarhului defunct diplomați străini și ambasadori ai unor țări prietene României și patriarhului defunct.

La catafalcul defunctului a fost depusă o coroană de flori din partea președintelui Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu.

Slujba înmormântării a fost precedată de o ședință de doliu care a avut loc în Palatul patriarhal.

Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Patriarh locotenent, a deschis această ședință, aducînd un ultim omagiu patriarhului defunct, totodată arătînd că, în ciuda faptului că înfățișarea fizică se va risipi în țărîna din care a fost luată, personalitatea patriarhului Iustin va rămîne în sufletele celor ce l-au cunoscut ca un mare slujitor al Bisericii, mare și iubitor fiu al patriei și poporului său.

În continuare, a adresat sincere mulțumiri președintelui țării, guvernului și Frontului Democrației și Unității Socialiste și delegaților acestor foruri pentru condoleanțele adresate în scris sau verbal Sinodului Bisericii noastre și pentru participarea la doliul ei. Înalt Prea Sfinția Sa a asigurat conducerea țării că Biserica Ortodoxă Română va continua, și de acum înainte să sprijine, cu mijloacele ei, acțiunile întreprinse de conducerea noastră de Stat pentru propășirea patriei, pentru împlinirea idealurilor de libertate, independență și suveranitate națională, pentru apărarea păcii și instaurarea în lume a unui climat de securitate și colaborare.

Apoi, a luat cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Ardealului care, în numele Sfințului Sinod a spus :

Întristată asistență,

Cel de al patrulea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Iustin Moiescu, după o activitate prestigioasă ca dascăl de teologie la universitățile din Varșovia, Suceava și București, după o scurtă trecere prin Sibiu ca mitropolit al Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului, și apoi după o îndelungată osteneală, de peste 20 de ani, ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a fost chemat în fruntea Bisericii Ortodoxe Române la 12 iunie 1977, pe care a păstorit-o timp de nouă ani, și din fruntea căreia pleacă astăzi, binecuvântat de ani îndelungați și de o glorie care, fără îndoială, i-a dat mîngierea unui «sfîrșit creștinesc», cu încredințarea în conștiința sa, că «lupta cea bună s-a luptat», și că strădaniile i-au fost încununate, peste tot și în toată vremea, cu roade bogate și folositoare Bisericii străbune și Patriei.

A încerca aici o încheiere a biografiei sale, începînd cu studiile strălucite făcute în Grecia și în Franța, de unde s-a întors cu licență și doctorat, și a continua cu opera scrisă, la care ar trebui să adăugăm neapărat și vocația sa deosebită de restaurator de biserici și minăstiri, ar însemna să ne lăsăm într-o lungă înșirare de titluri de cărți și de locuri înnoite, fapte pe care un biograf anume le va aduna fără îndoială, și le va lăsa judecății istoriei care îi va fixa adormitului de astăzi, pentru veșnicie, locul precis și definitiv în conștiința urmașilor, și a istoriei Bisericii noastre Ortodoxe Române. Din acest punct de vedere, putem spune cu toată încrederea că Patriarhul Iustin «n-a murit, ci

doarme», pentru că prezența lui în amintirea noastră și în a urmașilor va fi permanent vie, vorbindu-ne prin tot ce a făcut și prin toate cele în care și-a înscris numele, cultura, talentele și inteligența. Căci nu mor decât cei care n-au știut să trăiască, cei care n-au trăit pentru nimic și pentru nimeni, cei care s-au îngropat, odată cu talentul care li s-a dat și pe care n-au vrut și n-au știut să-l înmulțească.

Eu aș încerca să-i conturez, cu acest prilej, doar câteva din aspectele vieții și activității sale, care îl înscriu printre nemuritori și, mai ales, să-i prind trăsăturile sufletești care l-au făcut să fie stimat și iubit, așa cum nu mulți din cei din tagma noastră au putut fi.

S-a dăruit Bisericii Ortodoxe Române cu credință și cu pasiune, virtuți egalate de o intuiție și o pricepere aproape neverosimile, în domenii dintre cele mai variate: în teologie, în artă și arhitectura bisericească, în probleme de proiectare și de execuție, în pedagogie și pastorală, în tipărituri și în grafică, în iubirea trecutului și în actualizarea tradițiilor. Stau mărturie despre acestea cărțile pe care le-a scris cu o exigență care nu îngăduia aproximația, restaurarea minăstirilor din Moldova și a unor din Muntenia cărora le-a dat o nouă viață, rectificându-le în cel mai adevărat înțeles al cuvintului, pe unele din temelie, și numărul lor n-a fost mic, precum știe astăzi o lume întreagă care se îndreaptă spre aceste tezaure ale Moldovei și Bucovinei. Eram însumi de față de multe ori, ca ucenic foarte tânăr, când își uimea arhitectii și inginerii cu soluții absolut noi, originale și valabile din punct de vedere tehnic, la Voroneț, la Putna, la Moldovița, la Sucevița, la Dragomirna, la Cetățuia, la Rîșca, la Neamțu, la Secu... Și cu acestea n-am epuizat numele monumentelor bisericești în care, prezent personal, a determinat totul până în cele mai mici amănunte. Nu accepta ușor proiectele altora, decât atunci când răspundeau exact intențiilor și intuițiilor sale, în care i se dusese vestea unei oarecari infailibilități. Cei care au lucrat cu dînsul la proiectarea noului Institut Teologic și a Centrului ecumenic din București, știu bine de câte ori au trebuit să refacă proiectele.

Cîteva generații de acum încolo se vor putea odihni în legătură cu multe din minăstirile și bisericile pentru care și-a sacrificat odihna, cel care astăzi ne părăsește.

Experiența de profesor l-a făcut imbatabil și în problemele de stabilire a programelor didactice, menite să-i pregătească pe cei care doreau să devină preoți. A schimbat multe accente față de învățămîntul teologic din trecut, aducînd la zi metodele de pregătire a preoților, care să răspundă nevoilor vremii noastre și problemelor ei. Cu prea puține excepții, întreg corpul profesoral al Institutelor și al Seminariilor teologice a fost recrutat dintre tinerii trimiși de Biserică la studii peste hotare.

Pastorală, mai ales, a fost întruna adaptată situațiilor noi ivite în viața parohiilor, Patriarhul Iustin făcînd mereu dovada unei cunoașteri exacte a terenului și chemînd pe preoți ori de câte ori a fost nevoie, la cursuri de reciclare, pentru care a sugerat programe analitice adecvate, ca pentru niște medici de școală mai veche care trebuiau puși la curent cu medicamente și metode terapeutice noi. Cele 13 edituri și cele cinci

tipografii eparhiale, au lucrat și lucrează din plin. Patriarhul Iustin, urmînd propriul său exemplu, a știut mereu să dea de lucru oamenilor, colaboratorilor, preoților, știind că cine nu merge înainte, nu stă nici măcar pe loc, ci dă înapoi.

Reînnoind tradiția teologică ortodoxă, a inițiat, cu concursul celor mai apropiați colaboratori, și cunoscători ai limbilor clasice, traducerea în românește a surselor care, de cele mai multe ori se preluau din intermediare occidentale. E vorba de colecția de traduceri din Sfinții Părinți de dînsul inițiată. Ortodoxia Românească și-a întinerit astfel izvoarele și a oferit teologilor români noi posibilități, în confruntările ecumenice, inițiate în secolul nostru. E de presupus că ideea acestei colecții i-a venit Patriarhului Iustin tocmai în legătură cu aceste confruntări, de după al doilea război mondial, în care a reprezentat Biserica Ortodoxă Română printre cei dintii, dacă nu chiar cel dintii. Aproape toți dintre noi, am zice, de la dînsul am învățat «meseria» ecumenică, pe care ne-a predat-o cu generozitate și metodă. Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința creștină pentru Pace, Conferințele pentru pregătirea Sfantului și Marelui Sinod ortodox, dialogurile bilaterale, toate și-l vor aminti ca pe un ctitor și, pe bună dreptate.

A ajuns Patriarh la vîrstă matură, după ce acumulasese multă experiență și alături de Patriarhul Justinian, ca prim sftenic al său și vicepreședinte al Sf. Sinod, situase Biserica în condițiile sociale și politice noi din țara noastră, de după cel de al doilea război mondial. Într-o înțelegere perfectă cu membrii Sf. Sinod, cu întreaga preoțime și cu toți credincioșii, a găsit o largă înțelegere la noua conducere de stat, dovîndu-se din ambele părți dorința de cooperare pentru refacerea Țării și propășirea ei. Experiența românească, în acest domeniu, poate fi fără îndoială un exemplu pentru multe Biserici, și o încurajare că, în condiții de respect reciproc, de respectare a legilor, și de angajare alături de popor pentru făurirea unei vieți mai fericite și pe pămînt, Biserica poate coexista cu statul socialist și poate fi ea însăși un factor de progres, recunoscut ca atare.

Înțelegînd printre cei dintii că aceasta este calea Bisericii, rămî-nînd fidelă învățaturii și tradițiilor sale, dar fiind sensibilă și la noul care se instala cu forță revoluționară în lumea noastră, Patriarhul Iustin n-a ezitat să angajeze Biserica pe acest drum, dînd el însuși cel dintii exemplu. A fost ales și a acceptat să fie membru în Marea Adunare Națională, calitate pe care și-a menținut-o pînă în ultima zi a vieții. În decursul anilor și-a spus acolo cuvîntul, dovîndînsuflețire patriotică și implicare în procesul de dezvoltare a Țării. Tot printre cei dintii a dat și altora exemplul angajării Bisericii și a angajării personale în Frontul Democrației și Unității Socialiste, răspunzînd cu recunoștință chemării conducătorului Statului nostru de a pune umărul la tot ceea ce se face bun și de folos poporului, activitate de la care Biserica n-a fost exclusă, ci, dimpotrivă, a fost chemată, recunoscîndu-i-se potențele și acele contribuții pe care, de pe poziția sa, le poate aduce binelui obștesc și mai ales păcii între popoare. Patriarhul Iustin a fost de la început membru în Consiliul Național al Frontului Democrației și

Unității Socialiste și, cuvîntul său era întotdeauna ascultat cu interes. El își afirma în felul acesta nu numai convingerile sale, ci și ale Bisericii, izvorînd din învățătura ei, pe care știa mai bine ca oricare altul s-o interpreteze. Că a fost ani de zile profesor de exegeza biblică, cuvîntul său era normativ pentru întreaga Biserică.

Și dacă Statul nostru, prin Președintele său Domnul Nicolae Ceaușescu, a spus de multe ori că modelul românesc de conviețuire al cultelor și al naționalităților cu socialismul, poate fi dat drept exemplu, Patriarhul Iustin, care a avut o mare admirație față de Președintele Ceaușescu, a spus adeseori că acest lucru se poate confirma în întregime și din partea Bisericii.

Așa se explică de altfel faptul că, într-o societate cu totul nouă, și total diferită de cea de dinainte de război, profesînd o ideologie diferită de cea a Bisericii, într-un regim socialist, Biserica Ortodoxă Română și cultele în general, au găsit împreună cu statul acest *modus vivendi* realist, care asigură credincioșilor drepturile fundamentale la practicarea credinței și exercitarea cultului.

Și acest lucru e cu atât mai important cu cît el s-a petrecut, în ciuda multor pronosticuri negative din timpurile de început și în ciuda celor care, astăzi, monologînd pe unde din afara țării, se prefac a nu înțelege și a nu crede că lucrurile se petrec într-adevăr așa. Dar dacă ar crede și ar înțelege, cum și-ar mai justifica existența acolo? Și-apoi, a înțelege presupune inteligență, oarecare efort și, mai presus de toate, onestitate.

Patriarhul Iustin a contribuit mult, esențial, la deschiderea căilor de situație a Bisericii în condițiile noi la care ne-am referit. Multă lume a fost și mai este încă preocupată în Apus de locul și viitorul Bisericilor în socialism. Se vehiculează temeri și se fac adesea din nimicuri particulare, survenite din cauze cu totul din afara sferei religioase, generalizări care prevestesc catastrofe și bănuiesc persecuții! Multă lume s-a mirat de ce Patriarhul Iustin n-a luat niciodată în serios asemenea considerații, și nu le-a replicat celor ce le proferau. De fapt a explicat întotdeauna celor ce doreau cu adevărat să se lumineze. Nu-i lua însă în seamă pe cei pe care îi știa că nu au urechi de auzit și că în fond nu-i interesa decît ceea ce spuneau ei. El și-a continuat, sigur pe sine și încrezător în înțelepciunea conducătorilor statului nostru, drumul pe care s-a angajat de la început și care s-a putut verifica permanent: toate bisericile deschise și cu preoți slujitori, școli teologice suficiente pentru asigurarea generației viitoare de preoți, presă teologică de înaltă ținută și cercetare de specialitate, de mare erudiție, asigurarea materială a clerului, case de odihnă și sanatorii, pensii și loc de cinste în societate, toate acestea asigurate prin legi și în fapt.

El a considerat, și pe bună dreptate, că își face datoria de Păstor bun și noi toți am știut că este așa. Toate aceste dovezi, enumerate mai sus, au fost mereu și mai sînt și azi ușor controlabile de către oricine, și știm toți cu certitudine că în permanență conștiința lui a fost împăcată.

A fost o personalitate de prim rang, de o structură cum rar se întîlnesc. Ca orice om cu adevărat inteligent, nu refuza humorul, dar structura lui intimă era alcătuită dintr-un eșafodaj de oțel. Simțeau de

îndată în el, pe omul cu care nu te puteai juca, pe care nu-l puteai întoarce cum ai fi vrut, pe care îl convingeai greu. Dialogul cu el nu era comod, pentru că nu-și îngăduia să greșească, sau să fie îndrumat pe o cale din care să rezulte o greșeală, sau îndepărtate consecințe nedorite. Dar era deschis oricăror sugestii și, când nu te mai așteptai, după ce te-a întors pe toate fețele și-ți credeați partida pierdută, și referatul respins, deodată își însușea ceea ce păruse a fi refuz fără drept de apel. Însămă că și-a format convingerea că totul era în ordine și că lipseau capcanele.

Era în general linear. Cei care îl cunoșteau îi puteau bănuși dinainte reacțiile. Și era așa pentru că opera cu principii și legi care îi erau cunoscute și interlocutorului. Dar uneori găsea în el resurse și pentru soluții care altora nu le-ar fi trecut prin gând niciodată. De aceea i s-ar atribui uneori, și nu fără temei, și hotărâri care veneau în contradicție chiar cu logica sa de fier și cu spiritul său legalist. Aceasta se întâmpla când ieșea din linearul cunoscut de toți, și oferea surpriza unei soluții determinate de inima sa, în ciuda faptului că își contrazicea rațiunea. Nu de puține ori am zis, chiar unii dintre noi, colaboratorii săi, că iartă când nu trebuie, dar când spunea despre un preot vrednic de pedeapsă care are cinci copii, o soție bolnavă și că un transfer de pildă, sau o caterisire ar fi o pedeapsă nemeritată pentru aceștia, toți conveneam că, vorba lui Pascal, inima are și ea rațiunile ei, și ne declarăm toți de acord cu hotărârile inimii lui. Nu i s-a putut însă reproșa niciodată că a pedepsit pe cine nu trebuia.

Printre noi, sinodalii, Patriarhul Iustin a fost un uriaș frumos și echilibrat. Nu numai la propriu, prin statura lui bine legată și armonios alcătuită, ci și prin întreaga lui statură intelectuală, morală și sentimentală. A fost omul care n-a fost niciodată, de către nimeni, bănușit de vreă abatere de la normele unei conduite drepte, demne și morale. Mai degrabă a fost bănușit de rigiditate, deși nu întotdeauna cu dreptate, pentru că masca cu grijă o inimă bună și o deschidere atentă către problemele fiecăruia.

Biserica Ortodoxă Română pierde prin trecerea lui la cele veșnice, un adevărat *Patriarh*. Cum spuneam și altădată: părea născut să fie Patriarh. Până a fi patriarh, fusese într-un provizorat pe care toată lumea îl știa ca atare.

Amintirea lui printre noi, exemplul său în conducerea Bisericii și în soluțiile pe care le-a imprimat raporturilor cu statul, în condițiile regimului nostru socialist, vor rămâne paradigme ale orientării Bisericii în viitor. De la el au învățat generații de preoți că Biserica, ori va fi slujitoare, ori nu va mai fi. El a optat pentru *a fi*, și opțiunea lui e marea moștenire pe care ne-o lasă, și pe care toți o vom respecta. Pleacă dintre noi în ceas de împlinire totală. Îl plîngem pentru că pleacă, dar îi și mulțumim pentru ceea ce ne lasă. La toate acestea ne vom gândi când, de acum încolo, vom adăuga în rugăciunile noastre la cei 3 mari patriarhi de dinaintea sa, pe cel de al patrulea la fel de mare, Iustin Patriarhul, părintele nostru.

Iar creștinește, cum zice ecfonisul de la slujba înmormântării, «nefiind om care să fie viu și să nu greșească», de va fi greșit și el ceva,

ca om, să zicem toți, acum și pururea, o rugăciune pentru sufletul său, potrivit tradiției noastre: «Dumnezeu să-l ierte și cu dreptii să-l numere. Să-i dea odihna cea veșnică întru bucuria Părintelui ceresc, pe care L-a slujit cu credință, cu speranță și cu dragoste». Amin!

În continuare a luat cuvîntul **I. P. S. Bartolomeu de Filadelfia**, din partea Patriarhiei Ecumenice. El a transmis condoleanțele patriarhului ecumenic Dimitrios I și ale Sinodului Patriarhiei Ecumenice. «*Patriarhia Ecumenică, a spus vorbitorul, participă din tot sufletul la doliul Bisericii Ortodoxe Române. Patriarhul Iustin nu era o personalitate bisericască oarecare, ci era împodobit cu multe calități și daruri de conducător pe care le-a impus în conștiința nu numai a Bisericii Ortodoxe Române, ci și între fiii întregii noastre Biserici Ortodoxe. El aparținea nu numai Bisericii lui, ci și comunității ecumenice*». **I. P. S.** Sa a spus că *Patriarhul Iustin Moiescu a fost patriarhul ortodox stăpînit de o profundă conștiință a unității și colaborării interortodoxe. El va rămîne un exemplu de urmat pentru toți ceilalți conducători de Biserică*».

I. P. S. Juvenalie de Krutîța și Kolomna, vorbind în numele *Patriarhiei Moscovei*, a spus că Biserica Ortodoxă pierde, prin moartea patriarhului Iustin, un adevărat luptător pentru unitatea Ortodoxă, pentru ecumenism, pentru pace și un mare prieten al Bisericii Ortodoxe Ruse. În întîlnirile ecumenice Patriarhul Iustin era, după cuvintele mitropolitului Juvenalie, un *sfătuitor competent*. «*Patriarhul Iustin, a apreciat vorbitorul, a întruchipat prietenia între Bisericile noastre, fiind și un prieten adevărat al poporului rus*».

Luînd cuvîntul, **I. P. S. Panteleimon de Corint** a exprimat condoleanțe în numele arhiepiscopului Atenei, al întregii ierarhii și al poporului grec. **I. P. S.** Sa a caracterizat pe adormitul întru fericire Patriarh Iustin drept o personalitate «*cu statură înaltă și dreaptă, smerit în sufletul său și plin de bunătate. Tot ceea ce spunea era plin de simț practic și de teologie*».

În continuare a luat cuvîntul **Mons. Making Basil**, care în numele Papei Ioan Paul al II-lea și al Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor a prezentat condoleanțe Sinodului Bisericii Ortodoxe Române pentru greaua pierdere suferită prin moartea Patriarhului Iustin. El a rostit cuvinte de aleasă prețuire pentru modul în care Patriarhul Iustin a condus Biserica Ortodoxă Română și pentru activitatea pe tărîm ecumenic.

Luînd cuvîntul, **Dr. Glen Garfield Williams**, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, în numele organizației pe care o conduce și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, aducînd omagiul său patriarhului defunct, a spus că: «*Atît Conferința Bisericilor Europene cît și Consiliul Ecumenic al Bisericilor au pierdut prin moartea patriarhului Iustin, un mare părinte venerat și un scump prieten*». A vorbit despre duhul pe care patriarhul Iustin îl imprima diverselor întruniri ecumenice. «*A fost un om care nu numai că a vorbit despre pace dar a și reflectat profund asupra semnificațiilor păcii. În discuțiile ecumenice, intervențiile patriarhului Iustin aduceau totdeauna pace și înțelegere*». «*Mulțumim pentru tot ceea ce el a fost pînă acum și de asemenea pen-*

tru ceea ce va fi în viitor», a încheiat secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene.

În numele Conferinței Creștine pentru Pace a luat cuvîntul **I. P. S. Pancratie, Mitropolit de Stara Zagora** (Bulgaria), vicepreședinte al acestei organizații. El a prezentat condoleanțe Bisericii Ortodoxe Române din partea organizației creștine pe care o reprezenta. A arătat că patriarhul Iustin «*s-a numărat între factorii de pace și faptele lui sînt grăitoare în această privință. Întreaga sa activitate, a subliniat vorbitorul, a fost bazată pe principiul păcii, al dragostei de popor, al responsabilității pentru destinul omului și al lumii*». I. P. S. Sa a scos în evidență faptul că în timpul arhipăstoririi patriarhului Iustin Biserica Ortodoxă Română a adus o contribuție deosebită la lupta pentru pace, la dezvoltarea și întărirea relațiilor de prietenie și colaborare între oameni și popoare.

În încheierea ședinței de doliu, **I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Patriarh Locotenent**, a mulțumit tuturor vorbitorilor pentru condoleanțele transmise Bisericii noastre.

Slujba înmormîntării patriarhului Iustin Moiescu a avut loc la ora 11,00 în Catedrala patriarhală. Au slujit toți membrii Sfîntului Sinod și ierarhii ortodocși veniți din Bisericile Ortodoxe surori. Au fost de față diverse personalități ale corpului diplomatic acreditat la București, ca și familia patriarhului defunct precum și mulți credincioși.

La sfârșitul slujbei de înmormântare a luat cuvîntul **I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei**, loțiilor de patriarh.

Cu cuvinte de adîncă sensibilitate omenească și cu vocea-i blîndă, I. P. S. Sa a făcut cunoscută celor de față suferința pe care vestea înțetării din viață a Prea Fericitului Părinte Iustin a pricinuit-o tuturor, ierarhi, slujitori și credincioși. Dar întristarea Bisericii noastre, a arătat Înalt Prea Sfinția Sa, nu este ca a celor «care n-au nădejde» (I Tes. 4, 14). **I. P. S. Teoctist** a rostit următoarea cuvîntare :

«Cu inimi cernite de durere, ne aflăm acum în jurul de curînd adormitului în Domnul, Iustin Moiescu, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, spre a-i aduce un pios omagiu pe drumul cel fără de întoarcere. Atotputernicul Dumnezeu, sub rînduiala Căruia stau vremile, oamenii și toate făpturile, a hotărît sorocul trecerii lui de la cele vremelnice la cele veșnice, atunci cînd nimeni nu se aștepta. De aceea, vestea plecării sale dintre noi ne-a pricinuit tuturor, ierarhi, slujitori și credincioși, o adîncă întristare.

Într-o asemenea împrejurare, atît de apăsătoare și cu anevoale de depășit, cuvintele nepieritoare ale Sfînteii Scripturi vin însă să ne umple golul din inimi cu balsamul lor mîngîietor, îndemnîndu-ne să nu ne întristăm «ca cei care nu au nădejde» (I Tes. 4, 13). Într-adevăr, întorcîndu-ne cu pietate gîndurile spre iubitul Întîistătător, Patriarhul Iustin, care mai bine de nouă ani a stat cu aleasă destoinicie și cu deplină responsabilitate la cirna Bisericii noastre străbune, ne întărim convingerea

că firul vieții sale nu s-a sfârșit, ci se continuă, asemenea firului de mult preț ce se deapănă dintr-un caier minunat, a cărui bogăție nu se termină niciodată. Spunem aceasta gândindu-ne că viața Patriarhului Iustin nu a fost o viață singulară, a unui om oarecare, ci însăși viața Bisericii noastre, a poporului și a țării, cu care el s-a identificat permanent și din bogăția căreia s-a împărtășit neconținut, ca dintr-un nesecat izvor de apă vie.

Vrednicul de pomenire Patriarhul Iustin a știut să ia, din vistieria înaintașilor săi o zestre agonisită de generații întregi, pe care a îmbogățit-o cu neobosită rivnă, spre a o lăsa moștenire de tot mai mare preț obștei noastre dreptmăritoare. Astfel, el a rămas și va rămâne în istoria Bisericii noastre drept o personalitate proeminentă, de dimensiuni ecumenice, panortodoxe, pancreștine și panumane, cunoscută și apreciată de întreaga lume, un teolog erudit, încercat conducător bisericesc, iscusit gospodar, păstor suflelesc de înaltă sensibilitate, apărător hotărât al dreptei credințe, păstor neabătut al tradițiilor și datinilor străbune, înflăcărat iubitor de neam și gile strămoșească, dirz luptător pentru pace, bunăstare și propășire spirituală și materială, ecumenist de înaltă conduită în slujba unității creștine și a apropterii, colaborării și înfrățirii între oameni și popoare.

INTRISTAȚI ASCULTĂTORI,

La formarea multilateralei personalități a celui de care ne despărțim astăzi, au contribuit, în primul rînd, neamul din care a odrăslit, mediul familial în care a crescut și aleasa sa pregătire intelectuală și spirituală, dobîndită în țară și peste hotare.

Născut la 5 martie 1910, în satul Cindești de pe plaiurile muscelene, a cunoscut încă din fragedă vîrstă lupta cu încercările vieții. O copilărie nemîngiată de sprijinul și afecțiunea părintelui său căzut pe cîmpul de onoare în primul război mondial, nu l-a împiedicat să găsească sprijin și mîngiere în dragostea de carte. Pasiunea pentru studiu, împreună cu o sirguintă pilduitoare și cu o putere de muncă rar întilnită, a fost altoiul binecuvîntat care a dus la înflorirea și mai apoi la rodirea îmbelșugată a strădanilor sale teologice.

Remarcîndu-se, încă din anii de seminar ca un element excepțional din punct de vedere intelectual, s-a bucurat de atenția și prețuirea marelui și luminatului patriarh Miron Cristea, care prin aceasta i-a și deschis drumul către desăvîrșirea studiilor teologice la Atena, Varșovia și Strasbourg. Încununat cu cel mai înalt titlu academic, de doctor în teologie, elaborează studii și lucrări de excepțională valoare și desfășoară o bogată activitate de profesor de teologie în străinătate și în țară, pregătind altarelor noastre ortodoxe strămoșești generații de slujitori vrednici și devotați.

În anul 1956, profesorul Iustin Moisescu, care funcționa ca titular al catedrei de Studiul Noului Testament la Institutul teologic universitar din București, și care primise între timp taina hirotoniei în preot, este chemat la vrednicia de mitropolit al Ardealului. Un an mai tîrziu, trece

în scaunul de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, unde păstorește vreme de două decenii, pînă în luna iunie 1977, cînd este ales în jilțul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Intr-adevăr, fiind ales și chemat la slujirea arhierescă, «dintre oameni», el «s-a dăruit pentru oameni», cu întreaga sa ființă. A fost chemat la treapta arhieriei atunci cînd implinea o slujire deosebit de importantă a Bisericii: aceea de formare a viitorilor ei slujitori. De aceea, în momentul alegerii sale ca mitropolit al Ardealului, făcea următoarea mărturisire, care arăta cât de strîns se simțea legat de misiunea sa de educator al viitorilor preoți: «Mă desprind astăzi din rostul meu de profesor la Institutul teologic universitar din București, cu părere de rău, fiindcă îndeletnicirea aceasta, căreia l-am închinat viața, în slujba Bisericii, mi-a hărăzit multe bucurii sufletești. Dar mă mîngîi cu gîndul că și de acum înainte voi fi învățătorul păstoriților mei, cu harul și cu puterea Sfîntului Duh, care este asupra mea».

Iar cu prilejul alegerii ca patriarh, spunea în incheierea cuvîntării în care își expunea programul viitoarei activități de călăuzire a Bisericii Ortodoxe Române: «Cutezînd a primi vrednicia de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, mă încredințez acum tuturor celor care își pun nădejdi în rodnicia mea arhipăstorire: Bisericii, fiindcă în plînatatea ei ecumenică și locală îmi voi desfășura activitatea; țării noastre, fiindcă pe ea o slujesc bisericește; lui Dumnezeu, fiindcă în numele lui Hristos și cu puterea Duhului Sfînt voi păstori turma dată mie spre păstorie».

Cele trei decenii ale slujirii sale chiriarhale — două ca mitropolit și unul ca patriarh — au însemnat și vor însemna peste ani și veacuri o muncă asiduă incununată cu rodnice înfăptuiri, o neconținută strădanie spre mai bine, o pilduitoare dăruire în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. Păstrarea unității de credință și a disciplinei bisericești, buna desfășurare a vieții religioase în parohii, gospodărirea corespunzătoare a bunurilor bisericești, ocrotirea și păstrarea patrimoniului cultural-național și bisericesc, învățămîntul teologic, administrația bisericească, viața monahală, pregătirea cadrelor bisericești, activitatea misionară și pastorală a slujitorilor Bisericii, grija pentru locașurile de închinare — sînt obiective pe care Patriarhul Iustin le-a avut în permanență pe agenda preocupărilor sale.

La loc de frunte se înscrie, de asemenea, și grija sa deosebită pentru gîndirea patristică și promovarea scrisului nostru bisericesc. Urmărită pe parcursul anilor, începînd cu perioada activității sale didactice, continuînd cu perioada de arhipăstorie ca mitropolit și terminînd cu cea de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, grija pentru tiparul teologic oglindește una dintre trăsăturile sale cele mai alese. Prin tipărirea Sf. Scripturi, a cărților de cult și a numeroase studii de actualitate pentru viața bisericească, a manualelor pentru elevii seminariști și a cursurilor pentru studenții teologi, ca și prin marea colecție de traduceri din Sfinții Părinți pe care a inițiat-o, Patriarhul Iustin a revitalizat scrisul și gîndirea teologică românească. A fost un mare cărturar dar nu numai pentru sine, ci și pentru alții, ridicînd pe noi trepte de

lumină cultura noastră teologică și contribuind la puternica ei afirmare și la cuvenita ei cinstitie în sinul Ortodoxei și al celorlalte confesiuni creștine.

În întreaga sa viață, Patriarhul Iustin a îmbinat în mod armonios preocupările sale cărturărești cu cele practice. Stau mărturie nedezmințite în această privință zecile de minăstiri și așezăminte bisericesti, adevărate perle ale artei noastre românești, înveșmîntate de el în aleasă strălucire, bogatele împliniri administrative și gospodărești și o întreagă suită de restaurări și construcții noi, dintre care ultima, încă în curs de realizare — noul locaș al Institutului teologic universitar din București și centrul ecumenic — incununează în modul cel mai grăitor aceste strădanii.

Izvorul unei asemenea opere îl constituie atașamentul sincer și statornic pe care el l-a nutrit față de tot ceea ce poporul nostru a făurit în îndelungata și adeseori zbuciumata sa istorie și mai ales în vremile mai noi, cînd Patriarhul Iustin a oferit un strălucit exemplu de implicare patriotică în viața și aspirațiile poporului român pentru făurirea României noi, libere și independente. Pe cit de scumpă i-a fost slujirea Bisericii și păstrarea cu sfințenie a comorilor ei de învățătură și de viață, pe atît de mult și-a legat de inimă slujirea cu credincioșie a Patriei și a poporului român, fiind un apărător pururea treaz al neamului și al suveranității României socialiste și al cuceririlor harnicului nostru popor.

În diferite foruri și congrese mondiale creștine, în Marea Adunare Națională, în Frontul Democrației și Unității Socialiste, sau oriunde a fost necesar, Patriarhul Iustin Moiescu a tălmăcit vrerea și năzuințele slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Pe linia acestor năzuințe, în climatul de deplină libertate religioasă instaurat în țara noastră, s-a afirmat și ca un consecvent promotor al bunelor relații de respect reciproc și înțelegere frățească dintre cultele din România, contribuind prin aceasta la sprijinirea efortului general de progres și prosperitate al întregului nostru popor, precum și la afirmarea și consolidarea tot mai puternică a unității noastre naționale.

În marea mișcare ecumenică, Patriarhul Iustin s-a înscris ca un neobosit slujitor al ei, elaborînd cu rară competență, cu exigență și fermitate, pe parcursul multor ani, forme și metode noi de apropiere și cunoaștere, de iubire și deschidere creștină, dinamizînd și ilustrînd astfel prezența vie și activă a Bisericii Ortodoxe Române în lume.

ÎNTRISTATĂ ADUNARE,

S-a scris și se va scrie mult despre viața și activitatea Patriarhului Iustin, ca despre unele daruri și realizări care aparțin nu numai făptuitorului lor, ci, în egală măsură Bisericii pe care el a condus-o și a reprezentat-o în modul cel mai înalt. Va trebui însă, pe lângă toate acestea, să se scrie și să se vorbească mai mult despre omul în sine și despre valențele sale interioare, sau cu un cuvînt, despre profilul său spiritual.

Puțini știu cit de bogat în omenie și generozitate a fost sufletul Patriarhului Iustin și cit de vibrante au fost grija și preocupările lui pentru cei din jur. Cunoscător încercat al sufletului omenesc, a știut să pătrundă în profunzimile acestuia, să-i simtă frământările și să-i ofere soluții salutare. Și-a jertfit continuu timpul, primind și ascultind cu răbdare pe cei ce veneau să-i bată la ușă, bine știind că în multe cazuri aceștia năzuiau să bată la ușa inimii sale și încerca un sfânt fior de cite ori simțea că cel ce pătrunsese în cabinetul său de lucru, sugrumat de ne-caz sau nefericire, ieșea de acolo cu chip luminat, abia stăpînindu-și sub geană lacrima bucuriei.

S-ar putea adăuga desigur și alte multe flori la buchetul prețuirii, respectului și dragostei pe care ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre se simt îndatorați să-l ofere acum regretatului lor Întîistătător în acest ceas al despărțirii. La un asemenea lucru se vor simți îndreptățite nu numai generațiile prezente, ci și cele viitoare, pentru că Patriarhul Iustin Moiescu aparține, prin opera și personalitatea sa, nu unei singure vieți, ci unei epoci.

Sintem mindri că înalta Conducere de Stat i-a apreciat meritele acordîndu-i numeroase decorații, ordine și medalii, care — împreună cu medaliile, ordinele și înaltele distincții bisericesti ce i-au fost conferite de numeroase Biserici creștine de peste hotare, de-a lungul anilor — sînt tot atitea expresii ale sentimentelor de stimă ce cinstesc deopotrivă nu numai persoana sa, ci și Biserica pe care el a păstorit-o cu cinste și dăruire.

Mulțumim cu aleasă recunoștință din inimă înalților reprezentanți, înaltelor autorități de stat care au venit să exprime, prin prezența lor la această ceremonie, prețuirea față de regretatul nostru Întîistătător, oglindită și în aceste clipe grele, prin scrisoarea de condoleanțe primită din partea Consiliului de Stat.

Tălmăcind ecoul ei adînc în inimile ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii noastre, rugăm să se transmită personal Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele României — a cărei sensibilitate și întru aceasta se arată pilduitoare — adîncă noastră recunoștință și încredințarea continuării drumului slujirii scumpei noastre patrii, așa cum s-a străduit neuitatul nostru Patriarh Iustin.

Mulțumim, de asemenea, distinsilor oaspeți de peste hotare, care au avut bunăvoința să fie alături de noi în aceste momente atît de grele, înconjurîndu-ne cu compasiunea și dragostea lor.

Patriarhul Iustin Moiescu pleacă din mijlocul nostru cu trupul, dar ne va rămîne pururea viu în suflete. Plecîndu-ne fruntea în fața chipului său pămîntesc, făgăduim să-i păstrăm neștearsă amintirea în sufletele noastre și rugăm pe bunul Dumnezeu să-i facă parte de veșnică odihnă în rîndurile sfinților Săi, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfîrșit».

Nimeni altul nu ar fi putut face o asemenea caracterizare decît I.P.S. MITROPOLIT TEOCTIST, care, cîndva, fusese rector al Institutului teologic unde fericitul întru adormire Iustin Patriarhul fusese pro-

fesor și care a fost primul ierarh ce și-a pus mîinile pe capul viitorului patriarh, hirotonindu-l diacon.

A luat cuvîntul după aceea *DI. Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor*, care a arătat că în timpul arhipăstoririi sale, Patriarhul Iustin și-a făcut un crez de conștiință din slujirea devotată a Bisericii, a patriei și a binelui obștesc, în spiritul celor mai bune tradiții. Legătura cu poporul și cu aspirațiile lui, a constituit, a spus vorbitorul, o constantă a preocupărilor celui ce a fost Patriarhul Iustin Moiescu.

DI. Președinte al Departamentului Cultelor a reliefat că patriarhul Iustin, ierarh-patriot, legat cu trup și suflet de năzuințele poporului român, a înțeles și sprijinit comandamentele noi pe care le trăim, mîndru de progresele uriașe pe care România sub conducerea înțeleaptă a președintelui Nicolae Ceaușescu le-a făcut în ultimele decenii. *«Patriarhul Iustin, a spus vorbitorul, a îndemnat preoții să-și îndeplinească cu devotament îndatoririle cetățenești, să sprijine fără preget strădaniile poporului de făurire a unei Români moderne, prospere, libere și independente».*

A urmat cuvîntul *Sanctității Sale Patriarhul MAXIM al Bulgariei*, care a subliniat faptul că Patriarhul Iustin nu a conținut a lucra pentru întărirea sentimentelor de frățietate între Bisericile și popoarele român și bulgar.

A luat cuvîntul, după aceea, *P.S. Sa Episcop IOAN ROBU*, în numele Bisericii romano-catolice din România, ce a menționat că în persoana patriarhului Iustin celelalte culte din România au avut un bun prieten, care s-a străduit să păstreze cu toți o legătură frățească.

Luînd cuvîntul, *Eminența Sa LASZLO PAPP*, episcopul Eparhiei reformate din Oradea, omagiînd personalitatea patriarhului Iustin a spus, printre altele : «*Cel care ne-a părăsit a fost și al nostru, al tuturor cultelor religioase din țară*», nu numai al Bisericii Ortodoxe Române. A subliniat deopotrivă că patriarhul Iustin a contribuit din plin nu numai la realizarea înțelegerii dintre cultele din țara noastră, ci și dintre naționalitățile conlocuitoare.

A luat cuvîntul, după aceea, *Eminența Sa DI. ALBERT KLEIN*, episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din România. Evocînd personalitatea fericitului întru adormire, vorbitorul a spus printre altele : «*Felul cum a stabilit patriarhul Iustin locul pe care Biserica trebuie să-l ocupe în societatea socialistă a fost de folos și celorlalte culte din țară, la formularea contribuției lor pentru edificarea patriei*». Eminența Sa a exprimat recunoștința sa pentru înțelegerea frățească pe care patriarhul Iustin a arătat-o celorlalte culte din România.

După terminarea cuvîntărilor, ierarhii și cei prezenți în biserică, într-o procesiune impresionantă, înconjurînd sicriul purtat pe umeri de cîțiva preoți, au înconjurat catedrala patriarhală în dangătul clopoteilor și în ritmul imnelor bisericesti cîntate la asemenea ocazii.

Credincioșii, adunați în mare număr pe dealul Patriarhiei au adus un ultim omagiu celui care le-a fost părinte și învățător mai multe zeci de ani. După aceea, s-a intrat în biserică, unde trupul neînsuflețit al Fericitului întru adormire Părintelui nostru Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a fost depus într-o criptă, așteptînd, alături de primii doi patriarhi, Miron și Nicodim, obșteasca înviere.

VEȘNICĂ! SĂ-I FIE POMENIREA !

Ziarul *«România Liberă»* din 4 august a.c. a consemnat tristul eveniment al funeraliilor Patriarhului Iustin și a publicat următorul articol :

«Duminică, 3 august au avut loc funeraliile patriarhului Iustin Moiescu.

Ceremonia de doliu s-a desfășurat la Catedrala Patriarhiei din București.

Au asistat Gheorghe Rădulescu, vicepreședinte al Consiliului de Stat, Constantin Arseni, vicepreședinte al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai Consiliului popular al Capitalei. Au luat parte membrii Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, șefii cultelor din țara noastră, membri ai clerului, credincioși. Au participat, de asemenea, reprezentanți ai unor biserici de peste hotare și ai unor organizații religioase internaționale.

La catafalcul defunctului, din partea secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele României, Nicolae Ceaușescu, era depusă o coroană de flori.

În numele președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, al Consiliului de Stat, guvernului Frontului Democrației și Unității Socialiste, Gheorghe Rădulescu, a prezentat condoleanțe.

În cuvîntul său, Teoctist Arapașu, mitropolitul Moldovei și Sucevei, a evocat viața și activitatea celui dispărut, subliniînd contribuția de seamă pe care a adus-o la sprijinirea efortului general de progres și prosperitate al întregii națiuni, la afirmarea tot mai puternică a unității poporului în lupta pentru edificarea României noi, libere și independente. Vorbitorul a reliefat, totodată, activitatea patriarhului Iustin Moiescu în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, în climatul de deplină libertate religioasă instaurată în țara noastră, afirmîndu-se ca un demn exemplu de implicare patriotică în viața și aspirațiile de pace și progres ale poporului român.

Exprimînd, în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor, adîncă recunoștință pentru telegrama de condoleanțe adresată de Consiliul de Stat Sinodului Bisericii, vorbitorul a încredințat conducerea statului, pe președintele Nicolae Ceaușescu, că Biserica Ortodoxă Română va continua drumul slujirii scumpei noastre patrii, așa cum s-a străduit neuitatul patriarh Iustin.

Președintele Departamentului Cultelor, Ion Cumpănașu, a relevat, în cuvîntul său, că timp de aproape un deceniu, cit s-a aflat în fruntea

Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul Iustin Moiescu și-a făcut un crez de conștiință din slujirea devotată a Bisericii, a patriei și a binelui obștesc, în sprijinul celor mai bune tradiții, subliniind că legătura cu poporul, cu viața, frământările și aspirațiile acestuia a fost o constantă a tuturor preocupărilor celui dispărut. Fidel acestor convingeri, defunctul a îndrumat în permanență clerul și credincioșii, ca, beneficiind de largile drepturi și libertăți conferite de Constituție, să-și îndeplinească cu devotament îndatoririle cetățenești, să sprijine fără preget strădanile poporului de făurire a unei Români moderne, prospere, libere și independente.

Vorbitorul a reliefat că Iustin Moiescu, ierarhul patriot, legat cu trup și suflet de năzuințele poporului român, a înțeles și sprijinit comandamentele noi pe care le trăim, mîndru de progresele uriașe, pe care România, sub conducerea înțeleaptă a președintelui Nicolae Ceaușescu, le-a făcut în ultimele decenii și care au situat țara noastră pe un loc demn în rîndul națiunilor libere și suverane ale lumii.

Au mai luat cuvîntul Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, episcopul Ioan Robu, conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice București, Laszlo Papp, episcopul Episcopiei reformate Oradea, Albert Klein, episcopul Bisericii evanghelice de confesiune augustană.

Din rîndul delegațiilor de peste hotare au omagiat personalitatea defunctului patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, mitropolitul Bartolomeu de Philadelphia, din partea Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, Juvenalie, mitropolit de Krutitski și Kolomna, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, Pantelimon, mitropolit de Corint, din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei, Meeking Basil, din partea Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor, Vatican, Dr. Glen Garfield Williams, reprezentant al Conferinței Bisericilor Europene și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pancratie, mitropolit de Stara Zagora, vicepreședinte al Conferinței Creștine pentru Pace, Praga.

Inhumarea a avut loc în cripta din catedrala Patriarhiei din București».

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE CONDOLEANȚE

Cu ocazia încetării din viață a Prea Fericirii Sale Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe adresa Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh, și a Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au fost primite numeroase telegrame și scrisori de condoleanțe, din țară și de la diverse Biserici creștine din străinătate, organizații și persoane particulare. Dintre acestea menționăm :

TELEGRAMA COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII DIN R. S. ROMÂNIA

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Împărtășim profunda Dvs. mîhnire și ne exprimăm întreaga compasiune în legătură cu încetarea din viață a patriarhului Iustin Moiescu, eminent conducător al Bisericii Ortodoxe Române și vă rugăm să primiți sincere condoleanțe pentru greaua pierdere suferită.

Mișcarea pentru apărarea păcii din țara noastră va păstra o nepieritoare amintire patriarhului Iustin Moiescu, membru al Comitetului național pentru apărarea păcii, militant consecvent pentru statornicirea unor relații de înțelegere și cooperare între popoare, pentru apărarea dreptului la viață, la pace al tuturor oamenilor.

COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
DIN R. S. ROMÂNIA

TELEGRAMA ASOCIAȚIEI «ROMÂNIA»

*Înalt Prea Sfințel Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

În numele Consiliului de conducere al Asociației «România» și al revistei «Tribuna României» vă rugăm să primiți expresia sentimentelor noastre de profundă compasiune pentru săvîrșirea din viață a patriarhului Iustin, membru fondator și sprijinitor activ al așezămîntului nostru.

Păstrîndu-i o vie amintire sintem cu deosebit respect alături de Dvs.

Prof. Dr. VIRGIL CÂNDEA
Secretarul Asociației «România»
PETRE GHELMEZ
Redactor șef al revistei «Tribuna României»

Pe lângă cuvântările rostite de delegații trimiși la funeralii, **Intfiștătătorii Bisericii Ortodoxe surori au mai adresat telegrame și scri-sori prin care și-au exprimat solidaritatea frățească cu Biserica Orto-doxă Română în greaua pierdere suferită prin încetarea din viață a patriarhului Iustin.**

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Teoctist,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

Aflind cu profundă durere despre trecerea la Domnul a răposatului frate patriarh Iustin, ne rugăm cu ardoare pentru odihna sufletului său în ceata viilor și exprimăm sincerele condoleanțe ale Patriarhiei ecu-menice și ale noastre personal către Biserica Ortodoxă Română.

Fie ca Domnul să o mîngie și să arate urmaș vrednic al patriarhu-lui adormit.

† DIMITROS I
Patriarhul Constantinopolului

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Teoctist,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

Cu profundă mîhnire am aflat de decesul fratelui nostru, mult iubitul patriarh Iustin.

Ne rugăm fierbinte pentru odihna sufletului său.

Transmitem condoleanțe clerului și credincioșilor Bisericii Orto-doxe Române.

† IGNATIE
Patriarhul Antiohiei

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Exprimînd sincere condoleanțe pentru încetarea din viață a prea iubitului frate și împreună slujitor, patriarhul Iustin, rugăm ca Domnul să-i odihnească sufletul cu cei dreți și să arate în fruntea Bisericii Ortodoxe Române un vrednic succesor.

† DIODOR
Patriarhul Ierusalimului

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Cu adincă durere am aflat de decesul fratelui nostru iubit, patriarhul Iustin.

Vom păstra, totdeauna, în inimile noastre amintirea luminoasă a acestui eminent ierarh, partizan devotat al unității creștine, militant activ al mișcării ecumenice, artizan cunoscut al păcii, mare prieten al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Adresînd Înalț Prea Sfinției Voastre, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române cele mai vii condoleanțe, ne rugăm pentru odihna sufletului său în Împărăția Tatălui ceresc.

Cu dragoste frățească în Domnul,

† PIMEN

Patriarh al Moscovei și a
toată Rusia

*Înalț Prea Sfinției Sale,
Înalț Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Biserica Ortodoxă a Gruziei își exprimă marea și adîncă tristețe la moartea patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

În numele meu și al Sfintului Sinod transmit sincere condoleanțe clerului și credincioșilor ortodocși români.

Veșnică pomenire adormitului patriarh Iustin.

† ILIA II

Patriarhul Catolicos a toată Gruzia

*Înalț Prea Sfinției Sale,
Înalț Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Sîntem adînc mișcați de moartea patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Exprimăm sincere condoleanțe și ne rugăm lui Dumnezeu pentru odihna sufletului său.

† GHERMAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe

*Înalț Prea Sfinției Sale,
Înalț Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am primit cu adîncă durere vestea încetării din viață a patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

În numele meu și al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare exprimăm profunde condoleanțe membrilor Sfintului Sinod, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Dumnezeu să odihnească în pace sufletul răposatului patriarh Iustin și să arate un succesor vrednic în fruntea Bisericii Ortodoxe Române.

† MAXIM

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

Înalt Prea Sfinției Sale,

*Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Adînc mișcați de vestea morții patriarhului Iustin, rugăm pe Domnul să numere sufletul său printre cei drepți.

Binecuvîntată să-i fie amintirea.

Vă dorim un vrednic urmaș.

† SERAFIM

Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia

*

Înalt Prea Sfinției Sale,

*Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Aducînd un ultim omagiu patriarhului Iustin, sîntem alături de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române în nespus de greaua pierdere suferită prin trecerea la cele veșnice a părintelui lor duhovnicesc.

Ne rugăm pentru odihna sufletului său.

† HRYSSOSTOMOS

Arhiepiscopul Ciprului

*

Înalt Prea Sfinției Sale,

*Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Împărtășind durerea Bisericii Ortodoxe Române ne rugăm pentru odihna sufletului adormitului patriarh Iustin.

† PAAVALI

Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

*

Înalt Prea Sfinției Sale,

*Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Transmitem Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române profunde condoleanțe cu prilejul încetării din viață a patriarhului Iustin.

Ne alăturăm rugăciunilor voastre pentru odihna sufletului său.

† VASILE

Arhiepiscopul Varșoviei și a toată Polonia

*

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Vă rugăm să primiți cele mai vii condoleanțe pentru decesul patriarhului Iustin.

Domnul Dumnezeu cel Atotputernic să-i odihnească sufletul în Împărăția Sa.

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

Vestea decesului patriarhului Iustin a fost primită cu profundă mîhnire de către înalții prelați ai *Bisericii Romano-Catolice*, care au prezentat vii condoleanțe Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, și Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Către

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Aflînd cu tristețe de decesul patriarhului Iustin, înalt rugăciunea mea fierbinte către Domnul ca să-i dea odihnă veșnică în Împărăția Sa.

Prezint condoleanțele mele sincere Sfîntului Sinod și întregii Biserici Ortodoxe Române.

† IOAN PAUL AL II-LEA, P.P.

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

În numele Secretariatului pentru unitatea creștinilor și în numele meu personal exprimăm, cu emoție, sincere condoleanțe în legătură cu decesul patriarhului Iustin.

Îl încredințăm milei lui Dumnezeu și ne rugăm pentru Biserica Ortodoxă Română.

Cu dragoste frățească în Hristos,

Cardinal

† JEAN WILLEBRANDS

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Cu adîncă durere am aflat de decesul patriarhului Iustin și particip din toată inima la doliul Bisericii Ortodoxe Române.

Fie ca Domnul să-l primească în ceata dreptilor și amintirea să-i fie veșnică!

Primiți asigurarea rugăciunilor mele și profundul meu atașament față de Biserica și țara Dvs.

Cu aceste sentimente, rămîn al Înalt Prea Sfinției Voastre credincios și devotat în Domnul nostru Iisus Hristos.

Episcop

† JEAN-FRANÇOIS ARRIGHI

TELEGRAMA

CONFEDERAȚIEI EPISCOPALE CATOLICE ECUADORIENE

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Confederația episcopală ecuadoriană, reprezentantă a Bisericii Catolice din Ecuador, exprimă Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cele mai profunde condoleanțe în legătură cu moartea patriarhului Iustin.

Națiunea noastră, în totalitate creștină, este în mod frățesc solidară cu clerul și credincioșii ortodocși români în această tristă împrejurare.

Ne rugăm ca sufletul adormitului patriarh Iustin să se încorporeze misterului pascal al lui Hristos.

Președinte

† BERNARDINO ECHEVERIA RUIZ

Arhiepiscop al orașului Guayaquil

Vicepreședinte

† ANTONIO GONZALES ZUMARRAGA

Arhiepiscop al Orașului Quito

Secretar general

† LUIS ENRIQUE ORELLANA

Episcop al orașului Guayaquil

Luind cunoștință cu adâncă întristare de marea durere a Bisericii Ortodoxe Române, înalți ierarhi ai **Bisericilor Vechi-Catolice** au transmis Sfântului Sinod telegrame și scrisori de compasiune pentru încetarea din viață a patriarhului Iustin.

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE ARHIEPISCOPUL

ANTONIUS JAN GLAZEMAKER

PREȘEDINTELE UNIUNII VECHILOR-CATOLICI DE LA UTRECHT

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Îndurerăți de moartea patriarhului Iustin, ne amintim cu recunoștință de dezvoltarea relațiilor dintre Bisericile noastre în timpul păstoririi sale, de interesul său personal față de contactele ecumenice și de atenția sa față de Bisericile Vechi-Catolice ale Uniunii de la Utrecht.

Fie ca Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos să binecuvinteze lucrarea patriarhului Iustin și să reverse harul Său asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Arhiepiscop

† ANTONIUS JAN GLAZEMAKER

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE JOSEF BRINKHUES
EPISCOPUL BISERICII VECHI-CATOLICE DIN R. F. GERMANIA

*Către**Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am fost adînc impresionatî la aflarea veștii despre moartea patriarhului Iustin.

Uniți în doliu și rugăciune, transmitem sincere condoleanțe clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Episcop

† JOSEF BRINKHUES

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE NICOLAUS HUMMEL
EPISCOPUL BISERICII VECHI-CATOLICE DIN AUSTRIA

*Către**Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Sînt profund mîhnit de moartea patriarhului Iustin. Regret foarte mult că Biserica Ortodoxă Română a suferit o pierdere aș  de mare. Rog pe Atotputernicul Dumnezeu să primească in pace sufletul său.

Cu speranța că relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vechi-Catolică din Austria se vor dezvolta și in viitor, aș  cum s-a străduit patriarhul Iustin, rugăm pe Dumnezeu să binecuvînteze Bisericile și popoarele noastre.

Vă rugăm să primiți expresia sincerelor noastre condoleanțe, iar Atotputernicul Dumnezeu să dea mîngiere tuturor celor afectați de moartea patriarhului Iustin.

† NICOLAUS HUMMEL

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Inalt Prea Sfîntitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, au primit mesaje de condoleanțe pentru incetarea din viață a patriarhului Iustin și din partea unor **Biserici Vechi-Orientale**.

TELEGRAMA

SANCTITĂȚII SALE VASKEN I
PATRIARH-SUPREM ȘI CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

*Inalt Prea Sfînției Sale,**Inalt Prea Sfînțitului Mitropolit Teoctist,**Mitropolitul Moldovei și Sucevei,**Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am aflat cu adîncă tristețe despre moartea patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Patriarhul Iustin a fost unul dintre conducătorii luminoși ai Bisericii Ortodoxe din timpurile de azi și o personalitate foarte dragă Bisericii noastre.

Ne rugăm lui Dumnezeu cel Atotputernic să primească sufletul său cu blîndețe, iar Sfîntul Duh să ocrotească clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Vă transmitem sincerele noastre condoleanțe.

† VASKEN I

Patriarh-suprem și Catolicos

TELEGRAMA

SANCTITĂȚII SALE BASELIUS MAR THOMAS MATHEWS I
CATOLICOSUL BISERICII SIRIENE

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Teoctist,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Noi, Catolicosul, mitropoliții, preoții și credincioșii Bisericii Siriene ne exprimăm adîncă tristețe pentru trecerea la cele veșnice a patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Rugăm pe Dumnezeu să dăruiască veșnică odihnă sufletului său.

+ BASELIUS MAR THOMAS MATHEWS I

Catolicos și Președinte al Sinodului

TELEGRAMA

SANCTITĂȚII SALE ABBA TEKLE HAIMANOT
PATRIARHUL BISERICII ETIOPIENE

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Teoctist,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Aflînd cu profundă mîhnire de decesul patriarhului Iustin, transmitem viile noastre condoleanțe Bisericii Ortodoxe Române și rugăm pe Dumnezeu să binecuvînteze sufletul său ales.

† ABBA TEKLE HAIMANOT

Patriarhul Etiopiei

Biserica Angliei și Comuniunea anglicană au participat la durerea Bisericii Ortodoxe Române, prilejuită de încetarea din viață a patriarhului Iustin, prin telegrame și scrisori de condoleanțe adresate Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh.

Dintre acestea menționăm :

*

TELEGRAMA
GRAȚIEI SALE ROBERT RUNCIE,
ARHIEPISCOP DE CANTERBURY ȘI PRIMAT AL ANGLIEI

Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului. Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu adînc regret am aflat de moartea patriarhului Iustin și vă transmitem sincerele noastre condoleanțe.

Odihnească-se în pace.

Cu multă dragoste, al Vostru frate în Hristos.

† ROBERT RUNCIE
 Arhiepiscop de Canterbury și
 Primat al Angliei

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE JOHN,
EPISCOP AL BISERICII ANGLICANE DIN EUROPA

Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Vă rugăm să primiți cele mai sincere condoleanțe la moartea patriarhului Iustin.

Fie ca Domnul să-l odihnească în pace după truda vieții și să-l primească în Împărăția Sa.

† JOHN
 Episcop de Gibraltar

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE HENRY HILL,
EPISCOP AL BISERICII ANGLICANE A CANADEI

Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Am fost adînc mișcați de moartea patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Noi, ne rugăm ca Dumnezeu să-i odihnească sufletul, iar Sfîntul Duh să se pogoare și să binecuvînteze alegerea noului patriarh.

Vă rugăm să transmiteți membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române condoleanțe din partea Arhiepiscopului Michael Peers, Primatul Bisericii Anglicane a Canadei.

† HENRY HILL
 Copreședinte al Consiliului
 Comuniunii. anglicane

Numeroase telegrame și scrisori de condoleanțe pentru încetarea din viață a patriarhului Iustin au fost adresate Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, și de către **Bisericile Evanghelice**.

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE BERTIL WERKSTROEM
ARHIEPISCOP DE UPPSALA

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Biserica Suediei își exprimă întristarea și profunda compasiune simțită la moartea patriarhului Iustin.

Fie ca Domnul, în marea Sa milă, să lase ca lumina Sa veșnică să strălucească peste lucrarea patriarhului Iustin și să binecuvânteze și în viitor Biserica Ortodoxă Română.

† BERTIL WERKSTROEM
Arhiepiscop și Primat al Suediei

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE OLE BERTELSEN
EPISCOP DE COPENHAGA

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am aflat cu adâncă durere despre trecerea la cele veșnice a patriarhului Iustin.

Noi apreciem marea contribuție pe care patriarhul Iustin a adus-o, în cadrul mișcării ecumenice, la realizarea unității creștine.

În aceste clipe grele ne rugăm ca Domnul Dumnezeu să binecuvânteze Biserica Ortodoxă Română în slujirea ei față de poporul român. Al Vostru în Hristos,

† OLE BERTELSEN
Episcop de Copenhaga

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE MARTIN KRUSE,
EPISCOPUL BISERICII EVANGHELICE DIN R. F. GERMANIA

*Către
Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Exprimăm sincere condoleanțe Bisericii Ortodoxe Române pentru încetarea din viață a patriarhului Iustin.

Patriarhul Iustin s-a preocupat intens de promovarea cooperării în relațiile interbisericești și ecumenice. Cu bucurie ne amintim de inte-

resul viu manifestat de el pentru dialogul și colaborarea între Bisericile noastre, precum și de rezultatele lor practice.

Invocînd mila lui Dumnezeu pentru odihna sufletului său, ne rugăm ca Sfîntul Duh să călăuzească în continuare Biserica Ortodoxă Română.

Episcop
† MARTIN KRUSE

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE GOTTFRIED FORCK,
EPISCOPUL BISERICII EVANGHELICE DIN R. D. GERMANĂ

*Inalt Prea Sfinției Sale,
Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Moartea patriarhului Iustin ne-a afectat foarte mult. Ne este cunoscut interesul manifestat de el pentru reînsofletirea serviciilor liturgice în Bisericile Evanghelice. Știm, de asemenea, cît de profund s-a angajat el în promovarea unității creștine. Slujirea patriarhului Iustin a avut o însemnătate ecumenică, depășind cadrul Bisericii Ortodoxe Române. De aceea, ne vom aminti de el cu mulțumire.

Episcop
† GOTTFRIED FORCK

*

TELEGRAMA

EXCELENȚEI SALE EPISCOPUL WERNER LEICH
PREȘEDINTELE ALIANȚEI BISERICILOR EVANGHELICE DIN
R. D. GERMANĂ

*Către
Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

În numele Alianței Bisericilor Evanghelice din R. D. Germană vă adresez sincere condoleanțe în legătură cu trecerea la cele veșnice a patriarhului Iustin.

Patriarhul Iustin a fost cunoscut în Bisericile noastre prin faptul că a lucrat foarte mult în privința ecumenismului și, mai ales, pentru unitatea și cooperarea Bisericilor creștine.

Pentru aceasta aducem mulțumiri lui Dumnezeu și implorăm mila Lui pentru odihna sufletului său.

Dorim Bisericii Ortodoxe Române să ducă mai departe strădaniile patriarhului Iustin.

Episcop
† WERNER LEICH

*

TELEGRAMA
FEDERAȚIEI LUTERANE MONDIALE

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Împărtășim durerea Bisericii Ortodoxe Române la moartea patriarhului Iustin.

Slujirea sa pentru Biserica Universală va rămâne mereu vie în amintirea noastră.

Cu dragoste ne rugăm pentru continua întărire a Bisericii Ortodoxe Române.

NORMAN A. HJELM
Secretar general

De asemenea, Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, au mai primit telegrame și scrisori de condoleanțe pentru încetarea din viață a patriarhului Iustin și de la următoarele **Biserici creștine și organizații religioase** :

TELEGRAMA
CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR DIN UNGARIA

*Către
Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Sintem alături de Biserica Ortodoxă Română în marea pierdere suferită de decesul fratelui nostru mult stimat și iubit, patriarhul Iustin.

Ne rugăm ca Domnul vieții să mângâie pe toți cei care suferă din cauza morții lui.

Episcop
† KAROLY TOTH
Președinte
TIBOR GÖRÖG
Secretar general

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE JOSZEF FERENCZ,
EPISCOPUL BISERICII UNITARIENE DIN UNGARIA

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

În aceste momente grele din viața Bisericii Ortodoxe Române, prilejuite de încetarea din viață a patriarhului Iustin, vă rog să primiți condoleanțele mele și ale Bisericii Unitariene din Ungaria.

Episcop
† JOSZEF FERENCZ

*

TELEGRAMA

BISERICII PROTESTANTE DIN ELVEȚIA

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am aflat cu adîncă tristețe despre moartea patriarhului Iustin și participăm la doliul Bisericii Ortodoxe Române.

Profund recunoscători pentru contactele ecumenice pe care le-am avut cu patriarhul decedat, rămînem împreună cu Dvs. în speranța Învierii în Mîntuitorul Hristos.

PASTOR JORNOD

*

TELEGRAMA

ALIANȚEI REFORMATE MONDIALE

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Exprimăm Bisericii Ortodoxe Române profunde condoleanțe pentru decesul patriarhului Iustin.

Vom păstra o vie amintire contactelor frățești, pline de încredere și respect, avute cu patriarhul Iustin, precum și activității sale fructuoase în slujba unității creștine.

Înălțăm rugăciunile noastre către Dumnezeu ca să consoleze Biserica Ortodoxă Română în aceste clipe de mare durere.

EDMOND PERRET
Secretar general

*

TELEGRAMA

SOCIETĂȚILOR BIBLICE UNITE

*Către
Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

Aflînd cu adîncă întristare de moartea patriarhului Iustin împărtășim durerea Bisericii Ortodoxe Române pentru pierderea acestui mare ierarh al ei.

Încredințăm sufletul său lui Dumnezeu și ne rugăm ca Sfîntul Duh să lumineze alegerea unui vrednic urmaș.

Dorim să continuăm și în viitor relațiile de strînsă colaborare cu Biserica Ortodoxă Română, așa cum au fost ele promovate de patriarhul Iustin.

ULRICH FICK
Secretar general

*

TELEGRAME ȘI SCRISORI DE CONDOLEANȚE PRIMITE DIN PARTEA UNOR ORGANISME ECUMENICE

Reprezentînd o grea pierdere pentru Mișcarea ecumenică, încetarea din viață a patriarhului Iustin a fost întimpinată cu adincă întristare de către organizațiile ecumenice, care și-au exprimat, prin telegrame și scrisori, solidaritatea frățească cu ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

TELEGRAMA CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Către

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Consiliul Ecumenic al Bisericilor se asociază cu Biserica Ortodoxă Română în durerea prilejuită de dispariția patriarhului Iustin.

Atît ca membru al Comitetului Central, timp de mai mulți ani, cît și ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, el a fost un mare adept al țelurilor mișcării ecumenice pentru unitatea vizibilă a Bisericii noastre.

Ne rugăm ca Domnul nostru, care este învierea și viața, să dea odihnă sufletului său printre cei drepți și să consoleze Biserica Ortodoxă Română în doliu.

REV. EMILIO CASTRO
Secretar general

*

TELEGRAMA CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Către

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Vă exprimăm profunda durere resimțită la moartea patriarhului Iustin. El va fi pomenit ca un mare conducător spiritual al Bisericii Ortodoxe Române și ca întruchipare a credinței creștine. A fost o personalitate stimată și distinsă a națiunii române. Onorăm amintirea sa și realizările sale ca pe un exemplu impresionant al unui creștin care a luptat cu credință și speranță pentru pace și dreptate în lume.

Patriarhul Iustin a contribuit în mare măsură, timp de mai mulți ani, la activitatea Conferinței Creștine pentru Pace, căreia i-a adus servicii neprețuite. Toți membrii organizației noastre au fost profund inspirați de exemplul său. Prin moartea patriarhului Iustin am pierdut un prieten drag, un suflet care a adus lumină și a imprimat o mare autoritate mișcării noastre comune. Conferința Creștină pentru Pace nu va uita niciodată dragostea și înțelepciunea slujirii sale.

Ne rugăm ca Dumnezeu să odihnească în pace sufletul său.

LUBOMIR MIREJOVSKY
Secretar general

*

TELEGRAMA
CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Adînc întristați de vestea morții patriarhului Iustin, ne amintim cu recunoștință de profunda sa dedicare pentru activitatea Conferinței Bisericilor Europene.

Prin dispariția patriarhului Iustin am pierdut un mare și mult stimat prieten.

Odihnească-se în pace.

Exprimăm simpatie Bisericii Ortodoxe Române.

Fie ca Domnul să vă călăuzească în aceste zile de adîncă durere.

ANDRÉ APPEL

Președinte

MITROPOLITUL ALEXEI

Vicepreședinte

GLEN GARFIELD WILLIAMS

Secretar general

**TELEGRAME ȘI SCRISORI DE CONDOLEANȚE PRIMITE DIN
PARTEA UNOR PERSONALITĂȚI LAICE DE PESTE HOTARE**

Alăturîndu-se înfrățitorilor Bisericilor Ortodoxe surori, înalților ierarhi ai Bisericilor creștine și conducătorilor organizațiilor religioase internaționale, numeroase personalități ale vieții politice și diplomatice de peste hotare, miniștri, ambasadori, consuli, atașați culturali, etc., și-au exprimat, prin telegrame și scrisori, adîncă înfristare pentru decesul patriarhului Iustin, prezentînd profunde condoleanțe Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și înalt Prea Sfințitului Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh.

Redăm, în continuare, o parte din aceste telegrame și scrisori primite de peste hotare, care deplîng încetarea din viață a patriarhului Iustin.

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE EDWARD J. DERWINSKI,
CONSILIER AL DEPARTAMENTULUI DE STAT AL
STATELOR UNITE ALE AMERICII

Către

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Doresc să transmit cele mai profunde condoleanțe din partea guvernului și poporului american cu prilejul decesului patriarhului Iustin.

Patriarhul Iustin a activat susținut la promovarea înțelegerii între Biserica Ortodoxă Română și toate grupările religioase din Statele Unite și, astfel, între cele două țări și popoare ale noastre. El a împărtășit din vasta sa înțelepciune atît mie, cît și multor americani proeminenți care l-au consultat.

Ne rugăm pentru el.

EDWARD J. DERWINSKI
Consilier al Departamentului de Stat

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE EDGAR TERAN
MINISTRUL RELAȚIILOR EXTERNE AL REPUBLICII ECUADOR

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Poporul și guvernul ecuadorian au aflat cu profundă durere de decesul patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române și exprimă condoleanțe poporului român și, în special, Bisericii și credincioșilor ortodocși din România.

EDGAR TERAN
Ministrul Relațiilor Externe

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE IANNIS KAPSIS,
MINISTRU ADJUNCT AL AFACERILOR EXTERNE AL REPUBLICII ELENE

Înalt Prea Sfinției Sale,

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,

Locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Din partea guvernului elen exprim profunde condoleanțe pentru încetarea din viață a vrednicului de pomenire Iustin, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

IANNIS KAPSIS
Ministrul adjunct al Afacerilor Externe

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE ROGER KIRK,
AMBASADORUL STATELOR UNITE ALE AMERICII LA BUCUREȘTI

Către

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Am fost adînc îndurerat auzind de decesul patriarhului Iustin și doresc să exprim condoleanțele mele și ale guvernului pe care-l reprezint. Moartea sa este cu atît mai tristă pentru mine, cu cît am simțit că între noi se dezvoltă o legătură de afecțiune și respect mutual.

Vă rog să transmiteți compasiunea mea și a membrilor Ambasadei colaboratorilor apropiați ai patriarhului Iustin și personalului Patriarhiei.

ROGER KIRK
Ambasadorul Statelor Unite

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE NICOLAS RAVENGA,
AMBASADORUL SPANIEI LA BUCUREȘTI

*Înalt Prea Sfinției Sale,
Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist,
Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Am aflat cu tristețe vestea încetării din viață a patriarhului Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Permiteți-mi să vă exprim cele mai profunde condoleanțe din partea mea și a întregii Ambasade.

Îmi voi aminti mereu cu emoție de plăcuta întrevvedere avută cu patriarhul Iustin, cu ocazia vizitei de prezentare pe care am fost onorat să i-o fac.

NICOLAS RAVENGA
Ambasadorul Spaniei

*

TELEGRAMA
EXCELENȚEI SALE GERALD GOETTING,
PREȘEDINTELE UNIUNII CREȘTIN-DEMOCRATE DIN R. F. GERMANIA

*Către
Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,*

La săvârșirea din viață a patriarhului Iustin, vă transmit, în numele conducerii supreme a Uniunii Creștin-Democrate din R. F. Germania, precum și al meu personal, sincere condoleanțe.

Prin dispariția patriarhului Iustin, creștinii ortodocși din România au pierdut un conducător care a activat neobosit pentru pace, dreptate socială și înțelegere între popoare.

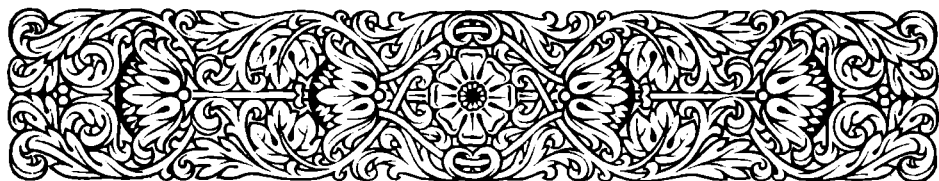
Creștinii-Democrați din R. F. Germania îi vor păstra o vie amintire.

GERALD GOETTING
Președintele Uniunii Creștin-Democrate

*

În afara acestor telegrame și scrisori de condoleanțe, Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de patriarh, și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au mai primit mesaje de mângiere și compasiune pentru încetarea din viață a patriarhului Iustin de la Înalți ierarhi și clerici ortodocși, conducători ai unor Biserici creștine, personalități ecleziastice și civile, numeroși credincioși ortodocși și neortodocși din țară și din întreaga lume, precum și de la comunitățile ortodoxe române de peste hotare și de la șefii cultelor creștine și necreștine din R. S. România.

Pentru prețuirea arătată personalității patriarhului Iustin și cuvintele alese de încurajare adresate Sfântului Sinod în momentele de adâncă tristețe ale pierderii părintelui duhovnicesc, tuturor li s-a răspuns cu dragoste frățească și binecuvântări.

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

SFÎNTUL MUCENIC-TĂMĂDUITOR PANTELIMON (27 Iulie)

«Vindecați bolnavii, curățiți leproșii, scoateți dracii, înviați morșii...» (Matei X, 8).

În Împărăția lui Dumnezeu pe pământ, adică în Biserica Mîntuitorului Hristos, sînt cuprinși toți credincioșii atît cei păcătoși, cît și cei îmbunătățiți în evlavie. În același timp, *Corabia salvării*, Biserica lăsată de Iisus Sfinților Apostoli și lansată în lume în ziua Cincizecimii de către Sfîntul Duh, primește în ea pe toți cei ce doresc, de toate în-deletnicirile.

Scopul ultim al Bisericii lui Hristos este mîntuirea fiecărui credincios. Această mîntuire, răs-cumpărare sau salvare, își are începutul în Cel care este viața însăși : *Iisus Hristos*. De aceea El este doctorul suprem al trupurilor și sufletelor noastre, posesorul tainelor vieții și salvatorul din ghearele morșii. Salvarea a fost săvîrșită prin înviere, do-vada copleșitoare a dumnezeirii Sale și ștergerea zapisului păcatului strămoșesc. Forța învierii a fost transmisă și Sfinților Apostoli, prin Sfîntul Duh (Ioan XX, 22), ca apoi, prin tainele Bisericii, fiecare credincios să fie posesorul propriei sale mîntuiri. Pentru aceasta, Biserica creștină din primele veacuri se numea Biserica învierii, salvării, tămăduirii, iertării păcatelor, vindecării, atribute pe care Biserica lui Hristos le are și astăzi.

Avînd în vedere mulțimea darurilor tămăduirii (I Cor. XII, 1—13), mulți credincioși au fost ajutători semenilor lor creștini sau necreștini, iar alții, pe lîngă arta vindecării trupești și-au pus sufletul pentru tămăduirea de patimi, fiind numiți de către Biserică. «Sfinți salvatori», iar calendarul creștin i-a reținut ca «cei fără de arginți», printre care și Sfîntul prăznuit astăzi, *Pantelimon*.

Sfântul Mucenic Pantelimon este victima persecuției despotului roman Maximin (235—238), împărat «inchinător» la zei pentru a putea stăpîni prin teroare. Și cum creștinii erau socotiți dușmani ai statului în acea vreme erau persecutați, batjocoriți și uciși la instigarea «popilor» păgîni și tuturor pătimășilor acelor timpuri. În a doua jumătate a secolului al III-lea, imperiul era plin de creștini și mai mulți adepți păgîni simpatizau pe acești credincioși pentru credința lor adevărată, pentru viața lor curată și pentru tăria și jertfa lor pentru Iisus și pentru aproapele. În această perioadă trăiește tînărul mucenic prăznuit astăzi.

Se naște în cetatea Nicomidia (Bitinia-Asia Mică). Tatăl său, Evstorgie, era slujbaş împărătesc și inchinător la zei. Mama sa, Euvla era creștină în ascuns și deosebit de evlavioasă și înțelegătoare a timpului. Ca orice soție creștină, cu frică de Dumnezeu și respect pentru familie, dorea nespuse de mult să aibă un copil, ca rod al dragostei sale. Deși mai în vîrstă, nu deznădăjduia că era lipsită de copii, avînd încredere în Maica Domnului și la mila lui Dumnezeu pentru ea, așa cum se împlinise dreptatea cu Elisabeta — mama Sf. Ioan Botezătorul — și cu Ana — mama Sfintei Fecioare Maria (Luca I, 39—79).

Și venind pe lume un prunc, tatăl l-a însemnat cu nume păgîn, Pantoleon — cu totul leu, voinic —, iar mama după naștere a rămas șubredă. Crescînd, copilul a fost dat la școlile timpului și în același timp, mama îi picura în suflet tainele credinței în nemurire. Și tocmai la o vîrstă critică a fiului, mama a trecut la cele veșnice, iar tatăl, ca în majoritatea cazurilor, îl introduce în grupuri nesănătoase pentru vîrsta lui. Totuși, datorită seriozității tînărului, acesta termină școlile vremii (literatură-filosofie) și este dat în seama unui doctor al timpului și ucenic hipocratic, Eufrosin, care inițiază pe Pantoleon în vindecări trupești. Acum își descoperă vocația. Ajuns medic, chiar la curtea împărătească, tînăr, viguros, inteligent și de rară frumusețe trupească și sufletească i se duce vestea pînă la Roma. Vizitează întreaga lume de atunci, admirînd tot ceea ce geniul uman a creat, dar este îngrozit, în același timp, de suferință, boli și dureri în care se zbate lumea și mai ales oamenii simpli, neajutorați, neînțeleși, înlăturați din cetăți și fugăriți prin munți și păduri printre care mulți creștini!

Moment de răsruce. Candela Evangheliei aprinsă în sufletul său de către mama începe să-i lumineze calea. Acum înțelege dragostea și dăruirea ei, bunătatea și mila pentru orice om. Observă că lumea este plină de patimi și nelegiuiri, de ură și nedreptate, de minciună și înșelare și se convinge că există forța răului, diavolul, pe care numai Hristos l-a legat și a șters cu singele Său cauzele suferinței oamenilor,

Revenind în Nicomidia, este martor uciderii creștinilor, martirajului episcopului Antim și arderii bisericilor la porunca împăratului. În-suși dascălul său, Eufrosin, se arăta mîhnit, dar nu putea face nimic. El fiind în suferință l-a recomandat pe Pantoleon să fie doctorul palatului în locul său. Mai mult, tînărul vindecător cunoaște putreziciunea lumii de atunci și falsa închinare la idoli. Aici, în palat, află că există și tămăduitori de suflete, mari înțelepți și duhovnici, dezlegători și cunoscători ai bolilor și patimilor sufletești, ai frămîntării oamenilor, dar care

stau ascunși din pricina persecuțiilor. Așa ajunge tânărul să cunoască pe Marele tămăduitor, preotul Ermolae, fugit de frica persecuțiilor. Și l-a întrebat Ermolae: *ai credință când vindeci?* Ce mai este și aceasta!, specificul nostru al creștinilor. Și păgînii au credință, dar din frică, Dumnezeu nostru este dragoste (I Ioan IV, 8) și noi credem din iubire (II Tim. I, 7) și însoțim credința cu fapta (II Petru I, 5), deoarece credința fără fapte este moartă (Iacov II, 17). Dar cum tămăduiești, a întrebat Pantoleon. Eu tot ceea ce fac, numai cu harul lui Dumnezeu fac. *Ce este harul?* Harul este totalitatea darurilor pe care le dă Dumnezeu în mod gratuit celui credincios spre folos și altora, a răspuns Ermolae.

Dar unde-ți este mama?, a murit! Rău ai zis, ea a trecut dincolo, fiindcă am împărțășit-o, i-am dat merindea veșniciei, pentru că «Cine mănincă Trupul Meu și bea Sîngele Meu are viață veșnică» (Ioan VI, 54), ne încredințează Mîntuitorul. Așa cum mama ta ți-a dat viață, tot astfel a dat Dumnezeu viață tuturor, de aceea poartă de grijă sufletelor noastre. Voi mai mult cirpiți decît vindecați, Esculap este o nălucă, o rătăcire a minții, fără viață, fără existență, un zeu satanic. Dumnezeul nostru-Hristos s-a întrupat și a pățimit tocmai pentru a ne lăsa nouă puterea de a tămădui sufletele și apoi să meargă neprihănite înaintea Dreptului-judecător, după firescul sfîrșit... Tânărul a amuțit, i se părea că în față are un profet, o arătare ce posedă tainele lumii...

Și să mai știi că în această chilie, mama ta a primit binecuvîntarea cerului pentru ca tu să te zămislești și să-i cinstești numele... și de acum, dacă crezi, vei fi tămăduitor al durerilor și suferințelor oamenilor, așa cum a fost Hristos-Domnul. Și plecînd de la Ermolae, Pantoleon s-a coborît în cele mai de jos ale cugetului său, înlăturînd îndoiala, curățînd simțirile, mărînd dragostea ca să înțeleagă misterul credinței în Dumnezeu și în același timp, mai mult și-a dat seama de deșertăciunea și înșelarea idolească. Pe drum întilnește un copil mort mușcat de o viperă... Își aduce aminte de cuvintele Mîntuitorului «veți lua în mînă șarpe și veți călca peste lei și peste balauri» (Mărcu XVI, 18) și roagă pe *Doctorul cel mare* să aibă milă de nevinovăția pruncului, iar pe el să-l învrednicească de darul vindecării celei mai presus de fire. Cugetînd așa și făcînd toate cele necesare, vipera a plesnit, iar copilul a înviat... Uluit de cele petrecute, a mărturisit tuturor că prin el, Cel de sus își arată mila Sa (Ps. IV, 1), deși este netrebnic (Tit. I, 16) și cel dintîi păcătos (I Tim. I, 15—16) și că își dă seama de existența lui Dumnezeu și de deșertăciunea idolilor și zeităților păgîne. Aici se încheie perioada vieții de căutare a lui Pantoleon.

Partea a doua a vieții sale este caracterizată prin trăirea intensă a credinței și punerea în folosul tuturor a artei vindecării și tămăduirii minunate. După cele întimplate cu pruncul și vipera, se întoarce la preotul Ermolae crezînd că el a săvîrșit minunea. Acesta l-a convins că tot darul desăvîrșit vine de la Părintele luminilor... (Iacov I, 17). *Ce să fac?*, să te botezi și astfel bătrînul duhovnic încreștinează pe tânărul atît de zelos, numindu-l *Pantelimon*, adică *cel plin de milă*. După primirea Sfinței Împărțășanii, noul convertit stă încă șapte zile la picioarele pătrunzătorului dascăl, sorbindu-i cu nesaț înțelepciunea, experiența vieții și mai ales trăirea în Hristos.

Ajuns acasă, a fost certat de tatăl său și de dascălul Eufrosin. Pe fiecare i-a potolit, dar aceștia au observat o schimbare. El era mai frumos, mai convingător, mai bun, mai îndeminatic. Toți de la palat credeau că duhul lui Hipocrate sau Galen s-a întrupat în acesta sau «misterele» lui Esculap s-au oprit asupra sa. În zadar căuta să-i convingă că el este, dar păgînii erau înmărmuriți de tămăduirile și vindecările sale. Nu-și dădeau seama că după o baie te întrezemi, dar după baia Botezului și după Hrana veșniciei aproape îți se schimbă firea, petreci în Hristos (Gal. III, 24—27). Gîndul său n-avea odihnă. Intrase în comuniune prin Biserică, cu mama sa, dar lipsea tatăl. Căuta să-l înțeleagă pentru închinarea la zeități că altfel își pierde rostul, dar de acum știa că și Iosif și Nicodim, slujbași împărătești, căutau nașterea din nou și Împărăția lui Dumnezeu și veneau noaptea la Domnul (Ioan III, 1—12). Era convins că își va reface familia pentru eternitate. Cu un tact ales, cu o iubire de tată peste limită, îl convinge că soția și mama n-a murit, ci doar așteptînd învierea (Ioan XI, 25) și că el i-a cerut iertare și acum, după botez, au același duh, în Hristos, sufletul are aceeași haină: «cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și-mbrăcat» (Gal. III, 27), iar numele lui nu mai este de fiară, leu, ci de iubire de oameni, mulțimea milei...

— Ți-ai pierdut mințile, te-am dat la școli să înveți nu să rătăcești pe căile creștinilor, te voi spune împăratului și te va arde și eu voi gusta din carnea ta... Așa este tată, numai rătăcirea idolească te-a înverșunat ca pe o fiară, dar tu ești rănit, bolnav, cît te iubea mama și cîtă cinste avea, fiindcă era creștină. Ai putea să guști din carnea mea care este și trupul tău și duhul mamei?, nu cred! Leapădă rătăcirea și credințele deșarte născocite de oameni vicleni, după patimile lor (II Petru II, 17—18) și refă-ți chipul Tatălui ceresc, așa cum și eu sînt chipul tău!

...Ochii de jivină ai tatălui s-au schimbat în ochi blînzi ca ai mielului și se mira de înțelepciunea fiului... Da, dar împăratul? Pe împărat îl cinstești, dar de zeii lui să fugi, și dă cezarului ceea ce este al său și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu (Matei XXII, 21). Și ce trebuie să fac? Crede în Hristos, plămădește-ți sufletul în milă și dreptate și nu te mai înșela cu credințe diavolești.

Și tot cugetînd în sine, tatăl-furiOS a devenit sfătos și a început să se convingă de rătăcirii. Peste cîtva timp Pantelimon a tămăduit un orb din rude împărătești pe care dascălul său nu-l putuse vindeca. Atunci Eustoghie a îmbrățișat pe fiu, i-a cerut iertare și s-a botezat. Iată altă minune asupra tatălui întors de pe calea prăpastiei. Casa lor a fost deschisă săracilor, averea dată celor lipsiți, aurul și argintul transformate în medicamente. Vestea a ajuns pretutindeni, mulți se botezau, alții părăseau idolii. Împăratul și curtenii erau înspăimîntați de cele petrecute.

În curînd își pierde tatăl. Maximin începe iarăși o crîncenă persecuție. Pentru a înspăimînta pe Pantelimon, este ucis preotul Ermolae și cei împreună cu el, sînt arse locașurile de cult și creștinii aruncați în arenă sau în temnițe.

Pantelimon este chemat la curte. Însuși împăratul vrea să-l convingă de pierderea oricăror demnități dacă nu se închină zeilor, că va fi ucis și că degeaba a fost crescut și a învățat să tămăduiască de la zeul Esculap și de către slujitorul său Eufrosin. Cu demnitatea specifică credinței creștine, tânărul a căutat să-l convingă pe împărat de respectul său și că toți zeii sînt înșelarea sufletului și a mulțimilor, ei sînt surzi și muți (I Cor. XII, 2) ca și închinătorii lor. Credința cea adevărată este un dar de sus venit prin Hristos, așa cum vindecarea a fost învățată de la Eufrosin, dar tămăduirea sufletului aparține Celui ce este calea, adevărul și viața (Ioan XIV, 6). Va veni timpul cînd oamenii se vor convinge și vor crede din dragoste nu din frică (II Tim. I, 7). Demnități am pe merit și le pot lua cei ce mi le-au dat și nu mă tem de cei ceucid trupul (Matei X, 28). Ați văzut cît a pătimit Antim episcopul !...

Împăratul s-a infuriat, a poruncit să fie bătut și spînzurat gol, dar mulțimea a murmurat știindu-l tămăduitor. I-au aprins luminări sub nas, dar toate s-au stins. Crezînd că va muri a fost lăsat noaptea spînzurat și iată că i s-a arătat părintele Ermolae încurajîndu-l. Împăratul auzînd că n-a murit și că el însuși a avut visuri urite a spus că Pantelimon este vrăjitor... Vrăjitori sinteți voi care lucrați cu diavolul, care este tatăl minciunii și înșelării (Ioan VIII, 44). Așa, să fie aruncat într-un cazan cu plumb topit și a rămas nevătămat. Toți s-au îngrozit și mulți s-au botezat. Și ca să termine cu el, i-au legat o piatră mare de gît și l-au aruncat în mare, dimineața era nevătămat. Crezînd că este un duh rău sau o nălucă, împăratul a poruncit să fie aruncat leilor..., dar aceștia erau mîngiați de mîna Sfîntului. În furia sa, păgînul a poruncit să fie ucise fiarele... iar Mucenicul să fie tras pe roată, dar și de această dată a ieșit teafăr. Multe alte pătămiri a avut și pe mulți i-a tămăduit de credințe deșarte.

Mai la urmă, ostașii împărătești au primit poruncă să fie spînzurat de un măslin uscat. Văzînd aceștia că nu-și dă duhul, i-au tăiat capul, iar trupul a căzut la rădăcină în balta de sînge care avea culoarea laptei. Și minune, măslinul a început să înflorească și să rodească, iar trupul nu putrezea. Atunci ighemonul a tăiat pomul, l-a uns cu se, a pus pe el moaștele mucenicului și i-a dat foc. Bunii creștini au găsit a doua zi oasele sale, l-au pus în mormînt nou în satul lui Adamantie (învăța-tul). Așa s-a săvîrșit din viață pămîntească trăită în Hristos aici, trecînd spre veșnicie, în ziua de 27, luna lui cuptor, Sfîntul Mare-Mucenic-tămăduitor Pantelimon. Avea numai 22—23 de ani !

De atunci și pînă astăzi pomenirea sa se face în Biserica pe care a iubit-o și pentru care și-a dat viața. Încă de atunci, multe minăstiri, schituri, bolnițe și spitale l-au luat drept protector și vindecător al suferințelor și bolilor de tot felul. Credincioșii ortodocși români au avut mare evlavie pentru Mucenicul-tămăduitor. Un întreg cartier al Capitalei României, București și Spitalul ce-i poartă numele duc peste veacuri pomenirea sa. Patriarhul Justinian, cu spirițul său peste timp, a pus sub ocrotirea Marelui Mucenic-Tămăduitor Casa sanatorială de la Techirghiol (1965), instalînd aici și statuia Sfîntului ca mărturie peste veacuri a suferințelor, dar și tămăduirilor sale.

Moaște ale Sfîntului se găsesc în Minăstirea Căldărușani.

Pentru aceasta, Biserica creștină de pretutindeni roagă pe Marele Mucenic să mijlocească la Doctorul cel mare să trimită lumii pace, să înlătore ura, primejdia și nevoia, iar pe noi să ne miluiască și să ne apere de boli și suferințe. Și acum, împărtășindu-ne cu Sfintele taine sau luînd anafură și aghiasmă, să ne rugăm și să credem așa cum au făcut înaintașii : «Sfinte Mare Mucenic și tămăduitor, ție îți vărsăm durerile noastre, vezi suferințele tuturor, liniștește pe toți chinuții și cu puterea ta înlătură amărăciunile noastre» cu harul de la Dumnezeu, care întru Sfinți se odihnește în veci (*Acatist, icos. 13*). Amin !

Diac. P. I. DAVID

CUVÎNT LA DUMINICA A 3-A DUPĂ RUSALII

(*Matei 6, 22—33*)

Iisus învăța mulțimile zicînd : «Nu vă îngrijorați, întrebîndu-vă : ce vom mîncă sau ce vom bea...» «Căutați mai întii Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă» (*Matei 6, 31, 33*).

În predica de pe munte pe care Domnul Iisus Hristos a rostit-o la începutul lucrării Sale dumnezeiești în lume, în fața ucenicilor săi și a mulțimilor nenumărate care veniseră să-L asculte și să se vindece de neputințele lor, noi întilnim multe învățături și îndemnuri pe care trebuie să le cunoască și să le îndeplinească un fiu devotat al Bisericii Domnului, pentru a putea fi fericit și să moștenească împărăția lui Dumnezeu.

În această predică Mîntuitorul Hristos ne vorbește despre superioritatea Evangheliei față de Legea lui Moise și față de Vechiul Testament în general ; ne îndeamnă și ne arată că orice faptă bună : milostenia, rugăciunea, postul și toate celelalte virtuți ale noastre trebuie făcute nu pentru lauda oamenilor, ci numai din dragoste față de Dumnezeu, de poruncile Sale și față de aproapele nostru.

Tot în această predică Iisus ne recomandă să ne judecăm și să fim aspri cu noi înșine, dar blînzi și binevoitori față de semenii noștri. Ne îndeamnă să stăruim în rugăciune, și toate cîte vrem să ne facă nouă oamenii, să le facem și noi lor asemenea (*Matei 7, 12*).

De asemenea Domnul Hristos oprește pe ascultătorii Săi să-și adune comori pe pămînt, căci în lumea de față, care este într-o permanență devenire, toate sînt trecătoare, iar adevărata comoară este viața sfîntă : «Nu vă adunați comori pe pămînt, unde molia și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură. Ci adunați-vă comori în cer, unde nici molia, nici rugina nu le strică, unde furii nu le sapă și nu le fură...» (*Matei 6, 19—20*). Prin aceasta vrea să ne arate că viața noastră trebuie să fie încununată cu toate virtuțile, cu toate faptele bune, îndeosebi cele de milostenie creștine, care rămîn veșnic în împărăția lui Dumnezeu. El învață mai departe că nimeni nu poate sluji la doi domni, adică lui Dumnezeu și lui mamona (*6, 24*) ; că nu trebuie să ne îngrijim prea

mult de viața noastră, gîndindu-ne ce vom mîncă, sau ce vom bea nici de trupul nostru gîndindu-ne cu ce ne vom îmbrăca. Căci dacă Dumnezeu are grijă de păsările cerului, care nu seamănă, nici nu seceră, precum și de toată natura neînsuflețită, pe care o conduce după voia Sa, cu atît mai mult se va îngriji de om. Omul fiind superior tuturor creaturilor văzute, va fi ajutat de Dumnezeu în chip deosebit să fie fericit (6, 25—34).

Avînd în vedere deosebita purtare de grijă a lui Dumnezeu față de toate făpturile sale în general, Domnul Iisus Hristos încheie acest capitol zicînd: «Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor da vouă».

Toate aceste învățături ale Mîntuitorului Hristos ne pun în față unul din adevărurile fundamentale ale credinței noastre creștine și anume adevărul despre providența divină sau pronia dumnezeiască. Ele ne amintesc că după cele descoperite în Sfînta Scriptură și după învățătura Bisericii Domnului, fiecare pas în viața noastră, munca noastră cu rezultatul ei, viața noastră cu bucuriile și neajunsurile ei, precum și viitorul nostru de toate zilele, trebuie să le încredințăm în seama providenței dumnezeiești, despre care vom vorbi în cele ce urmează.

Sfinții noștri părinți în cercetările lor teologice și duhovnicești au constatat, și putem constata și fiecare dintre noi în parte, că înduratul Dumnezeu, care este creatorul, stăpînul și părintele nostru, atît în descoperirile Sale din Vechiul Testament, dar îndeosebi în Noul Testament prin Domnul Iisus Hristos, a căutat să încredințeze pe oameni că întregul univers, adică natura neînsuflețită, lumea animalelor și în special neamul omenesc sînt numai în seama și purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Toate legile pe care le întîlnim în univers și în lumea noastră de față sînt stabilite de El și ele servesc la armonizarea și buna ordine ce trebuie să domnească în lumea omului, a animalelor și a naturii în general. De aceea cînd auzim de «providența dumnezeiască» sau de «pronia lui Dumnezeu», noi trebuie să înțelegem veșnica purtare de grijă a lui Dumnezeu față de creaturile Sale, prin care se conservă lumea și prin care El colaborează cu omul, arătîndu-i calea și scopul către care trebuie să tindă în viață. Prin urmare Providența sau Pronia divină este manifestarea iubirii lui Dumnezeu față de lume în general. Ea este o activitate externă, reală și continuă a lui Dumnezeu, prin care se conservă și se conduce lumea spre destinul ei.

Pentru a ne face o idee mai clară despre această noțiune, folosind un termen teologic mai concis, putem spune că în termenul de Providență deosebim trei acte, momente sau aspecte ale lui Dumnezeu față de lume: *conservarea, conlucrarea și guvernarea*.

a) *Conservarea* este grija ce o are Dumnezeu pentru păstrarea creaturilor Sale, este acea lucrare, în virtutea căreia Dumnezeu menține lumea și fiecare făptură în parte, în forma lor originală. Conservarea prin urmare constă într-o influență continuă a lui Dumnezeu asupra făpturilor, dîndu-le puterea de existență, așa după cum uzina electrică dă putere de luminare becurilor.

b) *Cooperarea* sau conlucrarea este acțiunea prin care Dumnezeu împărtășește creaturilor ajutorul (harul) Său, ca ele să-și poată ajunge scopul pentru care au fost aduse la existență. Cu făpturile fără viață, Dumnezeu lucrează totdeauna uniform. De exemplu cu soarele lucrează să lumineze și să încălzească. Cu făpturile neraționale lucrează prin și în colaborare cu instinctul acestora. Cu omul colaborează Dumnezeu atît prin instinctul pus în el, cît și mai presus de instinct, prin rațiune și vărsarea unui har special asupra lui de care omul este conștient și prin care intră în legătură liber consimțită cu Dumnezeu.

c) *Governarea* sau cîrmuirea este conducerea creaturilor către scopul existenței lor. Lumea fizică este condusă de Dumnezeu, spre scopul ei prin legile fizice ce i-au fost imprimare. Aceste legi sînt de așa natură că ele permit și ajută lumii să evolueze. Această evoluție dovedește că e vorba de tendința spre un scop bine determinat. Omul care are voință proprie, este condus de Dumnezeu printr-o influență binefăcătoare asupra acestei voințe.

Această purtare de grijă a lui Dumnezeu față de făptura Sa o întîlnim, deci, peste tot. Dacă natura înconjurătoare sau universul acesta mare nepătruns încă de mintea omului se menține așa cum se poate vedea, aceasta se datorește numai providenței lui Dumnezeu, care este creatorul și stăpînul lor. De aceea însuși Dumnezeu descoperindu-se dreptului Noe îl incredințează că atît «cît va dura pămîntul, nu va înceta semănatul și seceratul, frigul și căldura, vara și iarna, ziua și noaptea» (Facere 8, 22). Iar Domnul Iisus Hristos, vorbind în general despre grija Tatălui față de lume, spune că și El lucrează în interesul lumii; «Tatăl meu pînă acum lucrează și Eu lucrez» (Ioan 5, 17). Iar despre purtarea de grijă a Duhului Sfînt față de lume citim: «Duhul lui Dumnezeu umple lumea. El cuprinde toate și știe orice șoaptă» (Înțelepciunea lui Solomon 1, 7). Iar marele profet și împărat David, fiind conștient de însemnătatea providenței dumnezeiești, îl binecuvîntează pe Dumnezeu zicînd: «Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul. Doamne Dumnezeu meu, măritu-te-ai foarte. Cel ce ai întemeiat pămîntul pe întărirea lui și nu se va clătina în veacul veacului... Se suie munți și se coboară văi, în locul în care le-ai întemeiat pe ele... Cel ce trimiți izvoare în văi, prin mijlocul munților vor trece ape; adăpa-se-vor toate fiarele cîmpului, asinii sălbatici setea își vor potoli... Cel ce răsai iarbă dobitoacelor și verdeață spre slujba oamenilor. Ca să scoată piine din pămînt și vinul veselește inima omului... Cît s-au mărit lucrurile tale Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut! Umplutu-s-a pămîntul de zidirea ta... Cel ce caută spre pămînt și-l face pe el de se cutremură; Cel ce se atinge de munți și fumegă...» (Ps. 103).

Din aceste cuvinte pline de inspirație vedem că nimic în lume nu se poate mișca fără știrea sau fără purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care este cauza tuturor lucrurilor. Ținerea făpturilor în existență, îndestularea trebuințelor creaturilor, domnia peste neamuri și popoare, precum și îndrumarea lor spre scopul lor ultim — desăvîrșirea, viața și moartea — toate sînt în seama providenței lui Dumnezeu, care este de față peste tot (omniprezent) și vede toate.

Ca să concretizăm și să nuanțăm cele zise mai sus, în virtutea legii conservării, Dumnezeu hrănește păsările cerului, face să crească crîmii cîmpului, îmbracă cîmpiile cu iarbă și dă tuturor, fără deosebire, cele de trebuință spre a-și continua existența și viața lor. De aceea împletind preocupările noastre zilnice cu cele spirituale, sintem chemați să păstrăm echilibrul, sau cumpăna cuvenită între grijile vieții de toate zilele și cele ale vieții sufletești dînd prioritate îndeletnicirilor celor de ordin superior — sufletesc. Căci în felul acesta se cade a interpreta cuvintele Mîntuitorului : «Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate celelalte se vor adăuga vouă». Pentru că dacă El are grijă de fapăturile Sale trecătoare și neraționale, va avea desigur mai mare grijă de făptura omenească, care, prin sufletul său cel nemuritor și prin calitățile sale superioare tuturor vietăților, este creat după *chipul lui Dumnezeu* (Facere 1, 27) și are menirea să ajungă și la *asemănarea cu Creatorul său* printr-o viață conștientă, trăită în sfințenie și în colaborare cu Dumnezeu.

În ce privește aspectul providențial de *colaborare* a lui Dumnezeu, el se referă numai la îndeplinirea faptelor bune, și această colaborare Dumnezeu o face numai cu ființele raționale, adică numai cu noi oameni.

Colaborarea sau legămîntul acesta mare pe care Dumnezeu l-a făcut cu omul din marea Sa dragoste, îl putem vedea atît în prezent la toți cei care sînt conștienți de legea lui Dumnezeu și trăiesc după ea, cît și în trecut, în toată istoria mîntuirii noastre. Toate descoperirile, toate evenimentele (actele) filantropice ale lui Dumnezeu, toate adevărurile, învățăturile și poruncile pe care ni le-a descoperit El în Vechiul și Noul Testament, ne vorbesc tocmai despre această colaborare, despre această strînsă legătură care este între Dumnezeu și om. Pacea noastră și încrederea totală în Dumnezeu, ajutorul primit în timpurile de încercări și restriște, ocrotirea noastră în fața nenumăratelor primejdii ale vieții, — sînt dovezi care ne vorbesc despre izvorul cel neseecat al harului Dumnezeiesc care se dă tuturor celor care îl cer prin credință și vor să colaboreze cu El prin dragoste și fapte bune. De aceea cel mai mare păcat și cea mai grea boală a sufletului omului creștin este cînd se îndoiește de existența lui Dumnezeu și de purtarea Sa de grijă față de noi oamenii. «Precum trupul ieșind din pîntecele mamei sale nu poate să se hrănească, fiind încă nedeșăvîrșit, la fel și sufletul cînd iese din trup, dacă nu și-a agonisit printr-o viață curată cunoștința de Dumnezeu, nu poate să se mîntuiască, sau să se unească cu Dumnezeu» (Filocalia, ed. I, vol. I, pag. 25).

Pentru aceasta trebuie să căutăm mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui, iar celelalte lucruri le vom primi pe deasupra. În această colaborare și Dumnezeu, prin urmare oprește pe om să slujească la doi stăpîni, adică să crezi că ești în slujba lui Dumnezeu, dar de fapt să te desfătezi în toate poftele trecătoare ale lumii.

Un cărbunar, spune un predicator celebru, a vrut să locuiască la un loc cu un curățitor de haine; curățitorul însă i-a spus: «Este cu neputință, omule, să locuim amîndoi într-o casă; mă tem ca nu cumva tu să-mi innegrești ceea ce albesc eu». Grijile netrebnice din lume, după

care aleargă cei puțini la suflet sînt funingine, prăfărie și întunecare. După cum nu-i cu putință să locuiască în același atelier cărbunarul și curățitorul de haine, tot așa nu-i cu putință să se găsească la un loc în același suflet grijile pentru plăcerile deșarte ale lumii și gîndul curat de a sluji lui Dumnezeu. «Într-o minte tulburată și cuprinsă de preocupări trecătoare, îndeosebi de plăceri ale simțurilor, spune Sfîntul Chiril al Ierusalimului, n-are loc nici gîndul faptelor bune, nici harul lui Dumnezeu.

Cine poate deci să păzească două legi atît de deosebite și să slujească la doi stăpîni atît de opuși unul altuia : plăcerile trecătoare ale trupului și cerințelor înalte — spirituale ale sufletului? «Nimeni nu poate sluji la doi domni... ; nimeni nu poate sluji lui Dumnezeu și lui mamona».

Mîntuitorul Iisus Hristos, avînd în vedere că harul Său nu lucrează în omul legat numai de grijile din lume, ne îndeamnă să avem încredere în providența divină și lucrînd împreună la îndeplinirea voiei lui Dumnezeu, toate celelalte lucruri trebuitoare în viața de toate zilele le vom primi cu dobîndă. Deci este vorba de o armonioasă colaborare între harul lui Dumnezeu și libertatea omului.

Toți cei care au desconsiderat lucrarea lui Dumnezeu în lume și au negat pronia dumnezeiască au fost guvernați de dreptatea Lui. Ca exemplu ne poate servi Faraon și toată oastea lui care au suferit pedepsele cunoscute în Vechiul Testament. Cunoaștem de asemenea cum și în Noul Testament, prin aceeași purtare de grijă față de lume, Dumnezeu a înlăturat toate piedicile și smintelile din viața Bisericii Sale care veneau din partea persecutorilor și a ereticilor, făcînd ca vestea cea nouă a Evangheliei să se răspîndească pe toate meridianele lumii, în pofida tuturor uneltirilor și obstacolelor provocate de acei oameni răuvoitori care stăteau în slujba răului.

Știînd aceste lucruri noi trebuie să vedem în Providența divină un adevăr de credință, fără de care nimeni nu se poate mîntui. Providența este legea dintre Dumnezeu și oameni, în care ni se dau condițiile mîntuirii și forța harului sfînt, care prin credință, prin speranță nestrămutată în existența și lucrarea lui Dumnezeu în viața noastră și prin efortul permanent de a face fapte bune pentru binele tuturor, omul se ridică din moarte la viața sfîntă și la demnitatea de fiu al lui Dumnezeu prin har (Ioan 1, 12—16).

Această grijă, această datorie noi trebuie să o avem trează în orice timp în inima noastră dreptcredincioasă. Numai această deplină încredere în prezența lui Dumnezeu printre noi ne va face fericiți ; numai ea va fi izvorul de bucurie, de pace și de mîngiere în orice ni s-ar întîmpla în viață. Credința în pronia și purtarea de grijă a lui Dumnezeu va liniști inimile cele zbuciumate de valorile și ispitele vieții, le va întări nădejdea în bunătățile făgăduite de Domnul și le va da pace, liniște și mulțumire în clipa morții. Fericiți sînt acei oameni care simt mereu acoperămîntul providenței dumnezeiești în viața și sufletele lor ! În toate încercările ei sînt în pace, cerînd cu încredere și simțînd mîna lui Dumnezeu care-i ocrotește în încercări și ispite.

Dacă sîntem convinși de importanța credinței noastre și îl avem pe Dumnezeu ca pe Tatăl nostru în tot timpul vieții, și ziua și noaptea, și cînd dormim și cînd veghem, și cînd lucrăm și cînd ne odihnim, — în toate aceste împrejurări zic — sîntem tot sub acoperămintul purtării Sale de grijă, sub ocrotirea harului Său care ne păzește de tot ce e vătămător.

Cei care se află în suferințe, în ispite și în necazuri, care totuși cer protecția cerului și nu sînt auziți, nu se cade a se deznădăjdui, pentru că toți martirii și sfinții cei mari prin suferințe și lupte s-au încununat. Viața celor mai mulți oameni este încercată și neliniștită nu din lipsa ajutorului dumnezeiesc, ci din grijile lor prea multe numai pentru trup, din răceala totală și lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

De aceea trebuie să ne trezim. Toți cei care dorm în amorțeala necredinței și a grijilor nefolositoare sau a plăcerilor trecătoare lumești, trebuie să se trezească la o viață conștientă și binecuvîntată de Domnul. Fiecare creștin botezat, fiecare membru al Bisericii lui Hristos, trebuie să fie conștient că între el și Dumnezeu s-a încheiat un legămint veșnic care se cade să fie respectat cu sfințenie. «Este un singur trup și un singur Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre ; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, care este peste toate și prin toate și întru noi toți...» (Efes. 4, 4—6). Acest legămint de colaborare este Legea cea sfîntă și Evanghelia lui Hristos Iisus, care binevestește în lume dreptatea, pacea, mila, iubirea, și împăcarea tuturor oamenilor între ei și cu Dumnezeu.

Acest legămint al lui Dumnezeu cu oamenii a culminat odată cu Jertfa cea sfîntă de pe Golgota adusă de Iisus Hristos, ca act obiectiv răscumpărător al Iconomieii divine, cînd și-a vărsat sîngele Său pentru viața și mîntuirea lumii : «...Acesta este sîngele meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor» (Matei 26, 28). Prin sîngele Său s-a deschis tuturor celor ce cred în Dumnezeirea Sa ușile împărăției lui Dumnezeu.

Pentru aceasta trebuie să ne mărturisim încrederea noastră în El să-L iubim și să-L mărturisim în lume ; pentru aceasta se cade să ne cuminecăm cît mai des cu Sfîntul Său Trup și Sînge, căci la fiecare Sf. Liturghie El ne cheamă, prin glasul preotului liturghisitor, și ne îndeamnă să mîncăm și să bem din această jertfă, care se aduce și astăzi «spre iertarea păcatelor și spre viața de veci».

Toți creștinii cei adevărați, toți sfinții noștri părinți au fost pătrunși de încrederea în pronia lui Dumnezeu și lăsînd grijile vieții în seama Domnului, au căutat mai întii împărăția lui Dumnezeu. Ei s-au eliberat de ispite și de grijile făpturii căutînd pe făcătorul.

Căutînd împărăția lui Dumnezeu acești sfinți au ajuns la desăvîrșire prin felurite osteneli și virtuți : mucenicii și-au dat viața pentru Hristos ; cuvioșii, pustnicii și nevoitorii s-au ostenit și s-au mîntuit prin mînăstiri și prin peșterile sălbatice ale munților ; apostolii și învățătorii Bisericii au propovăduit cu devotament și cu bărbăție cuvîntul lui Dumnezeu. Toți însă, deși au mers pe diferite căi, au urmărit același scop :

Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui. Ei deși au dat război cu răul din lume în felurite chipuri, au ajuns pînă la urmă la aceeași țintă : uni-răa cu Hristos pe veci.

Să năzuim deci spre această fericire în toate împrejurările vieții noastre. Să fim încrezători în Providența divină, prin care Dumnezeu poartă de grijă de întreaga făptură. Să fim conștienți de faptul că sîntem chemați să colaborăm cu Dumnezeu cel puțin cu bunăvoința noastră și să-i cerem har și sprijin ca să ne menținem mereu în legătură cu El. Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui să fie primul nostru gînd între toate celelalte năzuințe de care sîntem animați.

Făcînd așa vom putea înțelege mai bine cuvintele Domnului prin care ne asigură că *toate celelalte le vom primi pe deasupra*.

Numai în felul acesta viața noastră, va putea fi fericită în măsura în care se poate în lumea de față, iar în viața veșnică vom fi împreună cu Domnul Iisus Hristos, în Împărăția Sa, care este pregătită oamenilor de la întemeierea lumii (Matei 25, 34—40). Amin !

Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU

LA DUMINICA A 5-A DUPĂ RUSALII :

Miracolul creștin

Istoricul roman Pliniu cel Tânăr, încheind istoria împăratului Traian, conchide : Împăratul Traian a străbătut provinciile mai mult cu biruințele sale decît cu pașii.

Schimbînd cuvintele marelui istoric roman, putem afirma cu drept cuvînt despre Hristos Mîntuitorul, că El a străbătut pămîntul mai mult cu minunile Sale decît cu pașii.

Intr-adevăr, Fiul lui Dumnezeu a săvîrșit nenumărate minuni — tot atîtea splendide confirmări ale dumnezeirii Sale — în cei trei ani de activitate mesianică petrecuți între oameni. Aproape nu există pagină din Sf. Evanghelie care să nu ne relateze vreo minune săvîrșită de Iisus.

Relatarea evanghelică de azi din duminica a 5-a după Rusalii, ne relatează vindecarea minunată a doi demonizați din ținutul Gadarenilor. Sărmanii oameni erau cuprinși de o boală neobișnuit de grea ; ei în haină nu se îmbrăcau și în casă nu petreceau, ci în morminte, fiind foarte cumpliti, încît nimeni nu putea să treacă pe calea aceea. Și iată au început să strige și să zică : «Ce este nouă și Ție, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu ? Ai venit aici mai înainte de vreme ca să ne chinuiești ? » Iar demonii îl rugau zicînd : Dacă ne scoți afară, trimite-ne în turma de porci, căci departe de ei era o turmă mare de porci — semn că acest ținut era locuit de păgîni, întrucît iudeii nu consumau carne de porc. «Și El le-a zis : Duceți-vă. Iar ei, ieșind, s-au dus în turma de porci, care s-a aruncat de pe țărm în mare și a pierit în apă. Iar păzitorii, ducîndu-se în cetate, au spus cele întîmplate cu demonizații și toată cetatea ieșind în întîmpinarea lui Iisus, L-au rugat să treacă din hotarele lor. Iar Iisus,

Minunea din Sf. Evanghelie de astăzi ne dă putința să reflectăm asupra minunilor săvârșite de Iisus, minuni în fața cărora toți cei prezenți s-au închinat cu profundă cucernicie, exclamând ca centurionul roman : «Cu adevărat acesta Fiul lui Dumnezeu a fost !»

Minunea — miracolul creștin — este o faptă supranaturală, săvârșită mai presus de puterile omenești, avînd un scop religios — moral. Prin minunile săvârșite, Hristos, Domnul, și-a adevărat în chipul cel mai neîndoielnic și mai convingător atotputernicia majestății Sale divine. Ce măreață și copleșitoare a apărut figura lui Iisus cînd redă vedere orbilor, cînd tămăduiește atîția bolnavi, și, mai ales, atunci cînd calcă biruitoare peste una din cele mai îngrozitoare legi ale firii : moartea. Dar minunile săvârșite de Iisus nu erau numai strălucite confirmări ale dumnezeirii Sale, ci și pilde de iubire arătată în fața nenorocirilor omenești. Nețărîmura Sa iubire de oameni nu putea trece indiferentă pe lângă durere ! pe lângă lacrimi ! Mila Sa cea mare față de oameni L-a determinat pe Iisus să intre în latimea Gadarenilor și să elibereze de dăburii necurate pe cei doi demonizați. Mila Sa față de oameni I-a întins mîna la ochii orbilor. Mila Sa cea mare față de oameni L-a determinat să intre în casa lui Iair, și să zică fecioarei moarte : «Fiică, ție îți grăiesc, scoală-te !». El face ce n-a făcut nimeni : nu le vorbește despre suferință, ci le-o alină, nici despre iubire, ci le-o arată. Coboară în noaptea lor de durere cu mila Sa, le satură, le vindecă, le deschide o nouă zare de nădejde și de mîntuire.

Autorul minunii este Dumnezeu. Credița în minune este credința în Dumnezeu. A tăgădui minunea înseamnă a tăgădui pe însuși Dumnezeu.

Minunile sînt fenomene neobișnuite, mai presus de puterea și ordinea naturii, avînd de cauză imediată pe Dumnezeu.

Trăim astăzi vremuri cînd știința și tehnica au atins culmi neobișnuite, cînd omul se înalță cu succes în cosmos spre uimitoarele depărțări ale universului. Iar mai recent a pus piciorul pe solul lunar, ca o derogare de la legea imponderabilității, inaugurîndu-se era călătoriilor interplanetare. Visurile gînditorilor înaintați ai antichității și ai marilor astronomi Copernic, Galileo Galilei sau Kepler, sau povestirile fantastice ale lui Jules Verne, devin astăzi realitate.

Atomul pus în scopuri pașnice în slujba omîirii, generează energie electrică în centralele atomo-electrice, iar izotopii radioactivi ai atomului sînt folosiți astăzi în medicină la tratarea celor mai grave boli, inclusiv a tumorilor canceroase, precum și în agricultură, transformînd plantele. Energia atomică este întrebuintată și în industrie pentru elaborarea oțelurilor aliate, precum și în alte sectoare.

Dacă savantul, medicul, inginerul, cosmonautul sau astronomul pot conduce natura spre scopuri pe care singură nu le poate ajunge, dacă s-au putut zăgăzui apele învolburate ale fluviilor și rîurilor, construindu-se hidrocentrale electrice, dacă în medicină asistăm la diverse intervenții chirurgicale fără precedent în anele istoriei, ca surdități, orbiri, implantarea unei alte inimi sau a altor organe în organismul uman, cu atît mai virtos Dumnezeu poate face aceasta cu lumea — ca-

podopera Sa și cu așa zisele legi fixe, Dumnezeu Creatorul fiind stăpîn suveran peste natură. El poate interveni în lume, prin săvîrșirea de minuni, prin care nu desființează ordinea, nici legile firii, ci numai le suspendă într-un moment dat. Dacă Hristos Mîntuitorul, acum două mii de ani, a umblat pe marea Tiberiadei întocmai ca pe uscat, dacă a vindecat atîția bolnavi și a înviat din morți pe fiica lui Iair, pe tînărul din Nain și pe Lazăr, prin aceasta nu a desființat puterea apei de a îneca, a bolilor și a morții, ci numai le-a suspendat în aceste cazuri.

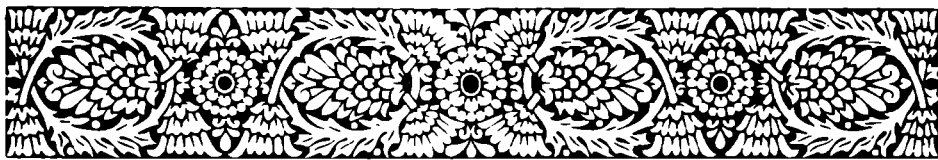
Minunile săvîrșite de Iisus sînt cele mai puternice confirmări ale dumnezeirii Sale, cum spune însuși Mîntuitorul : «*Dacă nu credeți în Mine, credeți în lucrurile mele*» (Ioan 10, 38) și apoi : «*De nu aș fi făcut între ei lucruri pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea*» (Ioan 15, 24).

Minunile săvîrșite de Iisus sînt manifestări strălucitoare ale bună-tății și ale iubirii Sale față de nevoile aproapelui, parte integrantă a operei mesianice a Mîntuitorului Iisus Hristos.

•

Vindecarea minunată a celor doi demonizați în ținutul Gadarenilor și a altor bolnavi, de către Iisus, stă în fața tuturor celor care au o durere trupească sau sufletească. În toate împrejurările vieții noastre și mai ales atunci cînd dureri și neazuri ne cuprind, să poposim cu deplină încredere lingă Domnul, la altarul mîntuirii veșnice și cu ochii înlăcrimați și cu mîini tremurînde să-I implorăm mila și ajutorul Său prea înalt. Și El nu va întîrzia să-și trimită mila și binecuvîntarea Sa divină.

Pr. Dr. VICTOR VLĂDUCEANU

ARTICOLE ȘI STUDII

IUBIRE ȘI ÎNVIERE

Iubirea e dumnezeiască. «Dumnezeu este iubire» (Ioan IV, 8). Existență în iubire, Dumnezeu este totodată viață, iubirea fiind principiul vieții; orice viață se naște din iubire.

Dar, Dumnezeu este iubire pentru că este Treime. În Treime stă posibilitatea iubirii și bogăția vieții. În monolog, în vorbirea doar cu sine nu se poate naște decît iubirea de sine. În doi, cum s-a observat (Hugues de Saint Victor, Pr. Prof. D. Stăniloae), fiecare se gustă pe sine din iubirea celuilalt și egoismul nu e deplin depășit. Numai cînd iubirea fiecăruia din cei doi se revarsă într-un altul, se dezvăluie iubirea și viața în plenitudinea ei, ne-egoistă, reală lepădare și uitare de sine, pentru instituirea vieții altuia.

În Dumnezeu, iubirea este viața Tatălui care se revarsă în Fiul, «Chipul» Slavei Sale (Ef. I, 17; Col. I, 15); și, în Duhul Sfînt, Care este «Sînul» iubirii Sale (Ioan I, 18); în Treime este astfel plenitudinea iubirii și a vieții.

În această plenitudine stă obirșia creației, pentru că «binele se revarsă», cum spun Părinții; se revarsă haric. Duhul Sfînt care este «Sînul Tatălui», în care odihnește din veci Fiul, este și sînul de viață dătător al făpturilor (Fac. I, 2); este și sînul, care se face una cu sînul Fecioarei Maria «cea plină de har», Preacurata Maică, din care Fiul se naște din iubire pentru noi; și este sînul harnic al Bisericii în care de la Cincizecime, Tatăl ne re-naște pe noi toți pentru a fi «strămutați în împărăția Fiului iubirii Sale» (Col. I, 13). — «Ca o roadă a trupului, prin Duhul, fii se fac Ție Hristoase, ca și Tatălui, sfîntii pururea», preamărește Biserica (Antifon Glas 3).

Zidiți «după chipul lui Dumnezeu» și spre o infinită «asemănare» cu El, avem rădăcina și icoana noastră veșnică în iubirea și viața divină a Treimii. Ce altceva a însemnat și înseamnă raiul, dacă nu viața oglinzind «frumusețea Treimii», cum psalmodiază Biserica (Canon Sfînta Treime). Și ce altceva a însemnat căderea lui Adam, dacă nu o cădere din iubire? Despărțire și îndepărtare de Protochipul, de Izvorul iubirii și al vieții divine. O gustare din dulceața de sine, devenită întemeiere în sine, egocentrism, patimă; gustare ambiguă de sine, amestec de bine și rău (Fac. III, 5), sfîrșind în crima lui Cain. Folosire a lumii acesteia,

concepută doar ca posesie, ca sumă de obiecte, de satisfacere, nu numai a nevoilor, ci și a plăcerilor tot mai deșarte, care o prihănesc, o poluează grav și o amenință chiar cu distrugerea. Nu gustare din ea ca o «euharistie», cu mulțumire, cu uimire în fața bunătății și a frumuseții creației, ca împărtășire spre «bucurie și viață», din darul iubirii și vieții Dumnezeului Celui viu. — Iar răul, păcatul devine atunci un zid, un stăvilar, «o despărțire» cum spune Proorocul (Is. 59, 2), care împiedică viața divină să se mai reverse în noi. De aici : «plata păcatului este moartea» (Rom. VI, 23).

În Iisus Hristos se reface chipul nostru dumnezeiesc. Fiul lui Dumnezeu descoperă, de la obirșie, în Întrupare, chipul nostru divin-uman. În El, în Cel fără de păcat, viața divină se revarsă neincetat, fără stăvilare. Divinul și umanul comunică aici firesc ; umanul revelează neincetat divinul, iar divinul comunică, lucrează prin firea umană, împărtășind în iubire viața adevărată, deplină. «Viața de veci care era la Tatăl și s-a arătat», cum zice Apostolul (I Ioan I, 2), se revarsă din Hristos în Duhul Sfânt și lucrează : vindecă vieți mutilate de boli și suferințe ; hrănește mulțimi flămânde înmulțind mâinile, El Care este «piinea vieții» (Ioan VI, 55) ; izgonește prin iubire puterea răului, adică a ne iubirii, care desfigurează chipul vieții noastre divine ; izgonește însăși moartea ; în iubire, în iubirea divină nu există moarte. Iar, «Slava lui Dumnezeu este omul viu» (Sfintul Irineu).

Totuși Hristos îndură și moartea, dar pentru noi. El nu are nimic comun cu moartea, cu puterile care o produc. În El nu este păcat, virus al morții ; nu este nici un compromis cu moartea. Nu există negație în El. Hristos este numai Da ; «Amin» în cel mai adânc și deplin sens (II Cor. I, 20). De asemenea El n-a cugetat și n-a săvârșit în nici un chip vreun atentat la adresa vieții, a nimicirii ei. N-a gândit moartea nimănui, n-a îndemnat, n-a uneltit asupra cuiva acest act grav negativ. N-a osîndit nici pe păcătoși. El iubește pe cei drepecți și miluiește pe păcătoși. Îi vaietă, deplînge pe «cărturarii și fariseii fățarnici...» (Matei XXIII, 13—30), și pe bogați (Marcu X, 23—25) ; se roagă pentru răstignitori, pentru iertarea și mîntuirea lor. El există din veci și de-apururi numai pentru iubire și viață.

Dar El a gustat moartea. — Apare un paradox : Cel care este iubire și viață, prin «Care toate s-au făcut» (Ioan I, 3) și Care a venit să rezidească făptura, gustă moartea, care e negație a iubirii, a vieții, a oricărei activități. Primește moartea, care e ruptură în existență, Cel ce coboară din unitatea și armonia sublimă a Treimii. Dar tocmai pentru aceasta coboară : pentru a arunca din nou peste prăpastia separării puntea iubirii. Pentru a lega cele două tărîmuri, al divinului și al umanului, al vieții infinite cu cel al vieții «căzute» în «latura și umbra morții» (Matei IV, 16) : cu lanțul iubirii, care «e mai tare ca moartea», pentru că poate naște etern viața.

Tocmai în adîncul nemărginit al acestei iubiri se dezleagă, mai ales taina pătimirii ca și a morții Mîntuitorului, pe care și-o mărturisește Însuși prin gravul cuvînt rostit de pe cruce : «Dumnezeul Meu, Dumnezeu Meu pentru ce M-ai părăsit ?» (Matei XXVII, 46). — Moartea

apare astfel ca evidența ultimă a «părăsirii» lui Dumnezeu, pentru că «Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii» (Întel. Solomon I, 13). Bucuria Lui este bucuria vieții.

Dar, acceptînd moartea, Fiul lui Dumnezeu devenit și Om — în care e posibilă moartea — arată iubirea divină a Treimii pentru om «Iubind pe ai Săi cei din lume, pînă la sfîrșit i-a iubit» (Ioan XIII, 1), adică pînă la capăt. Iar, «mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi» (Ioan XV, 13). Or, Domnul își pune sufletul său pentru noi, pentru a fi și în moarte cu noi; pentru a nu fi niciodată singuri, fără El, «părăsiți» de El. Cum am fi altfel mîntuiți, cînd tocmai în moarte am fi părăsiți? Iar, atunci cînd pe cruce Iisus strigă: «...Dumnezeul Meu pentru ce M-ai părăsit?», El descoperă iubirea pentru noi. Atunci, omul, în moartea lui poate, în schimb, să exclame: Te preamăresc Doamne că «părăsit» fiind Tu de Tatăl, în pătîmirea și moartea mea, nu mai sînt eu părăsit de Tine. Nu mai mor singur, fiind cu Tine, «prin asemănarea morții Tale» (Rom. VI, 6). Ai primit «părăsirea» Tatălui pentru a nu mă părăsi pe mine în moarte, Tu Cel ce ești Viața.

Astfel, Hristos a primit «părăsirea» Tatălui pentru noi. Dar și pentru Tatăl, împlinind porunca Lui. «Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Atunci El trăiește această părăsire din iubire pentru Tatăl, din iubire pentru noi, ca și din iubirea Tatălui pentru noi. Și totul se petrece deodată, fără intervale, plinind «sfatul cel veșnic» al Sfintei Treimi. Hristos dezvăluie astfel absolutul și plinătatea iubirii pentru Tatăl și pentru noi, în Același Unic Duh Sfînt. «Părăsirea» Lui de Tatăl poartă, descoperă în adîncul ei însăși esența și puterea fără margini a iubirii. A iubi înseamnă tocmai a te «părăsi», a renunța la tine, a te uita pe tine pentru altul, pentru salvarea lui. Acesta este înțelesul adînc al cuvîntului Sfîntului Apostol Pavel cînd zice despre Domnul: «S-a golit pe Sine, chip de rob luînd.. S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte..» (Fil. II, 7—8). Mîntuitorul pe cruce se uită pe Sine, Se «leapadă de Sine» și primește părăsirea Tatălui pentru noi, pentru a noastră mîntuire. De aceea și folosește cuvîntul nostru omenesc. Căci strigătul de pe cruce: «Dumnezeul Meu, Dumnezeu Meu pentru ce M-ai părăsit» e strigătul Psalmistului (Ps. 21, 1). Părăsirea Tatălui ține de iubire, nu de păcat, este condiție a vieții, nu a morții. Este identificarea Fiului cu noi «frații Lui», așa cum va zice la Judecată: «...Întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut» (Malei XXV, 40). Încît rostirea «părăsirii» pe cruce descoperă glasul supremei iubiri: și pentru Tatăl a cărui poruncă o împlinește; și pentru noi a căror mîntuire o săvîrșește, unindu-Se cu noi, cu condiția noastră. Încît în ea, în această «părăsire» este tot atît de etern și absolut unit cu Tatăl, iar acum și cu noi. Pentru teologul contemporan apusean, E. Jüngel, în jertfa Sa, «Fiul, în ascultare pînă la moarte de cruce» (Fil. II, 8), este mai legat ca niciodată de Tatăl Său» (în «Dieu mystère du monde», Paris 1983, t. II, p. 238).

Dar, cugetînd și mai adînc, cum îl poate părăsi Dumnezeu pe Cel ce El însuși este Dumnezeu acum întrupat? Precum învață dumnezeiasca

Revelație, în Hristos «locuiește trupește plinătatea Dumnezeirii» (Col. II, 9). În El, Persoana este Dumnezeu-Cuvîntul, chiar pe cruce. În moarte intră acum Dumnezeu Cel viu. «De mă voi pogori în iad, de față ești Doanne», rostește Psalmistul (Ps. 138, 8). Iar Biserica arată : «Oricine nu va mărturisi că Domnul nostru Iisus Hristos, răstignit în trup, este cu adevărat Domn al slavei și Unul din Sfînta Treime, să fie anatema» (Sinodul V Ecumenic).

Într-adevăr pe cruce moare Omul ; dar Domnul vieții este de față, în El. «Sfatul cel veșnic» a și prevăzut acest ceas ajuns acum la «plinătatea vremii», chiar mai înainte de a fi lumea. «Nu cu lucruri stricăcioase, cu argint sau cu aur ați fost răscumpărați, învață Apostolul, ci cu scumpul sînge al lui Hristos, ca al unui miel nevinovat și neprihănit, care a fost cunoscut mai înainte de întemeierea lumii, dar care s-a arătat în anii cei mai de pe urmă pentru voi» (I Petru I, 18—20). Iar conștiința Bisericii vrînd să înțeleagă taina, se întreabă la Prohodul Domnului : «Cum mori Viață». Și tilcuiește : «Soarele a apus... Nefnseratul Soare, Hristos...». Și încă : «Somn învietor, în mormînt dormind, Hristoase Doamne, din cel greu somn al păcatului ai sculat.. neamul omenesc». Și în alt chip, mai pătrunzător : «Bob în două firi... în adînc pămînt, cu lacrimi se seamănă. Răsărînd El iar, lumea va bucura».

Mormîntul poartă acum un Bob dumnezeiesc. Iar în acest unic eveniment, mormîntul devine noaptea de Paști a Bobului de griu divin, Care căzînd pe pămînt și murînd aduce roada Sa (Ioan XII, 24). Iubirea divină transformă moartea. În Hristos nu atît învierea este fapt minunat, pe cît moartea. Fiul lui Dumnezeu Celui Viu devenit Om fără păcat, nu trebuia să moară. Dar El moare pentru noi. Și, Hristos moare dumnezeiește. În locul iubirii idolatre de sine, «bold al morții», Hristos vine în moarte cu iubirea-lepădare de sine divină. «Părăsirii lui Dumnezeu», Adam Cel Nou îi răspunde cu «părăsirea» de Sine prin cruce, încît moartea se transformă în jertfă oferită Tatălui și se mistuie în iubire pentru noi. Hristos îi dă sens. Moartea nu mai este finalitate a răului, ci trecere pascală ; nu mai e un sfîrșit, ci un nou început — al Învierii. E un punct de trecere între două vieți : una veche, menită sfîrșitului ; alta, radical nouă. Mormîntul se face «purtător de viață, mai înfrumusețat decît raiul..», «sîn» al Duhului Sfînt, izvor al Învierii. Iar Biserica proclamă : «Prăznuim omorîrea morții, sfărîmarea iadului și începutul unei alte vieți veșnice».

Într-adevăr, Învieria înseamnă începutul unei noi vieți. Hristos «nu pune vin nou în burdufuri vechi» (Lc. V, 37). În El totul este nou : și vasul și conținutul «ca al Unuia Născut din Tatăl plin de har și de adevăr» (Io. I, 14). Este cu adevărat Dumnezeu-Omul, Care în înviere continuă creația. Acceptînd moartea ca desființare a răului, «cheamă la ființă cele ce încă nu sînt» (Rom. IV, 17), descoperă viața transfigurată a învierii.

Și, în același timp, El poate zice : «Vinul vechi e mai bun» (Lc. V, 39). Da, pentru că vinul Lui cel nou, al Învierii este totodată sîngele «Mielului jertfit încă de la întemeierea lumii» (Apoc. XIII, 8). Este sîngele iubirii Treimii : iubire eternă în Dumnezeu, veșnic nouă pentru noi ; iubirea este noutate veșnică de viață.

•

Hristos a înviat pentru noi, din iubire «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire», cum și mărturisim în Simbolul Credinței. A înviat pentru a ne dărui, pentru a ne împărtăși viața cea nouă adevărată, fără apus, care a învins moartea. Și rostim iarăși cuvîntul : «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca sufletul Lui să și-L pună pentru prietenii Săi» (Io. XV, 13). A-și pune viața înseamnă a și-o dărui. De altfel, aceasta este modul divin de existență : a fi în celălalt, a trăi în el, pentru el ; a-l institui pe el. Cu acest mod divin vine Fiul în lume, trimis de Tatăl pentru a ne comunica prin iubire, prin dăruire de sine, prin jertfă înfinitul vieții Sale. O spune El vorbind de Euharistie într-o formă care aruncă în uimire : «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl Cel viu și Eu viez prin Tatăl, și cel ce Mă mîncă pe Mine va trăi prin Mine» (Ioan VI, 57). Viața se revarsă prin valurile iubirii din Tatăl în Fiul și prin Fiul în Duhul Sfînt în noi. Un mare gînditor creștin a exprimat — cu o rară forță sugestivă acest dar al iubirii divine : «A iubi o ființă, afirmă el, înseamnă a-i spune : tu nu vei muri !». Și se explică : «Aceasta nu înseamnă, tu nu vei muri fizic ; n-ar avea nici un sens. Aceasta vrea să spună că iubirea înglobează afirmația eternității...» (Gabriel Marcel, *L'homme et sa mort*).

O asemenea iubire, purtînd în ea eternitatea vieții ne împărtășește Hristos. În ea se cuprinde și întreaga economie a mîntuirii. Prin toate faptele lui mîntuitoare Hristos ne împărtășește după modul divin al iubirii, viața Treimii. În cuvintele Lui, El ne dă «duh și viață» (Io, VI, 63). Botezul Lui e răsădire în trupul Lui și «iubirea Lui se varsă în inimile noastre prin Duhul Sfînt Cel dăruit nouă» (Rom. V, 5). Mirul este creșterea în El și din El ca «mlădița din viță», ca «razele din Soarele dreptății». Euharistia este împărtășire în plenitudine a vieții, cu trupul Său Care a sfințit trupul Fecioarei, făcînd-o «Maica Luminii». Și El, Domnul vieții vrea să facă din fiecare credincios un vas și un fiu al luminii, al învierii, care să dea o mărturie proprie vie iubirii dumnezeiești. Căci după cuvîntul Părintelui nostru Isaac Sirul «Cel ce viețuiește în dragoste rodește viață din Dumnezeu și respiră în lumea aceasta aerul învierii din cele de aici» (Filocalia, vol. X, p. 363). De aceea un asemenea suflet și rostește cu credință : Hristos a înviat !

Pr. Prof. Dr. CONSTANTIN GALERIU

MÎNTUIREA PRIN CREDINȚĂ ȘI FAPTE BUNE

1. În scurta sa viață pe pămînt, fiecare om este confruntat cu multe și serioase probleme. Pentru creștin cea mai serioasă și mai vitală problemă este cea a mîntuirii personale, ca cetățean al lumii și al societății în care trăiește. Fiecare dintre noi trebuie să-și pună, într-o formă presantă, întrebarea : cum mă pot eu mîntui și în același timp cum pot uni eu această preocupare existențială cu împlinirea îndatoririlor mele în

această lume? Cum pot să-mi dobândesc mîntuirea și prin ce pot lucra și pentru lume, lucrînd în același timp și pentru mine și pentru toți ai mei?

După învățătura Bisericii Ortodoxe, omul se mîntuiește în Biserică, colaborînd cu harul dumnezeiesc prin credință și fapte bune. Iar faptele bune sînt în același timp ceea ce cere și lumea și semenii de la fiecare dintre noi. Căci ele sînt fapte ale slujirii semenilor și lumii din îndemnul credinței și ca mărturii concrete ale credinței. Dar credința și faptele bune, ca condiții subiective ale mîntuirii, țin de lucrarea harului dumnezeiesc în om și sînt contribuția creștinului la propria sa mîntuire.

Credința însăși este născută în om de harul dumnezeiesc, dar nu fără un răspuns și colaborare a omului la aceasta. Începutul îndreptării este făcut de Dumnezeu însuși care, chemînd la mîntuire pe toți (I Tim. 2, 4), trezește în sufletul celui care răspunde, adică în sufletul celui care se simte pătruns la inimă prin chemarea adresată, dorința mîntuirii (Fapte 2, 37, 38); omul continuă apoi acest act, dar tot cu puterea harului dumnezeiesc, conformîndu-se vocii lui Dumnezeu.

Din credința născută astfel în el și cu puterea harului dumnezeiesc, omul săvîrșește faptele bune prin care el își arată credința și înaintează treptat în sfințenie și desăvîrșire, adică în asemănarea tot mai mare cu Dumnezeu spre care a fost chemat chiar de la început, prin faptul creării lui după chipul lui Dumnezeu (Fac. 1, 26, 27), și mai apoi de Hristos însuși, care s-a adus jertfă Tatălui ca să ne mîntuiască: «Fiți desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru Cel din ceruri desăvîrșit este» (Matei 5, 48). Și fiindcă urcușul în desăvîrșire este nesfîrșit, nimeni nu poate să spună că a trecut dincolo de desăvîrșirea sa ca să poată pretinde că are nevoie pentru mîntuirea sa numai de un anume quantum de fapte bune.

La extremitatea opusă a acestei învățături despre mîntuire stau concepțiile protestante, după care faptele bune n-au nici o valoare pentru mîntuire. După acestea, omul se îndreptează, adică se mîntuiește numai prin credință (*sola fide*), iar credința este produsă în om exclusiv de Dumnezeu, fără nici o contribuție din partea acestuia (*sola gratia*). Și anume este aprinsă de Dumnezeu numai în cei predestinați de El din veci pentru mîntuire.

Doctrina catolică despre justificare coincide în fond cu cea ortodoxă despre îndreptare sau mîntuirea subiectivă, învățînd că credința este născută în om de har și afirmînd necesitatea faptelor bune săvîrșite cu ajutorul harului pentru mîntuirea omului care crede. Cele două învățături, ortodoxă și catolică, se deosebesc însă, în principal, prin interpretarea pe care o dau ele rolului faptelor bune în dobîndirea mîntuirii. Prin caracterul creat al grației divine și prin doctrina meritului, învățătura catolică îl emancipează oarecum pe om în fața lui Dumnezeu în lucrarea mîntuirii¹.

Dezvoltînd în cele ce urmează învățătura ortodoxă despre mîntuire prin credință și fapte bune, vom reliefa față de concepțiile protestante

1. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Condițiile mîntuirii*, în «Studii Teologice», an III (1951), nr. 5—6, p. 245; Idem, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în «Ortodoxia» IV (1954), nr. 4, p. 507.

valoarea ce o acordă Ortodoxia activității în general și faptelor bune în special în lucrarea mîntuirii personale, iar față de doctrina catolică prezența lui Hristos în această activitate și întîlnirea cu Hristos în faptele bune.

2. Învățătura ortodoxă despre mîntuirea personală este strîns legată de cea despre rîscumpărare sau despre mîntuirea obiectivă. Adică ceea ce a săvîrșit Hristos pentru întregul neam omenesc prin Întruparea, viața, învățătura, patimile și moartea pe cruce, Învierea din morți și Înălțarea la ceruri, omul trebuie să-și însușească personal prin har, credință și fapte bune, sau prin credință și fapte bune cu ajutorul harului divin.

Legătura ontologică dintre mîntuirea obiectivă și cea subiectivă, sau dintre rîscumpărare și *îndreptare* (sau *justificare*, după doctrina catolică și concepțiile protestante), o exprimă Sfîntul Apostol Pavel prin cuvintele: «Omul îndreptîndu-se în dar cu harul Lui, prin rîscumpărarea cea în Hristos Iisus, pe care Dumnezeu L-a rînduit jertfă de ispășire prin credința în singele Lui, ca să-și arate dreptatea Sa pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute, ... în vremea de acum, spre a fi El însuși drept, și îndreptînd pe cel ce trăiește din credința în Iisus» (Rom. 3, 24—26). Deci, prin Hristos am fost rîscumpărați din robia păcatului și a morții, împăcați cu Dumnezeu și înnoiți în ființa și în viața noastră și tot în Hristos, ca mădular ale Trupului Său, Biserica, ne îndreptăm, ființa și viața omului, prin care acesta este ridicat din starea strict materială și păcătoasă la viața în Hristos, adică este îndreptat și sfințit și, prin aceasta, este moștenitor al împărăției cerurilor împreună cu Hristos. adică ne mîntuim fiecare în parte, Hristos devenind prin lucrarea Duhului Sfînt în Tainele Bisericii, viața noastră la Tatăl.

Îndreptarea sau mîntuirea este lucrarea harului dumnezeiesc în Dar mîntuirea nu are loc decît în Biserică, implicînd pentru cel ce dorește să se mîntuiască încorporarea în Hristos ca mădular al Trupului Său, Biserica, și rămînerea în Biserică pentru a crește în Hristos.

Încorporarea omului în Hristos ca mădular al Bisericii se realizează prin Botez, Mirungere și Euharistie. Cel botezat intră în relație personală cu Hristos cel interiorizat de Duhul Său înlăuntrul nostru, bucurîndu-se de dragostea Tatălui al cărui fiu după har a devenit prin Botez. Prin Hristos, deci, cel botezat intră în relație personală cu toate persoanele Sfintei Treimi, cum de altfel indică însăși formula trinitară a Botezului (Matei 28, 19). Relația personală cu Hristos în Duhul Sfînt realizată de Botez are drept consecință eliberarea omului din robia păcatului și deci a morții, renașterea lui la o viață nouă, el însuși devenind o făptură nouă în Hristos care se sălășluiește înlăuntrul ființei noastre înnoite, precum și creșterea în Hristos prin Duhul Sfînt². În Botez are loc ceea ce spune foarte concis Sfîntul Apostol Pavel, prin cuvintele: «Ciți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat» (Gal. 3, 27).

Cei împreună zidiți cu Hristos în Trupul sacramental al lui Hristos, Biserica (Col. 2, 7; Efes. 2, 22) prin Botez, poartă și pecetea Duhului

2. Pr. Prof. Dumitru Radu, *Ce este Biserica după învățătura ortodoxă?* în «In drumătorul pastoral al Arhiepiscopiei Bucureștilor», 1981, p. 49—50.

Sfint prin Taina Ungerii cu Sfintul Mir, precum cei botezați de diaconul Filip în Samaria, care au primit harul Mirungerii din mâinile Sfinților Apostoli Petru și Ioan (Fapte 8, 14—17). Taina Mirungerii realizează prezența mai intensă a lui Hristos prin Duhul Sfint în cel nou botezat, prin darurile dumnezeiești necreate, împărtășite acestuia. Prin această Taină, deci, omul înaintea în încorporarea sa în Hristos ca mădular al Bisericii, începută prin Botez.

Dar încorporarea omului în Hristos, începută în Botez, adîncită și întărită prin Taina Mirungerii se realizează deplin prin împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos în *Euharistie*. Prin Euharistie se desăvîrșește viața lui Hristos primită prin Botez și Mirungerè, ca unire deplină cu Hristos și cu Biserica. «Desigur, noul membru al Bisericii, deși primește îndată după Botez și după ungerea cu Sfintul Mir, Euharistia, nu se poate socoti ajuns la desăvîrșire, din punct de vedere al contribuției pe care trebuie s-o dea și el. Dar el are concentrat în sine tot drumul său în Hristos. Astfel, pornind de la Botez, el are să înainteze prin contribuția sa sau prin folosirea puterii date pentru acest drum întreg, pînă la starea care încorporează străduințele sale de a dezvolta viața cea nouă primită în cele trei Taine³.

Prin toate cele trei Taine se realizează calitatea plenară de creștin a celui încorporat în Hristos.

Prin prisma încorporării în Hristos, mîntuirea personală este doar la începuturile ei. Ea începe deci în apele Botezului, în Biserică, fiind cunoscută sub numele generic de *îndreptare*.

Sub aspectul ei negativ, îndreptarea este ștergerea păcatului strămoșesc și a vinei pentru el, adică iertare. Și anume a păcatului strămoșesc și a eventualelor păcate personale, dacă cel care vine la Botez este la o vîrstă adultă sau înaintată. Iar sub aspect pozitiv îndreptarea este sădirea de viață nouă și de sfințenie, mai exact viața lui Hristos în noi, adică sfințire. Îndreptarea este înnoire, naștere la viață nouă în Hristos și viață cu totul nouă în Hristos, prin lucrarea Duhului Sfint în noi, transformare lăuntrică reală a omului. Și fiindcă această transformare și înnoire radicală a omului este condiție și temelie al mîntuirii, termenii de îndreptare și mîntuire (personală) se întrebuintează adesea unul în locul altuia.

Cele două aspecte ale îndreptării, iertarea păcatelor și sfințirea omului nu trebuie despărțite unul de altul, și mai ales nu pot fi despărțite temporal, ca și cum unul ar urma celui alt, ci trebuie ținute împreună ca înfățișări distincte ale uneia și aceleiași realități spirituale, ca înfățișări sau laturi distincte ale uneia și aceleiași lucrări a harului mîntuitor în ființa omului îndreptat. Căci harul dumnezeiesc al Botezului nu curățește mai întii și apoi sfințește, ci în același timp curăță și sfințește sau înnoiește și sfințește întrucît șterge păcatul, ca lumina care luminează întrucît alungă întunericul, deși logic curățirea precede sfințirea.

Cît privește ștergerea sau iertarea păcatelor în cel îndreptat, aceasta este după învățătura ortodoxă o ștergere reală a păcatelor, nu

3. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București 1978, p. 81.

numai o acoperire sau nesocotire a lor, cum afirmă protestanții în concepțiile lor despre justificare ; cel îndreptat devine fiu după har al lui Dumnezeu, nemaiavînd în el nici o pată a păcatului, datorită lui Hristos care ne-a îndreptat cu adevărat : «Știind că Hristos, înviat din morți, nu mai moare ; moartea nu mai are stăpînire asupra Lui... Așa și voi, socotiți-vă că sînteți morți păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru» (Rom. 6, 9 și 11). Cel îndreptat nu este socotit doar drept, ci este făcut în mod real și ființial drept, întrucît păcatul nu va mai avea stăpînire asupra lui, fiindcă nu mai este sub Lege, ci sub har, cum spune Sfîntul Apostol Pavel (Rom. 6, 14 și 18).

Sfîntirea, aspectul pozitiv al îndreptării și deci esența acesteia, este starea de înfiere a omului de către Dumnezeu prin harul îndreptării, este comunicarea harică cu Dumnezeu care întărește în omul îndreptat credința și iubirea și se manifestă în bucuria și în tendința de a săvîrși binele. Aspectul pozitiv al îndreptării se arată în starea de făptură nouă a celui îndreptat după chipul lui Hristos (Gal. 3, 27), în renunțarea totală la noi înșine sau în uitarea de noi înșine într-o predare și dăruire totală lui Dumnezeu. Prin aceasta, «ne-am făcut cu Hristos o singură tulpină întru asemănarea morții» (Rom. 6, 5), ca să vieze în noi Duhul lui Hristos, adică Duhul Sfînt cu bogăția harului și darurilor Sale, ce ne vine prin Taina Mirungerii. Starea de făptură nouă după chipul lui Hristos (Rom. 8, 29) și de templu al Duhului Sfînt (I Cor. 3, 16—17 ; 6, 19 ; II Cor. 6, 16) se realizează deplin în împărtășirea cu Sfînta Euharistie. Iată aici și explicația practicii Bisericii Ortodoxe de a administra atît pruncului cît și celui care are o vîrstă mai mare, odată cu Taina Botezului și celelalte două Taine : Mirungerea și Sfînta Împărtășanie.

Dacă ștergerea sau iertarea păcatului strămoșesc și a vinei pentru el, precum și a eventualelor păcate personale este un act de clipă și încheiat în apele Botezului, sfîntirea care începe tot din clipa Botezului, este un act de durată, care durează toată viața omului, implicînd colaborarea omului cu harul divin la propria lui sfîntire și mîntuire.

Sfîntirea, desăvîrșirea, mărirea și îndumnezeirea omului constituie conținutul celei de a treia perioade a îndreptării sau mîntuirii personale a omului. Aceasta înseamnă că îndreptarea și mîntuirea nu este numai un dat din partea lui Dumnezeu, prin Hristos, ci și o misiune de realizat de către fiecare, dar tot prin Hristos, cu ajutorul harului dumnezeiesc, în Biserică.

În această fază, mîntuirea personală este o lucrare sinergică, adică rodul împreunei-lucrări a lui Dumnezeu și a omului, sau a omului în colaborare cu Dumnezeu care împărtășește acestuia harul dumnezeiesc, absolut necesar pentru mîntuire, care nu numai că începe mîntuirea aprinzînd în om credința, ci o menține și o desăvîrșește. Dar nu ne putem lucra mîntuirea și crește în Hristos în afara Bisericii, ci numai în Biserică, adică rămînînd în comuniunea Bisericii, prin Hristos, care ne ține laolaltă în relație cu Dumnezeu și cu semenii.

În Ortodoxie, harul, credința și faptele bune sînt în om un întreg nedespărțit. Și în acesta, fiecare dintre cele trei elemente are o valoare nediminuată. Și drept urmare, factorul divin și factorul uman sînt într-o

comuniune și într-un echilibru perfect. În catolicism și protestantism acest echilibru este rupt.

Catolicismul a rupt echilibrul în favoarea factorului uman. După doctrina catolică, harul este creat iar viața supranaturală în care omul este ridicat prin el este tot o viață creată, despărțită de Dumnezeu. Harul sau grația stă oarecum la dispoziția omului. Pentru o faptă bună săvârșită, el are drept la o recompensă, în virtutea meritului pe care îl are orice faptă bună a celui îndreptat în fața lui Dumnezeu. Fapta bună nu este semnul unirii omului cu Dumnezeu, nu este străbătută de prezența lui Hristos, ci o faptă a omului, întemeindu-i acestuia un drept la răsplată.

Protestantismul a rupt însă echilibrul în favoarea factorului divin. Datorită căderii radicale, prin păcatul neascultării săvârșite de protopărinți, omul nu are nici o contribuție la propria sa mîntuire. El se mîntuie numai prin credniță, fără fapte, iar credința este produsă exclusiv de har. În această concepție zace o contradicție internă: harul pe care îl primește omul nu-l poate trezi la o colaborare și nu-l poate înnoi, este lipsit de putere.

Ortodoxia subliniază tot așa de mult atît lucrarea harului dumnezeiesc cît și contribuția omului prin credință și fapte bune, în realizarea mîntuirii personale. O slăbire a unuia dintre cele trei elemente sau condiții ale mîntuirii aduce și slăbirea celorlalte și orice întărire a unuia dintre ele întărește și pe celelalte ⁴. Și pentru a putea înțelege valoarea și necesitatea credinței și faptelor bune, trebuie să stăruim mai întîi asupra faptului dumnezeiesc în lucrarea mîntuirii, care face posibilă, le explică și le determină pe cele dintii.

3. Harul dumnezeiesc nu este, după învățătura ortodoxă, o putere supranaturală creată, ci însăși energia divină necreată, este fluxul puterii și dragostei lui Dumnezeu către oameni. Ca energie divină izvorită din însăși ființa lui Dumnezeu, necreată și nedespărțită, de aceasta, harul aparține tuturor persoanelor Sfintei Treimi, venind de la Tatăl prin Fiul în Duhul Sfînt. El se împărtășește oamenilor în Biserică prin Sfintele Taine. Prin el, oamenii participă la viața dumnezeiască și se unesc prin El cu însuși Dumnezeu cel în Treime: «Astfel viața în har e viața în Duh sau viața în Sfînta Treime. Iar orice faptă bună a creștinului se produce din prezența și lucrarea Sfintei Treimi în om» ⁵.

Viața creștină este, după învățătura ortodoxă, viață în Duhul lui Hristos și împreună cu Hristos. De aceea, a primi harul și a trăi în har înseamnă a primi pe Duhul Sfînt și prin El întreaga Sfîntă Treime. Iar a fi în comuniune cu Sfînta Treime înseamnă a fi în Biserică și invers.

Biserica nu este un zid între om și Dumnezeu și nici nu intermediază între noi și un al treilea cu care intrăm în relație, ci ea este lăcașul dumnezeiesc în care găsim pe Dumnezeu însuși și comunitatea în care pulsează însăși viața lui Dumnezeu. Cine este în Biserică este în

4. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Condițiile mîntuirii*, în «Studii Teologice» an III (1951), nr. 5—6, p. 246.

5. *Ibidem*, p. 247.

Dumnezeu, așa cum orice celulă a trupului este în cîmpul de viață și circulație al sîngelui⁶. Biserica întregă și fiecare mădular al ei sînt cîmpul de acțiune al harului dumnezeiesc.

Este însă o deosebire, cum zice Diadoh al Foticeii, între lucrarea harului dumnezeiesc asupra omului în faza de pregătire a renașterii lui și cea care începe cu renașterea, adică cu îndreptarea propriu-zisă, în apele Botezului. Înainte de renaștere harul lucrează din afara sufletului asupra lui, iar prin renaștere se sălășluiește în el însuși. Pină la Botez satana lucrează în sufletul omului, iar din acel moment lucrează din afara lui, «învăluind prin pofta trupului mintea, ca într-un fum, în dulceața poftelor neraționale», dar «din îngăduirea lui Dumnezeu, ca trecînd omul prin furtună, prin foc și prin încercare, să ajungă astfel la bucuria binelui»⁷. Omul i se poate însă opune.

Harul Botezului aduce în cel care îl primește desființarea păcatului strămoșesc și a celorlalte păcate săvîrșite din slăbiciunea întreținută de puterea păcatului strămoșesc, precum și starea de făptură nouă a omului care implică sălășluirea lui Hristos sau a harului Lui în noi. Prin Botez, «zidurile închisorii spirituale a omului s-au dărîmat și el a intrat în circuitul iubirii nesfirșite a lui Hristos, manifestată în comuniunea Bisericii. Acum Duhul lui Hristos s-a introdus intim în subiectul uman cu lucrarea Lui, încît acesta simte pornirea spre unirea cu Hristos în iubire și spre faptele din iubire ca o pornire proprie a lui, deși ea îi vine din Hristos, iar ispita contrară o simte ca stîrnită în fața sufletului lui de un dușman nevăzut»⁸.

Așa începe în om o viață nouă, o viață orientată spre evitarea păcatelor și spre săvîrșirea voii lui Hristos, precum și o înaintare cu Hristos în relația de iubire nesfirșită. Prin harul împărtășit, Dumnezeu cheamă pe om la colaborare cu sine, dar nu-l silește. Vorbînd despre aceasta, Diadoh al Foticeii spune; «La început, harul își ascunde prezența sa în cei botezați, așteptînd hotărîrea sufletului, ca atunci cînd omul se va întoarce cu totul spre Domnul, să-și arate, printr-o negrăită simțire, prezența sa în inimă... Deci dacă omul va începe să sporească în păzirea poruncilor și să cheme neîncetat pe Domnul Iisus, focul sfințitului har se va revărsa și peste simțurile cele mai dinafară ale inimii, arzînd cu totul neghina păcatului lui»⁹.

Firea omenească este mereu în mișcare și mereu este aceeași fire în esența ei. Ceea ce îi vine omului de la Hristos sălășluit în adîncul lui de la Botez, este puterea de a se mișca potrivit voii celei raționale conforme cu voia lui Hristos, adică de a nu se mișca în afara acesteia. Dar prin mișcarea astfel întărită prin lucrarea harului dumnezeiesc și adusă la normalul ei nu preamărim numai pe Hristos, ci creștem și noi înșine, sau realizăm ceea ce trebuie să fim, iar prin gîndurile noastre cunoscute și prin faptele manifestate realizăm în noi, în același timp, un chip al

6. *Ibidem*, p. 248.

7. Diadoh al Foticeii, *Cuvînt ascetic*, 76; *Filocalia românească*, vol. I, ediția II, Sibiu 1947, p. 368—369.

8. Pr. Prof. Dr. Dumtîru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, 1978, p. 349.

9. Diadoh al Foticeii, *op. cit.*, 85; *Filocalia românească*, vol. I, p. 376.

lui Hristos care se află în noi nevăzut, sau Hristos ni se face transparent ¹⁰.

Devenind conștienți de harul dumnezeiesc care este în noi, ne punem în mișcare și noi spre Hristos. Astfel imboldurile spre gânduri și fapte curate ne vin de la Hristos, dar odată concepute și săvârșite, le întoarcem și noi lui Hristos, dar nu simplu, ci împreună cu dobînda noastră ¹¹. Harul aprinde și potențează mișcarea spre Hristos, concretizînd-o în fapte, iar mișcarea, activitatea și faptele bune concrete duc pe om la experiența harului dumnezeiesc în sine, la simțirea prezenței lui Hristos, fără de care el nu poate aștepta fericirea vederii lui Dumnezeu în viața viitoare.

4. Credința și faptele bune sînt partea de contribuție a creștinului la propria lui mîntuire. Și anume nu numai credința și nici numai faptele, ci credința și faptele bune în același timp, cum subliniază și Sfîntul Simion Noul Teolog: «Să nu socotești, frate, că te vei mîntui numai prin credință. Căci credința fără fapte bune la nimic nu folosește. Auzi pe Domnul cînd zice: «Nu tot cel ce-mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra întru împărăția cerurilor», ci cel ce face voia Tatălui Meu din ceruri». Asemenea auzi și pe dumnezeiescul Pavel, care zice: «Pe Dumnezeu îl mărturisesc, dar cu faptele îl tăgăduiesc, fiind răi și neascultători și necercați în nici un lucru bun». Vezi, iubitule, că nu este cu puțință să se mîntuiască cineva numai cu credința, fără fapte. Căci dacă s-ar mîntui numai cu credința, toți oamenii s-ar mîntui și nu s-ar pierde nici unul dintre ei, pentru că nu e niciunul care să nu creadă că există Dumnezeu» (*Cuv. 48*, p. 242; Ed. Siroș, 1886) ¹².

Faptele bune, la rîndul lor, fac posibilă experiența harului dumnezeiesc în noi și sensibilizează, cu alte cuvinte, prezența și lucrarea lui Hristos însuși prin har în noi, cum ne încredințează același Sfînt Părinte: «Dacă nu are cineva credință fără știrbire și fapte bune, este cu neputință să vină la el harul Sfîntului Duh și dacă nu vine la el harul Sfîntului Duh și nu locuiește în el în chip conștient, nu trebuie să se numească acesta un duhovnicesc. Iar acela care nu devine duhovnicesc, pentru care altă faptă a lui va deveni fericit? Fericirea este Dumnezeu, sau mai bine zis acela care nu-l are în el pe Dumnezeu întreg cum este fericit? Mie mi se pare că nu este deloc. De aceea zice Dumnezeu omului: «Fă-te sfînt prin lucrarea de fiecare zi a poruncilor Mele, dacă vrei să Mă aflu înlăuntrul tău și împreună cu tine și tu să fii înlăuntrul Meu și împreună cu Mine» (*Cuv. 55*, p. 279, Ed. Siroș) ¹³.

Protestanții neagă necesitatea faptelor bune pentru mîntuire pe baza citorva locuri din epistolele Sfîntului Apostol Pavel despre mîntuirea prin credință fără faptele legii: «Căci socotim că prin credință se va îndrepta omul fără faptele Legii» (Rom. 3, 28; 3, 20, 26; Gal. 2, 16; Efes. 2, 8). Respingerea faptelor bune ca condiție a mîntuirii este solidară cu concepția lor despre justificare, ca achitare juridică a celor ce cred

10. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II p. 356.

11. *Ibidem*, p. 355.

12. După Pr. Prof. D. Stăniloae, *Condițiile mîntuirii*, p. 249.

13. *Ibidem*.

sau, după unii dintre ei, a celor predestinați spre viață veșnică și mîntuire, de vina pentru păcate, fără desființarea reală a păcatelor și fără sădirea în ei a unei vieți noi în Hristos. Dar Sfîntul Apostol Pavel înțelege «dreptatea» de care se împărtășește omul în Hristos, ca o viață nouă, manifestată în fapte bune care îl pot duce pînă la slatura spirituală a bărbatului desăvîrșit Hristos (Efes. 4, 13). În toate locurile din epistolele Sfîntului Apostol Pavel despre viața cea nouă în Hristos, în continuă creștere în cei îndreptați, este implicată și necesitatea faptelor bune, ca mărturii ale credinței în Iisus Hristos. Ba mai mult, Sfîntul Apostol Pavel, în multe locuri se pronunță în mod expres despre necesitatea faptelor bune.

Prin credință, omul se deschide harului dumnezeiesc și lucrează cu el, căci acel da pe care îl exprimă credința la chemarea lui Dumnezeu pentru comuniune cu Sine, omul îl dă din lucrarea harului dumnezeiesc sălășluit în el căreia îi răspunde. De aceea spune și Scriptura că prin credință sintem mîntuiți : «Dar dreptatea lui Dumnezeu vine prin credință în Iisus Hristos, pentru toți și peste toți cei ce cred» (Rom. 3, 22). În vindecările și învierile din morți săvîrșite, Hristos a făcut apel la credința bolnavilor (Matei 9, 22 ; 9, 28—29 ; Luca 5, 12—13) sau la aceea a celor din jurul acestora (Matei 8, 13 ; 9, 2, 18 ; 14, 14 ; Marcu 8, 22 ; Luca 5, 18—20). Dar aceasta nu pentru că Hristos avea nevoie de mărturisirea ei pentru cele ce avea să săvîrșească, ci numai pentru a ne arăta că mîntuirea este un act de libertate. Se mîntuiește numai cine vrea și săvîrșește cele ce implică credința.

Dar credința care mîntuiește nu este un act strict teoretic, ci este legată organic de faptele bune, izvorite din iubirea față de Dumnezeu și față de oameni. Iar aceasta este credința vie sau lucrătoare prin iubire ; numai aceasta mîntuiește și pe aceasta ne-o recomandă Sfîntul Apostol Pavel : «Căci în Hristos Iisus, nici tăierea împrejur nu poate ceva, nici netăierea împrejur ci credința care este lucrătoare prin iubire» (Gal. 5, 6).

Sfînta Scriptură, chiar dacă uneori vorbește cînd de una, cînd de alta ca condiție subiectivă a mîntuirii, pune totdeauna în legătură strînsă credința și faptele bune în dobîndirea mîntuirii. Astfel ea înfățișează îndreptarea, sfîntirea și viața veșnică fie ca roade sau *urmări ale credinței* : «Cine crede în Fiul lui Dumnezeu are această mărturie în el însuși. Cine nu crede în Dumnezeu, L-a făcut mincinos pentru că n-a crezut în mărturia pe care a mărturisit-o Dumnezeu pentru Fiul Său» (I Ioan 5, 10) ; «Deci, fiind îndreptățiți din credință, avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos, prin care am avut și apropierea prin credință la harul acesta în care stăm și ne lăudăm întru nădejdea slavei lui Dumnezeu» (Rom. 5, 1—2) ; fie ca *roade ale iubirii* : «Noi știm că am trecut din moarte la viață pentru că iubim pe frați ; cine nu iubeste pe fratele său rămîne în moarte» (I Ioan 3, 14 ; 4, 7, 16) ; fie ca *urmare a păzirii poruncilor* : «Și aceasta este porunca Lui, ca să credem întru numele lui Iisus Hristos, Fiul Său, și să ne iubim unul pe altul, precum El ne-a dat poruncă» (I Ioan 3, 23) și «Cel ce păzește poruncile Lui rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu în el» (vers. 24). Arătarea iubirii și păzirea poruncilor se arată prin fapte concrete, deci prin fapte bune.

Alteori Sfinta Scriptură arată expres că mîntuirea depinde, din partea omului, de credință și fapte bune : «Vedeți, dar, că din fapte este îndreptat omul, iar nu numai din credință», «Căci credința fără fapte este moartă, așa cum trupul fără suflet mort este» (Iac. 2, 24 și 26). Credința și faptele bune de care vorbește Sfîntul Iacob sînt corespondentul credinței lucrătoare prin iubire, capabilă să mîntuiască, de care vorbește Sfîntul Apostol Pavel (Gal. 5, 6). Faptele bune țin de credință, iar credința se arată și se mărturisește prin acestea : «Credința dacă nu are fapte este moartă în ea însăși. Dar va zice cineva : Tu ai credință, iar eu am fapte ; arată-mi credința ta fără fapte și eu îți voi arăta din faptele mele credința mea» (Iac. 2, 17 și 18). Credința ca simplă cunoaștere și mărturisire a existenței lui Dumnezeu o au și demonii, căci și «ei cred și se cutremură» (Iac. 2, 19), dar nu se mîntuiesc.

Dar nici credința în importanța juridică a morții lui Hristos ca echivalent al păcatelor noastre, nu mîntuie pe om, ci numai credința ca legătură personală cu Hristos, prin care iradiază în om puterea lui Hristos, adică credința care echivalează cu o unire treptată cu Hristos din a cărui Jertfă și Înviere primim și noi putere de a muri păcatelor, credința care ne face capabili să murim egoismului și izolării noastre și să înviem la o viață nouă, care stă în comunicarea intimă cu Hristos și care ne va duce și pe noi la înviere din puterea învierii Lui ¹⁴.

Credința astfel înțeleasă este credința manifestată concret în fapte bune. Dar astfel de fapte sînt tot în Hristos și cu puterea lui Hristos. Căci nu faptele în afara lui Hristos ne mîntuiesc, adică nu faptele noastre săvîrșite pe baza vreunei legături normative impersonale, ci faptele care izvorăsc din puterea lui Hristos Cel sălășluit în noi sînt absolut necesare pentru însușirea personală a mîntuirii. Numai acestea sporesc în noi unirea noastră cu Hristos și asemănarea tot mai mare cu El ¹⁵. În acestea se arată că ne lucrăm mîntuirea și creștem în Hristos.

După învățătura ortodoxă, faptele bune sînt rodire în noi a prezenței lui Hristos și a puterii Lui împărtășită prin lucrarea Duhului Sfînt în Sfintele Taine în cuprinsul Bisericii.

Între faptele izvorite din puterea lui Hristos în noi și credința în Hristos există o legătură organică, întrucît prin ele, înțelise ca părți ale unui întreg, se manifestă comuniunea cu Hristos. «În fapte, comuniunea cu Hristos se manifestă ca o dezvoltare a comuniunii începătoare prin credință. Credința în Hristos este credința în Hristos cel din noi, credința din puterea Lui aflător în noi ; e iradierea în noi a prezenței și puterii lui Hristos, sălășluit în noi în chip nevăzut. Credința aceasta include în ea iubirea față de Cel ce s-a jertfit, a înviat pentru noi și s-a sălășluit în noi, ca din starea Lui de jertfă și înviere să luăm putere să murim și noi față de păcat și să ducem și noi o viață nouă din El și cu El. Hristos însuși ne umple de iubire față de El, prin iubirea Lui față de noi» ¹⁶.

14. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 365—366.

15. *Ibidem*, p. 366.

16. *Ibidem*.

Credința despre care ne vorbește Sfântul Apostol Pavel este credința prin care ne însușim starea de dreptate a lui Hristos de pe urma Jertfei și Învierii Lui, adică o credință dinamică în Hristos și în noi, fiind, deci, «credința lucrătoare prin iubire». Aceasta este opusă faptelor legate de legea tăierii împrejur sau a netăierii împrejur (Gal. 5, 6).

Sfântul Apostol Pavel respinge faptele care nu izvorăsc din credința în Hristos și din iubirea față de El, adică faptele Legii care nu îndreptează pe om (Rom. 3, 20 și 28). «Deci credința este baza faptelor. Dar așa cum faptele care nu sînt din credința în Hristos nu au valoare pentru mîntuire, tot așa nici credința care nu e lucrătoare prin iubire, nu e o credință adevărată. De aceea, faptele nu se socotesc mîntuitoare în ele însele, nu se socotesc ca atare cele care au numai chip exterior și nu constituie ca atare un drept al omului la mîntuire; de asemenea, ele nu pot fi nici o prestație care poate întrece echivalentul mîntuirii proprii, putînd fi detașate de cel ce le-a făcut și depozitate într-un tezaur de merite prisositoare din care se pot completa lipsurile altora»¹⁷, prin acordarea de indulgențe din partea Bisericii.

Faptele bune țin de mișcarea creștinului sub acțiunea harului dumnezeiesc spre Hristos în spațiul Bisericii în care pulsează viața divină. Sînt răspunsul credinciosului la impulsul harului divin, devenit accesibil omului și lucrător în el prin credință. Harul și strădania omului devin o singură putere, o singură activitate. În această activitate se împletește strîns omul cu Hristos, se consolidează omul în Hristos. Sfinții Părinți sînt unanimi în considerarea desăvîrșirii și mîntuirii ca o activitate continuă a omului cu Dumnezeu. Și fiindcă în desăvîrșire intră și cunoașterea intuitivă a lui Dumnezeu în ființa noastră și în lume, se poate spune că nu atît prin lectură și raționament este cunoscut Dumnezeu cît mai ales prin activitate, în care simțim alături de noi pe Dumnezeu însuși care lucrează toate în toți (I Cor. 15, 28; Efes. 1, 23), dar nu fără noi sau împotriva noastră (Apoc. 3, 20). Tot parcursul omului spre desăvîrșire «e ocupat de activitate, căci credința fără activitate o aflăm numai în punctul inițial, iar cunoașterea lui Dumnezeu la care progresează omul nu dispensează de activitate, însăși această cunoaștere a lui Dumnezeu fiind o cunoaștere experimentală, o cunoaștere prin iubire, o cunoaștere activă. Pe Dumnezeu îl cunoaștem în semeni, iubindu-i și săvîrșind față de ei fapte de iubire și îl cunoaștem în universul naturii, activînd prin civilizarea și înfrumusețarea ei. Cunoașterea aceasta nu este decît activitatea desăvîrșită, devenită manifestarea iubirii pure, neumbrită de nici un egoism»¹⁸.

Prin fapte, Hristos se desfășoară în noi și în relațiile dintre noi și semeni. Făcînd mereu fapte bune, ființa noastră devine un subiect al deprinderilor bune, adică al faptelor bune continue numite virtuți, iar ființa virtuții este, cum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, Hristos însuși (P. G. 90, 369; *Ambigua*, P. G. 91, 1081; trad. rom., p. 85). Pe măsură ce creștem în virtuți, adică săvîrșim mai ușor și în mod sistematic binele, Hristos se străvede și mai clar în noi și în relațiile noastre cu semenii și cu lumea. În săvîrșirea faptelor bune și în dobîndirea vir-

17. *Ibidem*, p. 368—369.

18. *Idem*, *Condițiile mîntuirii*, p. 249—250.

tuților, creștinul își are partea lui de contribuție, dar forța principală care lucrează, îndemnind și susținând efortul acestuia este Hristos în-virtuos este o față a lui Hristos. Iar dacă virtutea este, cum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, «trup al Cuvîntului» (*Răsp. către Talasie* 35; Filocalia rom., vol. III, p. 123), omul virtuților este o întrupare a lui Hristos. Toți cei virtuțoși sînt întrupări ale lui Hristos, însă Unul și Același Hristos iradiază din toți aceștia¹⁹.

suși. Fapta bună statornică este o manifestare a lui Hristos, iar omul

Orice faptă bună este o deschidere în iubire spre altul sau spre mai mulți alții, spre lume, din deschiderea pe care o are Hristos însuși pentru cel virtuos. Ba mai mult, în fapta bună, Hristos însuși iese la iveală din ascunzimea Sa în om, deschizînd și pe subiectul faptei celorlalți. «Omul face bine semenilor săi pentru că și-a deschis inima pentru ei și prin facerea de bine deschide inima altora. De aceea activitatea înfrățește pe oameni. Nici o faptă nu o face omul numai pentru sine. Și în orice activitate omul trebuie să fie ajutat de alții. Activitățile inșilor se concentrează într-una singură cu efecte considerabile sau se înfrînțuie contrapunctic, sau se provoacă și se condiționează una pe alta. Fiecare satisface prin activitatea sa nu numai o necesitate personală, ci și una a semenilor săi și în general una colectivă. În activitate, inșii diferiți devin o societate, o simfonie în neconținut progres»²⁰.

Activitatea creează comunitatea și este cerută de comunitate pentru ea și pentru membrii ei, și este susținută de comunitate. Prin activitatea acesteia Hristos însuși se face cunoscut din fiecare și creștinii arată prin faptele lor bune pe Hristos unii altora. Aceasta înseamnă că prin activitate se sfințește nu numai omul ci și societatea acestuia, dar și natura asupra căreia el lucrează și face să apară în oglinda ei razele luminii lui Hristos.

Desigur nu orice activitate a omului are un efect sfințitor asupra lui, asupra societății și asupra naturii. Acest efect îl are activitatea pioasă de împlinire a poruncilor: săvîrșirea faptelor bune, rugăciunea, cumpătarea în toate și postul. Dar de aici nu înseamnă să disociem între activitatea care se îndreaptă direct spre Dumnezeu și deci spre purificarea proprie de păcate, pe de o parte, și activitatea pusă în slujba societății și naturii pe de altă parte. Evanghelia însăși ne oprește să divizăm viața și activitatea umană în două jumătăți. Noi trăim pe pămînt dar sîntem pentru comuniune veșnică cu Dumnezeu, care începe încă de aici. De aceea, Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă: «Orice faceți cu cuvîntul sau cu lucrul toate să le faceți întru numele Domnului Iisus» (Col. 3, 17) și «orice faceți lucrați din toată inima, ca pentru Domnul» (Col. 3, 23). Apostolul, deci, nu oprește pe creștinii de la nici o lucrare, ci îi îndeamnă să săvîrșescă pe oricare dintre lucrări din toată inima și ca pentru Domnul, adică să fie plăcută și lui Dumnezeu.

Creația întregă îl cere pe om cu activitatea lui în cuprinsul său. Și aceasta pentru că universul însuși nu apare de la început organizat în toate compartimentele și elementele sale, ci ca un material lăsat și

19. *Ibidem*, p. 250.

20. *Ibidem*.

în seama omului, pentru a-l organiza. De aceea el a fost lăsat în forma elastică pe care i-o cunoaștem, cu posibilități de evaluare și organizare diferită. Omul trebuie să-l studieze și să-l ducă la organizarea cea mai perfectă, spre a fi de folos tuturor. Din nefericire însă, el s-a lăsat organizat și în forme strimbe. Or, prin activitatea sa, omul trebuie să ducă lumea și pe sine însuși la desăvîrșirea continuă, fiind deci un colaborator al lui Dumnezeu în susținerea acesteia în existență și pe calea desăvîrșirii ei.

Preocuparea de Dumnezeu nu-l poate abate pe creștin — trăitor în lume și în societatea timpului său — de la celelalte preocupări ale sale, adică de la preocupările naturale legate de condiția vieții sale în timp și spațiu, într-o colectivitate umană mai mică și mai mare.

Faptele bune nu sînt însă rupte de aceste preocupări, ci legate de ele.

5. Concepția apuseană despre obținerea mîntuirii personale într-un mod juridic face de prisos faptele noastre bune (protestantismul), sau le consideră și pe ele ca un adaos la echivalentul juridic achitat de Hristos pentru păcatele noastre (doctrina catolică). În acest caz, nici doctrina catolică și nici concepțiile protestante nu exprimă o înțelegere adecvată a faptelor bune în lucrarea mîntuirii personale. În nici una dintre aceste doctrine nu se deschide inima omului pentru Hristos din Hristos și pentru oameni din Hristos. Nici catolicismul și nici protestantismul nu vede mîntuirea adusă de Hristos ca bază a unei refaceri reale a omului în comuniune cu Dumnezeu. Numai faptele izvorite din iubirea lui Hristos au un rost în mîntuirea noastră.

Or, doctrina catolică, legînd activitatea omului prea mult de lege, face din faptele bune obiectul unei tranzacții juridice între Dumnezeu și om. Omul dă fapte, iar Dumnezeu dă ca răsplată pentru ele mîntuirea și fericirea. În această situație activitatea creștinului nu mai are caracter creator înnoitor. Pentru fapte, omul așteaptă un merit exterior lor. Activitatea în sine are doar un rol de schimb.

Moștenind din catolicism această depreciere a faptei, protestantismul a tras ultima concluzie: a eliberat activitatea creștinului de sub prescripțiunile amănunțite ale poruncilor Bisericii, afirmînd că omul se mîntuiește exclusiv prin credința și nu și prin faptele legii creștine.

Ortodoxiei îi este străină înlănțuirea faptei prin lege și coborîrea ei la rolul de mijloc pentru o răsplată, și anume caracterul pur juridic, uman, al activității creștinului privind mîntuirea, din doctrina romano-catolică. Tot așa de străină îi este Ortodoxiei și negarea necesității faptelor bune pentru mîntuire din concepțiile protestante despre justificare.

Ortodoxia a rămas la învățătura Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, că omul, după ce a primit credința, prin fapte inițiate și susținute de harul dumnezeiesc, se înnoiește, se preschimbă din zi în zi. Prin fapte «ne curățim de toată întinăciunea cărnii și a duhului, desăvîrșind sfințenia întru frica lui Dumnezeu» (II Cor. 7, 1). Prin ele ne îmbrăcăm «în omul cel nou, cel după chipul lui Dumnezeu, zidit întru dreptate și în sfințenia adevărului.» (Efes. 4, 24) și înaintăm pînă la «starea bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13), din

puterea lui Hristos care este în noi făcându-ne făptură nouă.» (II Cor. 5, 17). Prin virtuți și fapte bune înaintăm în împărăția lui Dumnezeu sau împărăția lui Dumnezeu înaintea prin ele în noi. Faptele bune, ca și virtuțile au, cu alte cuvinte, un rol ontologic asupra firii noastre, adică o lucrare de refacere a structurii firii umane strimbate de păcat, și de reunire a credinciosului cu Dumnezeu²¹. Căci firea în starea de păcat este firea incapabilă să primească pe Dumnezeu, așa cum bolnavul de ochi nu poate primi în sine lumina soarelui. Asupra rostului ontologic al faptelor bune vrem să mai stăruim puțin în cele ce urmează.

Faptele omului credincios sînt manifestări ale iubirii de Dumnezeu și mijloace de întărire a ei, și nu mijloace de dobîndire a unor merite care atrag după ele în mod necondiționat o seamă de bunuri supranaturale, dar create, în viața viitoare, cum susține doctrina catolică. De la început, ele presupun o anumită unire a omului credincios cu Dumnezeu și fac să sporească această unire. Și aceasta pentru că prin harul dumnezeiesc necreat și veșnic, împărtășit prin Sfintele Taine, credinciosul este unit nemijlocit cu înseși persoanele Sfintei Treimi, la început mai puțin, conștient, pe urmă tot mai conștient. Înaintînd în săvîrșirea faptelor bune, omul cunoaște tot mai mult pe Dumnezeu ca prezent și lucrător în sine²². În acest sens, Sfîntul Marcu Ascetul spune: «Drept aceea, o omule, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea pentru care ai luat puterea (ὁὸς τὴν ἐργασίαν εἰς τὴν τὴν δὲναμιν εἰληφας) și te pregătește ca să primești arătarea celui ce locuiește întru tine»²³. Prin faptele săvîrșite din iubire față de Dumnezeu, dar și dintr-o anumită unire cu Dumnezeu, credinciosul sporește atît în cunoașterea lui Dumnezeu în sine însuși cit și în iubirea față de Dumnezeu, pe măsură ce îl cunoaște ca fiind prezent în sine. Iubirea este aceea care îl mină pe credincios spre fapte și prin fapte crește și mai mult iubirea, iar faptele izvorăsc din unirea credinciosului cu Dumnezeu și duc la o și mai multă unire cu El.

Dar unirea credinciosului cu Dumnezeu pe care o presupun faptele bune nu înseamnă o contopire a credinciosului cu Dumnezeu, ci comuniune. Iar aceasta este și o pătrundere a credinciosului în Dumnezeu și a lui Dumnezeu în credincios. În mod principal, ea are forma comuniunii între două persoane, căci numai unde este comuniune este iubire. «Pătrunderea omului credincios de către Dumnezeu, prezența lui Dumnezeu în acesta nu este decît un efect al comuniunii, sau al dragostei, căci cei ce se iubesc nu se privesc numai față în față, ci și simte fiecare pe celălalt în sine prin energia lui. Dar în această unire, sau comuniune, pe care o promovează omul credincios prin iubirea sa, stă și fericirea lui. Cu cît îl iubește mai mult pe Dumnezeu și își arată iubirea prin fapte, cu atît se simte credinciosul mai fericit. Deci fericirea nu este așteptată ca ceva de dincolo de fapte, ci e chiar în fapte. Desigur credinciosul simte că nu este toată numai în faptele prezente, ci bănuiește puțința de a ajunge la tot mai multă fericire, prin tot mai multă iubire de

21. Idem, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în «*Ortodoxia*», VII (1954), nr. 4, p. 508.

22. *Ibidem*, p. 523.

23. *Ibidem*, 79; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 370.

Dumnezeu manifestată în fapte»²⁴. Comuniunea cu Dumnezeu este legată indisolubil de creșterea morală a credinciosului. Cunoscînd pe Dumnezeu, credinciosul deprinde să viețuiască săvîrșind fapte bune. Pe de altă parte săvîrșind fapte bune, omul cunoaște prin experiență pe Dumnezeu care lucrează prin harul Său în el. Fericirea veșnică și viața veșnică sînt cuprinse în comuniunea cu Dumnezeu. Și fiindcă aceasta începe de aici de pe pămînt, fericirea veșnică începe și ea tot de pe pămînt. Viața veșnică este, de fapt, după învățătura ortodoxă, ca o prelungire a vieții prezente.

Fericirea cerească stă, deci, în raport cu o anumită calitate a faptelor, mai exact cu cea a întregii activități a creștinului drept-credincios, este legată de faptele bune, după cum nefericirea veșnică stă în raport cu lipsa acestei calități. Fericirea și nefericirea veșnică nu se adaugă arbitrar, extern, la om, ca în concepția calvină, ci există o corespondență între ele, dar nu una care se realizează juridic, exterior, ca în doctrina catolică, ci organic. Sfînta Scriptură vorbește despre o «răsplată» pe care o dă Dumnezeu credinciosului după faptele lui (Matei 5, 12; 20, 8, 14; 16, 27), de o corespondență între faptele bune din viața aceasta și fericirea veșnică (Matei 19, 21; 25, 34 și urm.; I Tim. 4, 8; Rom. 2, 6—7; 11—12), de «făgăduință» lui Dumnezeu de a încununa cu fericire veșnică pe cei ce iubesc pe Dumnezeu și săvîrșesc fapte bune (I Tim. 4, 8; Iac. 1, 12), precum și de întemeierea răsplătii faptelor pe «dreptatea» lui Dumnezeu (II Tes. 1, 5), spunîndu-se că Dumnezeu ar fi «nedrept» dacă nu ar lua aminte la ostenele oamenilor care Îl iubesc (Evrei 6, 10)²⁵.

Dar nici Sfînta Scriptură și nici Părinții Bisericii nu vorbesc despre un «merit» al omului pentru faptele lui bune și pentru virtuți, termen dobîndit și fapte bune ar fi săvîrșit, trebuie să rămînă smerit cugetînd că n-a făcut nimic vrednic de răsplată, ci că a săvîrșit din ceea ce era dator să facă: «...cînd veți face toate cele poruncite vouă să ziceți: Sîntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem» (Luca 17, 10).

În loc de merit, Sfinții Părinți vorbesc de vrednicia faptelor bune, care stabilește un alt fel de raport între calitatea faptelor și fericirea sau nefericirea veșnică. Sfîntul Apostol Pavel spune: «Oricine va mîncă pîinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie (ἀναξίως), va fi vinovat față de trupul și sîngele Domnului. De aceea, să se cerceteze omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar. Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie (ἀναξίως), osîndă își mănîncă și bea, nesocotînd trupul Domnului» (I Cor. 11, 27—29). Vrednicia se cîștigă printr-o pregătire, dar care nu înseamnă un merit, un drept, ci o stare adecvată cu ceea ce se primește, o curăție a trupului și sufletului. Creștinul este dator să primească cu vrednicie Trupul și Sîngele Domnului, să fie vrednic cînd le primește dar, în același timp, își dă seama că nu este vrednic. Este vrednic întrucît s-a curățit, dar nu este vrednic întrucît curățirea, pregătirea nu este niciodată suficientă și întrucît nu-i

24. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 524.

25. *Ibidem*, p. 525.

dă un drept la împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos în Euharistie. Același lucru se întâmplă și cu faptele bune. Ele nu dau un drept la Dumnezeu celui care le face, ci o apropiere, o deschidere. Vrednicia dobândită prin faptele bune înseamnă o dispoziție, o capacitate de a fi aproape de Dumnezeu și de a sluji Lui. Este ceea ce se întâmplă și cu nou-hirotonitul, declarat «vrednic» de către arhiereu, care nu câștigă un merit pentru slujba în care a fost hirotonit, ci o aptitudine și o capacitate. «Vrednicia e o deschidere treptată a omului credincios pentru Dumnezeu și ea se obține mai mult prin lucrarea lui Dumnezeu. Această deschidere se manifestă negativ ca smerenie sau lipsă de patimi, iar pozitiv ca iubire. Smerenia, sau lipsa de patimi exprimă o golire a omului de sine, o uitare de sine, pentru a-și umple preocuparea și prin aceasta și ființa, exclusiv de Dumnezeu, lucru pe care îl exprimă iubirea»²⁶. Dar pentru că n-ajunge o deschidere momentană a credinciosului pentru Dumnezeu, ci este necesară o deschidere ca stare permanentă și adâncă a lui, de aceea sînt necesare în continuare curățirea de patimi și creșterea în virtuți, precum și împlinirea poruncilor și săvîrșirea neobosită de fapte bune.

Explicația existenței necesității activității continue a credinciosului în apropierea de Dumnezeu prin virtuți și fapte stă în iubire. Căci «iubirea din care izvorăsc faptele și pe care ele o sporesc nu poate atinge niciodată un nivel de la care să nu mai poată crește, pentru că iubirea lui Hristos din care ea se alimentează nu are o limită și pentru că persoana noastră pe care Hristos o vrea să sporească în iubire nu atinge niciodată o limită a creșterii»²⁷. De aceea, considerarea ca mintuitoare a unor fapte atașate din afară cuiva, dar neizvorînd din iubirea lui — prin indulgențe — implică o punere a faptelor mai presus de persoană, o necunoaștere a legăturii organice dintre fapte și persoane. Or, persoanele cresc numai prin iubirea manifestată în fapte proprii, iar iubirea se arată în comuniunea persoanei care face anumite fapte cu cea pentru care le face. Faptele sînt manifestări directe ale relației de iubire între persoană și persoană. Mîntuirea însăși a omului se realizează numai în primejdios pentru moralitatea credinciosului, care oricîte virtuți ar fi relația acestuia cu Dumnezeu ca persoană supremă, întrucît numai din iubirea lui Dumnezeu, manifestată în fapte, căreia omul i se deschide prin credința și faptele sale, el se poate umple cu adevărat de o iubire netrecătoare, manifestată în fapte bune fără număr și continue.

Iubirea este, pentru Diadoh al Foticeii, izvorul și criteriul faptelor mîntuitoare. Iubirea este implicată în credința adevărată și invers. Iar faptele bune se cuprind virtual în amîndouă. În iubire se arată caracterul creator de comuniune al credinței, și anume în iubirea manifestată concret în fapte. În iubire și în fapte se vede iarăși că mîntuirea omului se realizează în Biserică. Dar în Biserică are loc prin har, credință și fapte bune și refacerea și creșterea noastră personală și comunitară, precum și repercutarea acestora asupra lumii. Și aceasta, pentru faptul că creșterea noastră personală este o împreună creștere cu ceilalți în

26. *Ibidem*, p. 527.

27. *Idem*, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 369.

Dumnezeu, arătată în fapte de iubire care se arată prin lucruri²⁸. De altfel, Diadoh al Foticeii exprimă și direct acest adevăr : «Credința fără faptă și fapta fără credință vor fi la fel de lepădate»²⁹. «Căci credinciosul trebuie să-și arate credința, aducînd Domnului fapte»³⁰. «Cel ce iubește pe Dumnezeu acela crede totodată cu adevărat și săvîrșește faptele credinței cu evlavie. Iar cel ce crede numai și nu este întru dragoste, nu are nici credința însăși, pe care socotește că o are. Căci crede cu o minte ușuratică ce nu lucrează sub greutatea plină de slavă a iubirii. Drept aceea, credința lucrătoare prin iubire este marele izvor al virtuților»³¹. Iar iubirea izvorăște, la rîndul ei, din Dumnezeu care este în noi prin harul Său. «De aceea din adîncul inimii simțim izvorînd dragostea dumnezeiască, cînd gîndim cu atenție și căldură la Dumnezeu»³². Și virtutea și toate faptele bune în care se arată iubirea de Dumnezeu, fiind ele însele întărite de iubirea lui Dumnezeu, pe măsură ce sporesc ne conduc spre «comuniunea nedespărțită cu Dumnezeu».

Iubirea și faptele bune care izvorăsc din ea sînt pe de o parte un dar, iar pe de altă parte o misiune și o datorie de împlinit. Căci iubirea lui Dumnezeu prezentă în noi ca dar prin harul dumnezeiesc care o aprinde și o susține trebuie primită și însușită activ de noi și arătată prin fapte. Nu putem rămîne pasivi, nesimțitori, la chemarea de iubire a lui Dumnezeu. Dar nici nu putem fi mîntuiți fără răspunsul nostru activ la iubirea lui Dumnezeu față de noi. Iubirea cere răspuns și acțiune creatoare, Dumnezeu care ne iubește cere răspunsul nostru, căci nu vrea să ne mute de aici de pe pămînt ca pe niște obiecte insensibile în Împărăția cerurilor. Mișcarea este constitutivă persoanei și manifestă persoana, și anume mișcarea și activitatea conștientă și liberă, sub lucrarea harului dumnezeiesc. Despre necesitatea activității creatoare a creștinului pentru Împărăția cerurilor, Sfîntul Simeon Noul Teolog zice : «Alergați, cereți, bateți ca să vi se deschidă poarta Împărăției cerurilor și să intrați înăuntru și s-o aveți în voi înșivă înlăuntru vostru» (Luca 17, 21). Căci acei care ies din viața prezentă înainte de a avea această Împărăție în inimi, cum o vor afla odată ce au plecat de aici fără s-o caute ? Deci trebuie s-o căutăm, să batem...»³³. Deci cit sîntem încă în viață trebuie să ne grăbim ca să primim Împărăția lui Dumnezeu în noi înșine.

Mintuitorul Hristos însuși condiționează unirea cu El și dobîndirea Împărăției cerurilor de păzirea poruncilor, adică de săvîrșirea faptelor bune : «Cine are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește, iar cine Mă iubește, va fi iubit de Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui» (Ioan 14, 21), și : «Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și vom face lăcaș la el» (Ioan 14, 23).

28. *Ibidem*, p. 370.

29. *Cuvînt ascetic*, 20 ; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 342.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*, 21 ; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 342.

32. *Idem*, 79 ; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 370.

33. *Cateheza XV*, în : Syméon le Nouveau Théologien, *Catechèses*, tom. II, ed. par Mgr. Basile Krivocheine, în «Sources Chrétiennes», Paris, 1965, p. 223.

Prin faptele săvârșite din iubirea față de Hristos și de semenii creștinul înaintează de la calitatea de chip pe treptele interminabile ale asemănării cu Dumnezeu, împreună cu Hristos ca om și asemenea Lui.

Timpul însuși ne este dat în vederea acestei creșteri în asemănarea cu Dumnezeu. Căci fiind creați, sîntem limitați prin ființă neputînd, deci, primi prin har, dintr-o dată întreaga putere de iubire a lui Dumnezeu. În timp, primim și răspundem iubirii lui Dumnezeu. În același timp însă, ca chipuri ale lui Dumnezeu, noi aspirăm spre infinitate și sîntem capabili de ea, dar nu printr-o actualizare exclusivă a ceea ce avem în noi, ci prin participare la Dumnezeu cel infinit. Participarea este și ea treptată, progresivă. De altfel, nici Dumnezeu nu ne arată de la început, în întregime, iubirea Sa față de noi, ci ne-o împărtășește în etape, coborînd El însuși la nivelul nostru temporal și făcînd cu noi drumul spre arătarea nelimitată a iubirii Lui și spre răspunsul nostru nelimitat la ea ³⁴.

Împărtășirea treptată de iubire a lui Dumnezeu solicită omului credincios fapte bune continue, ca răspunsuri mereu sporite la iubirea lui Dumnezeu. Faptele bune continue sînt cerute apoi de necesitatea de a răspunde mai deplin apelului celorlalți, pe care îl simțim nelimitat în potență întrucît aceștia, semenii noștri, rămîn mereu nesatisfăcuți cu răspunsurile noastre limitate. Noi înșine simțim răspunsurile noastre, ca fiind limitate, depășite, și aparținînd trecutului, căci în același moment apare în noi și posibilitatea unui răspuns nou pe care îl socotim mai deplin.

Despre această continuă alergare de la deplin la mai deplin spune și Sfîntul Marcu Ascetul: «Orice prisos de virtute am adăuga astăzi, el e o dovadă a lipsei trecute de grijă, nu un drept la răsplată» ³⁵. Sau «Cu cît sporești virtutea astăzi, cu atît te-ai dovedit dator pentru ziua de ieri, făcînd arătată puterea firii» ³⁶. Această alergare vădește virtualitatea nesfîrșită a firii umane, dar și disponibilitatea nemărginită a lui Dumnezeu de a o întări și actualiza tot mai mult.

Necesitatea faptelor continue vine și din trebuința de a răspunde altor și altor situații, altor și altor nevoi ale semenilor noștri în fața cărora ne pune Dumnezeu, cerîndu-ne să ne arătăm continuu și iubirea noastră ca expresie a iubirii înseși a lui Dumnezeu față de oameni și de lume, prin noi, și față de noi înșine. Faptele bune sînt cerute pentru dezvoltarea și îmbunătățirea comuniunii de iubire cu cît mai mulți oameni.

Dar necesitatea faptelor bune continue și creșterea în virtuți își are temeiul și în complexitatea aspectelor pe care le implică și le cuprinde chipul creștinului în urcușul lui spre unirea tot mai deplină cu Dumnezeu. Chipul acestuia reflectă însuși chipul uman al lui Hristos care cuprinde o plenitudine de virtuți și aspecte ale binelui prin care se desco-

34. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 372—373.

35. *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, 44; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 253.

36. *Despre Botez*; *Filocalia rom.*, vol. I, p. 297.

peră oamenilor în mod uman înseși însușirile lui Dumnezeu. Creștinul trebuie să dăltuiască în ființa și viața sa chipul lui Hristos.

Aceasta înseamnă îndumnezeirea firii umane, care începe și se lucrează încă de aici, de pe pământ, în Biserică, omul deschizându-se lucrării harului dumnezeiesc prin credință și conlucrind cu harul în tot ceea ce întreprinde pentru mîntuirea sa personală, adică în virtuțile și faptele săvîrșite. În stadiul vieții pămîntești credinciosul își lucrează mîntuirea și se îndumnezeiește cu ajutorul harului dumnezeiesc, iar după moarte pătîmește îndumnezeirea prin har cum zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul, adică este continuată exclusiv de harul dumnezeiesc³⁷.

Îndumnezeirea n-are o limită propriu-zisă. Faptele omului sînt mijlocul unei desăvîrșiri neconținute a firii umane. Credinciosul nu ajunge însă niciodată la o desăvîrșire limită, peste care nu ar mai avea de făcut alte fapte, sau dacă le-ar mai face, ele n-ar mai putea contribui la desăvîrșirea lui. Și fiindcă fericirea este tocmai starea de desăvîrșire, care n-are limită, atunci nici fericirea n-are o limită. Faptele omului au o limită, însă nu o limită care echivalează cu suficiența lor, nu o limită peste care credinciosul nu mai poate trece, dacă vrea, ci o limită legată de mîrginirea puterilor lui, o limită peste care omul nu poate trece, și nu una peste care nu are nevoie să treacă. Există o limită a puterilor umane, dincolo de care ele se odihnesc, lăsînd loc exclusiv lucrării harului dumnezeiesc. Este însă și o limită care nu este atinsă, de obicei, decît de unii Sfinți Părinți și numai în anumite momente din viața lor³⁸. Iar aceasta este apanajul vieții viitoare. Că există trepte diferite ale fericirii dreptilor și sfinților, o spune Mîntuitorul Hristos însuși: «În casa Tatălui Meu sînt multe locașuri» (Ioan 14, 2). Nimeni, deci, nu poate trece peste ceea ce este dator. Fericirea este fără hotar și nu numai fericirea sfinților, ci și cea a tuturor care merg în Împărăția cerurilor. Omul este făcut însă pentru o nesfîrșită desăvîrșire și fericire. Dar fiecare nu ajunge decît pînă la un anumit punct din această desăvîrșire prin puterile sale ajutate de harul dumnezeiesc.

Prin urmare, faptele bune nu pot fi excluse dintre condițiile necesare mîntuirii personale, iar importanța lor nu trebuie în vreun fel minimalizată. Săvîrșite cu ajutorul harului dumnezeiesc, faptele bune sînt mărturia concretă a credinței lucrătoare prin iubire (Gal. 5, 6) și mijloace de creștere a credinței. Prin ele creștem în Hristos și Hristos se face tot mai vădit și mai eficient în noi. Ele își fac simțită eficacitatea lor asupra noastră, făcînd din firea noastră un locaș tot mai străbătut de Duhul lui Hristos. Fiind săvîrșite din puterea lui Hristos care s-a sălășluit în adîncul ființei noastre în momentul Botezului, faptele bune ca și virtuțile sînt o întîlnire variată și nuanțată a noastră cu Hristos însuși, și în Hristos cu semenii noștri.

37. Răspuns către Talasie, 22; în *Filocalia rom.*, vol. III, p. 72, 73.

38. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, p. 532.

39. *Ibidem*, p. 533.

Mîntuirea personală se dobîndește, în Biserică, prin har (Rom. 3, 24), credință și fapte bune (Iac. 2, 17, 22, 24, 26; Gal. 5, 6; Efes. 2, 8—10). Faptele bune rămîn infinit mai prejos decît fericirea dumnezeiască pe care o primim în dar de la Dumnezeu. Totuși ele sînt mijlocul unei desăvîrșiri neconținute a firii umane. Dar fapte cu valoare pentru mîntuirea credinciosului sînt numai faptele care izvorăsc din credința în Hristos și din iubire față de El, fiind săvîrșite, deci, cu ajutorul harului dumnezeiesc împărtășit de Hristos omului prin lucrarea Duhului Sfînt în Tainele Bisericii. Prin ele înaintăm în Împărăția lui Dumnezeu, sau împărăția lui Dumnezeu înaintează în noi.

Pr. Prof. Dr. DUMITRU RADU

IMAGINEA VIEȚII DE DINCOLO ÎNTR-O PROVINCIE DE MARGINE A IMPERIULUI BIZANTIN TIMPURIU (sec. IV—VI) : SCYTHIA MINOR (DOBROGEA)

Provincia Scythia Minor (Dobrogea de azi), asupra căreia se va îndrepta atenția noastră în legătură cu tema *Imaginea vieții de dincolo* a făcut parte din imperiul roman începînd cu ultimele decenii ale secolului I î.Hr. și pînă la sfîrșitul secolului al III-lea d. Hr.; după aceea a devenit parte componentă a imperiului roman de răsărit (bizantin) cu centrul administrativ-politic la Constantinopol. În cadrul imperiului roman pămîntul dintre Dunăre și Marea Neagră a cunoscut diverse forme de administrare politico-militară, dar cea mai lungă perioadă de timp a depins de autoritățile provinciei Moesia, iar după divizarea ei în două în anul 86 d. Hr. de ale Moesiei Inferior. Provincia Moesia cuprindea tot spațiul dintre Dunăre și Balcani, din Iugoslavia de azi pînă la Marea Neagră.

Din timpul împăratului Dioclețian (284—305), care a dat o nouă ordine administrativă și militară imperiului, Dobrogea de azi a devenit o provincie de sine stătătoare sub numele de Scythia Minor, cu capitala la Tomis (Constanța). Această stare s-a menținut și în secolele următoare, pînă ce imperiul bizantin a trecut la sistemul administrativ-militar al themelor (sec. VII).

Atît în cadrul imperiului roman, cît și al celui bizantin Dobrogea a avut un rol strategic și militar foarte important. Reprezentînd un avanpost al imperiului înspre regiunile de unde veneau popoarele barbare și constituind o bază de apărare și control pentru Gurile Dunării și Dacia de răsărit, autoritățile romane au adus aici numeroase unități militare și au construit pentru ele cetăți și fortărețe. Cînd centrul de greutate al imperiului s-a mutat din apus în răsărit și capitala a devenit Constantinopolul, Dobrogea a căpătat o importanță strategică și mai mare, căci de controlul asupra acestei regiuni depindea chiar securitatea capitalei. Iată de ce împărații s-au preocupat, în chip special, de apărarea acestei

provincii¹. Istoricul bisericesc Sozomenos (sec. V) ne redă foarte sugestiv mentalitatea, care domnea la Constantinopol în legătură cu importanța strategică a Dobrogei, atunci când spune (*Hist. eccl.* VI, 21, 6) : «...sciții (locuitorii Scythiei) sînt viteji și prin poziția locurilor necesari lumii romane, fiind așezați ca un zid în fața presiunii barbarilor».

Dar Dobrogea n-a reprezentat numai o regiune de importanță strategico-militară. Ea a fost un pămînt bogat în cereale, vite, pește și alte produse. Din cele mai vechi timpuri (sec. VII î.Hr.), peștele de apă dulce din Dunăre, griul, animalele, miera de albine și alte bunuri au atras și pe grecii din sud, care au venit aici să întemeieze colonii ca Hristia, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia) și altele, primele orașe de pe teritoriul României. Un comerț înfloritor avea să se dezvolte, pe de o parte, între greci și autohtoni, pe de alta, între aceștia și centre îndepărtate din Grecia metropolitană, Asia Mică sau din Egipt, Palestina și Siria.

Mai tirziu în cadrul statului roman și bizantin activitatea comercială și viața economică a continuat să se desfășoare în condiții și mai favorabile².

Dar în Dobrogea n-au fost numai greci, militari romani sau bizantini. Populația majoritară au format-o autohtonii geți, o ramură a traciilor. Despre aceștia Herodot ne spune că erau «cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci». Același istoric al antichității ne dă informații și despre credința geților, spunînd că ei «se cred nemuritori» (*ἀθάνατοι*), că nu mor, și că acela care pleacă din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis, numit de alții și «Gebeleizis». Zalmoxis ar fi fost, după informațiile culese de Herodot de la grecii din Hellespont și de la țărnuirile Pontului Euxin, sclav al lui Pythagora în Samos. «Ajungînd liber și bogat se întoarce în patria lui și acolo construindu-și o locuință subpămînteană învăța că nici el nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile». Relatînd aceste informații despre zeul Zalmoxis, culese de la grecii din Hellespont și Pontul Euxin Herodot zice însă «că nu le respinge, dar nici nu le dă crezare prea mult. Mi se pare, continuă părintele istoriei, că el (Zalmoxis) a trăit cu mulți ani înainte de Pythagora. Fie Zalmoxis om or divinitate de a băștinașilor, să ne mulțumim cu cele înfățișate» (*Istorie*, IV, 93—96).

Conviețuirea autohtonilor cu grecii și romanii a avut consecințe numai pe plan economic și comercial, ci și cultural-religios. Valorile culturale și spirituale specifice fiecărui popor au fost cunoscute și asi-

1. Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938; Radu Vulpe, Ioan Barnea, *Din istoria Dobrogei*. Vol. II : *Romanii de la Dunărea de jos*, București, 1968; D. M. Pippidi, *I Grecii nel Basso Danubio*, Il Saggiatore, Milano, 1971; V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, ed. a II-a de R. Vulpe, București, 1974; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. II-a, București, 1967; idem, *Studii de istorie a religiilor antice. Texte și interpretări*, București, 1969; idem, *Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire*, Bucarest—Amsterdam, 1975; idem, *Parerga. Ecrits de Philologie, d'épigraphie et d'Histoire ancienne*, Bucarest-Paris, 1984.

2. Asupra acestor probleme vezi lucrările indicate în nota precedentă.

milite în chip reciproc. Legăturile comerciale la mari depărtări, deplasările de unități militare dintr-o parte într-alta a imperiului roman și bizantin, precum și circulația liberă în cadrul aceluiași mare stat au facilitat cunoașterea de către vechii locuitori ai Dobrogei a ideilor și curentelor litigioase ori culturale ale timpului. Izvoare literare antice, dar mai ales documentele epigrafice și arheologice ne arată că aproape toate zeitățile din panteonul greco-roman și oriental erau prezente și aici și se bucurau de cinstirea cuvenită. Multe din ele au fost adoptate și de autohtoni, deși aceștia n-au renunțat total la credințele lor tradiționale. Și divinitățile locale au pătruns în panteonul greco-romanilor din Dobrogea în cadrul sincretismului religios caracteristic acestei vremi. Din păcate, formele de manifestare religioasă ale autohtonilor în perioada greco-romană ne sînt mai puțin cunoscute, deoarece religia lor era, se pare, aniconică³. Cu toate acestea, cum vom vedea, aspecte ale credinței lor transpar cu destulă pregnanță în documentele epigrafice și figurate din epoca romană.

Înscrisă, astfel, în granițele politico-administrative ale statului roman — și apoi ale celui bizantin — și părtașe ale patrimoniului religios și cultural al acestor state, Dobrogea a putut primi creștinismul de timpuriu și anume chiar din secolul I. Dacă luăm în considerare o relatare a istoricului Eusebiu de Cezareea, care atribuie sfîntului apostol Andrei aruncarea primei sămînțe a Evangheliei în Schythia (Dobrogea)⁴ și că la sfîrșitul secolului al III-lea comunitățile creștine de aici, ne apar grupate într-un episcopat cu sediul la Tomis, putem aprecia mai bine rapiditatea răspîndirii creștinismului în Dobrogea. De asemenea, numărul mare de martiri, circa 130 cunoscuți pînă acum, este tot o indicație în acest sens⁵.

În perioada care s-a putut manifesta liber, adică începînd cu secolul al IV-lea, creștinismul în Dobrogea a făcut progrese și mai mari. Numeroase edificii de cult (bazilici), inscripții, existența a 15 episcopate, grupate în secolul al VI-lea sub autoritatea unui mitropolit, personalități bisericești și teologice marcante sînt toate dovezi concludente în acest sens⁶.

Astfel, încadrarea Dobrogei în statul roman și bizantin, tradițiile getice și greco-romane (economice, religioase și culturale) precum și creștinismul răspîndit de timpuriu constituie substratul ideilor despre viața de dincolo în perioada pe care ne-am propus s-o cercetăm.

Documentele de bază ale cercetării noastre în majoritate inscripțiile, reprezentările figurate și monumentele arheologice. Alte știri despre tema care ne preocupă sînt destul de rare.

Din capul locului trebuie spus că ideile predominante despre viața de dincolo în Dobrogea protobizantină sînt cele creștine. Acest lucru este o urmare firească a tăriei creștinismului aici, care cuprinsese toate straturile societății, ba pătrunsese chiar și la barbari.

3. V. nota 1.

4. Eusebiu de Cezareea, *Hist. eccl.*, III, 1.

5. V. studiul nostru, *Martiri și sfinți în Dobrogea*, în vol.: *Vieți de sfinți români*, București, 1986 (sub tipar).

6. Emilian Popescu, *Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VII*, Studii teologice, 32, 7—10, 1980, p. 590—605.

Cu toate acestea, la începutul perioadei de care ne ocupăm, se mențin încă concepții vechi păgâne. Ele sînt atestate atît de documentele cu caracter păgîn, cit și de cele creștine.

Zona aceasta, era, cum s-a văzut, permanent amenințată de barbari și, de aceea, populația provinciei își punea nădejdea salvării vieții de aici și a celei de dincolo în divinități tradiționale, protectoare ale armatei și imperiului roman ca Juppiter Optimus Maximus, Mars Conservator, Hercules Ripensis, Deus Sanctus Sol, Deus Sanctus Aeternus, Hera Basilissa și altele⁷. Între ele este amintită și o divinitate specifică populației autohtone, anume *Deus Sanctus Hero*⁸, reprezentată de obicei sub forma unui erou călăreț, galopînd cu mantia fluturînd în vînt și avînd uneori asociate elemente din alte religii (Fig. 1, a, b).

Aceasta explică de ce, în vremea la care ne referim, unii oameni își pun nădejdea vieții de dincolo în divinități tradiționale ca *Dii Manes*, protector al celor morți. În următoarele cuvinte, pe care le citim pe un epitaf: «Fiți sănătoși, cei care rămîneți în viață și să cinștiți pe Mani cu tămîie, fiindcă și voi aveți să veniți la noi»⁹ (Fig. 2), se exprimă concepția romană potrivit căreia sufletele morților coboară în imperiul lui Pluto (Hades), că cei vii trebuie să cinstească pe *Dii Manes*, fiindcă de aceasta depinde soarta lor în viața de dincolo. Cei ajunși mai înainte în imperiul lui Pluto trebuie să primească pe noul venit și să-i asigure fericirea.

Întîlnirea aceasta avea loc, potrivit textului unei alte inscripții în Cîmpiile Elyssee (Paradis): «Voi părinților, să trăiți și să aveți grijă de copiii voștri, și să vă gîndiți că ne vom reîntîlni în Paradis»¹⁰ (Fig. 3). În antichitate Cîmpiile Elyssee erau concepute foarte diferit în funcție de perioada istorică, de religia sau școala filosofică, la care cineva aparținea. Unii credeau, de pildă, că ele sînt cîmpii înverzite, pline de flori, unde lumina nu apune niciodată, ploaia și zăpada nu cad, iar frumusețile de tot felul desfată sufletele celor adormiți. Alții socoteau că în Cîmpiile Elyssee sufletul omului găsește pacea sufletească, *secura quies*, cea odihnă senină, înveseliță de divertismente voioase și de conversații înțelepte, ca o compensație pentru suferințele și agitațiile din lumea aceasta. În alte cazuri odihna veșnică era combinată și cu plăcerea de a sta la masă împreună cu oaspeți în prînzuri fără sfîrșit, însoțite de muzică¹¹. Reprezentarea pe unele monumente funerare a banchetului funebru este legată desigur de aceste idei¹². Poate și depunerea în morminte de alimente și mai ales vase ceramice sau de metal să fie în legătură cu această concepție despre lumea de dincolo. Unele vase ceramice descoperite în morminte din secolul al IV-lea erau făcute

7. Idem, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România* (= *Inscriptiones intra fines Dacoromaniae repertae graecae et latinae anno CCLXXXIV recentiores*), București, 1976, p. 29—30 (abrev. IGLR).

8. Idem, *op. cit.*, nr. 220.

9. Idem, *op. cit.*, nr. 208.

10. Idem, *op. cit.*, nr. 21.

11. Fr. Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire chez les romains*, Paris, 1966, p. 52, 126, 184, 186—187, 189, 192, 254, 346, 371; idem, *Lux perpetua*, Paris, 1949, p. 68, 182, 184, 255, 326, 331.

12. Cumont, *Symbolisme*, p. 371—373.

exclusiv pentru acest scop (pereții lor sînt atît de subțiri, încît nu puteau fi utilizate în viața casnică). Pe pereții lor citim uneori inscripții cu urări de «Noroc Bun»¹³ (Τύχη) (Fig. 5) sau «Bucurie»¹⁴ (Χαρά) pentru cei plecați pe celălalt tărîm.

Dar oricîte imagini diferite despre Cîmpiile Elyssee au existat, toate au fost gîndite ca loc al fericirii totale, așezat fie la marginile pămîntului și răcorit continuu de boarea oceanului¹⁵, fie în aerul din sfera lunii¹⁶, fie chiar pe lună, în sfîrșit, în aerul pur din jurul Olympului.

Concepția că sufletul omului merge după moarte în Cîmpiile Elyssee, întilnită într-o inscripție de la sfîrșitul antichității din Dobrogea, nu trebuie să ne mire, chiar dacã ea este un document creștin, vãdit ca atare prin expresia *spiritum Deo reddere*¹⁷ = a-și da sufletul lui Dumnezeu. Idei similare se întilnesc și în alte documente, deoarece oamenii s-au dovedit foarte conservatori față de tradițiile privind viața de dincolo. În privința Cîmpiilor Elyssee chiar pe vremea scriitorului creștin Tertullian (160—220) se răspîndise ideea în Africa că atît ele cit și paradisul se aflau în cer dincolo de zona de foc din eter, care le apără pe acestea de lumea de jos¹⁸.

Într-o altă inscripție de la începutul secolului al IV-lea, și care pare să fie decorată cu simboluri creștine, citim gînduri despre viață și moarte obișnuite lumii păgîne greco-romane: «Nimic nu stă în puterea oamenilor, totul se desfășoară după voia Destinului» (Οὐδὲν ἐπ' ἀνθρώποις Μοῖραις δὲ ὅπο πάντα κυκλεῖται)¹⁹. Hotărîrea Destinului (κρίσις Μοιρῶν) ca motiv al morții este o temă prezentă în multe inscripții funerare din limba greacă și romană. La Tomis în perioada anterioară secolului al IV-lea d.Hr. ea este exprimată în cuvinte mișcătoare ca acestea: «O, înfricoșată voință a Moirei neîndurate, care aduce oamenilor atîta jale» (Ὁ Μοίρης ἀπαθοῦς δ(ε)ἰνὴ κρίσις ἧ τίς ἐπῶρε ἀνθρώποισιν ἐχ(ε)ἶν λόπας ἐπω δινίους)²⁰. Moștenirea acestor idei păgîne privitoare la viața și moartea omului în perioada creștină nu ne mai apare astfel ca ceva neobișnuit.

Dar mai interesantă și surprinzătoare este persistența unor credințe păgîne într-o inscripție din plină perioadă creștină (secolul al V-lea). La Ulmetum, cetate romană în mijlocul provinciei Scythia Minor, a fost descoperită piatra de mormînt a «doi tineri creștini necăsătoriți» (δύο ἄγαμοι πιστοί): Alexandros, fiul lui Appas și al Doamnei, și Alexandria, nepoata acestuia, fiica lui Asclepiade și a Ammiadei, și care ne spune că ambii au murit «în același ceas, mutîndu-se în lumea astrelor» (συνήσκησαν ἐν τῇ ἐκβάσῃ ὥρα μιᾷ). Caracterul creștin al epitafului

13. Emilian Popescu, *op. cit.*, nr. 96.

14. Idem, *op. cit.*, nr. 56.

15. Cumont, *op. cit.*, p. 52.

16. Idem, *op. cit.*, 126.

17. Emilian Popescu, *op. cit.*, nr. 21; cf. Ernestus Diehl, *Inscriptiones Latinae Christianae Veteres*, nr. 1546 adn.; 3326, 3328.

18. Tertullianus, *Apol.*, 47, 13; cf. Cumont, *op. cit.*, p. 189, n. 1.

19. Emilian Popescu, *Pe marginea unei epigrame funerare din epoca romană (Izidi de la Tomis, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, 26, 1, 1975, p. 79—93; idem, IGLR, nr. 18.*

20. Archäologisch-epigraphische Mitteilungen, Wien, 6, 1882, nr. 28, 58.

este asigurat de menționarea cuvintului πιστός = *fidelis* și de semnul crucii, care împodobește partea inferioară a pietrei²¹.

Ceea ce surprinde în acest document epigrafic este menționarea că cei doi tineri după moarte s-au mutat la cer, pentru a trăi în mijlocul astrelor și a deveni chiar o stea. Συνήστρησαν de la συναστρέω -ώ un derivat de la συναστραί = *constellation*, înseamnă «a muri și a se preface într-o stea, a locui după moarte între stele».

Credința aceasta este strâns legată de astrologia chaldeană și de eschatologia mazdeană venită de la Babylon, care s-a răspândit în lumea greco-romană. Potrivit acestei doctrine se credea că sufletul omului este supus la tot felul de încercări amare din partea Destinului, acesta fiind determinat la rîndul său de mișcarea astrelor; ridicîndu-se din lumea pămîntească în sferile superioare, el scapă de sub această lege (necesitate) și de limitele timpului, devenind părtaș al veșniciei zeilor cerești, care-l înconjoară, fiind egal cu ei. Se mai credea de către unii că sufletele coborau pe pămînt din înaltul cerului traversînd sferile celor șapte planete și primind de la fiecare din acestea calitățile lor proprii. După deces sufletele parcurgeau același drum spre primul lor locaș. Pentru a trece de la o sferă la alta, ele trebuiau să pătrundă printr-o poartă păzită de un comandant (ἀρχων) sau cum se mai spunea să aibă liberă trecerea la frontierele păzite de vameși (τελώνια). Numai acele suflete inițiate, cunoscătoare ale parolei, care putea îndupleca pe gardienii incoruptibili, și sub conducerea unui zeu psychopomp urcau sigur din zonă în zonă. Iar pe măsură ce se ridicau se dezbrăcau ca de niște haine de patimi și de alte apucături, pe care le primiseră atunci cînd coboriseră pe pămînt; și astfel debarasat de orice viciu și senzualitate pătrundeau în al 8-lea cer, ca să se bucure acolo de lumina și fericirea cea fără sfîrșit²².

Orientalii admiteau, de asemenea, că este o înrudire (συγγένεια) între suflet și astre, deoarece căldura din om și viața însăși ar avea la bază focul, adică același element ca și cel din cer. Sufletul omului ar fi o scînteie din focul veșnic, care strălucește în eter. Din aceasta s-a ajuns la formularea teoriei imortalității astrale, eternitatea sufletelor fiind un corolar al eternității zeilor cerești²³.

Ideea că sufletele se ridică după moarte în lumea astrelor divine s-a dezvoltat și sub influența semiților, care aveau un cult sideral. Un ecou al acestor stări de lucruri îl găsim și în cartea profetului Daniel, cap. XII, 3, unde se spune: «Și cei înțelepți vor lumina ca strălucirea cerului și cei care vor fi îndrumat pe mulți pe calea dreptății vor fi ca stelele în vecii vecilor».

Din orient ideile acestea au pătruns în lumea greacă, în special prin intermediul magilor (sau cum mai erau numiți cu un termen semitic maguseeni — (Μαγορσαιών), așezați prin orașele din Asia Mică. Pitagoricenii sînt primii care în lumea greacă au adoptat doctrina imortalității

21. Emilian Popescu, IGLR, nr. 210.

22. Fr. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*. Conférences faites au Collège de France en 1905, IV-e éd. revue, illustrée et annotée, Paris, 1929, p. 116—117.

23. Idem, *op. cit.*, p. 192, 265—266; idem, *Lux perpetua*, p. 144.

astrale, transformînd-o și adaptînd-o după concepțiile lor filosofice, astronomice și vechile credințe elenice. Ei admiteau, de pildă, că fiecărui suflet îi corespunde o stea în ceruri și că atunci cînd sufletul părăsește această lume el redevine stea; de asemenea, ei socoteau că se poate vorbi nu numai de o imoralitate stelară, ci și de una luni-solară, că toate astrele, inclusiv planetele, numite impropriu «rătăcitoare», sînt însoțite de o mișcare circulară constantă și regulată și că această constanță și regularitate constituie dovada divinității corpurilor cerești. La fel și sufletul, mișcîndu-se perpetuu și fiind principiu de mișcare, trebuie să fie de aceeași natură cu astrele și la fel ca ele nemuritoare. Pentru pitagoriceni sufletul trăia în cer, înainte de a se încarna într-un trup; după moarte el devenea unul din demoni care populau cerul²⁴.

Platon a fost și el cucerit de doctrina cu privire la preexistența sufletelor și de supraviețuirea lor în ceruri și de aceea i-a acordat mare atenție.

În cursul istoriei greco-romane imortalitatea astrală a deținut un loc de seamă în curentele religioase și filosofice ajungînd să predomine gîndurile despre viața de dincolo, mai ales către sfîrșitul antichității în cadrul religiilor orientale misterice.

Iudaismul a făcut și el concesii teoriilor astronomice chaldeene, de la care a împrumutat ideea celor 7 ceruri suprapuse, dezvoltată și în cartea lui Enoch, iar creștinismul a preluat unele idei încă de la început, bucurîndu-se de o mare cinstitoare în rîndul gnosticilor. Dintre scriitorii creștini Origen a fost captivat de ideile acestea, pe care le-a cunoscut direct de la filosofii greci. Acestui contact i se datorează, probabil, și concepția lui despre preexistența sufletelor, despre revenirea lor după întrupare în locașurile cerești, care sînt sferile înstelate, unde ele ajung la înțelegerea naturii astrelor și a cauzelor mișcărilor lor; aici devin inteligențe pure și contemplă esențele raționale și lucrurile invizibile, bucurîndu-se la nesfîrșit de perfecțiunea lor.

Deși Origen a fost condamnat de Biserică (la Sinodul V ecumenic), ideile sale n-au putut fi înlăturate ușor. Existența unei lumini infinite, dincolo de marginile lumii, unde sufletele își găsesc odihna și trăiesc în bucuria contemplării lui Dumnezeu, era la sfîrșitul antichității comună filosofilor și părinților Bisericii. Din moment ce teologia creștină adoptase concepția antică despre univers, așa cum fusese formulată de Ptolemeu, ea trebuie în mod natural să admită că sufletele, dacă merg la cer traversau sferile planetare pentru a ajunge la această lumină supralumească²⁵.

Inscripția de la Ulmetum ne arată, astfel, că chiar în vremea cînd creștinismul devenise religie oficială a imperiului roman, el menține în mentalitatea despre viața de dincolo idei filosofice și religioase caracteristice lumii orientale și greco-romane păgine. Deși credința tinerilor creștini necăsătoriți de la Ulmetum este o apariție izolată în Scythia Minor și în regiunea învecinată, ea nu ne apare atît de rară în cadrul imperiului creștin. Inscripțiile ne dau numeroase exemple asemănătoare din alte părți, ceea ce arată cît de înrădăcinate erau în mintea oame-

24. Idem, *op. cit.*, p. 147, 148.

25. Idem, *op. cit.*, p. 143—188; v. și *Symbolisme*, p. 116, 123, 183, 200.

Fig. Nr. 1 a

Fig. Nr. 1 b

Fig. Nr. 2

Fig. Nr. 3

Fig. Nr. 4

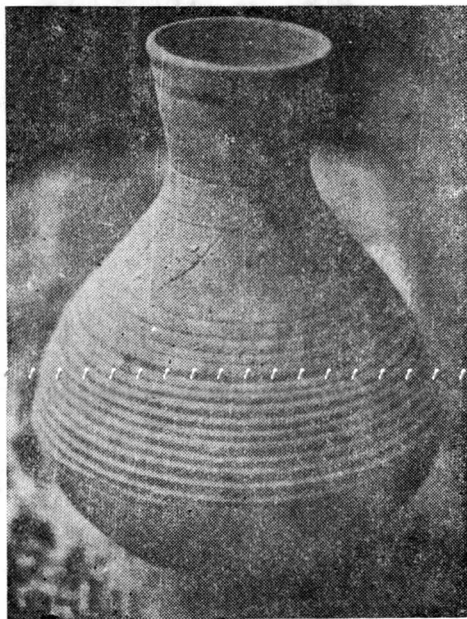

Fig. Nr. 5

Fig. Nr. 6 a

Fig. Nr. 6 b

Fig. Nr. 7

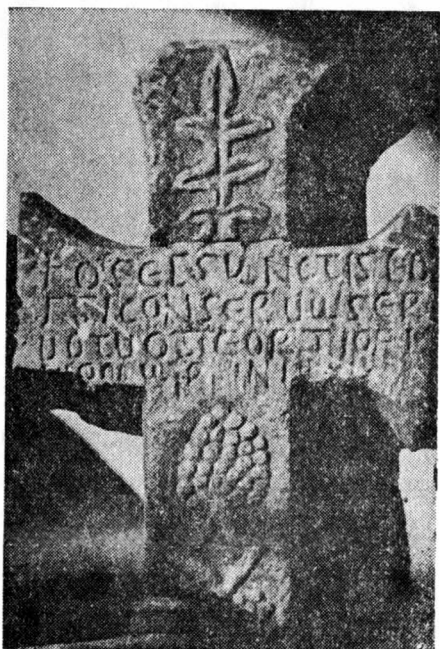

Fig. Nr. 8

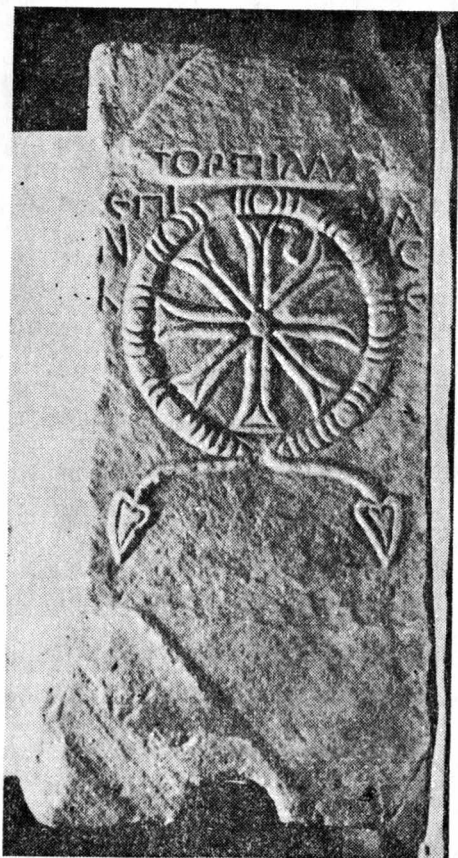
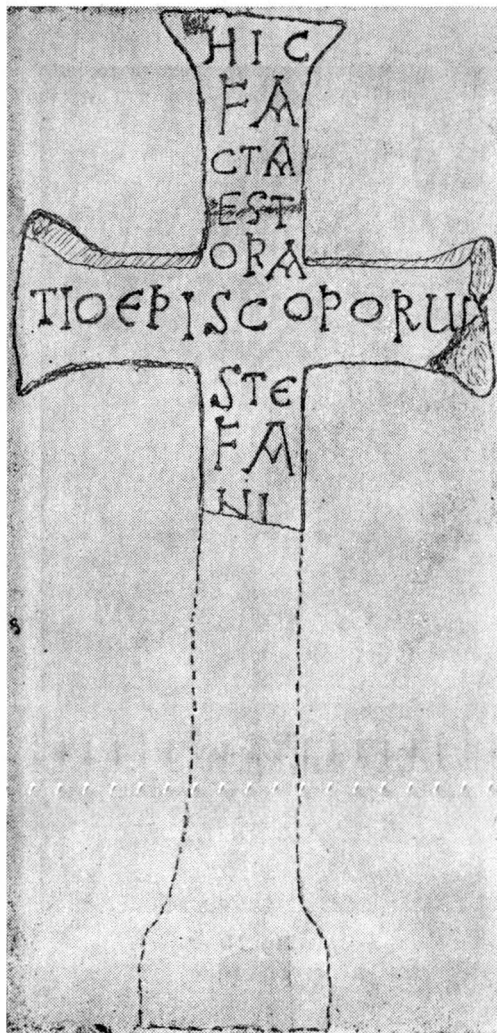
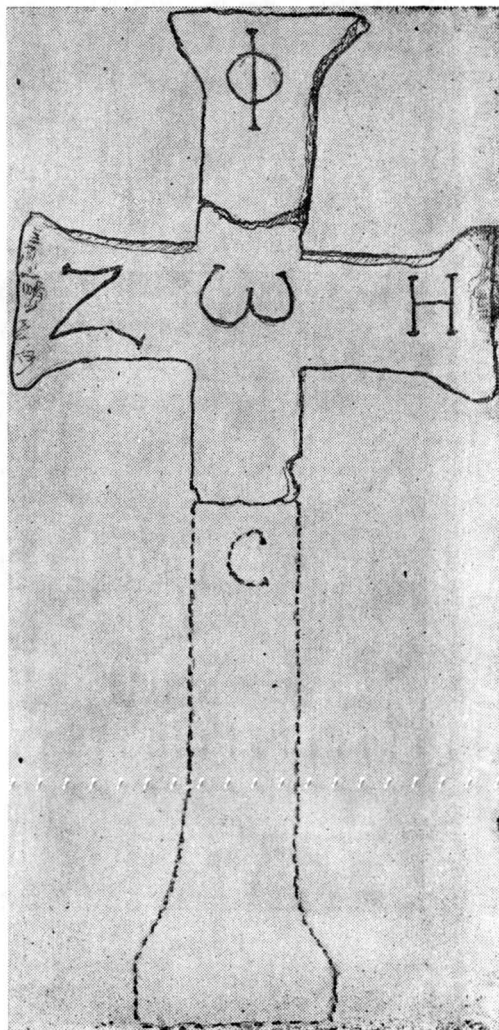

Fig. Nr. 9

A

B

Fig. Nr. 10

nilor ideile despre imortalitatea astrală. Poate că în Dobrogea aceste idei au pătruns din Asia Mică, o dată cu venirea aici a părinților celor doi tineri decedați, dacă luăm în considerare numele lor caracteristic provinciilor Bythinia, Lycia, Pisidia, Mysia și mai ales Lydia și Phrygia.

Dar, așa cum am spus-o, ideile predominante despre viața de dincolo sînt în secolele IV—VI cele creștine. Locuitorii Dobrogei erau în marea lor majoritate convingși că prin moartea pe cruce a lui Iisus Hristos și apoi prin învierea Sa a fost biruită puterea morții, de aceea pe unele cruci, care trebuie să fi fost puse la morminte, scriu: «Prin moarte spre înviere» (*in morte resurrectionis*)²⁶ sau «(Aceasta) este crucea morții și a învierii» (*crux mortis et resurrectionis*)²⁷. Foarte frecvent monumentele funerare sînt împodobite cu semnul crucii, acesta fiind așezat în fruntea textului (Fig. a, b), la sfîrșit sau chiar în cadrul lui (Fig. 7). Semnul crucii este uneori încadrat de literele A Ω. Unele monumente funerare ni se înfățișează chiar sub forma crucii (Fig. 8). Și alte simboluri creștine sînt reprezentate pe monumentele funerare: crucea monogramatică, monogramul lui Hristos (*chrisma*) singur sau încadrat într-o coroană (Fig. 9) sau cerc, ancora, frunza de palmier, oranta, păunul și porumbelul²⁸. Între acestea porumbelul apare mai frecvent pe monumentele funerare din Dobrogea și este explicabil, fiindcă el simbolizează, potrivit unor vechi tradiții, sufletul defunctului intrat în paradis. Simbol al Duhului Sfînt, al bunătății și nevinovăției creștine, porumbelul a fost preferat în fața altora, poate și pentru faptul că înlocuia credința populară mai veche, potrivit căreia sufletul omului după moarte lua forma unei păsări²⁹.

Sugestivă pentru imaginea vieții de dincolo a creștinilor din Scythia Minor este și înscrisura pe unele cruci de la morminte a cuvintelor Φῶς-Zωή «Lumină» — «Viață», care simbolizează chiar persoana lui Iisus Hristos³⁰ (Fig. 10, a, b). Frecvente pe inscripțiile din orientul creștin, mai ales pe cele funerare, se crede că aceste cuvinte ar releva caracterul lor apotropaic, la fel ca și pe amulete.

Viața de dincolo era privită ca o *odihnă* (ἀνάπαυσις), dar nu orice fel de odihnă, ci aceea petrecută «în mijlocul dreptilor» (μετὰ δικέων) și care are ca scop învierea și viața veșnică. Doi soți din Siria, avocatul Symplikios și soția sa Melitis, așezați și morți la Callatis, scriu pe piatra lor funerară: «...după o bătrînețe venerabilă am ajuns printre cei drepti în nădejdea învierii și a gustării vieții veșnice»³¹. Calliopi, fiica lui Sulifera, o creștină din Caesarea Palestinei sosită pe meleagurile Dobrogei scrie pe monumentul funerar: «...odihnește-o, Doamne, cu

26. Emilian Popescu, IGLR, nr. 94.

27. Idem, *op. cit.*, nr. 173.

28. Idem, *ibidem*, p. 30—31.

29. J. P. Kirsch, *Colombe*, Dictionnaire d'arch. chrét. et de liturgie, III, 2, col. 2198—2231 et surtout 2206—2207, 2210, 2220—2223; Künstle, *Taube*, Realencyclopädie der christl. Altertümer, herausg. von F. X. Kraus, Freiburg i. Br., 1886, II, 820, F. Sühling, *Die Taube als religiöses Symbol im christl. Altertum*, Römische Quartalschrift, Suppl. Heft, 24, Freiburg i. Br., 1930.

30. Emilian Popescu, IGLR, nr. 49, 50, 91, 95.

31. Idem, *op. cit.*, nr. 92.

dreptii»³². Expresia aceasta este specifică mediului oriental egiptean, palestinian și sirian. Tot orientală și anume mai întâi în Egipt, apoi în Palestina și Siria, este și credința că mormîntul reprezintă un *locăș veșnic* (οἶκος αἰώνιος = *domus aeterna*). În aceeași inscripție se spune că s-a construit un *locăș de veci* (ἐκτίσα τὸν οἶκον τοῦτον τὸ(ν) αἰώνιον), prin aceasta voind să se arate, ca și la alți creștini, că, de fapt, nu șederea în mormînt ar fi eternă, ci necesară pentru a participa la o altfel de nemurire, aceea din paradis. Un epitaf din Siria ne lămurește clar aceste gînduri: «Locăș de veci, dar pentru cei care au trăit în credință este antreul paradisului, căci fără acesta, nimeni nu poate fi părtaș aceluia»³³.

Așa se explică persistența în formularul creștin a unor expresii ca *requies aeterna*, corespunzătoare credințelor păgîne cu privire la soarta celui mort, care nu trebuia tulburată în mormînt. De asemenea, expresia «aici odihnește» (ἐνθάδε κεῖται), corespunzătoare celei latine *hic jacet*, frecventă în inscripțiile creștine din Dobrogea, își găsește sensul în această concepție.

Pină la «înviere și gustarea vieții veșnice», care era țelul final al defuncțiilor, asigurarea unui mormînt corespunzător pentru *requies aeterna* era importantă. De aceea și creștinii dau atenție construirii mormintelor, făcîndu-le după posibilități din piatră fasonată, din țiglă, cărămidă sau chiar marmură (sarcophage). Unele din ele au aspectul unor galerii cu mai multe încăperi, dispuse chiar în formă de cruce. Altele sînt cavouri încăpătoare cu boltă și cu culoar (*dromos*) spre intrare. În Dobrogea au fost descoperite mai multe asemenea galerii și cavouri, dar mai impunătoare sînt cele din necropolele de la Callatis-Mangalia³⁴ și Tomis-Constanța³⁵. La intrarea în cavou ori galerii sau pe pereții lor sînt incizate cruci sau inscripții, prin care se invocă ajutorul lui Dumnezeu (Κύριε βοήθη = — Doamne ajută)³⁶. Obiectele din inventarul funerar (vase, obiecte de podoabă și îmbrăcăminte) poartă și ele simboluri sau inscripții creștine. Pe unele vase, de pildă, citim: «Doamne, ai milă de mine»³⁷, sau «Viață»³⁸. Semnificativă pentru menținerea acestor tradiții păgîne în ritualul funerar creștin este și punerea în morminte a monedelor necesare plății luntrașului Charon la traversarea peste riul Styx.

Descoperiri arheologice și epigrafice au arătat în Dobrogea că uneori creștinii au ținut să se înmormînteze lîngă mormintele martirilor (*ad martyres, ad sanctos*), ceea ce nu este fără importanță în privința

32. Idem, *op. cit.*, nr. 44.

33. Cumont, *Les religions orientales*, p. 247—248; Owen, *κοῖτὶ οἰώτως*, dans *Journal of Theological Studies*, 38, 1937, p. 248—250; Cumont, *Symbolisme*, p. 361—362.

34. Constantin Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980.

35. V. Lungu — Constantin Chera-Mărgineanu, *Contribuții la cunoașterea unei necropole creștine a Tomisului*, I, în *Pontica*, XV, 1982, p. 177—179; Constantin Chera-Mărgineanu — V. Lungu, *Contribuții la cunoașterea unor necropole creștine ale Tomisului*, II, *Pontica*, XVI, 1983, p. 217—230.

36. Descoperire recentă de la Callatis, informație dată de A. Rădulescu, Maria Bărbulescu-Munteanu și Nicolae Cheluță-Georgescu.

37. Emilian Popescu, *IGLR*, nr. 59.

38. Idem, *ibidem*, nr. 97.

gîndurilor despre viața de dincolo. La Axiopolis³⁹, Histria⁴⁰ și Tro-paeum Traiani⁴¹ au fost descoperite *basilicae coemeteriales* cu mormintele grupate în jurul lor, unele foarte apropiate de cripta unde se păstrau moaștele martirilor.

*

Iată cîteva aspecte din gîndurile despre viața de dincolo ale locuitorilor din Scythia Minor în secolele IV—VI. Din cele expuse reiese că ideile care circulau în lumea greco-romană au fost prezente și în Dobrogea, consecință a faptului că această regiune a făcut parte neîntrerupt din punct de vedere politic și administrativ din imperiul roman și bizantin. Continuitatea gîndurilor despre viața de dincolo este, pe de altă parte, o reflectare a continuității etnice.

Divinitățile greco-romane au pătruns în mediul autohton getic și au exercitat asupra lui influențe importante, dar autohtonii și-au păstrat și divinitățile lor tradiționale, chiar în cazul în care le adoptau pe cele ale noilor veniți.

În mediul geților, care se credeau nemuritori (*ἀθάνατοι*) ideile despre imortalitatea sufletului venite din orient și vehiculate mai cu seamă de pitagoricieni și religiile misterice au găsit un teren favorabil. Poate nu este fără importanță să reamintim, în acest context, tradiția relatată de Herodot, potrivit căreia Zalmoxis, zeul suprem al geților, ar fi fost în legătură cu Pythagora. Așezarea Dobrogei la marginea imperiului explică, într-o oarecare măsură, persistența la sfîrșitul antichității a credinței în divinități protectoare ale securității armatei și statului roman.

Creștinismul s-a putut propaga și organiza de timpuriu în Dobrogea, pentru că ea reprezenta o provincie a imperiului roman și apoi a celui bizantin. Dacă la începutul perioadei creștine s-au menținut unele credințe păgîne privind viața de dincolo, aceasta arată cît de greu s-au desprins oamenii de mentalitățile vechi, mai ales de acelea care priveau soarta sufletului după moarte. În ciuda acestor reminiscențe păgîne — în documente păgîne sau chiar creștine — ideile predominante despre viața de dincolo sînt, în perioada la care ne-am referit, cele propagate de Biserica oficială, adică de cea ortodoxă.

Prof. EMILIAN POPESCU

39. Raymund Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobroudtscha*, Bukarest, p. 119—122, fig. 36, 38; Ion Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, Città del Vaticano, 1977, p. 158—159.

40. Em. Popescu, *Sectorul de la vest de zidul de incintă din valul III*, în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. V, 1959, p. 291—296; cf. I. Barnea, *op. cit.*, p. 140—141.

41. Raymund Netzhammer, *op. cit.*, p. 183—184; I. Barnea, *ibidem*, p. 277.

LISTA FIGURILOR

- Fig. 1 a :** Partea superioară a pietrei funerare pusă în amintirea traco-dacului Daizus, fiul lui Comozous de la Tropaeum Traiani (Adamclisi), jud. Constanța. În partea superioară este reprezentat «Cavalerul trac» galopând spre dreapta și având în față un copac. În cîmpul inferior este o coroană funerară încadrată de patru rozete. Pe chenarul exterior decorul format din vrejul viței de vie, ca simbol al vieții și imortalității.
- Fig. 1 b :** Piatra de mormint a traco-dacului Scoris, fiul lui Mucapor de la Tropaeum Traiani (Adamclisi). În partea superioară este reprezentat «Cavalerul trac» alergînd spre dreapta, iar în fața lui o divinitate feminină, probabil Cybela (Mater Deum Magna); jos, pe lîngă cal aleargă un cîine. În registrul de dedesubt este banchetul funebru: pe un pat (*kline*) stau pe jumătate culcați cei trei defuncți (tatăl și doi fii), iar alături pe un jîlt șade soția și mama decedaților. Lîngă *kline* este o măsuță cu trei picioare, pe care sînt puse bucatele. Chenarul exterior este decorat cu vrejul viței de vie, care crește dintr-un vas.
- Fig. 2 :** Piatra de mormint a lui Aurelius Sisinus, descoperită în cetatea Ulmetum, jud. Constanța. Textul inscripției arată credința în zeii subpămînteni, stăpîni pe lumea umbrelor (Dii Manes).
- Fig. 3 :** Piatră de mormint descoperită la Constanța, pe care citim : «Aurelia Ianuaria, fiica lui Ianuarius de ani... unită prin căsătorie cu Flavius Martinus, am trăit mai mult cu 5 luni și... zile. A fost mai bine să-și dea sufletul lui Dumnezeu (*pro comoda fuit spir(it)um Deo rede(re)*). Și Aurelia Doamna, soră fiica lui Ianuarius, de... ani, a trăit căsătorită 10 luni, zile... Soarta a fost crudă cu dragostea pentru soție și soră. Voi părinților, să trăiți și să aveți grijă de copiii noștri. Și să vă gîndiți că ne vom reintîlni în Paradis. Salutare și fii sănătos drumete!» !
- Fig. 4 :** Piatră de mormint de la Tropaeum Traiani (Adamclisi) pusă de membrii familiei în amintirea lui Lucius Aemilius Severus, centurion al Legiunii XIII Gemina. Deasupra textului inscripției este banchetul funebru, cu reprezentarea defunctului culcat pe *kline*, ținînd o coroană în mînă și avînd în față o măsuță cu bucate. Soția, de asemenea, cu o coroană în mînă, șade pe un scaun la căpătîiul defunctului; lîngă măsuță este reprezentat un sclav, iar lîngă defunct, pe *kline*, un membru al familiei. Chenarul exterior este decorat cu vrejul viței de vie, simbolul vieții și al nemuririi.
- Fig. 5 :** Vas din ceramică descoperit într-un mormint de la Callatis (Mangalia). Pe gît are inscripția zgîriată în pastă crudă Τέχνη (Noroș Pur).
- Fig. 6. a :** Piatra de mormint a Marciei Aurellia, soția fruntașului cetății Tomis, Marcu (sec. V—VI). Partea superioară este decorată cu o cruce încadrată într-un cerc, avînd la bază două frunze de iederă; dedesubt se află o altă cruce cu brațele inegale și puțin lățite la capete.
- Fig. 6 b :** Piatră funerară pusă în amintirea lui Atala, fiul lui Tzeiuk, un hun creștinat și mort la Tomis în secolele V—VI. Partea superioară are ca decor o cruce cu baza în formă de ancoră stilizată.
- Fig. 7 :** Inscripție funerară pusă în amintirea lui Nazarinanus, fiul lui Aburius, de la Tomis (sec. V—VI). În centrul inscripției se află săpată o cruce cu capetele puțin lățite.
- Fig. 8 :** Cruce de marmoră descoperită în satul Lazu, jud. Constanța, pusă la mormintul lui Gheorghe, de confratele său de credință (*conservus*) Gheorghe, fiul lui Murinus. Deasupra textului inscripției este reprezentată o cren-guță cu frunze stilizate, iar dedesubt, un strugure stilizat, care crește dintr-o formă rombică. Datează de la sfîrșitul secolului al VI-lea.

Fig. 9: Piatra de mormînt a Torpilei, din Epiphaneia (Cilicia), decedată la Tomis în vîrstă de 25 de ani. În cadrul textului inscripției sînt reprezentate crucea monogramatică împreună cu chrisma, ambele încadrate de o coroană, care termină în partea de jos cu două frunze de iederă; datează din secolul al IV-lea.

Fig. 10 a, b: Cruce de calcar descoperită la Callatis (Mangalia). Pe o față are înscrise cuvintele «Lumină», «Viață», iar pe cealaltă: «Aici s-a făcut pomenire în amintirea episcopilor Ștefan...» (numele celui de al doilea episcop nu ne este cunoscut, piatra fiind ruptă în acest loc).

ORTODOXIA ÎNVĂȚĂTURII SF. AMBROZIE ÎN LUCRAREA «DE BONO MORTIS» (sec. IV)

Una dintre cele mai proeminente personalități teologice de limbă latină din «Secolul de aur» al patristicii (secolul IV) a fost, incontestabil, Sfîntul Ambrozie, arhiepiscopul Mediolanului, al orașului imperial cunoscut mai tîrziu sub numele de Milano. Acest Sfînt Părinte al Bisericii s-a remarcat prin acuratețea expresiei doctrinare, fiind mereu un exemplu de continuitate a gîndirii apostolice și post-apostolice, ca deschizătorul unui șir de minți luminate, între care aflăm pe Fericitul Ieronim († 420), pe Fer. Augustin († 430) și Leon cel Mare († 461)¹. A abordat diverse teme doctrinare, exegetice și morale de prim ordin. Între acestea se profilează însă mai puternic problema omului, a credinciosului. Pe aceasta el se străduiește să o dezbată și să o dezvolte scoțînd în relief multitudinea aspectelor vieții sufletești, evident, meditînd asupra complexității vieții romane creștine a vremii sale, dar referindu-se în special la persoane sacre din Vechiul Testament (Avraam, Isaac, Iov sau chiar Solomon). Iar fiindcă a trăit într-o perioadă istorică aproximativ identică cu aceea în care a trăit și Sfîntul Vasile cel Mare († 379), Sfîntul Ambrozie a trăit dramatica confruntare dintre Ortodoxie și arianism, opunîndu-se din răspuțeri intervențiilor împărătesei Iustina — care sprijinea pe eretici —, dar și obligînd la penitență pe împăratul Teodosie I după masacrul de la Tesalonic. Arhipăstor ferm, Sfîntul Ambrozie a privit viața pămîntească din toate unghiurile posibile și a considerat-o, tocmai de aceea, o pregătire pentru viața de dincolo de moarte și de a cărei realitate nu s-a îndoit nici o clipă.

Într-adevăr, Sfîntul Ambrozie a privit adînc în veșnicie, dincolo de străvezia și aproape imperceptibila barieră a morții. Continuitatea dincolo de această barieră inevitabilă, care se deschide individual pentru păcătoși dar și pentru sfinți, deopotrivă, este un adevăr de care Sfîntul Ambrozie este tot atît de convins ca și Sfîntul Apostol Pavel cînd acesta zice: «Dar una fac: uitînd cele ce sînt în urma mea, și tin-

1. Sfîntul Ambrozie a trăit între anii 339—397. În anul 370 a devenit guvernator al Liguriei și Aemiliei, cu reședința la Mediolanum (Milano). În anul 374 a fost ales și hirotonit episcop al Mediolanului, capacitate în care a luptat viguros împotriva arienilor din Apus. Însă marele său merit ca scriitor bisericesc s-a evidențiat în opera sa omiletico-dogmatică și în imnele liturgice compuse de el pentru cult. Moaștele i se păstrează într-un mormînt deosebit în Biserica «Sf. Ambrozie (Ambroggio)» din Milano-Italia, în cripta de sub altarul central.

zind către cele dinainte, alerg la țintă, la răsplata chemării de sus, a lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus» (Filip. 3, 14). Din acest motiv, el s-a preocupat de soarta sufletului după despărțirea acestuia de trup, despre suflet ca atare, dar și de momentul de excepție al trecerii din viață. Astfel, Sfântul Ambrozie, întemeindu-și afirmațiile sale pe Sfânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament, a lăsat moștenire posterității creștine un mic tratat, de o sensibilitate artistică de excepție, în care ortodoxia doctrinei se împletește armonios cu un limbaj adecvat, într-o limbă latină clară și cristalină, presărată cu propoziții ce egalează maxima. Acest tratat se intitulează simplu : *De bono mortis*², și vrea să convingă pe creștinii din secolul al IV-lea despre utilitatea adoptării unei atitudini optimiste în confruntarea lor cu ultima clipă a vieții pămîntești, în confruntarea lor cu clipa trecerii din viața aceasta la viața viitoare cu Hristos. Fiind un tratat de doctrină eshatologică, aplicată general și individual, *De bono mortis* înmulțește speranța, îmbogățește încrederea în realitatea vieții de dincolo de firul morții și, mai ales, consolează într-un chip cu totul părintesc pe acela care ar regreta unele mici avantaje avute de la viața pămîntească în vremea aceea plină de mult zburcium.

Cu scopul de a oferi o argumentare convingătoare, Sfântul Ambrozie vrea încă de la început să clarifice pentru cititor ce înțelege el atunci cînd folosește cuvîntul «*bonum*» sau «*bun*», cu înțelesul de «*nevătămător*», «*util*», «*bun*» propriu-zis. El afirmă, cu aparentă simplitate, că «*bun*» este ceea ce este lipsit de defect, de stricăciune, de viciu : «*quod autem vitio caret, id bonum*». Știe însă că vrea să prezinte cititorului o stare quasi-paradoxală, la prima vedere incredibilă — dacă nu oarecum sarcastică, sau aproape macabră —, cînd pune în comparație moartea cu viața și cînd — înfruntînd accepțiunea generală că moartea este un rău prin natura ei — vrea să demonstreze că, în sine, acest moment prin care trec toți oamenii, ca și Hristos, nu este, în esență, un rău. Se înfioară — pentru moment însă — chiar autorul cînd observă că trebuie să argumenteze oarecum alături de afirmația tranșantă de la Deuteronom 30,15, unde Dumnezeu spune poporului Său : «*Iată ți-am pus în față viața și moartea*», luminîc viața «*bonae*» (*borum*) iar moartea «*răul*» (*malum*).

Dar aparenta capcană în care cade, voit, autorul nu este altceva decît un mod de abordare teologică și chiar literară a uneia dintre cele mai dificile teme din gîndirea patristică, anume tema curajului și a optimismului creștin în fața clipei supreme. Și poate că autorul nu s-ar fi încumetat să trateze această temă, dacă nu ar fi fost convins că a găsit sau a descoperit — pentru sine și pentru păstoriții săi — soluția doctrinară corectă, dincolo de orice dubiu. Această soluție se întemeiază pe misterul Întrupării Fiului lui Dumnezeu, pe trecerea Lui prin viață și prin moarte, către Înviere. Ea constă, de fapt, în parcurgerea drumului de către fiecare dintre noi, de la concepere către viața individuală în trup, iar prin aceasta către clipa despărțirii sufletului de trup pentru a ne duce la Hristos și acolo să așteptăm pînă la învierea de obște și pînă la răsplata integrală pentru credință și pentru fapte.

Mai există și un alt motiv pentru care Sfântul Ambrozie își încearcă din nou condeiul aici. Anume, în lucrarea precedentă — despre care se face mențiune în prima frază din *De bono mortis* —, lucrare intitulată *De Isaac* (Despre Isaac), Sfântul Părinte încheiase îndemnându-și cititorii să se teamă de moarte, de clipa în care sufletul se desparte de trup și poate să dea socoteală cel dintii de faptele săvârșite în viață. Socotind însă că nu-și poate lăsa cititorii să creadă că moartea ar fi în sine un rău — așa cum credeau, în general, contemporanii săi, revine cu această scriere zveltă, curgătoare, plină de miez și distincții dintre cele mai surprinzătoare. Amănuntele par uneori că vor să o ia înaintea cadrului general, alteori ele îl scot în evidență, astfel încît se ajunge la unele formulări maxime, de genul acesteia: «*Căci cine se alipește de bine, dobîndește de acolo ceea ce este bun*» (*Qui enim bono adhaeret, assumit inde quod bonum est* (Col. 586 C).

Dar Binele Suprem este Dumnezeu. Către acest Bine trebuie să se îndrepteze sufletul omenesc din vreme, încă din viață. El trebuie să se încredințeze miinilor Lui Dumnezeu încă de pe cînd se află în trup, împreună cu trupul, cu toată ființa: «*Et tu commenda animam tuam in manus Domini: non solum cum recedit e corpore, sed etiam cum est in corpore, est in manibus Domini; quia non vides eam unde veniat, aut quo vadat. Est enim in te, et est cum Deo* (Col. 587 C-D). Însă nu se poate concepe ascensiunea sufletului către Dumnezeu fără Mintuitorul Iisus Hristos. El este Acela fără de care nimeni nu poate urca, fiindcă numai El este Calea, Adevărul și Viața, dar și puțința de a urca: «*...quia sine Te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita, possibilitas, fides, praemium*» (Col. 593 B). Cînd ajunge la Hristos se și atinge de Hristos; iar fiindcă Hristos este viața, se atinge de viață și trăiește: «*sine dubio qui viventem tangit, salvus est*» (Col. 594 C). Nu numai că trăiește dar se și mintuiește, scapă de moartea veșnică, de chinurile iadului, de pedeapsă, este sănătos din punct de vedere religios.

În fine, sufletul trebuie să tindă spre lumină. Iar fiindcă Dumnezeu este lumină, Hristos este lumina sufletului. El ne cheamă la Sine spunîndu-ne să nu ne temem de întuneric, așa cum interpretează Sfântul Ambrozie: «*Ego sum peccatorum remissio: nolite timere a tenebris, ego sum lux: nolite timere a morte, ego sum vita* (Col. 596 A). Hristos este, de asemenea, plenitudinea sau plinătatea Dumnezeirii. Cine vine la El nu va vedea moartea în veac: «*Quicumque ad me venit, mortem non videbit in aeternum, quia ipse est plenitudo divinitatis...*» (Col. 596 A).

Plinătatea Dumnezeirii în Hristos este garanția vieții depline a sufletului în veșnicie, dar și a răsplății pe care Fiul lui Dumnezeu Întrepat a pregătit-o dreptilor și sfinților, la fel ca și tuturor celor ce au crezut, cred și vor crede în El. Este aici, de fapt, o trăsătură clară de expresie ioaneică și pe care Sfântul Ambrozie o evidențiază de-a lungul celor 30 de coloane pe care se extinde analiza sa penetrantă.

Frumusețea textului ne va conduce, în continuare, printre culmile de expresie teologică pe care autorul a știut să le înalțe cu gîndirea sa elevată; uneori ne va sili să le urcăm pentru a vedea un nou răsărit de soare, acela al trăirii adevărului creștin autentic, așa cum l-a văzut și Sfântul Ambrozie. De pe acele culmi însă gîndul va putea să-și ia avînt

către înălțimile dumnezeiești, către care trebuie să se îndrepte și sufletul creștinesc neimpovărat de păcat. Acele înălțimi sînt expresia vieții fără de moarte, a tinereții veșnice dorite cu atîta ardoare de Sfîntul Ambrozie ca ucenic autentic, peste veacuri, al Sfîntului Apostol Pavel. Așadar, textul în traducerea noastră.

DESPRE FOLOSUL TREGERII DIN VIAȚĂ ²

Capitolul I (Col. 567 A)

1. Fiindcă am alcătuit deja un cuvînt despre suflet în cartea precedentă³, socotim că este mai ușor (acum) să alcătuiem un altul despre folosul trecerii din viață (*De bono mortis*). Dacă moartea este vătămătoare pentru suflet,⁴ ea poate fi socotită un rău; dacă însă ea nu dăunează (*officiat*) sufletului, nu este nici un rău. Iar ceea ce nu e rău, este bine; căci ceea ce este vătămător (*vitosum*), aceea este rău. Iar ceea ce este lipsit de rău, aceea este binele (*id bonum*). Și de aceea cele bune sînt potrivnice celor rele, iar relele celor bune. Apoi, nerăutatea (*innocentia*) se găsește acolo unde nu există voința de a face rău (*nocendi voluntas*)⁵; iar primejdios (*noxius*) se numește ceea ce nu este nepriimejdios (*innoxius*), milostiv cine iartă și nemilostiv cine nu știe să treacă cu vederea și să fie înduplecat.

2. Lucrarea a fost scrisă pe la anul 387, deci cînd Sf. Ambrozie avea o vîrstă matură și o experiență pastorală bogată. Se observă că el curioștea bine teama de moarte a contemporanilor săi confrunțați cu mari pericole din interiorul și din afara Imperiului roman. După stilul ei, lucrarea este o operă de consolare creștină în fața mîrții naturale, întemeiată pe datele Sfîntei Scripturi a Vechiului și a Noului Testament. Într-adevăr, din punct de vedere creștin, moartea nu putea fi socotită altceva decît «*transitus*» (trecere), de la cele pămîntești la cele cerești și veșnice. Așa o și numește și o consideră ca atare Sf. Ambrozie mai departe, în cap. 4, par. 15 și în cap. 8, par. 32 din lucrarea sa. Pentru acest considerent, cum se va vedea, am tradus titlul latinesc *De bono mortis* prin *Despre folosul trecerii din viață*, folosind tocmai echivalentul românesc al cuvîntului «*transitus*» aflat în acest opuscul.

3. Sfîntul Ambrozie se referă aici la lucrarea sa intitulată *De Isaac et anima*, care precede și în Migne pe cea de față. Astfel, lucrarea *De bono mortis* se află cuprinsă în Migne, P.L., t. 14, col. 587 A—596 A, în timp ce *De Isaac et anima* se află în același volum, la col. 527 A—560 C. Traducerea de față s-a făcut de pe textul din Migne, col. 567 A—597 A, ținînd seamă și de notele sau indicațiile subliniare.

4. Insistența Sfîntului Ambrozie asupra sufletului ca element de temelie și prioritar în ființa și persoana umană este pe deplin justificată prin textul de la Matei 10, 28 și paral. În lucrarea *De Isaac et anima*, el afirmă clar că «*Noi înșine sîntem suflete*» și că mădulele noastre sînt doar veșminte. Totuși veșmintele trebuie păstrate — zice el — ca nu cumva să se rupă sau să se învechească. Cine le folosește are datoria să le păstreze cu grijă și să le păzească (*Nos igitur animae sumus, nostra autem membra vestimenta sunt; servanda sunt quidem vestimenta, ne scindantur, ne inveterescant; sed ille magis, qui his utitur, servare se debet et custodire* — col. 560 B-C). Deci trupul nu este disprețuit și nici socotit a fi lipsit de valoare; dimpotrivă, el trebuie îngrijit și păstrat în bună stare, asemenea veșmintelor fără de care omul nu poate ieși din casă, din individualitate.

5. «*Voluntas nocendi*» exprimă aici o observație pertinentă a Sfîntului Ambrozie, anume că există oameni înraiiți în care înclinarea spre rău a pus stăpînire pe voința lor. Omul ajuns în această stare devine periculos pentru semenii săi și își primejduiește propria existență și mîntuire.

2. (Col: 567 B). Dar, poate, cineva o să întrebe : «Ce poate fi atât de ostil pe cât este viața față de moarte ?». Dar dacă viața este socotită ca bine⁶, cum de nu este moartea rea ? Pentru aceea să vedem (*consideremus*) ce este viața și chiar ce este moartea. Viața constă în a ne bucura de darul de a respira, iar moartea în a fi lipsiți de el. Dar acest dar de a respira este trecut de către majoritatea între cele bune. Prin urmare aceasta înseamnă viața, a te bucura de cele bune (*frui bonis*). Moartea, dimpotrivă, înseamnă a fi lipsit de cele bune. Iar Sfânta Scriptură zice : «Iată, și-am pus înainte viața și moartea, binele și răul» (Deut. 30,15), numind viața «bine», iar moartea «rău», comparând pe cele dintii cu cele de pe urmă. Apoi, ca să ne folosim de un exemplu din textul sfânt (*ut lectionis divinae exemplo utamur*), omul a fost așezat în rai ca să mănânce din pomul vieții, și din ceilalți pomi ai raiului, dar să nu mănânce din pomul în care se afla cunoștința binelui și a răului, căci în ziua în care va minca, (col. 567 C), cu moarte va muri (Fac. 2, 17). Nu a păzit porunca și a mușcat din fruct (*et caruit fructu*) ; iar scos afară din rai, a gustat moartea. Răul este moartea ce se dă ca preț de pedeapsă (*pretio damnationis*).

Capitolul II

3. Există însă trei feluri de moarte. O moarte pentru păcat, despre care s-a scris : «Sufletul care păcătuiește va muri» (Iezech. 18, 4). O alta este moartea sacră (*mors mystica*), (col. 568 A), când cine moare păcatului trăiește lui Dumnezeu, și despre care (moarte) a zis Apostolul : «Căci ne-am îngropat cu El în moarte, prin Botez» (Rom. 6, 4). Iar a treia moarte este aceea prin care încheiem alergarea și datoria vieții de aici adică despărțirea sufletului de trup (*animae corporisque secessio*). Prin urmare, să luăm seama că prima moarte este rea dacă murim din cauza păcatelor ; cea de a doua este bună deoarece prin ea, cine va fi murit, s-a izbăvit de păcat (*justificatus est a peccato*) ; cea de a treia moarte este de mijloc, deoarece dreptilor ea li se pare bună, însă pentru cei mai mulți este de temut, căci deși îi ajunge pe toți, pe puțini îi încintă. Dar nu este vina morții, ci a neputinței noastre, că simțem captivați de dezmierdarea trupului și de plăcerea vieții acesteia și că ne grăbim să încheiem această alergare (*hunc cursum*), în care se află mai multă amărăciune decât plăcere (*in quo plus amaritudinis, quam voluptatis est*)⁶. Dimpotrivă, bărbații sfinți și înțelepți, care deplorau lungimea acestei peregrinări și socoteau că este mai bine să se desfacă (Col. 568 B).

6. Aici se continuă o reflecție din *De Isaac et anima* : «Nimeni nu este bun, fără numai unul Dumnezeu... La soare nu poate să privească decât ochiul sănătos și viguros ; nici binele nu-l poate vedea decât sufletul bun. De aceea, să devină bun cine vrea să-l vadă pe Domnul și ceea ce este binele» (*Nemo enim bonus, nisi unus Deus... Solem nisi sanus et vicens oculus non aspicit ; nec bonum potest videre nisi anima bona. Fiat ergo bonus qui vult videre Dominum, et quod est bonum* — col. 560 A). Binele este însă mai de preț decât viața pământească. Viața de aici nu se sfârșește prin moartea trupului, ci se continuă în veșnicie. Hristos-Viața este izvor de viață pentru toți : *Vita est bonum, quia semper manet, dans vivere et esse omnibus, quia fons est omnium vita Christus* (col. 560 B).

spre a fi cu Hristos, își blestemau chiar și ziua în care s-au născut, după cum s-a zis: «Să piară ziua în care m-am născut» (Iov 3, 3) ⁷.

4. Căci ce înseamnă va viața de aici să încinte (pe cineva), ea, cea plină de osteneți și de griji, în care multe sînt vorbirile de rău (*calumniae*), multe greutățile (*molestiae*) și multe lacrimile acelor loviți de necazuri, și «nu este cine să-i mîngîie» (Plingeri, 1, 2). Pentru acest motiv îi și laudă Eclesiastul «mai mult pe cei ce au murit decît pe cei vii. Iar cel mai fericit — zice — decît aceștia doi este cel ce încă nu s-a născut, care n-a văzut răul de aici» (Ecles. 4, 2—3). Iar în alt loc, la fel l-a numit Eclesiastul «mai fericit» decît pe cel ajuns la adînci bătrîneți, pe cel lepădat din pîntecele maicii sale, că nu mai vede relele ce se fac în această lume, că nu a mai venit în acest întuneric și că nu a umblat în deșertăciunea acestei lumi (Ecles. 6, 3) (Col 568 C). De aceea mai multă odihnă va avea acesta care n-a venit în viața de aici decît acela care a venit în ea. Căci ce bine este pentru om că trăiește în viața aceasta în întuneric și nu-și poate satisface poftele sale ⁸? Iar dacă se umple de bogății, pierde rodul odihnei (al liniștii — *quietis*), fiindcă este constrins să păzească ceea ce a dobîndit prin nefericita-i aviditate, ca să le posede într-un chip și mai nenorocit pe cele ce nu-i vor putea fi de folos. Căci ce este mai nefericit decît să te chinuiască paza acelor a căror abundență nu aduce nici un folos?

5. (Col. 569 A) Astfel, dacă viața este plină de trudă (*oneris*), într-adevăr sfîrșitul este o ușurare; iar ușurarea este bună. Deci moartea este un bine. Căci altfel nu s-ar fi bucurat Simeon, care primise vestea că n-are să vadă moartea pînă ce nu va vedea pe Hristosul lui Dumne-

7. Nu este vorba doar de o atitudine pesimistă în fața vieții, frecvent exprimată în cartea Iov, ci de o ne-atașare de viața pămîntească în detrimentul vieții de veci. Dreptul nu ține morții să rămînă în viața de aici, oricît de frumoasă ar fi ea, dacă misiunea sau rostul lui pe pămînt s-a îndeplinit. Sfîntul Ambrozio are în vedere însă concepția antică despre viață și posibilitatea ca omul să-și piardă libertatea și să devină sclav, cum se întîmpla cu mulți pe vremea sa. Mai mult, omul putea să fie prădat și lipsit de posesiunile sale sau chiar ucis. Din această cauză viața pămîntească nu prezenta o ispită deosebită pentru firile ascetice în creștinism. În mintea unora dintre creștini se profilase însă teama că lungimea vieții pămîntești nu poate decît să adauge la mulțimea păcatelor deja săvîrșite și că n-ar fi decît ocazie pentru noi și noi posibilități de a păcătui. Ca urmare, mult mai fericit părea în ochii lor cine se muta la viața veșnică după o trăire scurtă dar virtuoaasă. În teologia de mai târziu, viața pămîntească apare și ea ca o binecuvîntare de la Dumnezeu, ca un dar ce trebuie înmulțit asemenea talanților din Sf. Evanghelie. Și astăzi, ecumenismul creștin pune accent pe valoarea intrinsecă a vieții pămîntești ca dar al lui Dumnezeu, care trebuie apărat și ocrotit pe întreaga planetă amenințată de cataclismul nuclear.

8. Sfîntul Ambrozio scoate în evidență modul antic de a privi viața, punîndu-l în contrast cu învățătura creștină optimistă, elevată. Anticii considerau viața deplină și satisfăcătoare dacă ea oferea plăceri, lux și glorie. Cine nu putea dobîndi aceste daruri de la viață, era socotit pierdut și nefericit. Din acest motiv, Sf. Ambrozio evidențiază că viața de aici trebuie văzută — din punct de vedere creștin — ca un excelent prilej de pregătire pentru intrarea în viața veșnică, pentru întîlnirea cu Mîntuitorul Hristos și pentru petrecerea împreună cu toți cei plăcuți lui Dumnezeu.

zeu⁹. Iar îndată ce L-au adus părinții (pe Hristos, n.t.) la templu, L-a primit în brațele sale, și a zis: «Acum slobozește pe robul Tău în pace» (Luca 2, 29). Era menținut în viață ca dintr-o necesitate, nu din voia lui. Astfel, cere să fie eliberat, ca să se grăbească spre libertate ca din niște lanțuri. Căci există un fel de lanțuri ale trupului acestuia; iar ceea ce este mai grav, există lanțurile ispitelor (*vincula tentationum*), care ne înlănțuiesc (*quae nos alligant*) și ne constring spre ocara captivității printr-o lege a păcatului. În fine, chiar în momentul morții vedem cum sufletul muribundului se dezleagă din lanțurile trupului (cărni), (Col, 569, B) și ieșind din gură zboară ca dintr-o prăpastie-închisoare, dezbrăcat de trup. Încă și Sfântul David se grăbea să plece din acest loc de peregrinare, zicînd: «Căci străin sînt eu la Tine, străin ca și toți părinții mei» (Ps. 38, 17). Și de aceea se îndrepta ca un străin către acea patrie comună a tuturor sfinților, cerînd în locul acestei întinări a zăbovirii să i se ierte păcatele, mai înainte de a ieși din viață. Căci cine nu a primit mai întii aici iertarea păcatelor, nu va ajunge acolo. Și nu va fi acolo cine nu a putut să ajungă la viața veșnică, deoarece viața veșnică este iertarea păcatelor. De aceea și zice: «Lasă-mă ca să mă odihnesc înainte de a mă duce și a nu mai fi» (Ps. 38, 18).

6. (Col. 569 C) Așadar, pentru ce dorim atît de mult această viață în care cu cît mai îndelung va fi rămas cineva, cu atît se încarcă de o mai mare sarcină a păcatelor? ¹⁰ Însuși Domnul a zis: «Ajunge zilei răutatea ei» (Mat. 6, 34). Iar Iacob a zis: «Zilele anilor vieții mele pe care o am sînt o sută și treizeci, foarte puține și rele» (Fac. 47, 9) ¹¹, nu pentru că zilele sînt rele, ci pentru că prin înmulțirea zilelor ni se adaugă creșterea răutății. Că nu trece nici o zi fără să păcătuim (*Nullus enim dies sine nostro peccato preterit*) ¹².

9. Dreptul Simeon este un exemplu de așteptare sfîntă, chiar în viața de aici, a împlinirii făgăduinței lui Dumnezeu privind nașterea unui Mîntuitor. Se implică faptul că fiecare credincios poate să primească de la Dumnezeu o anumită misiune în viața pămîntească, răsplătită pentru răbdarea și statornicia cu care a fost îndelungă.

10. Teama de a nu se încărca cu mai multe păcate din pricina lungimii vieții pare să fi fost o realitate în secolul IV. Ea era unul din motivele pentru care mulți își amîneau botezul către ultimele clipe ale vieții. Se socotea că numai viața trăită după Botez se ia în considerare de către Dumnezeu, restul vieții petrecute în păcat fiind trecut cu vederea, ca o perioadă de neștiință sau de ignoranță (Fapte 17, 30).

11. «Zilele de ani» calculează anii, punîndu-se o zi pentru un an. Astfel, un om de 120 de ani — cum era Moise — putea spune că «zilele» anilor săi sînt în număr de 120. Iacob avea 130⁰ de zile de ani, adică 130 de ani, cînd se pîngea de scurtimea vieții sale și de dificultățile întimpinate în viață. Era, totuși, o vîrstă respectabilă!

12. Deoarece numai Dumnezeu este fără de păcat, omul greșește încă din pruncie — în mod misterios — și se încarcă de vinovăție. Pe această idee, dusă însă la extrem, se va întemeia teoria vinovăției umane și a satisfacției aduse lui Dumnezeu prin Jertfa Mîntuitorului Hristos, teorie care va fi îmbrățișată de romano-catolicism și de protestantism continuînd unele blînzieri teologice ale Fericitului Augustin. Deși nu neagă posibilitatea păcătuirii «încă din pruncie», Biserica Ortodoxă socotește că pruncii și copiii pînă la vîrsta de 7 ani au dreptul să fie admiși direct la comuniunea cu Hristos, la Sfînta Împărtășanie, fără să fie spovediți, cu condiția să fi fost botezați după rînduială.

7. Fapt pentru care bine a zis Apostolul : «Căci pentru mine a trăi înseamnă Hristos, iar moartea un câştig» (Filip. 1, 21), referindu-se înţiti la necesitatea vieţii, apoi la folosul (utilitatea) morţii. Că Hristos înseamnă pentru noi să trăim (*vivere*), El Căruia îi slujim, Căruia trebuie să I se dea ascultare de către sfinţii Săi în predicarea Evangheliei. Căci (Col. 569 D) şi Simeon a zis : «Acum slobozeşte pe robul Tău» (Lc. 2, 29), fiindcă îl aştepta pe Hristos. Pentru că Hristos este Împăratul nostru şi ceea ce porunceşte împăratul nu putem nici să evităm nici să dispream 13. La ciţi nu le porunceşte împăratul ţinutului acestuia să plece în locuri îndepărtate (Col. 570 A), fie pentru vreo demnitate (funcţie — *honoris specie*), fie pentru vreo favoare (*muneris alicuius causa*)! Nu cumva pleacă fără învoirea împăratului? Cu cât mai mult însă trebuie să ascultăm de cele dumnezeieşti decît de cele omeneşti? Aşadar, pentru sfînt, a trăi înseamnă Hristos iar a muri este dobîndă. Motiv pentru care şi Apostolul, ca rob, nu fuge de ascultarea vieţii, dar ca înţelept îmbrăţişează câştigul morţii. Căci câştig este că a ieşit din înmulţirea păcatului, câştig că a fugit de cele rele (*deteriora*) şi că a trecut la cele bune. Şi a adăugat : «Căci a mă despărţi de trup şi să fiu cu Hristos este mult mai bine : dar este mai necesar pentru voi ca să rămîn în trup» (Filip, 1, 23—24) 14. Prima situaţie este mai bună, dar cealaltă este necesară. E necesară pentru rodirea lucrării (apostolice, n.t.), dar mai bună din pricina harului şi a unirii cu Hristos.

Capitolul III

8. (Col. 570 B). Aşadar, deoarece Apostolul ne-a învăţat (Filip. 1, 23—24) că cine a ieşit (scăpat) din acest trup — dar dacă a meritat — va să fie cu Hristos, să analizăm ce este viaţa şi ce este moartea. Astfel, potrivit învăţăturii Scripturii, am aflat că moartea înseamnă despărţirea (*absolutio*) dintre suflet şi trup, şi o oarecare scindare a omului (*quaedam separatio hominis*). Căci atunci cînd murim ne desfacem din această îmbinare a sufletului cu trupul. Fapt pentru care şi David a zis : «Rupt-ai legăturile mele. Ție-ţi voi aduce jertfă de laudă» (Ps. 15, 7—8). Iar ce înseamnă lanţurile (*vincula*) vieţii de aici, adică ale alcătuirii noastre ~~constînd din suflet şi trup~~, ne învaţă următorul fragment de verset din acelaşi psalm : (Col. 570 C) «Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui» (Ps. 115,6). De aceea, ca proroc, văzînd mai dinainte că va

13. Sfîntul Ambrozie consideră slujirea creştinului, supuşenia lui faţă de Hristos, drept o consecinţă a raportului stabilit între Hristos ca Mîntuitor şi credinciosul vizat, ca unul care se mîntuieşte prin Hristos. Hristos este Împăratul veacurilor, faţă de care credinciosul are obligaţia să arate supuşenie spirituală, supuşenie sau ascultare religioasă. Hristos este viaţa credinciosului şi cu atît mai mult a sfîntului, aşa cum se va arăta mai departe în acest paragraf : «*Vivere ergo sancto Christus est et mori lucrum*» (col. 570 A).

14. Apostolul insistă — şi el — asupra misiunii sale speciale în lume şi fără de care nu se poate continua lucrarea lui Hristos în Duhul Sfînt. Deşi el, Apostolul, ar fi mai bucuros să intre în viaţa fericită de dincolo de moarte împreună cu Hristos, el nu poate părăsi lucrul sau misiunea apostolică fără a ajunge la capăt, ci se dăruieşte total filipenilor întărindu-î în credinţa de curînd primită de ei. Este vorba de jertfelnicia apostolică următoare jertfelniciei lui Hristos, necesară tocmai pentru rodul lucrării apostolice : «*necessarium propter fructum operis*» (col. 570).

să fie împreună cu sfinții care prin credință (*devotione*) și-au pus nădejdele în Hristos, se bucură. Că și el (David) cu încredere (*fideliter*) a ieșit împotriva lui Goliat, în locul poporului lui Dumnezeu, ca să se ia la luptă singur și singur să înfrunte primejdia și vina comună; sau când s-a expus curajos morții pentru a curma ocara adusă Domnului și s-a oferit de bună voie răzbunării divine pentru salvarea poporului aflat în chinuri¹⁵. Căci știa că este mai glorios să moară pentru Hristos decît să domnească în lumea aceasta. Ce este, dar, mai important decît să devii jertfă a lui Hristos? Așadar, fiindcă citim adeseori despre el că aducea jertfe Domnului, în același loc a adăugat: «Aduce-Ți-voi Ție jertfă de laudă» (Ps. 115, 8) (Col. 570 B). Nu zice: «îți aduc jertfă acum», ci «îți voi aduce jertfă» (*sacrificabo*), înseamnă că jertfa viitoare va fi desăvîrșită, cînd fiecare se va prezenta în fața Domnului, dezlegat de legăturile trupului, și se va aduce ca jertfă de laudă. Pentru că înainte de moarte nici o laudă nu este desăvîrșită. Nici (Col. 571 A) nu poate fi lăudat nimeni în viața aceasta printr-un panegiric final (*definito praeconio*), deoarece evenimentele ulterioare sînt incerte. Deci, moartea este desfacerea sufletului de trup (*Mors igitur solutio est animae et corporis*). De altfel și din cartea Apostolului am învățat cele scrise: «Să mă despart de trup, și să fiu împreună cu Hristos, este mult mai bine» (Filip. 1, 23). Dar despărțirea (desprinderea) aceasta ce altceva face decît că trupul se desface (*resolvatur*) și se liniștește, iar sufletul se întoarce (*convertatur*) la treapta sa, și este liber; iar dacă este credincios, urmează să fie cu Hristos.

9. Prin urmare, ce altceva fac în viața de aici dreptii decît că se purifică de întinăriile (*contagionibus*) trupului acestuia, întinări care ne leagă ca niște lanțuri, și că tind să se descotorosească de încurcăturile acestea, că renunță la plăceri și la desfătări (*luxuriae*) că fug de aprinderile desfrului și ale pofțelor? Ca urmare, nu-i așa că fiecare individ, fiind situat în viața de aici, are parte de un anumit fel de moarte, care poate să se întîmple în așa fel încît (prin ea) să omoare toate plăcerile trupului, (Col. 571 B) și să moară el însuși față de toate plăcerile trupului și față de orice pofte și curse ale lumii, după cum murise și Pavel, care zice: «Lumea este răstignită pentru mine, și eu pentru lume.»? (Gal. 6, 14). Dar ca să cunoaștem că există în viața aceasta și o moarte bună, ne îndeamnă (2 Cor. 4, 10) să suferim în trupul nostru moartea lui Iisus. Căci cine va avea în sine moartea lui Iisus, acela va avea și viața Domnului Iisus în trupul său. Așadar să se producă moartea în noi, pen-

15. În textele vechi-testamentare se vorbește despre un fel de «răzbunare» a lui Dumnezeu asupra poporului aies, din cauza alunecării acestuia din urmă pe povirnișul idololatriei. Sfîntul Ambrozie deschide aici zarea teologiei augustiniene pentru evaluarea «juridică» a Jertfei de pe Cruce, a Jertfei Fiului lui Dumnezeu întrupat și încărcat cu «vina» lui Adam și a întregului neam omenesc. Astfel, Răstignirea este în planul fizic un act de înconștiență din partea răstignitorilor, dar un act de supremă ascultare din partea Mîntuitorului Hristos, cum rezultă din cuvintele: «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca 23, 34).

tru ca să se producă și viața ¹⁶ (Vezi Fer. Aug., *Contra duas epist. Pelagii*, Cartea a IV-a, cap. 11). Viața cea bună de după moarte, adică viața bună de după biruință, viața bună prin bătălia absolută, ca să nu mai fie în noi nici o înclăștare a morții cu trupul, ci să fie în trup biruința asupra morții. Și nu știu nici eu (Col. 571 C) dacă moartea aceasta este mai strașnică decât viața. Desigur, sint mișcat de autoritatea Apostolului care zice: «Astfel că în noi lucrează moartea, iar în voi viața» (1 Cor. 4, 12). Cîte neamuri nu și-au întocmit viața prin moartea unuia singur! Tot așa ne învață, că fiind noi așezați în viața de aici, să dorim cu ardoare moartea aceasta ca să strălucească în trupul nostru moartea lui Hristos, să o dorim pe aceea fericită prin care omul nostru se strică pe dinafară ca să se reînnoiască pe dinăuntru, iar casa noastră se desface pentru ca să ni se dezvăluie locașul ceresc. Imită, așadar, moartea cine se îndepărtează de la părtășia cu trupul de aici și se desface din acele legături despre care îți vorbește Domnul prin profetul Isaia: «Rupeți toate lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați toată invoiala cea nedreaptă» (Isaia 58, 6) ¹⁷. (Col. 571 D).

10. Imită moartea și cine s-a lepădat de plăceri și a urcat la bucuriile veșnice, că se ușurează și locuiește în acel sălaș ceresc în care Pavel, încă fiind în viață, intra adeseori. Căci nici nu zice altfel: «Cetatea noastră este în cer» (Filip. 3, 20), fiindcă se poate îndrepta, deopotrivă, spre anticiparea (pregustarea) răsplătii și spre contemplare (Col. 572 A). Că acolo era gândul lui (*meditatio*), acolo înțelepciunea (*prudentia*), într-adevăr neobișnuind să se agațe de strîmtimile trupului acestuia. Și ce înțelept este cînd scrutează divinul (*illum divinum*), cînd își desprinde sufletul de trup și-i alungă cortul (*contuberniam*), atunci cînd minuieste cea știință a adevărului pe care vrea să și-o dezvăluie originală și deschisă, și de aceea caută să scape (din trup) ca din niște plase, și din cețurile trupului. Că adevărul de sus (*supernam*) nu-l putem cuprinde cu minile acestea, nici cu ochii, nici cu urechile, fiindcă se vede că ele sînt trecătoare; dar cele care nu se văd sînt veșnice. Doar ne înșelăm adeseori cu vederea și vedem multe altfel decît cum sînt. Ne înșelăm cu auzul; și de aceea contemplăm nu pe cele care se văd, ci pe cele ce nu se văd, dacă vrem să nu fim înșelați. Așadar (col. 572 B), cînd oare nu se mai înșeală sufletul nostru, cînd atinge pragul adevărului decît atunci cînd se separă de trup și nu mai este înșelat și batjocorit de el? Că își rîde de el (de suflet) cu văzul ochilor, își bate joc de el cu auzul urechilor. Pentru aceea îl părăsește și se îndepărtează de el. Fapt pentru care Apostolul îndeamnă «Nu luați, nu vă atingeți, nu gustați toate cîte sînt menite să piară» (Col. 2, 21). Căci

16. Textul de aici trebuie pus în legătură cu splendida comparație între învierea bobului de grâu și învierea trupurilor omenesti de la 1 Cor. 15, 36—38. Așa cum bobul de grâu germinează spre o nouă viață numai dacă se îngroapă în pămînt și moare, tot așa și trupurile moarte ale oamenilor, îngropate în pămînt și dezlegate de povara cărnii, vor învia spre o nouă viață, spiritualizate, în Împărăția lui Dumnezeu.

17. Traducerea ține seama de textul latin, unde sensurile sînt acestea. A se compara același text cu traducerea mai nouă a Sfintei Scripturi, Ediția Sfîntului Sinod, București, 1982.

sînt menite stricăciunii (toate) cite aparțin, prin îngăduință, trupului. Și de aceea, arătînd că nu prin îngăduința trupului ci prin elevația sufletului și prin smerenia lui a găsit el ceea ce este adevărat, a adăugat : «Cetatea noastră este în cer». Prin urmare, acolo căuta el ceea ce este adevărat, ceea ce este și rămîne, ca pe sine întru sine să se adune, să-și strîngă toată tăria virtuții sale (*omnem aciem virtutis suae*). Nu ca să se dea pe mîna altora și să le dea crezare, ci (Col. 572 C) pentru ca să se cunoască pe sine și să se înțeleagă¹⁸. Iar ceea ce i-a apărut lui ca adevărat, aceea a știut că trebuie să urmeze, anume ce a socotit el că trebuie deosebit potrivit plăcerii trupești, pe acela să-l știe că este lucru înșelător, să-l evite și să se depărteze de el, că este plin de înșelăciune.

11. Pe bună dreptate, deci, a nesocotit (*depretiavit*) și a disprețuit trupul, numindu-l trup al morții (Rom. 7, 24). Căci cine poate vedea cu ochii splendoarea virtuții ? Cine poate să cuprindă dreptatea cu mîinile ? Cine poate să se uite la înțelepciune cu privirile ochilor ? Apoi cînd gîndim ceva, nu vrem să ne deranjeze nimeni, nu vrem să ne strige nimeni în urechi ; și așa stăm ațintiți cu mintea (inima, *animo*) încît să nu vedem cele din jur (*praesentia*). Ei bine, chiar noaptea reflectăm (Col. 572 D) mai curat (*sincerus*). Atunci cugetăm mai bine, cu inima, cele cite ne frămîntă. Motiv pentru care a și zis profetul : «Ce ziceți în inimile voastre, întru așternuturile voastre, vă căiți» (Ps. 4, 4). Ade-seori unii chiar închid ochii, dacă vor să obțină ceva cu ajutorul cugetării profunde, evitînd impedimentele ochilor. Nu rareori ne retragem în singurătate, ca nu cumva vorbirea cuiva să murmure în urechile noastre și ca nu cumva apucînd pe vreo potecă lăaturalnică (Col. 573 A) să abată sufletul de la adevăr și să-i distragă atenția.

12. Deci nevoia (*necessitas*) a dat naștere în noi la multe îndeletniciri ale trupului și a generat obiceiuri prin care se diminuează vigoarea sufletului și i se deviază ținta. Din care cauză bine zice despre sine fericitul Iov : «Adu-Ți aminte că din țărînă m-ai zidit» (Iov 10, 9). Așadar, dacă trupul este lut, atunci într-adevăr el ne-a mînjit, nu ne-a spălat, ci a pîngărit sufletul cu întinăciunea necumpătării. «M-ai îmbrăcat în piele și în care, m-ai țesut din oase și din vine» (Iov 10, 11). Așadar se leagă și se întinde sufletul nostru cu vinele (*nervis*) trupului și de aceea uneori înțepenește, alteori se îndoiește. Și a adăugat : «Nu m-ai făcut nevinovat de greșeala mea. Căci dacă sînt vinovat este amar de mine și dacă sînt drept nu citez să ridic capul, ca unul ce sînt sătul de ocară. (Col. 573 B) Adus-ai peste mine ispite» (Iov 10, 14—15). Căci ce altceva este viața aceasta decît un cîmp de curse ? Umblăm printre curse, și ne mișcăm printre foarte multe ispite. De aceea a zis mai înainte : «Oare nu este ispitire (*tentatio*) viața omului pe pămînt ?» (Iov 7, 1). Bine a zis «pe pămînt», pentru că există o viață a omului și în

18. Sufletul omenesc trebuie să se cunoască pe sine cu ajutorul facultăților sale intelectuale, dar și cu ajutorul experienței dobîndite prin trăirea în trupul pămîntesc. Necunoașterea de sine duce la grave erori în viață și la o neconcordanță între gîndul curat și faptele deplorabile ale trupului.

cer. «Viața lui este ca o plată de simbriaș» (*Ibid.*), adică prin chin și încropeală, mai inconsistentă decât închipuirile (*fabulis*), și dusă de valuri, înotînd cu cuvintele. Sălașul lui e în case de lut, și viața însăși îi este în lut (*et ipsa vita in luto*). Hotărîrea lui n-are temei și nici statornicie. Ziua dorește noaptea, iar în timpul nopții caută ziua. Suspînă înainte de masă, plînge între felurile de mîncare, îi dau lacrimile, îl cuprind durerile, temerile, grijile. Nu are liniște din cauza tulburărilor, nu se poate îndrepta din ostenele. Cuprins de mînie și indignare, este și mai respingător. (Col. 573 C). Cei mai mulți doresc moartea și nu o dobîndesc. Iar dacă o obțin, se bucură fiindcă numai moartea este odihnă pentru om (*quia sola est mors requies viro*).

Capitolul IV

13. Dar va zice cineva că scris este că Dumnezeu n-a făcut moartea : În rai era viață, acolo unde se afla și pomul vieții (Fac. 2, 9), iar viața era lumina oamenilor (Ioan 1, 4). Așadar moartea este rea. Ea a venit și s-a furișat pe dedesubt (*subintravit*). Dar cum este moartea rea, dacă — după înțelepciunea păgînilor — te scapă de simțire, iar după Apostol (Filip. 1, 21), îi e dobîndă Hristos, împreună cu care este mult mai bine să fim ? Cum de mai este moartea un rău, pentru noi, dacă nu mai există nici un fel de simțire după moarte ? Căci unde nu mai există simțire, (Col. 573 D) nu mai este nici durerea ofensei, căci durerea înseamnă simțire. Dar fiindcă există simțire după moarte, există și viață după moarte. Iar sufletul supraviețuitor morții este acela care se folosește de simțire, și beneficiază de viață (*vita fungitur*). Deoarece însă rămîne după moarte viața dimpreună cu sufletul, rămîne binele, (Col. 574 A). El nu se pierde prin moarte, ci se augmentează. Sufletul nu se încetinește de nici o piedică a morții, ci lucrează și mai mult, fiindcă lucrează cele ce aparțin sînei, fără vreo asociere a trupului, ceea ce înseamnă o mai mare dificultate (povară) pentru suflet decît în mod obișnuit. Dar ce rău poate fi pentru sufletul care și-a păzit curăția sa și-și va fi păstrat rînduiala virtuților (*virtutum disciplinam*) ? Dar dacă nu și-a păstrat-o, nu moartea este un rău, ci viața, fiindcă n-a fost viață autentică. Ce este, dar, viața împresurată de vicii și de păcate ? La ce să dăm vina pe moarte, care fte că aduce răsplata pentru viață fie că încetează (abolește) durerea și chinul ei ? Prin urmare, moartea, sau servește drept bine liniștii unuia, sau lucrează spre rău altuia.

14. Privește acum la altceva : dacă viața a fost povară, moartea este izbăvire ; dacă viața a fost un chin, moartea este un remediu. Iar dacă există judecată după moarte, există și viață după moarte. Viața de aici nu este bună¹⁹. Sau dacă viața este bună aici (Col. 574 B) cum de nu este bună moartea dincolo, cînd acolo nimeni nu supraviețuiește fricii de judecata înspăimîntătoare ? Iar dacă viața de aici este bună, prin

19. Desigur, primejdiile din jurul Sfintului Ambrozie erau așa de mari atunci încît îl putea spune la sfîrșitul secolului al IV-lea că viața era nesigură, dificilă și chiar înrăutățită în tot Imperiul roman. Nu este vorba, deci, de o concepție pesimistă despre viață, ci de o constatare pe viu a realităților concrete din Imperiul aflat într-o dezmembrare ireversibilă.

ce anume este ea bună? Desigur, prin virtute și prin bunele moravuri (*bonis moribus*). Nu din cauza unirii dintre suflet și trup este bună, ci pentru că a îndepărtat răul propriu. Iar ceea ce este bun din moarte, se preia astfel încît ceea ce aparține sufletului să se pună în lucrare mai mult decît ceea ce aparține cortului și alcătuirii. Căci dacă viața este bună, ea este oglinda sufletului ce se desparte de trup. Și dacă este bun sufletul ce se înalță și pleacă din sălașul comun, cu siguranță că și moartea este bună, că dezleagă și liberează sufletul din însoțirea trupului.

15. Așadar, sub toate aspectele, moartea este un bine, fiindcă ea desparte pe cele ce se luptă întreolaltă, ca nu cumva să se rănească reciproc, (Col. 574 C) și pentru că este liman (port) al celor care, aruncați în marea vieții acesteia, prin credință caută țărnul odihnei (liniștii). Ea nu cauzează o stare mai rea, ci după cum îl găsește pe fiecare în parte, așa îl ține pentru judecata viitoare și îl înconjoară cu liniște, îl scapă de invidia contemporanilor și îl dispune cu așteptarea celor viitoare. Trebuie adăugat că zadarnic se tem oamenii de moarte ca de un sfîrșit al firii (*finem naturae*). Căci dacă reținem că nu Dumnezeu a făcut moartea — ci după ce omul a căzut în păcatul neascultării și al înșelăciunii, a pus stăpînire asupra lui porunca de a întoarce țărîna din el în țărînă (Fac. 3, 19) —, vom găsi că moartea este sfîrșitul păcatului, ca nu cumva viața să fie prea lungă și, prin aceea, păcatele să fie și mai multe (*ne... eo fieret culpa numerosior*). Deci și Domnul a îngăduit să intervină moartea, ca să înceteze vinovăția. Dar ca nu cumva (Col. 574 D) să fie iarăși sfîrșitul firii prin moarte, s-a dat învierea morților, ca prin moarte să dispară vinovăția și prin înviere să se perpetueze firea. Din acest motiv, moartea este această trecere (*transitus*) a tuturor. Este necesar să treci în mod statornic (*ut constanter transeas*). Trecerea se face însă de la stricăciune (*a corruptione*) către nestricăciune, de la moarte (*mortalitate*) la nemurire (*ad immortalitatem*) (Col. 575 A), de la frămîntare la liniște. Nici măcar numele morții să nu te ofenseze, ci să te delecteze binefacerile bunei transmutări. Căci ce este moartea decît înmormîntarea viciilor (*sepultura vitiatorum*), redeşptarea virtuților (*suscitatio virtutum*)? De aceea a și zis acela: «Să moară sufletul meu dimpreună cu sufletele dreptilor» (Num. 23, 10)²⁰, adică să se îngroape dimpreună cu ei pentru ca să lepede păcatele sale, să primească harul dreptilor care au suferit în trupul și în sufletul lor moartea lui Hristos. Iar moartea lui Hristos înseamnă iertarea păcatelor, desființarea vinovăției, ștergerea greșelii,

20. Sfîntul Ambrozie insistă asupra comuniunii sfinților (*communio sanctorum*). El dorește să fie rînduit după moarte împreună cu sfinții care au bineplăcut lui Dumnezeu pe pămînt și în cer. Murind împreună cu sfinții sau cu dreptii, el moare împreună cu Hristos spre a învia împreună cu El în împărăția lui Dumnezeu, în acea împărăție care nu este din lumea aceasta.

primirea răsplăților. Și ce am putea spune mai deplin despre folosul morții, decât că moartea este aceea care răscumpără lumea? ²¹

Capitolul V

16. (Col. 575 B). Să spunem însă cite ceva și despre moartea obișnuită. De ce să ne temem de ea, când nu obișnuiește să facă rău sufletului? Că scris este: «Nu vă temeți de cei ceucid trupul, dar sufletul nu pot să-l ucidă!» (Matei 10, 28). Prin moartea obișnuită sufletul se eliberează, în timp ce se desparte de sălașul trupului și se dezbracă de învelișurile neliniștii (*perturbationis*). Fapt pentru care și noi, cât sîntem în trup, să imităm procedeul morții și să ridicăm sufletul nostru din culcușul acesta al cărnii, și chiar să ieșim (*exurgamus*) din acest mormînt. Să ne îndepărtăm din țesătura trupului, să părăsim toate cite sînt pămîntești, pentru ca atunci cînd va veni vrăjmașul (*adversarius*, diavolul), (Col. 575 C), să nu găsească nimic de-al său în noi. Să năzuim către ceea ce este veșnic și dumnezeiesc, să zburăm cu aripile dragostei și cu vîsla milosteniei (*remigio charitatis*). Să ne ridicăm de aici, adică din cele lumești și josnice. Că a zis Domnul: «Sculați-vă, să plecăm de aici» (Ioan 14, 21), poruncind ca fiecare să se înalțe din cele pămîntești, să-și ridice sufletul căzut la pămînt, să-l înalțe la cele de sus, să-i trezească vulturul din el, acel vultur de care s-a spus: «Înnoi-se-vor ca ale vulturului tinerețile tale» (Ps. 102, 5). Aceasta s-a zis la adresa sufletului. Că sufletul nostru ca vulturul să caute cele înalte, să zboare deasupra norilor, să strălucească prin noi purificări; zborul să-l ducă în cer, unde nu mai poate cădea în laț. Fiindcă pasărea care coboară din înălțime, sau care nu mai poate să se avînte spre înălțimi, adeseori este sau prinsă cu lațurile, sau se încurcă în plante agățătoare, sau se prinde (Col. 575 D) în fel de fel de curse. Tot ca pasărea și sufletul nostru să se teamă de a coborî spre cele lumești. Lațul constă în aur, plantă agățătoare este argintul, plasă este țarina, pleavă sînt încurcăturile amoroase. Cînd poftim aur ne ștrangulăm, cînd căutăm argint (Col. 576 A) ne prindem în viscul lui, cînd ne aruncăm spre o țarină ne frlănțuim. Pentru ce căutăm cîștig înșelător (*inane lucrum*) în detrimentul sufletului prețios? Mică îți este întreaga lume, ca preț pentru un singur suflet! Ce-i folosește omului să dobîndească întreaga lume, dacă își pierde sufletul său (*animae vero suae detrimentum patitur*)? Sau ce vei da în schimb pentru sufletul tău? Nu cu aur se răscumpără, nici cu argint, ci chiar prin aur se pierde. Încă și podoaba femeii, cînd ispitește, stringe. Țeapă este desfrîul (*libido*) țeapă este tristețea, țeapă este enervarea, țepi sînt toate poftele ce străpung sufletul nostru ca și cu o suliță (*veru quodam*), și se împlintă în trup, îi încurcă măruntaiele.

21. Evident, moartea Mîntuitorului Hristos și moartea noastră împreună cu El ne duc amîndouă la înviere, nu la anihilarea sau la dispariția persoanei ci la afirmarea ei deplină și liberă de îngrădirile materiei trupului pămîntesc. Fiindcă așa cum prin moartea Mîntuitorului Hristos s-a dat lumii învierea, tot așa prin moartea individuală se conferă persoanei credinciosului învierea individuală.

17. Să fugim, prin urmare, de aceste răutăți și să înălțăm sufletul nostru pînă la chipul și asemănarea cu Dumnezeu. Fuga de rele este asemănare cu Dumnezeu, (Col. 576 B) iar chipul lui Dumnezeu se dobîndește prin virtuți. De aceea, Cel ce ne-a zugrăvit pe noi ca Ziditor, ne-a încondeiat cu culorile virtuților: «Iată eu — zice către Ierusalim — ți-am încondeiat zidurile tale» (Isaia 49, 16)²². Să nu ștergem cu periuța (*penicillo*) nepurtării de grijă zidurile de întărire (apărare) cele însemnate ale sufletului nostru. De aceea a zis: «Ți-am încondeiat zidurile», prin care putem să îndepărtăm pe dușman.

18. Își are și sufletul nostru zidurile sale, din care se profilează și despre care s-a zis: «Eu sînt cetatea întărită, eu sînt cetatea împrejmuită» (Cf. Isaia 27, 10)²³. Cu aceste ziduri se întărește, cu aceste bastioane se apără. Și, într-adevăr, zid este sufletul ce se întinde în tabere. Fapt pentru care a și zis el însuși în Cîntarea Cîntărilor: «Eu sînt zid iar sîinii mei ca turnuri de apărare» (Cînt. 8, 10). Bun este zidul pe care l-a însemnat Domnul, precum Însuși a zis: «Iată, te-am însemnat în palmele Mele; zidurile tale sînt totdeauna înaintea ochilor Mei» (Isaia 49, 16). Bun este sufletul (Col. 576 C) care are veghetor pe Dumnezeu și se află în mîinile Lui, ca sufletul de profet (*sicut anima prophetica*), (suflet) care se încredințează mîinilor Domnului, ca duh (Ps. 30, 5), și care se află în fața ochilor lui Dumnezeu: «Căci ochii Domnului sînt asupra dreptilor» (Ps. 33, 14), cum însuși (sufletul) a zis: «Drept aceea în ochii lui eu am aflat pacea» (Cînt. 8, 10)²⁴. Bune turnuri are el, anume cuvîntul dintre cele spirituale (*de intelligilibus*) și buna rînduială (*disciplinam, cumîntenia*) dintre cele morale

22. În textul de la Isaia 49, 16 este vorba de o schițare a Ierusalimului în «palma» lui Dumnezeu. Asemenea Ierusalimului, și omul este ca o cetate întărită cu ziduri împotriva ispitirilor diavolești. De aceea omul, credinciosul însuși primește de la Dumnezeu un anumit contur, adică «chipul» schițat de Dumnezeu în perspectiva veșniciei. Acest chip este împodobit — cum se spune aici — cu «culorile virtuților». Virtutea, complexul de virtuți personale constituia trăsătura, zidul, conturul unic și inimitabil care caracterizează pe fiecare credincios în parte, deosebit de alt credincios. Inconfundabilitatea individuală conferită de virtuți este și un dar dumnezeiesc, un dar al harului lucrător în persoana credinciosului făptuitor de virtuți.

23. Într-adevăr, sufletul se întărește împotriva atacurilor diavolești prin Sfintele Taine și ierurgii. Cu cît el se îngrijește mai bine de trînicia curăției sale, a «zidurilor» sale, cu atît este mai asemănător unei cetăți cu turnuri, unei cetăți inexpugnabile.

24. În «ochii» sau în «privirea» lui Dumnezeu sufletul află pacea, din două motive: unul fiindcă Dumnezeu veghează personal și prin sfinții îngeri asupra fiecărui credincios astfel încît viața acestuia să se îmbunătățească mereu; iar altul pentru că știindu-se în continuu sub privirea lui Dumnezeu, credinciosul se reține și se abține de la rele și de la încălcarea sufletului cu păcate. Există, de aceea, o *decență spirituală* de care este conștient fiecare dintre noi, fiecare credincios în parte, îmbogățită prin pătrunderea tot mai adînc în tainele teologiei creștine. Această *decență spirituală* se evidențiază tot mai mult pe măsură ce ne apropiem de Dumnezeu, de izvorul vieții noastre.

libus). Și de aceea, acest suflet²⁵ avînd farmecul sînilor săi, intră în grădină, și găsindu-și acolo logodnicul său șezînd și discutînd cu prietenii; a zis : «O, tu, cel ce șezi în grădină, dă-mi să aud glasul tău» (Cînt. 8, 13). Zice «mie», iar nu «prietenilor». «Fugi degrab, frate-meu !» (v. 14). Îl îndeamnă pe Logodnic să fugă, fiindcă acum sufletul, fugind de cele pămîntești, poate să-L urmeze. Zice însă (Col. 576 D) că se aseamănă cu căprioara ce scapă din plase. Că și el, sufletul, vrea să fugă și să zboare deasupra lumii.

19. De aici și-a imaginat și Platon grădina pe care în unele locuri a numit-o «grădina lui Zeus» iar în altele «grădina minții». Căci pe Zeus l-a proclamat și Divinitate și Minte (*mentem*) a întregii lumi. (Col. 577 A). Spune că aici a intrat sufletul, căruia îi dă numele de Venus²⁶, ca să se îndestuleze din belșugul și bogățiile acestei grădini, în care se afla cornul abundenței aplecat și din care se revărsa nectarul. Prin urmare, din această carte a Cîntărilor și-a imaginat el tabloul în care sufletul atașat de Dumnezeu a intrat în grădina în care se afla bogăție de felurite virtuți, și flori de cuvinte (flori de stil, *floresque sermonum*). Dar Platon nu știa că belșugul virtuților avea să se transfere din acel rai — despre care citim în *Facerea* că avea în el pomul vieții și pomul cunoștinței bine-lui și răului — și că avea să se planteze în grădina minții ? Pe această grădină a sufletului, ba însuși sufletul, o desemna Solomon în Cîntarea Cîntărilor. Căci scris este : «Grădină încuiată ești sora mea, mireasa mea, grădină încuiată, izvor pecetluit (*signatus*), vîlăstarele tale sint rai» (Cînt. 4, 12—13). (Col. 577 B). Iar, mai departe, sufletul a zis : «Scoală

25. Limba latină redă noțiunea de «suflet» prin substantivul comun de genul feminin «*anima*, — *ae*», de declinarea I. La fel și în limba greacă, prin substantivul comun de genul feminin, tot declinarea I, în — ἡ:ῆ ψυχῆ, τῆς ψυχῆς, dar în limba română substantivul «suflet» este de genul neutru. În toată lucrarea de față Sfîntul Ambrozie se referă la *anima, animae*, deci la un substantiv de genul feminin, fapt care impune multă atenție traducătorului, din cauza acorurilor. Cîntarea Cîntărilor însă vede sufletul ca pe o mireasă, iar sufletul vorbește cu mirele ca și cum ar fi o ființă tină, o fecioară îndrăgostită de frumusețea bărbătească a veșniciei dumnezeiești. În limba română există varianta «sufflare», dar aceasta nu acoperă noțiunea de suflet, care este cu mult mai complexă și mai bogată. Uneori, în loc de «suflet» se utilizează noțiunea «inimă», confundîndu-se aici cu aceea de «*anima*» din limba latină și eliminînd pe aceea de *cor, cordis* reintrată în vocabular cu mult mai tîrziu, ca neologism. Întîlnim, de aceea, expresii ca : «Mă doare sufletul», «Mă doare inima» pentru cineva sau pentru ceva. În situația de față ne-am străduit să traducem în așa fel încît să nu stingherim cursivitatea textului, dar să lăsăm să se înțieagă că «sufletul» este redat printr-o categorie morfologică de genul feminin în limba latină, limba autorului și a strămoșilor noștri din același veac al IV-lea.

26. *Venus* era adorată de către romani ca zeiță a frumuseții. La greci, Afrodita — născută din spuma mării — simboliza, de asemenea, frumusețea divină și umană. Ambele converg însă spre «*anima*» și, respectiv, «*psyché*» sau suflet. Cu alte cuvinte, fiecare suflet ar avea o frumusețe divină, inegalabilă și pe care ochiul pămîntesc, teluric nu o poate discerne. Însăși ecuația «suflet-Venus» de aici arată că într-adevăr anticii gîndeau despre suflet ca despre o existență gîngășă, misterioasă, feminină și de o frumusețe mai mult decît răpitoare. Sfîntul Ambrozie nu neagă ideea că sufletul ar poseda, pe lîngă existență, și o frumusețe răpitoare, dar insistă că autorii anticii s-ar fi inspirat în demonstrațiile lor din Revelația dumnezeiască, din Cîntarea Cîntărilor. El susține că însuși Platon ar fi împrumutat unele idei despre suflet de aici. Ideea «împrumutului» este bine cunoscută și nu este cazul să o analizăm aici.

vînt de miazănoapte, vino vînt de miazăzi, suflați prin grădina mea și miresele-i stîrniți; să vină fratele meu în grădina sa» (Cînt. 4, 16). Cu cit este mai frumoasă grădina cînd sufletul este împodobit cu florile virtuților, sau cînd are în sine raiul înmugurind! Spre această grădină îndeamnă Logosul lui Dumnezeu sufletul, ca să coboare și să se ude cu ploaia Logosului ceresc, iar brazdele sale udate să dea rod îmbelșugat. Însă Logosul lui Dumnezeu se hrănește cu virtuțile sufletului ori de cite ori îl va fi aflat ascultător și îmbelșugat. Ia din roadele lui și se desfătează cu ele. Iar cînd Logosul lui Dumnezeu va fi coborît în suflet, atunci se revarsă din el miresele de cuvinte sănătoase, șuvițele parfumate ale harurilor revărsate înmiresmează în lung și în lat.

20. (Col. 577 C). Din care pricină a și zis Logodnicul (Logodnicul fiind însă Logosul lui Dumnezeu, cu care sufletul se însoțește ca printr-un legămint de căsătorie legiuit: *legitimo quodam connubii foedere copulatur*): «Venit-am în grădina mea, sora mea, mireasa mea! Strîns-am miruri aromate, miere am mîncat din faguri, vin și lapte am băut. Mîncăți și beți, prietenii mei, și vă îmbătați (de dragoste),²⁷ frații mei. Eu dorm, dar inima mea veghează» (Cînt. 5, 1—2). Să cunoaștem din ce roade și mîncare se înfruptă Dumnezeu, cu ce se desfătează²⁸. Se desfătează dacă cineva își va omori păcatul, dacă își va șterge vinovăția, dacă își va îngropa și își va nimici (desființa) nedreptățile făptuite. Căci mirul (smirna) este pentru îngroparea morților. Dar moarte sînt păcatele, ele neputînd avea suavitatea vieții. Se revarsă însă miresele Cuvîntului dumnezeiesc (*divini sermonis*), (Col. 577 D) și se vindecă mai tare cu hrana Cuvîntului ca pîine, și cu Cuvîntul mai dulce ca mîerea (Col. 578 A) unele răni de păcate (*quaedam vulnera delictorum*). Iar că există hrană de cuvinte ne învață Solomon, în alt loc, zicînd: «Cuvintele frumoase sînt figure de miere» (Pilde 16, 24). Așadar, în cea grădină se

27. Limbajul figurat sau alegoric din Cîntarea Cîntărilor a fost interpretat și înțeles întotdeauna de către Biserica nedivizată ca o descriere nuanțată a relației dintre «suflet» ca «mireasă» a Logosului dumnezeiesc, iar Logosul ca Mire divin al sufletului-Biserică. Nu este vorba, prin urmare, de nici o descriere prozaică, ci de o reprezentare teologică a legăturii tainice dintre om și Dumnezeu, între sufletul omenesc și Rațiunea dumnezeiască după care el este însetat. Sufletul nu bea vin, dar se poate «îmbăta» de dragoste, poate «ameți» alergînd după iubirea nemărginită a lui Dumnezeu, după înțelepciunea dumnezeiască. De aitfel, cuvîntul «*beatus*» din limba latină înseamnă «fericit». El a trecut în limba română cu sensul de «amețit de băutură». Cine bea din licoarea lui Bacchus scăpa de întristare, era fericit și uita de apăsările neconținute ale vieții, nu-i mai păsa de durere, de necaz, ci era vesel, comunicativ, fericit. Dionisiacii socoteau starea de euforie ca rezultat al «întrării» zeului în ființa umană, ca *entheoză* — un fel de unire temporară a omului, a credinciosului cu divinitatea adorată.

28. Ideea că Dumnezeu «stă la masă» cu drepții nu este nouă aici. Ea provine din Sfintele Evanghelii, care aseamănă Împărăția lui Dumnezeu cu un ospăț împăratesc. În viața Bisericii, Sfînta Euharistie este o adevărată masă tainică împreună cu Dumnezeu, la care Fiul lui Dumnezeu se oferă ca Euharistie dar în același timp stă la masă cu noi, pentru a ne îndumnezei haric prin Trupul și Sângele Său ce ni se oferă nouă. Ideea a trecut și în unele colinde unde, spre exemplu, ni se spune că Dumnezeu stă la masă cu «Bătrîn-Crăciunul», beau și se ospătează, și se întrebă «Care e mai mare și mai de demult». Este o imagine proprie înțelegerii populare a consubstanțialității Fiului cu Tatăl și a împreună-petrecerii Fiului cu Tatăl, în veșnicie, dincolo de momentul Întrupării.

află cuvintele frumoase (bune, *sermones boni*), unul care conține vina, altul care nimicește nedreptatea, altul care face să moară obrăznicia și, oarecum, o îngroapă, când osînditul renunță la greșelile sale. Există și un cuvînt mai puternic și care întărește inima omului cu alimentele cerești mai zdravene ale Sfintei Scripturi (*Scripturae caelestis alimentis*). Există chiar un cuvînt mai convingător, dulce ca mierea, și totuși care prin propria lui suavitate înțeapă conștiința păcătosului. Mai este și un cuvînt mai sprinten decît duhul, care îmbată ca vinul și înveselește inima omului. Încă mai este și un cuvînt ca laptele (*lacteus sermo*), curat și candid. Logodnicul spune prietenilor săi că pe aceste mîncăruri de cuvinte dulci și utile trebuie să le mînce: «Mîncăți (Col. 578 B), prietenii mei, și vă îmbățați, frații mei» (Cînt. 5, 2). Iar prietenii apropiați (*proximi*) sînt cei ce-L urmează și sînt de față la nunta Lui. De această mîncare și băutură fiind îndestulat sufletul (să bea fiecare apa din propria sa cană și din izvoarele propriilor fîntîni), și îmbătat fiind, dormea față de lume, dar veghea față de Dumnezeu. Și de aceea, după cum ne învață cele ulterioare²⁹, Dumnezeu Cuvîntul cerea (sufletului) să-i deschidă ușa, ca să-l umple cu intrarea Sa.

21. Așadar, de aici au împrumutat platonicii acei benchetuitori, de aici nectarul, din vinul și mierea profetică, de aici somnul, de aici viața veșnică (*vita perpetua*) din care au zis că se înfruptă zeei, fiindcă Hristos este viața. Pentru aceea, plin este pîntecele de semințele cuvintelor de acest fel ale sufletului său, și sufletul s-a sălășluit în Logos. (Col. 578 C). Sufletul iese însă din robirea aceasta (a trupului, n.t.) și se înalță din trup, urmează Logosului.

22. Dar există începătorii ale văzduhului și puteri ale lumii, care vor să ne arunce de pe zid ca vînturile, sau să-i împiedice pe cei ce merg drept, ori să-i doboare pe cei care caută să tindă spre cele mai înalte (*ad altiora tendentes*) și să-i readucă la cele pămîntești. Dar noi cu mult mai mult să ne ridicăm mintea spre cele sublime, urmînd Logosul lui Dumnezeu. Acele începătorii ale lumii produc întunecimi cu care să-ți copleșească mintea. Atunci, suflete, îndreaptă-ți mai mult pașii către Hristos. Ele îți insuflă pofta de aur, de argint, pofta după averea vecină, (Col. 578 D) ca de dragul dobîndirii ei să te scuzi (Col. 579 A) de la Cina Aceluia care te-a chemat la nunta Logosului. Tu ferește-te să te scuzi, ci îmbracă-ți haina de nuntă ca să te folosești de bogății la ospăț, ca nu cumva Bogatul care te-a invitat, scuzîndu-te tu, în timp ce ești ocupat cu treburi lumești, să cheme pe alții, iar tu să fii lăsat afară (*excludaris*). Puterile lumești insuflă chiar pofta de mărire, ca să te trufești ca Adam și, în vreme ce vrei să fii deopotrivă cu Dumnezeu în putere, să

29. Sfîntul Ambrozie își imaginează sufletul ca pe o persoană care a închis ochii față de lume și nu mai ia seama la rătățiile ei, dar care veghează — asemenea fecioarelor înțelepte — așteptînd venirea Mirelui Mirelui ceresc, a Mirelui Hristos. Ușa camării sufletului nu se poate deschide decît din interior. De aceea, Însuși Fiul lui Dumnezeu stă la ușa sufletului și bate pentru ca să I se deschidă din interior. Evident, găsim aici o reprezentare figurată a concepției creștine despre libertatea voiei credinciosului, voie pe care chiar și Dumnezeu o respectă. Noul Testament cuprinde ample învățături și exemple despre modul în care Dumnezeu respectă libertatea voiei credincioșilor.

neglijezi (*despicias*) poruncile dumnezeiești, și să începi să pierzi cele ce posedai. Căci cine nu are, i se va lua de la el și ceea ce are ³⁰.

23. De câte ori nu ne năpădesc pe noi, la rugăciunea prin care ne apropiem cel mai mult de Dumnezeu, cele ce sînt pline de oprobiul cuiva sau de nelegiure, ca să ne abată pe noi de la sirguinta rugăciunii! De câte ori nu îndrăznește să se vire vrăjmașul în inima noastră pentru ca să ne întoarcă de la gîndul sfințeniei și de la voturile (făgăduințele) sacre! De câte ori nu aprinde poftele trupești! (Col. 579 B). De câte ori nu face să întinim ochi de curtezană prin care să ispitească simțirea curată a dreptului! ca prin săgeata neașteptată a dragostei să-l rănească pe cel nepregătit. De câte ori s-a strecurat în inima ta cuvînt nedrept și gînduri ascunse ale inimii! Lucru despre care îți zice legea: «Păzește-te să nu intre în inima ta gîndul nelegiuit.» (Deut. 15, 9), și să-ți zică ție Domnul: Ce cugeți cele rele în inima ta? Nu cumva să zici cînd vei avea mult aur și argint și roade bogate ale țarinii sau onoruri: «Puterea mea mi-a dat acestea» (Deut. 8, 12—17). Și să uiți pe Domnul Dumnezeuul tău.

24. Așadar, sufletul care dorește să zboare din acestea este doborît. Dar tu rezistă ca un bun soldat al lui Hristos Iisus (Col. 579 C), și disprețuind pe cele de jos, uitînd de cele pămîntești, privește țintă spre cele cerești și veșnice. Înaltă-ți sufletul, ca nu cumva să-l atragă momelile din curse. Plăcerile lumii sînt un fel de momeală, și ceea ce este mai rău, momelile ispitelor (lucrurile de mincare, *escae*) sînt momelile răutăților. Cînd cauți plăcerea, cazi în cursă. Căci ochiul curtezanei este cursă. Ba cursă este și cuvîntul curtezanei, care îți prinde beregata ca după aceea să o sufoce cu amărăciunea conștiinței păcătoase (*amaritudine conscientiae peccatricis*). Cursă este averea străină de încîntare. Oricare drum al vieții de aici este plin de curse. Din care motiv a zis dreptul: «În calea aceasta în care am umblat, ascuns-au cursă mie» (Ps. 141, 3). Zice: *În calea aceasta mi-au ascuns*. De aceea tu umbli în Calea care zice: «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6), ca să zici: «Sufletul meu l-a întors, povățuitu-m-a pe căile dreptății, pentru Numele Lui» (Ps. 22, 3). (Col. 579 D).

25. Deci să moară în noi eonul acesta, să moară față de noi istețimea cărnii acesteia vrăjmașă lui Dumnezeu. Să supunem sufletul nostru numai lui Hristos, ca să zică fiecare: «Oare nu lui Dumnezeu s-a supus sufletul meu?» (Ps. 61, 1). Nu zice: supus veacului, nici lumii supus. Nu poate să zică lacomul de bani și nici avarul aceasta, ci o zice dreptul și cel ce se înfrînează. (Col. 580 A). Dar avarul zice: «Suflete, ai multe bunătăți strinse pentru mulți ani, odihnește-te, mănîncă, bea, veselește-te» (Luca, 12, 19), fiindcă sufletul avarului este robit neînfrînării trupești (*luxuriae corporali*); sufletul dreptului se folosește însă de trup ca de un instrument sau de un organ, ca un artist vestit, așa

30. Expresia este nou-testamentară, dar se vede că ea devenise un proverb cîntin curent, deoarece Sfîntul Ambrozie nu mai socotește necesar să o redea ca pe un citat. Versetul la care se face aluzie este următorul: «Căci tot celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce n-are și ce are i se va lua» (Mat. 25, 29). Aici, de fapt este concluzia parabolei talanților, unde cei harnici au fost răsplătiți dublu, iar lenșul s-a lipsit și de darul pe care nu a vrut să-l înmulțească.

poartă încotro vrea sensibilitatea trupului și face din ea modelul pe care și-l alege, și cele pe care le va fi vrut. Face să răsune în el virtuțile, intonînd ba melodiile castității, ba modulațiile moderației (*temperantiae*), cîntarea seriozității, dulceața integrității, suavitatea fecioriei, greutatea văduviei. Între timp, melodul (*modulator*) trăiește melodia împreună cu instrumentul său. Și de aceea trebuie să fredoneze cele cinstite, pentru ca și trăirea să-i fie cinstită. Căci și spectatorul (*ille qui videt*), în genere, este afectat văzînd, iar auditorul ascultînd. Pentru aceea zice Scriptura: «Ochii tăi să caute drept» (Pilde 4, 25). (Col. 580 B). Iar mai jos: «Să nu stăruie mult spre femeia străină. Să nu privești țintă în ochii puicuței. Nu lua seama la cuvintele curtezanei.» (Prov. 5, 20)³¹.

Capitolul VII

26. Și de ce vorbesc eu de lațuri din afară? Trebuie să ne temem de lațurile (cursele) ce sînt în noi. Căci în acest trup al nostru se află răspîndite curse pentru noi, de care trebuie să ne ferim. Să nu dăm crezare trupului, să nu ne amestecăm sufletul cu el. Zice (Scriptura): «Alătură-ți sufletul tău de prieten, nu de dușman» (Înțel. 6, 1)³². (Col. 580 C). Dușman (*inimicum*) îți este trupul tău, că se opune minții tale; iar lucrarea lui sînt vrăjmașiile, dezbinările, certurile și tulburările (*inimicitiae, dissensiones, lites perturbationesque*). Să nu-ți amesteci cu el sufletul tău și nici să nu iei pe unul drept celălalt. Căci dacă se amestecă, devine mai bun trupul inferior decît sufletul superior. Fiindcă sufletul dă viață trupului, dar trupul (*caro*) împărtășește sufletului moarte. Așadar se confundă lucrarea unuia cu a celuilalt, ba chiar substanța unuia cu a celuilalt. Ca urmare, sufletul primește în sine insensibilitatea trupului defunct (*insensibilitatem defuncti corporis*), iar trupul se folosește de toate capacitățile (*virtutibus*) sufletului. Și nu din întîmplare se infuzează suflet trupului, încît să se socotească a se amesteca, după exemplul luminii. Dacă totuși se proiectează lumină pe un spațiu pămîntesc, cele două (spațiul și lumina) nu se amestecă. Nu se produce o lucrare de combinare între lucruri cu substanțe diferite. Dar sufletul se așează în trup (Col. 580 D) ca să vieze trupul (*corpus*), (*ut vivificet*), să-l cîrmuiască (*gubernet*), să-l lumineze (*illuminet*).

27. Nu putem nega totuși că (sufletul) suferă împreună cu trupul său (*compatiatur corpori suo*); căci se și întristează cu el (*contristatur*). Într-adevăr, Iisus a zis: «*Intristat este sufletul Meu pînă la moarte*» (Mat. 26, 38), dînd glas simțirii omenești. Iar în alt loc: «Sufletul Meu s-a tulburat foarte» (Ioan 12, 27). Firește, dă expresie melodiilor sale (Col.

31. Traducem ținînd seama de textul latin. Descoperim uneori nuanțe deosebite față de Septuaginta. După cum se observă, Sfîntul Ambrozie avea la îndemînă o traducere latină a Vechiului Testament, dar o traducere care diferă de traduceriile de mai tîrziu. Textul este însă foarte expresiv. Sufletul trebuie să se păstreze curat, pentru ca să nu se întineze trupul îndemnîndu-l pe acesta din urmă la păcat, îndeosebi la păcatul desfrînării sau al înstrăinării de credință.

32. În latinește: «*Cum amico misce animum tuum, non cum inimico*» (Înteiepciunea lui Iisus Sirah, 6, 1). În limba greacă, în Septuaginta, găsim o ușoară diferență: καὶ ἀντὶ φίλου μὴ γίνου ἐχθρός. Se observă deosebirea de nuanță și în traducerea românească: «Să nu te faci vrăjmaș în loc de prieten».

581 B), ne iubim pe noi înșine și dacă ținem la podoaba (*decorem*) trule trăiește cu glasul, cu simțirea (*affectu*). Când sunetele sînt triste, el este și mai trist; cînd sînt mai vesele, el este și mai vesel; cînd sînt mai acute, este și mai exaltat; cînd sînt ele mai blînde, el este și mai blind și mai potolit. Astfel că el dă valoare sunetelor cîntărilor și își mlădiază simțirea. Tot așa și sufletul în trup, ca la instrumentele cu coarde, fiind cel mai sobru dintre toate — ca să zic așa, — prin mijlocirea unor «degete» ale nervilor, bate (*pulsat*, lovește) patimile trupului (*carnis istius*), ca să redea armonia (*concentum*) simțită laolaltă, a moravurilor (*morum*) și a virtuților, ca în toate gîndurile sale, în toate lucrările sale să o păstreze, astfel încît toate planurile și faptele să-l acompanieze (*concinant*). Deci sufletul este acela care se folosește (de trup), iar trupul — cel pus la lucru. Prin aceasta unul este la comandă (*in imperio*) iar celălalt la slujire (*in ministerio*); unul ne reprezintă pe noi, iar celălalt ceea ce ne aparține. Dacă ținem la frumusețea sufletului (Col. 581 B), ne iubim pe noi înșine și dacă ținem la podoaba (*decorem*) trupului, nu ținem la omul însuși, ci iubim frumusețea trupului (*carnis*), care în curînd se ofilește și dispare.

28. Pentru acest motiv, ia seama la ceea ce zice Profetul: «Care n-a luat în deșert sufletul său» (Ps. 23, 4). A luat în deșert sufletul său acela care (ca să spunem ceva despre dificultățile vieții acesteia) zidește cele lumești, înalță cele trupești (*corporalia*). În fiecare zi mergem să mîncăm și să bem, dar nimeni nu se satură astfel ca după aceea să nu mai flămînzească sau să nu mai înseteze. Căutăm zilnic profitul și nimeni nu pune capăt lăcomiei. Că zice: «Ochiul nu se va sătura de vedere, nici urechea de auz» (Ecles. 1, 8). Cui îi place argintul, nu se va sătura de argint. Munca nu are sfîrșit, iar imbelșugarea nu rodește nimic. Zilnic dorim să aflăm noutăți; și ce este însăși cunoașterea decît o alungare a durerii cotidiene? (Col. 581 C) «Toate cîte sînt au mai fost și nîmîc nu este nou sub soare, ci toate sînt deșertăciune. Am urît întreaga viață» — zice Eclesiastul (Ecl. 1, 9 și 2, 17). El și-a urît viața, deci și-a prevestit moartea. Apoi a lăudat pe cei morți mai mult decît pe cei vii. L-a socotit fericit pe cel ce n-a venit încă pe această lume și care încă nu a luat asupra sa acest chin (Ecles. 4, 3). «Și m-a silit — zice — inima mea să aflu bucuria celui necredincios, și să studiez știința și numărul, și să descopăr prin domnie (*per imperium*) veselie, și necazul, și părăsirea; și le-am găsit mai amare decît moartea» (Eles. 7, 26—27)³³. Nu pentru că moartea (în sine, n. t.) ar fi amară, ci fiindcă este amară celui necredincios (*impio*); și totuși mai amară este viața decît moartea. Căci mai greu este să trăiești înconjurat de păcat, să mcri în păcat³⁴. Căci necredinciosul, (Col. 581 D) cit trăiește, își înmulțește păcatul. Dar dacă moare, încetează de a mai păcătui.

33. Desigur, Sf. Ambrozie se folosește de o altă traducere decît *Vulgata* devenită oficială în Biserica de Apus. Iată textul din *Vulgata*: «*Lustravi universa animo meo, ut scirem, et considerarem, ut quaerem sapientiam, et rationem: et ut cognoscerem impietatem stulti, et errorem imprudentium: et inveni amariorem (Vulgata, Paris, 1889).*

34. Cuvinte cu valoare de maximă: «*Gravius est enim ad peccatum vivere, quam in peccato mori.*

29. Mulți se bucură de iertarea delictelor lor. Sigur, dacă au de gînd să se îndrepteze. Dar dacă intenționează să stăruie în ele, zadarnic. Fiindcă nu le-ar fi folosit deloc mai multă pedeapsă, ca să nu-și înmulțească păcatele. (Col. 582 A). Lucru despre care sublimă este spusa Apostolului, cînd zice că nu numai cei ce săvîrșesc cele rele ci și cei care le încuviințează sînt vrednici de moarte (Rom. 1, 32), dar și cei care condamnă la alții ceea ce fac ei, sînt socotiți fără scuză, ca unii ce se înviniuesc singuri (Rom. 2, 1). Căci, cînd îi condamnă pe alții, se condamnă pe ei înșiși. Dar nu trebuie să se mîngîie în sinea lor că se văd scăpați, pentru moment, în pedepse și scutiți de vină în timp ce ispășesc mai grele pedepse în conștiința lor. Aceștia nu sînt văzuți de alții, dar își întorc asupra lor mai greaua sentință a conștiinței cînd judecă cu privire la păcatele altora. Dar — zice — «o, omule! tu bogăția bunătății și a răbdării dumnezeiești să nu o disprețuiești» (Rom. 2, 4). Căci bunătatea lui Dumnezeu te cheamă la pocăință, te invită la îndreptare (*ad correctionem*). Însă asprimea ta, prin care perseverezi în statornicia (îndărătnicia) greșelii (Col. 582 B), îți va adăuga la asprimea judecării viitoare, ca să primești cuvenita răsplată a delictelor tale.

30. Așadar, moartea nu este un rău, căci la cei vii nu există, și nici la cei morți. La cei dinții nu este pentru că ei încă trăiesc, iar ceilalți au trecut de ea. Astfel, ea nu este amară la cei care încă nu o cunosc, prin însuși faptul că nu o știu; nici pentru cei care deja nu o mai simt în ce privește trupul, iar în ce privește sufletul s-au liberat de ea.

Capitolul VIII

31. (Col. 582 C). Căci deși este socotită grozavă de către cei vii, moartea în sine nu este îngrozitoare, ci doar părerea despre moarte îngrozește, părere pe care fiecare și-o interpretează după simțirea și după conștiința sa. Așadar, fiecare om să acuze rana conștiinței iar nu cruzimea (*acerbitatem*) morții. Apoi, pentru drepti, moartea este port al liniștii (*quietis portus*), iar pentru păcătoși se socotește naufragiu. Desigur, pentru cei cărora le este frică de moarte nu le vine greu faptul de a muri, ci le este greu să trăiască sub amenințarea morții. Apăsătoare nu este, dar, moartea, ci frica de moarte. Însă frica ține de concepție; iar concepția aparține slăbiciunii noastre, contrare adevărului. Din adevăr vine virtutea (tăria), din concepție slăbiciunea (*infirmitas*). Concepția însă ține de viață, nu de moarte. Și ceea ce este apăsător, așadar, se dovedește că aparține vieții îndeosebi. Evident, deoarece frica de moarte nu trebuie raportată la moarte, ci la viață. (Col. 582 D). Nici nu avem de ce să ne temem la moarte, dacă viața noastră nu a făcut nimic de care trebuie să ne temem. La cei cuminți chinurile pentru păcate într-adevăr sînt de groază. Dar păcatele (*delicta*) nu sînt fapte ale morților ci ale celor ce trăiesc (*viventium*). Viața ne privește pe noi, așadar, iar faptele ei stau în puterea noastră. Moartea nu are nimic de-a face cu noi. (Col. 583 A). Ea este despărțirea sufletului de trup. Sufletul se eliberează (*absolvitur*), trupul se desface (*resolvitur*). Cel ce se eliberează se bucură; cel ce se desface în propria țărînă, nu simte nimic. Ceea ce nu mai simte nimic nu ne privește.

32. Totuși, dacă moartea este un rău, cum de nu le este frică tinerilor să devină bătrâni, nici nu se tem de vârsta apropiată de moarte. Mai cu răbdare se sfârșește cel care se sfârșește de moarte așteptată decât cine suferă moarte neprevăzută (*inopinata*). Socotesc că este un răspuns bun și pentru cei care cred că moartea este un rău, că există o trecere (*transitus*) prin viață către moarte, dar și o reîntoarcere (*reditus*) prin moarte la viață. Căci numai cei ce au murit pot să învieze³⁵. Dar neînțelepții (*insipientes*) se înspăimintă de moarte ca de cel mai mare rău. Înțelepții o doresc ca pe o odihnă după muncă și ca pe un sfârșit al relelor.

33. Din două motive se tem însă neînțelepții de moarte. (Col. 583 B). Unul, pentru că numesc moartea pieire (*interitum*). Dar nu poate exista pieire a omului, deoarece sufletul supraviețuiește trupului iar trupul însuși așteaptă învierea. Celălalt motiv este că se îngrozesc de pedepse, adică sînt înspăimîntați de născocirile (*fabulis*) poezilor (antici, n.t.), de gurile Cerberului, de vârtejul sumbru al fluviului Cocit și de mai întunecatul Caron, de roiurile Furiilor sau de hăurile abrupte ale Tartarului unde Hydra își are tronul ei și mai hidos. Chiar și de măruntaiele lui Tityos ce se regenerează prin chinuri și pe care un vultur uriaș le ciugulește fără încetare; de învîrtirea neîncetată a roții lui Ixion, din pricina atrocității pedepsei; apoi de prăpădul securii atîrnînd amenințător deasupra capetelor celor așezați la ospăț. Acestea sînt pline de născociri. Totuși nu o să neg că există pedepse după moarte. (Col. 583 C). Dar ce legătură are moartea cu ceea ce se întîmplă după moarte? Dacă cele ce se întîmplă după moarte se raportează la moarte, în același chip se raportează la viață cele ce se întîmplă după viață (*post vitam*). Așadar nu există chinuri care să se raporteze la moarte. Căci moartea, după cum am spus mai sus (cap. 4), este eliberarea (*absolutio*) și despărțirea (*separatio*) sufletului de trup. Nu este însă o rezolvare (*solutio*) rea, căci a te dezlega (*dissolvi*) și a fi cu Hristos este mult mai bine (Filip. 1, 23). Așadar, moartea nu este rea. Desigur, moartea păcătoșilor este foarte rea (*pessima*)³⁶. Dar moartea nu este rea în general (*generaliter*), ci este foarte rea în special (*specialiter*) a păcătoșilor. (Ps. 33, 20). În fine, «scumpă este moartea cuvioșilor» (dreptilor) (Ps. 115, 6). De unde rezultă că grozăvia nu aparține morții ci vinovăției.

34. Frumos au mai numit grecii moartea după cuvîntul «sfârșit», căci ei numesc moartea *τελευτήν*, adică aceea prin care (Col. 583 D) se sfârșește viața aceasta. Încă și Scripturile numesc moartea *sleep*, după cum se spune: «Lazăr, prietenul nostru, a adormit; dar mă duc să-l trezesc»

35. Sfîntul Ambrozie arată că moartea ca «trecere» (*transitus*) este obligatorie pentru toți oamenii, drepti sau păcătoși. Nu se poate ajunge la înviere decât răbdînd moartea. Creștinul însă a murit o dată, la cufundarea în apa Botezului. Aceasta este moartea rituală, care nu elimină moartea fizică. Ea este prilej de renaștere, «din apă și din Duh». Se naște un om nou, omul duhovnicesc, anume acela care va fi părtaş învierii spre viața veșnică. Cu adevărat moare însă omul vechi, stăpînit de păcatul neascultării și aproape mort în fața lui Dumnezeu.

36. Se face distincție clară între moartea omului obișnuit și moartea păcătoșilor înrăiți. Moartea înrăiților în păcate este dureroasă și foarte rea (*pessima*). Sfîntul Ambrozie cunoaște acest adevăr din propria experiență pastorală. Moartea omului obișnuit, a credinciosului de mijloc, nu produce spaimă și nici durere.

(Ioan 11, 11). Dar e vorba de somnul bun, fiindcă e odihnă (*quies*, liniștire), după cum este scris (Col. 584 A) : «Eu m-am culcat și am adormit (în lat. «m-am liniștit», *requievi*) ; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini» (Ps. 3, 5)³⁷. Prin urmare, dulce este odihna (*quies*) morții. Și apoi Domnul îi înviază pe cei răposați (*quiescentes*), pentru că Domnul este Învierea³⁸.

35. Ce lucru minunat chiar, că a zis Scriptura : «Să nu lauzi pe nimeni înainte de moarte» (Întel. 11, 30). Căci fiecare se cunoaște în vlăstarele sale (*novissimis suis*) și prin fiii săi se prețuiește, dacă și-a crescut bine copiii și i-a învățat cu științe folositoare (*disciplinis competentibus erudit*). Într-adevăr, pe seama tatălui se pune stricarea (*dissolutio*) fiilor. Pentru că fiecare om, cât trăiește, este supus căderii și nici bătrînețea nu este scutită de vinovăție. De aceea citești că «Avraam a murit la bătrînețe bună» (Facerea 25, 8),³⁹ prin care se înțelege că a stăruit pînă la capăt (*permansit*) în bunătatea felului său de viață. Deci moartea este o mărturie a vieții (*Mors igitur vitae est testimonium*). Căci dacă nu poate fi lăudat cîrmaciul (*gubernator*) (Col. 584 B) înainte de a fi adus corabia în port, cum vei lăuda pe om înainte de a fi ajuns cu bine la popasul morții ? Iar omul își este sieși cîrmaci, și se aruncă (avîntă) în largul acestei vieți, ba pe luciul ei, ba gata de naufragiu. În-suși generalul nu primește cununa de lauri decît după terminarea băătăliei, nici oșteanul nu depune armele și nici nu primește răsplata în bani (*mercedem stipendi*) pînă ce nu a învins pe dușman. Moartea este, așadar, plinătatea simbriei, culmea răsplătirii, mulțumirea pentru misiune.

36. Cit preț punea însă sfîntul Iov pe moarte, el care a zis : «Să vină peste mine binecuvîntarea celui muribund» (Iov 29, 13). Căci chiar dacă Isaac și-a binecuvîntat fiii pe patul morții și Iacob i-a binecuvîntat pe patriarhi, binecuvîntarea lor avea tărie doar datorită meritelor celor ce binecuvîntau, sau datorită dragostei paterne. Aici însă nu mai este vorba de nici o prerogativă (Col. 584 C) a meritelor sau a iubirii, ci numai de privilegiul morții, deoarece binecuvîntarea muribundului are atît de mare putere încît și sfrîntul prooroc și-a dorit-o. Din această cauză, să ne gîndim mereu la acest mie verset și să-l purtăm în inimă.

37. Dacă vedem de vreu sîrac că este gata să moară, să-l ajutăm cu bani și să zică fiecare dintre noi : «Să vină peste mine binecuvîntarea celui muribund». Dacă vedem pe cineva slăbit, să nu-l ocolim ; dacă vedem pe cineva ajuns la ananghie, să nu-l părăsim. Să ne vină și nouă

37. Aflăm aici o prevestire a învierii de obște : Psalmistul știe că va sfîrși viața sa plin de nădejdea învierii, cu credința că Dumnezeu îl va ridica din moarte ca dintr-un somn și îl va sprijini cum se sprijină omul abia trezit, cînd se ridică din așternutul său.

38. Nu înviiem prin propria noastră putere, nici în virtutea faptului că am murit fizic. Dimpotrivă, înviiem prin puterea lui Dumnezeu, atunci cînd va hotărî El să înviiem din morți. Avem însă o garanție a învierii noastre în Învierea Mîntuitorului Hristos din morți. Hristos cel înviat, înălțat și slăvit este învierea noastră.

39. În traducerea românească avem forma : «Avraam a murit la bătrîneți adînci, sătul de zile». În *Septuaginta* textul consună cu cel latin : ἀπέθανεν Ἀβραὰμ ἐν γῆρι κατῶ πρεσβύτης καὶ πλήρης ἡμερῶν. Deci comentariul Sfîntului Ambrozie, dimpreună cu nuanțele pe care ni le dezvăluie, se întemeiază pe textul scripturistic.

în minte să zicem : «Binecuvîntarea muribundului să vină peste mine». Și să te laude fiecare muribund, fiecare om părăsit de vîrstă, fiecare om sfîrșit de o rană gravă, fiecare om măcinat de boală și orice om în pragul morții (*proximus mortii*). Pe cîți nu i-a făcut acest mic verset să binecuvînteze ! (Col. 584 D). De cite ori m-a făcut să roșesc dacă am trecut (nepăsător) pe lîngă un muribund, dacă nu am vizitat un grav bolnav, dacă am disprețuit vreun sărac, dacă nu am miluit pe cel lipsit, dacă n-am răscumpărat un prizonier, dacă am alungat pe vreun bătrîn ! Să fie el (acest text, n. t.) totdeauna în inima noastră, ca să-i înduplece pe cei (mai) împietriți, să-i îndemne pe cei mai săritori (*promptiores*). (Col. 585 A). Să-ți răsune (în urechi) cuvintele celui ce va să moară, iar binecuvîntarea lui să o ducă cu sine sufletul cînd iese din trup. Salvează-l chiar și pe cel care se duce spre moarte și care ar fi murit dacă nu ai fi intervenit tu, ca să zici : «Binecuvîntarea muribundului să vină peste mine».

Capitolul IX

38. Cine se va mai îndoi de folosul morții, cînd ea potolește și doboară neliniștea, lucrul de rușine, ceea ce ne este vrăjmaș, violența, dezlănțuirea și ceea ce ațîță la tot felul de păcate, și ca o încuietorie de fier se închide groapa mormîntului, dispăre turbarea celui lipsit de viață, iar alcătuirea (Col. 585 B) moartă a măruntaielor se risipește în țărînă. Însă ceea ce este propriu (caracteristic) virtuților, prieten cu disciplina, doritor de slavă, următor al binelui, supus lui Dumnezeu, zboară către sublim. Și să rămînă cu acel Bine curat, veșnic și nemuritor, și să se alipească de El. Să fie cu Acela cu care se înrudește așa încît s-a zis : «Căci al lui neam și sintem» (Fapte 17,28). Ci nu rezultă că sufletul moare dimpreună cu trupul, deoarece el nu este din trup. Însăși Scriptura ne învață, în multe chipuri, că sufletul nu este din trup. Fiindcă și Adam a primit de la Domnul Dumnezeu nostru (*a Domino Deo nostro*)⁴⁰ suflarea de viață (*spiritum vitae*), și s-a făcut om, ființă vie (Fac. 2, 7). Iar David a zis : «Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut ție bine» (Ps. 114, 7). Ia seama, (Col. 585 C) dar, în ce fel i-a făcut bine : «Că a scăpat — zice — picioarele mele de la cădere» (Ps. 114, 8). Vezi că se bucură de acest remediu al morții, pentru că s-a făcut capăt greșelii, pentru că moare vina și nu firea.

39. După aceea, ca dezlegat și liber, zice : «Bine voi plăcea Domnului în pămîntul celor vii» (Ps. 114, 9). Acela este ținutul celor vii. Iarăși, zice că acea odihnă a sufletelor este tărîmul celor vii (Ps. 26, 19), unde nu pătrund păcatele, unde trăiește strălucirea (gloria) virtuților. Însă ținutul de aici este plin de morți, fiindcă este plin de păcate (*delictorum plena*) ; ci drept s-a zis : «Lasă morții să-și îngroape morții lor» (Mat.

40. Se observă clar evoluția formei latine a numelui lui Dumnezeu de la *Deus* la *Dominus Deus*, de unde a dat în limba română sintagma *Dumnezeu*. Vocala «o» din rădăcina primului cuvînt intrat în combinație s-a transformat în «u», vocala «i» a dispărut complet, iar «us» s-a redus. În al doilea cuvînt, «*Deus*», dentala «d» s-a transformat în «z», iar «s» a dispărut la fel ca în toate nominativele ulterioare în care formele vorbirii populare mai rețin în limba română un «u» scurt dar îl pierd pe «s» : «băifătu», «cocosu», «lămn» etc.

8, 22). Iar mai sus a zis la fel : «*Sufletul lui întru bunătăți se va sălășlui și seminția lui va moșteni pământul*» (Ps. 24, 14), adică sufletul temător de Dumnezeu întru cele bune va sălășlui, ca totdeauna să fie în ele și potrivit lor, (Col. 585 D). Lucru pe care îl poate dobîndi și cine se află în trup, că dacă o să se teamă de Dumnezeu, o să locuiască întru cele bune și o să fie întru cele cerești, și își va ține (poseda) trupul său, și îl va stăpîni ca pe unul ce i s-a dat spre slujire (*in servitutum redacto*), ca să dobindească moștenirea slavei și a făgăduințelor cerești.

40. Fapt pentru care și noi (Col. 586 A), dacă vrem ca după moartea trupului să fim întru cele bune, să ne păzim ca să nu se lipească sufletul nostru de acest trup, nici să se amestece cu el, nici să se fixeze de el, ca nu cumva să fie tras de trup și, ca pe cel beat, să-l clatine și să-l poarte de colo, colo ; nici să se încreadă lui și desfătărilor lui ca să se dea pe mîna simțurilor. Căci ochiul trupului este greșeală și înșelăciune, că se înșeală vederea ; urechile lui sînt dezamăgire, căci și auzul este prost ; încă și gustul lui este decepție. Că nu s-a zis în zadar : «*Ochii tăi să privească drept*» (Pilde 4,25). Și : «*Limba ta să nu grăiască vicleșug*» (Ps. 33, 12). Lucru care nu s-ar fi spus, dacă nu s-ar fi greșit adeseori. Ai văzut curtezana, te-a captivat fața ei și ai socotit-o chip frumos. Ochii ți-au greșit, au văzut lucruri înșelătoare (vicleșug), ți-au vestit cu totul altceva. Căci dacă ei s-ar fi uitat cu adevărat, ar fi văzut simțirea strîmbată a curtezei, (Col. 586 B) obrăznicia ei înfiorătoare, nerușinarea ei necuviincioasă, poftele ei lîncede, cloaca ei rău-mirositoare, rănilile sufletului, cicatricile conștiinței. Că zice : «*Cine se va uita la femeie pofțind-o*» (Mat. 5, 28). Vezi că a umblat după această minciună cine n-a căutat adevărul ci adulterul ? A căutat să se uite ca să poftească, nu ca să cunoască adevărul. Că și ochiul rătăcește acolo unde simțirea dă greș. Și simțirea este înșelăciune (*deceptio*), înșelare este și văzul. De aceea îți zice : «*Să nu fii prins cu ochii tăi*» (Pilde 6, 25), adică să nu fii prins cu inima ta. «*Că femeia prinde (în cursă) sufletele de mult preț ale bărbaților*» (Pilde 6, 26). Înșelăciune este auzul. Într-adevăr, cu multă mîngîiere a cuvîntului a sedus adeseori femeia desfrînată inima tînărului, a înșelat-o și și-a bătut joc de ea (Pilde 7, 21). (Col. 586 C).

41. Așadar să nu dăm crezare curselor și plaselor care ne înșeală și își bat joc de noi, căci se ispitesc inimile, se potîcnesc gîndurile ; iar ele se potîcnesc cu vederea, cu auzul, cu simțul tactil, cu gustul. Să nu urmăm pe cele seducătoare și ademenitoare, ci să urmăm binele (*illud quod bonum est*), să ne atașăm lui, să-l imităm. Prezența binelui, împărțirea lui să ne facă mai buni, să înfrumusețeze comportările noastre, însoțirea lui să ne modeleze. Căci cine se alipește de bine, dobîndește de acolo ceea ce este bun. Că scris este : «*Cu cel sfînt, sfînt vei fi ; cu cel ales, ales vei fi ; cu cel pervers, pervers vei fi*» (Ps. 17, 26—27). Prin sîrguință, dar, și prin imitare se formează o oarecare imagine a asemănării. De aceea a și adăugat : «*Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne*» (Ps. 17, 32). Iar cine (Col. 586 D) se apropie de lumină, se luminează mai degrabă și cu atît mai mult va străluci în el splendoarea luminii veșnice, de aproape. Deci sufletul care se atașează de Dumnezeu cel bun, nevăzut și nemuritor, fuge de cele trupești și părăsește cele pămîntești și muritoare și se face asemănător aceluia pe care-L dorește — cu care

trăiește și se hrănește ⁴¹. Iar fiindcă tinde spre ce este nemuritor, el însuși nu este muritor. (Col. 587 A). Sufletul care păcătuiește, moare. Nu pentru că ar exista vreo descompunere a lui, ci pe drept cuvânt moare față de Dumnezeu fiindcă trăiește pentru păcat. Așadar, sufletul care nu păcătuiește, nu moare, fiindcă rămîne în propria ființă (*substantia*), rămîne în virtute și în slavă.

42. Cum ar putea să piară însă firea (*substantia*) lui, cînd sufletul este într-adevăr acela care infuzează viața? Și cui i se dă suflet, i se dă viață; de la cine pleacă sufletul, pleacă și viața. Așadar, sufletul este viață. Cum poate dar primi moarte, cînd îi este opusă? Că după cum zăpada nu primește căldura — că altfel îndată se topește —, și lumina nu primește întunericul că îndată îl alungă (fiindcă infuzîndu-se lumină, groaza de întuneric dispăre, la fel cum duritatea zăpezii se pierde cînd este apropiată de foc), tot așa și sufletul care creează viața, nu primește moartea și nu moare. Sufletul însă nu primește moartea; deci sufletul nu moare (587 B).

Capitolul X

43. Dispunem de un argument, dar acesta este omenesc. Dar există și unul dumnezeiesc, fiindcă Domnul a zis: «Putere am ca să-Mi pun sufletul Meu; și putere am iarăși ca să-l iau» (Ioan 10, 18). Vezi, așadar, că nu moare cu trupul ceea ce se pune, și se ia, și se încredințează (*commendatur*) în mîinile lui Dumnezeu Tatăl. Dar poate vei zice că este deosebit (*speciale*) ceea ce aparține lui Hristos și că deși El a luat asupra-Și cele ce aparțin omului (firea umană în întregime, n.t.), totuși S-ar referi la altceva cînd afirmă aceasta. Ca să nu pierdem timpul, (587 C) ascultă-L cum zice: «Ce știi, oare nu se va cere înapoi de la tine sufletul tău în noaptea aceasta?» (Luca 12, 20). Nu cumva a zis: O să moară în tine sufletul tău? Nu, ci se va cere înapoi de la tine (*repositur a te*). Ceea ce s-a dat, se cere înapoi (*repositur*), sau îl vor cere înapoi de la tine (*vel repetur a te*). Căci sufletul se cere înapoi, nu se nimicește (*non interimitur*). Ceea ce se cere înapoi, rămîne; ceea ce se nimicește, nu rămîne. Căci cum se nimicește, cînd înțelepciunea lui Dumnezeu a zis că nu trebuie să ne temem de cel ce poate să ucidă trupul, dar nu poate să omoare sufletul? (Matei 10, 28). Despre suflet zice profetul: «Sufletul meu în mîinile Tale este pururea» (Ps. 118, 109). Zice pururea, nu o vreme (*in tempore*).

44. Iar tu încredințează-ți sufletul tău în mîinile Domnului. Nu numai cînd pleacă din trup, ci chiar cînd se află în trup este în mîinile Domnului, fiindcă nu-l vezi de unde vine și nici încotro se duce. Însă el este în tine și este și împreună cu Dumnezeu. (Col. 587 D). În fine, fîi pui în mîna Domnului inima și ea este condusă și călăuzită de către

41. În Hristos trăim, în El existăm cu adevărat din punct de vedere religios. Cu El ne hrănim în vederea stingerii scopului final al călătoriei noastre prin viața pămintescă. Îl primim întreg în Sfînta Euharistie, iar El ne păstrează nouă integritatea sufletului și a trupului, a voinței și a faptei. Regăsim aici tonurile ioaneice și pauline ale teologiei Sfîntului Ambrozio, ale acelei teologii care a făcut din acest Sfînt Părinte al Bisericii un apărător al adevărului creștin dar și un părinte de neînlocuit pentru păstorii săi.

El. Inima se umple de minte, fiindcă mintea aparține îndeosebi sufletului, și este tăria (*virtus*) sufletului. Nu numesc tărie ceea ce se află în mușchi, ci pe aceea care se află în sfaturile bune (*in consiliis*), în stăpînirea de sine (*temperantia*), în evlavie (*pietate*) și în dreptate (*iustitia*). Dacă inima omului se află în mîna Domnului, (588 A) cu mult mai mult se află sufletul. Dacă sufletul se află în mîinile lui Dumnezeu, într-adevăr sufletul nostru nu se închide în mormînt odată cu trupul, nici nu-l cuprinde rugul (*nec busto tenetur*), ci se bucură de odihnă sfîntă (*sed quiete pia fungitur*). De aceea, în zadar își zidesc oamenii morminte costisitoare, ca și cum acestea ar fi receptacule ale sufletului, nu doar ale trupului.

45. Scriptura dovedește însă cu multe mărturii că lăcașurile sufletelor sînt cerești. Așa citim și în cartea lui Esdra : «Căci cînd va veni ziua judecării, pămîntul va restitui trupurile celor răposați, iar pulberea le va da înapoi pe cele ce odihnesc în movile (*tumulis*), rămășițele morților. Iar lăcașurile (*habitacula*) vor da înapoi sufletele încredințate lor, și se va arăta Cel Prea Înalt pe tronul de judecată» (4 Esdra 7, 32—33). Acestea sînt lăcașurile despre care zice Domnul, că multe sînt lăcașurile la Tatăl Său, pe care, (Col. 588 B) mergînd El la Tatăl, le va găti ucenicilor (Ioan 14, 2). M-am folosit însă de scrierile lui Esdra ca să cunoască neamurile că cele ce sînt admirate în cărțile filosofice (*in Philisophiae libris*), sînt preluate din scrierile noastre. Ba chiar că au amestecat în ele lucrări de prisos și nefolositoare, încît au zis că sufletele oamenilor și ale animalelor sînt, deopotrivă, comune și că răsplata cea mai mare pentru suflete este dacă sufletele marilor filosofi ar transmîgra (*demigrarent*) în maimuțe sau în larve (*lucinia*). Astfel încît cei care s-au temut prin cuvînt în fața neamului omenesc, să se delecteze după aceea cu dulceața mierei și cu suavitatea cîntării. Ar fi fost de ajuns pentru ei să spună că sufletele eliberate de corp caută un loc nevăzut, αἰδη, loc pe care îl numim pe latinește «infern» (*quem locum Latinae infernum dicimus*).

46. În fine, și Scriptura a numit acele locașuri ale sufletelor «cămări» (588 C) (4 Esdra 7, 32). Ele punînd capăt tînguirii omenesti prin faptul că dreptii care au răposat mai înainte se văd lipsiți de răsplată pînă la ziua judecării, adică pe durata cea mai mare a timpului, minunat s-a zis că ziua aceea a judecării este asemenea încununării (*coronae esse similem*), cînd, «așa cum nu este întîrziere pentru nou-născuți, tot așa nu este grabă pentru cei dinainte» (4 Esdra 5, 42). Că ziua încununării este așteptată de către toți, pentru ca în acea zi învinșii să roșească (de rușine, n.t.), iar învingătorii să primească laurii victoriei (*palmas adipiscantur victoriae*). Nici n-a ascuns faptul că par mai viguroși cei dinainte născuți și mai neputincioși cei născuți ulterior. Fiindcă a asemănat pîntecelui femeiesc nașterea eonului acestuia (4 Esdra 5, 53), că sînt mai viguroși cei născuți la tinerețe (Col. 588 D) și mai slabi (*infirmitores*) cei născuți la vremea bătrîneții. S-a uzat eonul acesta prin mulțimea nașterilor ca și mitra născătoarei și, ca o făptură ce îmbătrînește, stejarul tinereții sale, pierzîndu-și tonusul puterilor sale, se înclină.

47. Așadar, în timp ce se așteaptă plinirea vremii, sufletele așteaptă răsplata cuvenită (*remunerationem debitam*). (Col. 589 A). Pe unele le așteaptă pedeapsa, pe altele slava. Și totuși, între timp, nici acelea nu sînt fără de ocară, nici acestea fără de rod. Căci cele dintii văzînd că celor ce au slujit legea lui Dumnezeu le este rezervată răsplata slavei, că îngerii le păstrează lăcașurile, iar că lor le sînt sortite chinurile pentru prefăcătorie și nesupunere, rușinea și deconcertarea, privind spre slava Celui Prea Înalt, să le fie rușine să vină în fața Aceluia pe ale Cărui porunci le-au bravat. Căci precum a fost trădarea (*praevaricatio*) lui Adam, așa a fost și rușinea lui. Căci după cum Adam a căzut prin călcarea poruncilor cerești, s-a ascuns de rușinea alunecării (*prolapsionis*) și nu a îndrăznit să înfrunte strălucirea prezenței dumnezeiești din temerea conștiinței păcătoase, la fel și sufletele păcătoșilor nu vor răbda strălucirea luminii Sale scînteietoare, prin mărturia căreia își vor aminti că s-au rătăcit.

Capitolul XI (col. 589 B)

48. Iar fericirea (*laetitia*) sufletelor drepte se va acorda potrivit anumitor criterii (4 Esdra 7, 49 și 55). Întii pentru că au biruit poftele trupului (*vicerint carnem*), și n-au cedat ademenelilor ei. Apoi pentru că au dobîndit siguranță ca urmare a hărniciei și a nevinovăției lor, că nu s-au implicat în diverse greșeli și neorînduiele, ca sufletele necredincioșilor, încît să se chinuie de amintirea propriilor vicii sau să fie hărțuiți de fierbințelile grijilor. În al treilea rînd că, mînuite, se vor sprijini de mărturia legii dumnezeiești, ca să nu se teamă la judecata din urmă de nesiguranța faptelor proprii. (Col. 589 C). În al patrulea rînd, pentru că încep să-și înțeleagă propria odihnă și să zărească slava viitoare. Iar îndulcindu-se de această mîngiere, să se odihnească în mare liniște în lăcașurile lor, străjuite de prezența îngerilor. În al cincilea rînd se găsește dulceața exaltării abundente, că din această închisoare a trupului stricăcios au ajuns la lumină și la libertate și că iau în stăpînire moștenirea făgăduită. Însă există și o treaptă (*ordo*) a liniștii, fiindcă există și una a învierii: «Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia. Dar fiecare la rîndul cetei sale; Hristos începătură, apoi cei ai lui Hristos, cîți au crezut în venirea Lui, iar apoi va fi sfîrșitul» (1 Cor. 15, 22—24). Căci va fi o rînduire deosebită a strălucirii (*claritatis*) și a slavei, după cum (Col. 589 D) va fi și o ierarhie a meritelor. Însăși succesiunea treptelor arată ordinea strălucirii (4 Esdra 7, 49—55). (col. 590 A). Apoi se va arăta, în cea de a șasea treaptă acestora, că fața lor începe să strălucească asemenea soarelui și că egalează luminile stelelor, așa încît scînteierea lor să nu mai poată simți stricăciunea. Iar a șaptea treaptă va fi aceasta, că tresaltă de încredere, că se încred fără nici o zăbavă și se bucură fără nici un fel de cutremurare, grăbindu-se să vadă fața Aceluia căruia i-au adresat ascultarea slujirii sînguinoase. Pentru care motiv amintindu-și de conștiința curată, primesc răsplata slăvită a puținei strădăanii, pe care începînd a o primi, au cunoscut că nevrednice sînt patimile vremii de aici, prin care se dobîndește o atît de mare slavă a răsplătirii

veșnice. Această treaptă este a sufletelor dreptilor (4 Esdra 9, 7 și 10), pe care nu s-a îndoit a-i numi nemuritori în treapta cincea, cea treaptă în care încep a primi loc cei fericiți și nemuritori (col. 590 B). Aceasta — zice — este odihna sufletelor în cele șapte trepte, și cea dintii gustare a slavei viitoare, mai înainte ca să se înfrupte din răsplata liniștitei sălășluiri în lăcașurile lor. Fapt pentru care a zis profetul către inger : «Așadar se va da timp sufletelor, după ce se vor despărți de trupuri, ca să vadă pe acelea pe care le-ai descris» (4 Esdra 9, 23—28). Și a zis ingerul : Șapte zile vor fi slobode, ca să vadă, în șapte zile, cele spuse mai înainte, iar după aceea se vor aduna în lăcașurile lor. Pentru aceea s-au spus acestea, mai deplin despre treptele dreptilor decât despre suferințele păcătoșilor : fiindcă este mai bine să cunoaștem cum se vor mîntui cei nevinovați (*innocentes*), decât cum se vor chinui cei răi (*flagitiosi*).

49. Așadar, pentru că dreptii au parte de această răsplătare (Col. 590 C) (Cf. Fer. Aug. lib. IV *Contra duas epist. pelag.*, c. 11), ca să vadă fața lui Dumnezeu și Lumina aceea care luminează pe toți, de aici înainte să purtăm o astfel de grijă încît sufletul nostru să se apropie de Dumnezeu ; să se apropie rugăciunea, să se lipească de El dorirea noastră, ca să nu ne despărțim de El. Și șezînd aici, meditînd, citînd, rugîndu-ne, să ne unim cu Dumnezeu, sînt-L cunoaștem pe cît putem. Că în parte știm ceva aici, anume că aici sînt cele nedesăvîrșite iar dincolo sînt toate cele desăvîrșite : că aici sînt micuții, dincolo sînt voinicii. «Căci vedem acum — zice — ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față» (1 Cor. 13, 12). Atunci, descoperindu-se pe față slava lui Dumnezeu, se va lăsa să fie privită ; aceea slavă pe care acum sufletele învăluite în mădulele îndesate ale trupului și întunecate de murdăriile și viiturile (*maculis et colluvionibus*) cărnii acesteia (col. 590 D), nu pot să vadă curat. «Căci — zice — cine va vedea (col. 591 A) fața Mea și va trăi?» (Ieșirea 33, 20). Adevărat. Căci dacă ochii noștri nu pot să rabde razele soarelui, și dacă cineva, vreme mai îndelungată, s-a uitat țintă la soare, s-a întimplat să și orbească. Dacă făptura nu poate să privească la făptură fără vreo vătămare sau păgubire, cum poate să privească fără primjdie fața scînteietoare a Creatorului veșnic, al cărui corp este lipsit de veșminte ? Căci cine se îndroptează în fața lui Dumnezeu, cînd și pruncul de o zi nu poate fi lipsit de păcat și nimeni nu se poate lăuda cu integritatea și înfrinarea inimii sale ?

50. Așadar să nu ne temem să fim luați dintre oameni, să nu ne temem de acel sfîrșit obligatoriu pentru toți, în care Esdra își află răsplata devoțiunii sale, cînd îi zice Domnului : «Că tu vei fi luat dintre oameni și vei locui împreună cu Fiul Meu (col. 591 B), și cu cei asemenea ție» (4 Esdra 14, 9). Căci dacă pentru el era plăcut și onorabil să stea împreună cu semenii lui, cu cît va fi mai demn pentru noi să mergem spre cei mai buni, și să fim împreună cu cei ale căror fapte le admirăm.

51. Cine, dar, este mai întii, Esdra sau Platon ? Căci Pavel a urmat spuselor lui Esdra, nu celor ale lui Platon. Esdra a descoperit, potrivit revelației date lui, că dreptii vor fi împreună cu Hristos, că vor

fi împreună cu sfinții. De aici zice și Socrate că se grăbește către zeii lui, către acei bărbați iluștri. Prin urmare ale noastre sînt cele care se află în scrierile filosofilor. Iar el (Socrate) a scris cele despre care nu avea proprie mărturie: noi avem autoritatea poruncii dumnezeiești. Moise și Ilie s-au arătat dimpreună cu Hristos (Matei 17, 3), Avraam a primit în ospetie pe ceilalți doi (col. 591 C) împreună cu Dumnezeu (Facerea 18, 2); Iacov a văzut taberele lui Dumnezeu (Facerea 22, 2), Daniel, prin descoperirea Sfintului Duh, a declarat că dreptii sînt în cer ca soarele și ca stelele (Dan. 12, 3).

Capitolul XII

52. Așadar, mișcați de acestea, să ne îndreptăm curajos către Răscumpărătorul nostru (*Redemptorem nostrum*) Iisus. Să ne îndreptăm cu curaj către sfatul patriarhilor, cu curaj către părintele nostru Avraam, cînd va veni ziua, să plecăm, să mergem către ceata sfinților (Col. 591 D) și spre adunarea dreptilor. Căci vom merge la părinții noștri, vom merge la învățătorii credinței noastre, (col. 592 A) că chiar dacă ne lipsesc faptele bune, credința le va suplini, ereditatea se va apăra. Vom merge acolo unde Avraam își desface sînul său, ca să-i primească pe săraci, precum l-a primit și pe Lazăr. În acel sîn se odihnesc cei care au răbdat pînă la capăt, în lumea de aici, cele grele și aspre (*gravia atque aspera pertulerunt*).

53. Dar acum, părinte, iară și iară întinde-ți mîinile tale spre a primi pe acest sărac, deschide-ți pieptul tău, lărgește-ți sinurile tale, ca să primești pe cît mai mulți, fiindcă majoritatea au crezut în Domnul. Dar totuși, deși a crescut credința, nedreptatea se înmulțește, dragostea se răcește. Vom merge la aceia care stau la masă în împărăția lui Dumnezeu împreună cu Avraam, cu Isaac și cu Iacob, fiindcă fiind chemați să vină la cină, nu au refuzat. Vom merge într-acolo unde este raiul desfătării, unde Adam căzut între tilhari nu știe să-și mai plîngă rănilile, unde însuși tilharul se bucură de moștenirea împărăției cerurilor (col. 592 B), unde nu sînt nori și nici tunete, nici cutremure, nici vreo furtună de vînturi, nici întuneric, nici seară, nici vara și nici iarna nu-și schimbă anotimpurile. Unde nu va fi nici frig, nici grindină, nici ploaie, nici nu va fi nevoie de soarele acesta, nici de lună, nici de bolta cu stele; ci numai lumina lui Dumnezeu va străluci. Că Domnul va fi lumina tuturor, iar lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, va străluci tuturor. Vom merge acolo unde Domnul Iisus a pregătit slujitorilor lui mai mici (*servulis suis*) lăcașuri, și unde este El, și noi să fim. Că așa a voit El. Că există acele lăcașuri, ascultă-L pe El cînd zice: «În casa Tatălui Meu multe lăcașuri sînt» (Ioan 14, 2). Aceasta îi este voia: «Iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sînt Eu» (Ioan 14,3). (col. 592 C).

54. Dar vei zice că se adresa numai ucenicilor Lui, că numai lor le-a oprit lăcașuri multe. Așadar, pregăte-te atît de mult doar pentru unsprezece ucenici? Și de unde vine aceea că se vor aduna din toate părțile lumii și vor sta la masă în împărăția cerurilor? (Matei 8, 11). De ce să ne îndoim de eficiența voinței dumnezeiești? La Hristos, «a voi»

înseamnă «a face». În fine, a arătat și calea și locul l-a arătat, zicînd : «Iar unde Mă duc Eu, voi știți, și știți și calea» (Ioan 14, 4). Locul este la Tatăl (*apud Patrem*), Calea este Hristos, după cum El Însuși a zis : «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine» (Ioan 14, 6). Să intrăm în această viață, să posedăm adevărul, să urmăm viața. Calea este cea care ne duce pînă la capăt, adevărul este cel care ne întărește, viața e aceea care prin sine se reîntoarce. Și ca să cunoaștem voia cea adevărată (col. 592 D), a adăugat în cele de pe urmă : «Părinte, voiesc ca, unde sînt Eu, să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă (col. 593 A) slava Mea» (Ioan 17, 24). Repetiția de aici este o confirmare, ca aceea : «Avraame, Avraame!» (Fac. 23, 1). Iar altundeva : «Eu sînt, Eu sînt, cel ce jelesc nedreptățile tale» (Isaia 43, 25). Frumos a cerut aici ceea ce a făgăduit mai înainte. Și fiindcă a făgăduit mai dinainte, acum a cerut ; nu a cerut mai întii, ca după aceea să făgăduiască. A făgăduit ca hotărîtor (*arbiter*) al răsplătii, conștient de putere. A cerut de la Tatăl ca un interpret al dragostei. A cerut după aceea, ca să înțelegi iubirea (*evlavia, pietas*). Nu a cerut mai înainte ca după aceea să făgăduiască, pentru ca nu cumva să se vadă că a promis mai degrabă decît a obținut, că ceea ce a făgăduit deja era de față. Nici să nu socotești de prisos că a cerut, cînd îți arată părtășia (*consimțămîntul*) voinței părintești, în care se află semnul unității, iar nu înmulțirea puterii. (col. 593 B).

55. Te urmăm, Doamne Iisuse : ne-ai chemat ca să te urmăm, fiindcă fără Tine nimeni nu urcă. Tu ești Calea, Adevărul, Viața, putința, credința, răsplata. Fiind Tu Cale, primește-ne ! Ca Adevăr, întărește-ne ! Ca Viață, viază-ne ! Arată-ne acel bine al Tău pe care David dorea să-l vadă, locuind în casa Domnului. Și de aceea zicea : «Cine ne va arăta nouă cele bune?» (Ps. 4, 6). Iar în alt loc : «Cred că voi vedea bunătățile Domnului în pămîntul celor vii» (Ps. 26, 19). Că acolo sînt bunătățile, unde este viața veșnică (*vita perpetua*), viața fără vinovăție. Chiar a și zis altundeva : «Umplea-ne-vom de bunătățile casei Tale» (Ps. 64, 5). Lucru pe care de aceea l-a spus adeseori, ca să știi că de aici au preluat filosofii (antici, n.t.) noțiunea de bine (*bonum illud*), pe care au afirmat-o la gradul cel mai înalt. Așadar dezvăluie acel adevărat bine al Tău, binole dumnezeiesc, în care și «trăim, ne mișcăm și sîntem» (Fapte 17, 28) (col. 593 C). Ne mișcăm ca pe o cale, existăm ca în adevăr, trăim ca în viața veșnică (Ioan 14, 6). Arată-ne acel bine fără de asemănare (*quod est simile sui*), mereu nestruciat și neschimbat, prin care sîntem veșnici în recunoașterea a tot binele, după cum a mărturisit vasul alegerii Tale, Pavel, zicînd : «Căci poate pentru aceea a fost despărțit de tine citva timp, ca să fie veșnic al tău» (Filimon 1, 15). Așadar l-a numit slujitor veșnic al lui Dumnezeu, scriind către Filimon, pe a cărui credință constînd din recunoașterea a tot adevărul ce se află în sfinți o cerea să devină și mai clară față de Iisus Hristos. În astfel de bine se află odihna curată (*requies pura*), lumina neapusă, harul neincetat, evlavioasa moștenire a sufletelor și liniștea nesupusă morții, răpită din moarte, unde nu mai sînt lacrimi și nici plîngere. De unde să fie, dar, acolo, plîngere, unde nu este cădere (*lapsus, păcat*) ? Acolo sînt sfinții Tăi (col. 593 D), scăpați de greșeli și griji, de neîn-

telepciune și ignoranță, de frică și de spaimă, de poftă și de viiturile trupești, acolo este pământul celor vii (col. 594 A). Și ca să dăm tărie (autoritate) acestei afirmații, a zis profetul despre acest bine: *Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut ție bine; că a scos sufletul meu din moarte, ochii mei din lacrimi și picioarele mele de la cădere. Bine voi plăcea înaintea Domnului, în pământul celor vii*» (Ps. 114, 7—9). A zis «bine voi plăcea» (în viitor, n.t.), iar nu «plac» (placeo) acum. Adică se mîngieie cu timpul viitor. Însă cele viitoare sînt vrăjmașe celor de acum, și cele veșnice (sînt vrăjmașe) celor trecătoare (*temporalibus*). Iar pentru că acolo este pământul (*regio*, ținutul) celor vii, într-adevăr aici este ținutul morților.

56. Oare nu este aici latura morților, unde este umbra morții, unde se află poarta morții, unde este trupul morții? Chiar lui Petru i se dă asigurarea că porțile iadului nu vor birui (Matei 16, 18). Porțile iadului sînt pămîntești. Pentru care a și zis: «Cel ce mă înalți din porțile morții» (Ps. 9, 15) (col. 594 B). Căci după cum sînt porțile dreptății, acelea prin care sfinții dau mărturie lui Dumnezeu, la fel există și porțile păcatelor (*criminum*), prin care necredincioșii (*impii*) L-au negat pe Dumnezeu. Ascultă că latura aceasta este a morților: «Dacă cineva s-a atins de mort, va fi spurcat» (Numeri 19, 11). Dar în fața lui Dumnezeu necurat este tot cel nedrept (*iniquus*). Așadar, dacă cineva s-a mînjit cu nedreptatea, va fi necurat; dacă cineva s-a atins de desfătări, mort este. «*Iar cea care trăiește în desfătări, deși vie, moartă este*». (1 Tim. 5, 6). Necredincioșii însă de vii coboară în iad; deși nouă ni se pare că trăiesc, ei sînt în iad. Dacă cineva primește camătă, face hoție (*rapinam facit*); nu trăiește în viață, după cum spune Iezechiel (Iezech. 33, 18). Însă dacă vreun drept ține poruncile (îndreptările) Domnului ca să le facă, zice, «va trăi în viață și va trăi întru ele» (v. 19). Deci el este în latura celor vii, în ținutul acela (col. 594 C) unde viața nu mai este ascunsă, ci slobodă; unde nu mai este umbră, ci slavă. Aici nici chiar Pavel nu trăia în slavă. Ba chiar gema în trupul morții. Ascultă-l cum zice: «Acum viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu. Iar cînd Hristos, Care este viața noastră, se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, vom apărea în slavă» (Col. 3, 3 și 4).

57. Să ne grăbim, așadar, către viață. Dacă se atinge cineva de viață, va trăi. (De viață) s-a atins acea femeie care i-a atins ciucurii hainei Lui și a fost izbăvită din moarte, căreia îi zice: «Credința ta te-a mîntuit, mergi în pace» (Luca 18, 42). Căci dacă cine se atinge de mort este necurat, fără îndoială că cine se atinge de Cel viu s-a mîntuit (*salvus est*). Prin urmare, să-L căutăm pe Cel viu. Dar să luăm seama iarăși ca să nu-L căutăm pe Cel viu printre cei morți și să ni se spună și nouă ca și (col. 594 D) femeilor acelora: «Pentru ce căutați pe Cel viu cu cei morți?». «Nu este aici, ci a înviat» (Luca 24, 5). Însuși Domnul a arătat unde vrea să fie căutat, zicînd: «Mergi la frații Mei și le spune: Mă sui la Tatăl Meu (col. 595 A) și la Tatăl vostru și la Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru» (Ioan 20, 17). Așadar acolo să-L căutăm, unde L-a căutat Ioan și L-a găsit. Acela L-a căutat *la început (in principio)* și L-a găsit pe Cel viu la Cel viu (*invenit viventem apud*

viventem), pe Fiul la Tatăl (Ioan 1, 1). Noi să-L căutăm la sfârșitul veacurilor și să-I îmbrățișăm picioarele, să I ne închinăm (*adoremus eum*), ca să ne zică și nouă : «Nu vă temeți» (Matei 28, 5), adică nu vă temeți de păcatele veacului, (col. 596 A) nu vă temeți de nedreptățile lumii, nu vă temeți de valurile patimilor trupești : Eu sint iertarea păcatelor. Nu vă temeți de întuneric : Eu sint lumina. Nu vă temeți de moarte : Eu sint viața. Oricine vine la Mine, nu va vedea moartea în veac fiindcă El este plinătatea Dumnezeirii, și Lui I se cuvine slava, cinstea și dăinuirea (*perpetuitas*) din veci, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin».

Sfântul Ambrozie a fost un scriitor bisericesc de mare talent pentru vremea sa, dar a pus talentul său de scriitor în serviciul scrutării teologice de mare profunzime. Sfirșitul nu-l înspăimintă. Mai mult, dovadă în cele de mai sus că nu momentul morții ca atare este important, ci viața trăită în Hristos-Viața este de cea mai importantă pentru creștinul devotat învățaturii Mintuitorului Hristos, Sfântul Ambrozie găsește echilibrul între viața de pe pământ — ca pregătire pentru viața viitoare — și viața viitoare însăși, ca viață a sfințeniei. Virtutea și sfințenia sint mijloacele pe care el le recomandă creștinului spre a călători către veșnicie, dincolo de acest *transitus* numit de noi «moarte». Trecerea noastră este către Hristos, iar Hristos este garanția învierii noastre, pentru că El a biruit moartea în trupul Său, în mormânt, sub strajă și peceti. La noi este mai simplu, pentru că porțile veșniciei împreună cu Dumnezeu și ale petrecerii împreună cu sfinții sint larg deschise. Prin ele a trecut Hristos, au trecut sfinții Apostoli, au trecut mărturisitorii de Dumnezeu și martirii Bisericii, au trecut pustnicii și cuvioșii, au trecut mironosițele în frunte cu Maica Domnului și cu toate fecioarele și martirele, câte au slujit cu credință Fiului lui Dumnezeu Întrupat. Hristos este la început (*in principio*) dar și la sfârșitul veacurilor (par. 57, col. 595 A). El trebuie văzut așa, ca început și sfârșit al trecerii noastre prin viața pămîntească. Dar e vorba de un început fără de început și de un sfârșit fără sfârșit, pentru că viața noastră vine de la Dumnezeu-Viața și se întoarce, individualizată și bine conturată, spre același nesfârșit Izvor al vieții.

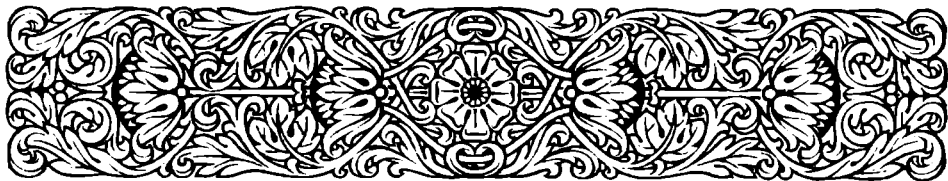
Sufletul nostru este comoara noastră cea mai de preț, după cum arată Sfântul Ambrozie urmînd învățăturile Sfințelor Evanghelii. El este nepieritor — cum a demonstrat-o el. Numai fantasmеle mitologiei de altădată îi puteau îngrozi pe cei slabi în credință, dar acestea erau simple născociri ce depășeau necesarul de înțelegere. Sufletul nu dispare niciodată. El este răspunzător de faptele săvîrșite în trup. Pentru cele rele există pedeapsă, iar pentru cele bune există răsplată. Răsplata este mai ispititoare decît pedeapsa și de aceea oricine — fără prea multă bătaie de cap — își poate da seama încotro să o apuce pe drumul vieții. Direcția ambroziană este aici una singură : viața cu Hristos și cu sfinții, în strălucirea convenită fiecăruia după străduința și stăruința sa.

Este o soluție aparent simplă, dar această aparentă simplitate este adinc înrădăcinată în Evanghelia Mântuitorului Hristos și în Epistolele Pauline, din care Sfântul Ambrozie citează pentru a-și justifica revelațional afirmațiile sale.

Ca arhipăstor de suflete, Sfântul Ambrozie își face o datorie de conștiință în a explora, cu ajutorul cărții a IV-a a lui Esdra care la vremea aceea încă se cita ca autoritate, precum și cu sprijinul a multor citate din alte cărți ale Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament, acele capitole de eshatologie mai greu abordabile. Nu este, desigur, la îndemina oricărui teolog să scrie ca Sfântul Ambrozie — cu acea convingere patristică viguroasă — despre momentul morții și al învierii. El o face însă cu măiestrie dar și cu grijă pentru a scoate mai în evidență pozitivul, eficiența trăirii creștine. Planul dogmatic și cu planul moral se îmbină în chip armonios, într-o sinteză teologică mereu actuală.

Pr. conf. dr. ALEXANDRU I. STAN

ȘTIRI ECUMENICE

PREGĂTIREA SFÎNTULUI ȘI MARELUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE

Comisia interortodoxă pregătitoare a Sinodului panortodox a avut o nouă ședință, la Chambésy (Geneva), între 15 și 23 februarie 1986, sub președinția Mitropolitului Hrisostom al Mirelor — delegat al Patriarhiei Ecumenice — avînd ca secretar pe Mitropolitul Damaschin Papan-dreu (din Elveția), care este și secretarul desemnat pentru lucrările pregătitoare ale Sinodului.

Această a treia ședință avea sarcina de a prezenta participanților o concluzie asupra punctelor de vedere trimise Secretarului de către fiecare Biserică în parte, privind cele patru puncte hotărîte de cea de a doua Conferință panortodoxă preconciliară, și anume :

A. Readaptarea prescripțiilor bisericești privind postul.

B. Relațiile Bisericilor ortodoxe cu întregul lumii creștine.

C. Ortodoxia și Mișcarea ecumenică.

D. Contribuția Bisericilor ortodoxe locale la realizarea idealurilor creștine de pace, libertate, fraternitate și iubire între popoare, cum și la suprimarea discriminării rasiale.

Concluziile discuțiilor, care au avut loc în decursul săptămîinii ce a adunat reprezentanții ortodocși ai tuturor Bisericilor ortodoxe, au fost consemnate și folosite pentru întocmirea unui *Comunicat*. Acest Comunicat a fost trimis tuturor Bisericilor ortodoxe pentru a lua act și a pregăti materialul necesar celei de a treia Conferințe panortodoxe preconciliare, hotărîtă pentru luna noiembrie 1986¹. Textele publicate de Secretariatul pentru pregătirea sfîntului și marelui Sinod au fost traduse și prezentate în broșuri în limba greacă și rusă, iar în limba franceză au apărut atît în broșuri, cît și în revista *Episkepsis* (Nr. 354/1986), în patru capitole care prezintă cele patru puncte importante ale viitorului Sinod.

Fiecare capitol conține indicații scripturistice și patristice, cum și explicația și sensul teologic al problemei respective, așa cum vom vedea mai jos.

1) Materialul privind ședința din Chambésy și conținutul comunicatului sînt prezentate de revista *Episkepsis*, în numerele 351 și 354 din februarie și aprilie 1986, texte din care vom cita în decursul acestei expuneri.

A. Readaptarea prescripțiilor bisericești privind postul

Importanța postului pentru creștin este subliniată prin atestarea lui atît în Vechiul cît și în Noul Testament. Chiar din Vechiul Testament postul apare ca înfrinare a omului, în «marea luptă spirituală împotriva slăbiciunii sale». Mîntuitorul a întărit practica postului, folosindu-l El însuși (Matei 4, 2) și dînd învățături privitoare la modul cum trebuie să se postească (Matei 6, 16—18). Noul Testament și scrierile patristice abundă în explicarea necesității postului și exemplificarea practicării lui de către cei ce urmează pe Hristos (Marcu 1, 6; Fapte 13, 2; 14, 23). Didahia Apostolilor, Irineu și Eusebiu, Clement Alexandrinul, Vasile cel Mare și mulți părinți bisericești descriu folosul postului și precizează că nimeni nu este scutit de post, dar fiecare are propriile sale limite și de aceea, fiecare să-l suporte după puterile lui (Didahia 6, 1—3)².

Postul nu se referă numai la privarea de anumite alimente sau la micșorarea cantității hranei, ci în mod special Părinții ne îndeamnă la alungarea răutății, prin abținerea de la minciună, calomnie, mînie, de la dorinți nesăbuite și de la satisfacerea viciilor. Exemplul viu, dat de Mîntuitorul prin postirea celor patruzeci de zile, ne îndeamnă să aderăm la ascultarea față de Dumnezeu și să întărim puterea noastră de supunere la poruncile Lui, ca să îndepărtăm neascultarea primilor părinți (cf. Grigorie de Nazianz, or. 45)³. Postirea de la toate acestea ne apropie de Hristos și ne ajută să murim și să înviem cu El.

Nu se poate realiza viața spirituală creștină fără a accepta și a îndeplini cerințele acestui dublu post — material și spiritual — ca să învingem puterile răului. Ridicarea credinciosului pe treptele desăvîrșirii este stabilită de Biserica Ortodoxă prin anumite criterii între care postul ocupă un loc important. Ea proclamă cu necesitate respectarea posturilor stabilite și anume : cele săptămînale, de miercuri și vineri și cele anuale, ale Crăciunului, Paștelui, Sfinților Apostoli, Adormirii Maicii Domnului, Înălțării Sfintei Cruci, Ajunului Bobotezei și al Tăierii capului Sfîntului Ioan Botezătorul.

Biserica a stabilit și pogorăminte — datorită principiului economiei — în caz de boală trupească sau necesități imperioase datorite condițiilor impuse de vremuri, aceasta petrecîndu-se sub rînduiala pastorală și grija conducerii bisericești. În aceste cazuri, Biserica învață că cei ce pot, și au cum să postească, să nu judece pe cei care nu postesc, căci Dumnezeu știe inima și puterile fiecăruia.

Se lasă fiecărei Biserici latitudinea să acorde clemență sau să se comporte cu rigurozitate, după practica locului.

B. Relațiile Bisericilor ortodoxe cu întregul lumii creștine

În cadrul acestei teme s-a tratat separat dialogul Bisericilor ortodoxe cu fiecare confesiune creștină, rezumîndu-se următoarele :

1. În *dialogul cu Anglicanii*, Comisia interortodoxă pregătitoare consideră că s-au făcut pași însemnați, redactîndu-se texte comune în

2. *Episkepsis*, nr. 354, p. 3.

3) *Ibidem*, p. 3.

triadologie, în eclezioologie, ca și în ceea ce privește viața, cultul și tradiția Bisericii.

Se face totuși precizarea că, deși anglicanii au recunoscut în 1976 că adausul «filioque» este deplasat, nu l-au suprimat încă din Crezul lor. De asemenea, deși au aderat la Declarația Ortodocșilor, în 1976, contra hirotonirii femeilor, un oarecare număr de Biserici din Comuniunea Anglicană au procedat la astfel de hirotoniri.

Se mai atrage atenția asupra unor ezitări în mărturisirea de credință a anglicanilor, sau a unor «declarații excesive ale unor prelați anglicani». Dar se propune să nu se mai ia în seamă în viitor ceea ce, din prezentarea și descrierea pozițiilor respective, ar pune în evidență mai curînd dezacordul, ci să se sublinieze consensul care ar exista în problemele dogmatice,⁴ iar ceea ce a obținut deja un acord în trecut, să nu se mai pună în discuție.

2. Comisia constată cu satisfacție că *dialogul cu Vechi-catolicii* se apropie de sfîrșit, redactîndu-se pînă în prezent douăzeci și unu de texte privind hristologia, eclezioologia, soteriologia și mariologia și urmînd a se discuta la proxima întîlnire temele referitoare la taine și eshatologie.

Se atrage atenția pentru o justă evaluare a intercomuniunii, practicată de unii Vechi-catolici cu Biserica anglicană și cu cea evanghelică din Germania, față de perspectiva de a se ajunge la deplina comuniune între ortodocși și vechi-catolici.

3. Comisia salută inaugurarea *dialogului cu Bisericile orientale*, care înaintează pe tema hristologică, și exprimă opinia că se vor găsi soluții privind acceptarea sinoadelor V, VI și VII ecumenice, cu implicațiile respective.

4. În *dialogul cu Biserica Romano-Catolică* se consideră că începutul s-a dovedit promițător, prin realizarea unui studiu în comun pe tema «Credință, Taine și Unitatea Bisericii», ca și prin redactarea unui text comun cu tema «Taina Bisericii și Euharistiei în lumina Tainei Sfintei Treimi».

Cu toate acestea, Comisia semnalează existența unor probleme privind tematica, metodologia și altele, care împiedică mersul rapid și eficient al dialogului. De aceea, Comisia propune ca în acest caz să se aleagă ca teme ale dialogului nu numai cele care «unesc», ci și dintre cele care «despart», în special din cele care rezultă din domeniul eclezioologic.

În privința tematicii, Comisia propune : a) redactarea unor proiecte de către fiecare parte, ca bază pentru a fi discutate în subcomisii ; b) o privire critică a ortodocșilor asupra textelor comune deja redactate ; c) prezentarea cîte unui text de fiecare parte și nu a unuia comun și precizarea terminologiei biblice și patristice ; d) acceptarea textelor comune de către Biserici și nu individual.

Se subliniază dificultățile provenind din cele două probleme spinoase pentru ortodocși, și anume, uniatismul și prozelitismul catolic, probleme care vor constitui obiectul apropiatelor discuții, ca priorități eclezioologice.

4) *Ibidem*, p. 5—6.

5. Ecleeziologia stă și la baza *dialogului cu Luteranii*. Comisia exprimă speranța că discuțiile bilaterale se vor rezolva atât pe plan academic cât și pe planul vieții spirituale a comunităților ecleziale, conduse de preoții și episcopii celebranți ai sfințelor taine.

6. *Dialogul cu Reformații* este considerat a evolua în mod pozitiv. Se subliniază necesitatea rezolvării problemei prozelitismului, și în relațiile cu Reformații, și în cele cu Luteranii.

C. Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică

Ortodoxia a participat dintru început la orice inițiativă care tindea la restabilirea unității Bisericii. Participarea actuală pluridimensională a Ortodoxiei la activitatea ecumenică a C.E.B., din care face parte, se datorește spiritului ei de deplină responsabilitate și dorinței ei de înțelegere reciprocă, având convingerea că nu este posibilă coexistența creștină spre mărturia comună a Evangheliei, fără realizarea acestei unități.

Ortodoxia, care participă deplin la Consiliul Ecumenic al Bisericilor prin toate Bisericile locale care au aderat încă din 1968, recunoaște în această organizație structurarea actuală a fraternității creștine. Totuși Biserica Ortodoxă refuză ideea unei «egalități a confesiunilor» și nu poate concepe unitatea Bisericii ca pe o «ajustare interconfesională»⁵.

Bisericile ortodoxe membre în CEB recunosc articolul-bază al Constituției lui, scopul și atribuțiile lui și aderă total la Declarația din Toronto, în care se specifică rolul CEB ca fiind mijlocitorul unor contacte vii între Biserici și stimulatorul unor studii și discuții privind unitatea creștină, fără ca prin aceasta CEB să se considere o «supra-Biserică».

Comisia apreciază eforturile CEB pe plan teologic — ca de pildă realizarea documentului BEM privind Botezul, Euharistia și Ministeriul (preoția) —, cât și eforturile lui privind idealurile de pace în lume, de desființare a discriminărilor de orice fel, de realizare a unor dialoguri interreligioase etc. Se remarcă aportul teologiei ortodoxe în gândirea și activitatea variată a Consiliului Ecumenic.

Totuși, Comisia ține să exprime neliniștea ortodocșilor pentru faptul că se acceptă «continuu și fără discernămint o mulțime de biserici și comunități creștine ca membre în CEB. Această evoluție poate micșora cu timpul «prezența ortodoxă în diferitele organe administrative și consultative ale CEB, ceea ce ar fi în detrimentul unui dialog ecumenic sănătos dus în Consiliu»⁶.

Pe de altă parte, Biserica ortodoxă în ansamblul ei «trebuie să găsească o cale pentru a-și trasa o comună politică ecumenică și un punct de vedere unanim, mai ales în cadrul Comisiei «Credință și Constituție», pentru afirmarea credinței ei, care este cea a Trupului unic al lui Hristos.

5) *Ibidem*, p. 9.

6) *Ibidem*, p. 10.

D. Contribuția Bisericilor ortodoxe locale, la realizarea idealurilor creștine de pace, libertate, fraternitate și dragoste între popoare și la suprimarea discriminărilor rasiale

Comisia pregătitoare a ajuns în această problemă la următoarele concluzii :

1) Noțiunea biblică despre pace nu se confundă cu simpla absență a războiului, ci ea se identifică cu restabilirea bunelor relații între oameni și ale acestora, cu Dumnezeu. De aceea ea consideră ca *fundament al păcii prețuirea omului, și deci reconsiderarea valorii persoanei umane ca atare.*

2) Valoarea libertății omenesti este un dar divin acordat omului și intrinsec naturii lui. Degajarea omului de Creatorul său a favorizat intrarea Răului în lume, în care elementul demoniac este prezent. Biserica ortodoxă atrage atenția asupra raționalismului occidental, care evită să accentueze necesitatea reintrării omului sub totala ascultare față de Dumnezeu și să colaboreze la planul Lui de realizare a unei lumi îndumnezeite.

3) *Pacea este forța capabilă de a îndepărta războiul nuclear.* Ortodoxia se opune oricărei forme de înarmare și cu atât mai mult, condamnă amenințarea nucleară, care ar face insuportabilă viețuirea pe pământ. Un război nuclear ar fi «o crimă împotriva umanității și un păcat de moarte»,⁷ de aceea creștinii și întreaga omenire trebuie să îndepărteze acest pericol.

4) *Misiunea Ortodoxiei în lumea contemporană* este să lupte împotriva forțelor de distrugere a omenirii și alături de realizarea idealurilor de pace, de dreptate socială și a drepturilor omului, Ortodoxia trebuie să readucă în conștiința omenirii ideea de unitate a speciei umane, care a fost creată de Dumnezeu pentru a se dezvolta în libertate și iubire. Ideea de reintegrare în Hristos a întregii omeniri e cuprinsă în învățătura creștină despre readucerea fiecărui exemplar uman în același unic trup, ceea ce conduce la abolirea tuturor discriminărilor și în același timp, la respectarea fiecărei persoane umane, care este chip al unui singur Dumnezeu în Treime.

Evangelhia lui Hristos este evanghelia păcii (Ef. 6, 16), căci Hristos a adus pacea în singele Lui, pe cruce (Col. 1, 20), și a proclamat pacea fiecăruia și tuturor, în comuniunea de iubire, care de la El a devenit idealul creștin și porunca creștină prin care este recunoscut urmașul lui Hristos. «Darul divin al păcii se realizează acolo unde creștinii lucrează pentru credință, pentru dragoste și pentru nădejdea în Hristos Iisus domnul nostru (I Tim. 1, 3) ».

«Vorbind despre pacea lui Hristos ca de adevărata pace, noi înțelegem pacea realizată în Biserică». Dar în același timp «Biserica ortodoxă consideră că este de datoria ei să încurajeze tot ceea ce se pune realmente în serviciul păcii (Rom. 14, 19) și care deschid drumurile fră-

7) *Ibidem*, p. 13.

8) *Ibidem*, p. 13—14.

ției și iubirii reciproce a tuturor fiilor Tatălui unic și a tuturor popoarelor, care constituie o unică familie umană»⁹.

5) Ortodoxia ia atitudine *împotriva discriminărilor* rasiale. Biserica ortodoxă crede că Dumnezeu a creat într-un singur om toate popoarele care locuiesc pe suprafața pământului (Fapte 17, 26). În consecință, ea respinge ideea vreunei inegalități între rasele umane, luptînd pentru abolirea rasismului și a sclaviei, căci în Hristos toți sînt una (Gal. 3, 28).

6) Pentru realizarea *fraternității și solidarității* între popoare, Ortodoxia lucrează permanent prin practica bimilenară a cultului său, același pretutindeni, oferind lumii «elementul esențial al învățăturii sale: idealul comuniunii liturgice și euharistice»¹⁰.

În acest sentiment de fraternitate reală, Ortodoxia atrage atenția întregii Biserici asupra foametei care se prezintă și azi ca un flagel de neînțeles, în lumea modernă, cînd se risipesc atîtea energii și atîtea bunuri în unele părți ale acestei lumi, în timp ce în lumea a treia se mai moare de foame și boli endemice.

Pasivitatea față de o asemenea situație oglindește o lipsă de credință a unei părți a creștinătății. Nu trebuie să se uite poruncile creștine de ajutorare a aproapelui și faptul că, dacă grija pentru hrana noastră personală este o problemă materială, grija pentru hrana aproapelui e o problemă spirituală. De aceea organizarea ajutorării celor săraci și infomețați este o datorie a Bisericii Ortodoxe, iar realizarea în acest sens a Congresului internațional contra foametei — organizat de primatul Greciei — a dus la un bun rezultat în colaborare cu CEB și cu alte organizații internaționale.

Comisia atrage atenția că, «separată de diaconie, credința în Hristos nu are sens». Orice efort de apropiere de Hristos rămîne o teorie fără conținut, dacă ignorăm suferința aproapelui¹¹.

7) *Misiunea profetică a Ortodoxiei: o mărturie a iubirii.*

În lumea actuală, «dincolo și peste slujirea socială, contribuția Bisericii ortodoxe la pace, libertate, la justiție și la frăția între popoare trebuie să fie o mărturie de iubire, și aceasta — independent de situațiile speciale în care trăiește azi fiecare Biserică ortodoxă. Nici o activitate din cele în care Biserica noastră s-a angajat nu poate aduce rodul dorit, dacă ea nu este realizată în duhul iubirii și al mărturiei despre nădejdea care este în noi, nădejde și iubire care constituie marea carență a lumii de azi.

Luptînd contra oricărei intoleranțe și fanatism, noi creștinii trebuie să dăm dovada harului și a darului pe care l-am primit prin Duhul lui Hristos, pentru a-i conduce pe toți la acel pămînt nou și cer nou, promis de Evanghelia creștină.

În cuvîntul inaugural al lucrărilor Comisiei pregătitoare, din 15 februarie 1986¹², Mitropolitul Hrisostom al Mirelor a amintit că prima Conferință panortodoxă preconiliară, ținută în 1976 la Geneva, a ales zece subiecte din lista temelor primei Conferințe panortodoxe, din Rodos

9) *Ibidem*, p. 15.

10) *Ibidem*, p. 16.

11) *Ibidem*, p. 6.

12) *Episkepsis*, nr. 351/1986.

(1961), subiecte din care cea de a doua Conferință preconciliară de la Geneva (1982) a selectat numai aceste patru teme ce fac obiectul Comunicatului rezumat mai sus.

Comisia pregătitoare a sfintului și marelui Sinod panortodox consideră că cea de a treia întâlnire a Conferinței panortodoxe, fixată pentru noiembrie 1986, va formula încheierea asupra căreia Bisericile ortodoxe vor avea de meditat pentru a întâmpina în deplină cunoștință a tematicii marele Sinod a toată Ortodoxia.

PATRIARHUL IGNATIE IV A PREZIDAT ADUNAREA ANTIOHIANĂ DIN EUROPA OCCIDENTALĂ

Prima adunare a clericilor și laicilor Bisericii antiohiene din Apus a avut loc la Paris, în vederea organizării spirituale, administrative și financiare a Vicariatului.

Ignatie IV (Hazim), primatul Bisericii Ortodoxe din Orientul Mijlociu, a sosit la Paris în ziua de 28 februarie 1986 și a prezidat ședințele Adunării la 28 februarie și 1 martie 1986.

Creat în 1980 și însuflit de episcopul Gabriel (Salibi), vicariatul patriarhiei din Antiohia conduce azi 9 comunități parohiale, toate de limbă arabă, aflate în Franța (Paris și Marsilia), Anglia, Elveția și Germania Federală, fiind formate din 35000 credincioși ortodocși, cei mai numeroși fiind sirieni și libanezi (SOP Nr. 107/1986).

CONGRESUL AL VI-LEA AL ORTODOCȘILOR OCCIDENTALI

Din trei în trei ani — începând cu anul 1971 — ortodocșii din Europa occidentală se întâlnesc într-un congres numit Congresul Ortodox al Europei Occidentale. Participanții, câte circa 700 de fiecare dată, reprezintă comunitățile din diferite eparhii : din Franța, din Belgia, din Elveția, din Anglia, din Germania Federală, din Țările de Jos și din alte țări.

Următorul congres este fixat pentru 2—3 mai 1987 și s-a căzut de acord să aibă loc în regiunea Strasburg-ului (SOP Nr. 107/1986).

SĂRBĂTOAREA FERICITULUI AUGUSTIN

Biserica Romano-Catolică sărbătorește convertirea la creștinism a celui ce a fost episcop de Hippo. Se arată rolul pe care l-a avut sfântul Ambrozie în viața Fericitului Augustin, ajutându-l să depășească perioada acestuia de aderare la doctrina maniheistă și angajarea lui la ade-vărata Biserică a lui Hristos. La 25 aprilie 387, Augustin este botezat de Sfântul Ambrozie și devine episcop în 395, succedând apoi lui Valeriu, conducând eparhia Hipponei la moartea sa, în 410.

Se menționează noile traduceri din Scrierile marelui ierarh apusean, parte în «Etudes Augustiniennes» (3 volume în 1986) și rolul său în teologie, (*La Croix*, 3 mai 1986).

UN NOU PATRIARH MARONIT ÎN LIBAN

La 27 aprilie 1986 a fost hirotonit patriarh Mgr. Nasrallah Sfeir al Antiohiei și Orientului. A participat nunțul apostolic Mgr. Luciano Angeloni și reprezentanți ai Bisericilor caldeeană, arméană, catolică și siriană-catolică. În discursul său, noul patriarh maronit a chemat la pace și înțelegere pe locuitorii Libanului.

Mgr. Sfeir a fost sfințit de douăzeci de episcopi, la Notre-Dame din Bkerke (*La Croix*, 29 aprilie 1986).

CHARLES MOELLER A DECEDAT

Fostul secretar al Secretariatului pentru unitatea creștinilor, Mgr. Charles Moeller, a decedat în Bruxelles, la 3 aprilie 1986. Născut la 18 ianuarie 1912, Ch. Moeller a devenit preot în 1937; doctor în teologie al facultății din Louvain, el a ocupat între 1941 și 1954 catedra de literatură la colegiul Sfântul Petru, din Bruxelles, apoi, pînă în 1966, profesor de Teologie fundamentală la Universitatea din Louvain.

A fost expert în Comisia teologică a Conciliului II Vatican, avînd un mare rol în redactarea Constituțiilor *Lumen Gentium* și *Gaudium et Spes* și a altor texte conciliare. La 12 februarie 1966 a fost numit subsecretar în Congregația pentru Doctrina credinței, apoi, Secretar al Secretariatului pentru unitatea creștinilor în 1973, funcție din care s-a retras în 1981 pentru motive de sănătate (*La Documentation catholique*, 18 mai 1986).

COMISIA CĂTOLICĂ PENTRU RELAȚIILE CU IUDAISMUL

Vizita făcută de papa Ioan-Paul II în sinagoga din Roma (1986), nu a fost decît o etapă consecventă a liniei politicii actuale a Vaticanului. Această linie a fost subliniată de suveranul pontif încă din 1982, cînd a vorbit — la 12 martie — delegaților Conferințelor episcopale și altor experți, reuniți la Roma pentru studierea relațiilor între Biserica Romano-catolică și iudaism.

La 17 martie 1986 Vaticanul a anunțat această vizită, despre care p. Duprey, la 17 aprilie al aceluiași an, o subliniază ca fiind asigurată de deosebita deschidere arătată de Rabinul șef din Roma, prof. Elio Toaff (*La Civiltà Cattolica*, 3 mai 1986).

Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștinilor a fost lărgit de conducerea Bisericii Romano-catolice prin includerea unei Comisii Catolice pentru relațiile religioase cu iudaismul, al cărei președinte este Jean card. Willebrands, iar vicepreședinte este pr. P. Duprey.

Revista spaniolă «Dialogo Ecumenico» publică în numărul 69 din 1986, textul dispozițiilor date de Vatican în vederea unei «corecte prezentări a evreilor și a iudaismului în predica și cateheza Bisericii Romano-catolice». În aceste dispoziții — cuprinse în 6 capitole și concluziile necesare — conducerea Bisericii Romano-catolice caută în istorie și în teologie argumente pentru reasezarea evreilor — din trecut și din actualitate — în poziția unor egali mărturisitori cu creștinii, ai

religiei revelate monoteiste. Se consideră că trebuie iubiți evreii, întrucât au fost aleși de Dumnezeu ca să pregătească venirea lui Hristos și pentru că «au păstrat tot ceea ce a fost revelat progresiv și dat în cursul acestei pregătiri, cu toată dificultatea lor de a recunoaște în El pe Mesia».

Textul este semnat de J. card. Willebrands, P. Duprey și Jorge Mejia (secretar).

COMUNIUNEA ANGLICANĂ AMENINȚATĂ DE SCIZIUNE

Gruparea denumită Church Society, una din cele ce au puternice tendințe protestante în lăuntrul anglicanismului, este în total dezacord cu textul elaborat în cadrul Comisiilor mixte anglicano-catolice, privind preoția, mirungerea și euharistia. Într-o publicație apărută în 90.000 exemplare, Church Society acuză lucrările Comisiei internaționale spunând că s-au făcut presiuni de către episcopii diocezani, pentru adoptarea acelor rezoluții. Există amenințarea ca o separare să se producă între cei care urmează hotărârile luate și cei care le resping (*La Croix*, 7 martie 1986).

BUDIȘTII DIN ASIA — DESPRE PACEA LUMII

Asociația Risho Kosei Kay (RKK), compusă din budiștii laici din Asia, este condusă azi de japonezul Nichiko Niwano, fiul lui Nikkyo, singurul necreștin invitat la Conciliul II Vatican, de Papa Paul al VI-lea. Această asociație are astăzi 5,6 milioane de adepți, grupați în cele 234 de centre, dintre care 7 sînt în străinătate. Actualul său președinte, Nichiko Niwano, a primit la 20 martie 1986 titlul de doctor honoris causa în filosofie, datorită activității sale interreligioase.

Asociația RKK activează de peste 20 de ani pentru ajutorarea celor săraci, a handicapaților, a bolnavilor, acordînd multe burse studenților în străinătate. Activitatea pentru pace a acestei asociații este importantă și continuă. Actualul său președinte caută să imprime discipolilor săi sentimentul fraternității cu toate popoarele lumii, afirmînd că pacea înaintează concomitent cu schimbarea tuturor celor care o caută (*La Croix*, 13—14 aprilie 1986).

STATISTICA PRIVIND CREDINCIOȘII REFORMAȚI

Buletinul de informare a protestanților afirmă că actualmente Alianța Reformată Mondială cuprinde peste 47 milioane de credincioși. Avînd sediul la Geneva, A.R.M. a investigat centrele reformate din toate continentele, fără să poată deține cifre privind numărul credincioșilor din unele comunități reformate care nu s-au afiliat Alianței. Din numărul de mai sus, cei mai mulți reformați (17.158.000) se află în Africa; în Europa trăiesc 13.874.000 creștini reformați, în Asia 7.200.000, în America — 6.598.000, iar în Oceania — 2.175.000 (*La Documentation Catholique*, 18 mai 1986).

O NOUĂ CATEDRĂ DE CREȘTINISM ÎN INDIA

După universitatea din Mysore, universitatea Kamaraj din Modurai a inclus în cadrul învățămîntului o catedră de creștinism. Această nouă catedră în statul meridional din Tamil Nadu a fost inaugurată oficial la 19 februarie 1986.

În cadrul ceremoniei inaugurale, vice-rectorul universității **Kamaraj**, profesorul S. Krishnaswami, a afirmat că inițiativa deschiderii acestui for nou de învățămînt răspunde exigențelor de deschidere culturală, într-un moment de mare dezvoltare a științei și a tehnologiei, ușurînd formarea personalului clerical catolic și al altor religii pentru o bună cunoaștere a relațiilor între locuitorii aceluia ținut (*La Documentation Catholique*, 18 mai 1986).

RUGĂCIUNI PENTRU PACE

La 6 aprilie 1986, Papa Ioan-Paul II a declarat că — după consultarea ce a avut loc între diferiți reprezentanți ai Conferințelor episcopale, ai diferitelor confesiuni creștine și ai principalelor religii necreștine — s-a hotărît că întîlnirea proiectată pentru rugăciuni pentru pace va avea loc la Assisi, în ziua de 27 octombrie 1986 (*La Documentation Catholique*, 18 mai 1986).

COMUNITĂȚILE RELIGIOASE ÎN AMERICA LATINĂ

Colonizarea a adus în aceste locuri creștinismul romano-catolic (sec. XVI), pe cînd protestantismul a ajuns mai tîrziu (finele sec. XIX) și se întîlnește azi sub forma Bisericilor de imigrație protestantă (luterani, calviniști, prezbiterieni, anglicani, valdenzi); după 1850 au venit misionari din ramura metodistă, Discipoli ai lui Hristos, episcopalieni, pentecostali. În orașele bine situate protestantismul are caracter european, fără vreun specific local, purtînd nota dominantă a comunității etnice migrante (unguri, danezi, etc.), în special în Brazilia. În Argentina Bisericile nu se disting printr-o activitate susținută, nu se simte o colaborare între confesiuni, ceea ce se constată și în Brazilia, dar metodistii argentinieni fac impresia unei Bisericii mai angajate.

Se poate vorbi de o comunitate de bază latino-americană, care, deși activă ca atare, are mai curînd aspectul unei mari familii, decît a unei comunități religioase; nivelul cultural este extrem de scăzut, iar decalajul economic și social este imens, mai ales în marile aglomerări ca de exemplu în Sao Paulo. Comunitatea de bază ține să fie recunoscută ca atare și să fie legată de instituție. Catolici sau protestanți, latino-americanii par niște mari familii grupate în jurul unui altar sau a predicării cuvîntului.

Celebrările în aceste comunități pun în evidență preponderența laicilor; poporul nu «asistă» la slujbă, ci «participă». Femeile au un rol activ pretutindeni. Cultul oferă laicilor posibilitatea lecturii biblice, a exprimării opiniei personale, a discuțiilor, după care preotul comunității își spune cuvîntul.

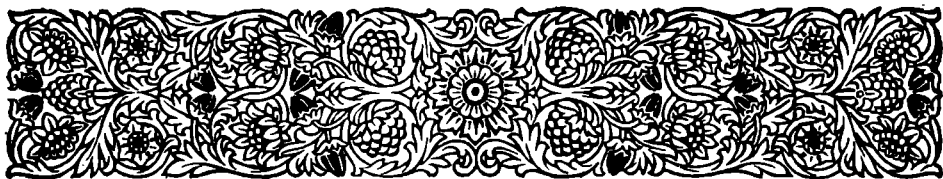
Sărăcia este majoritară. Ea are rolul de a atrage pe credincioși la cunoașterea și înțelegerea Evangheliei, dar în același timp poate determina erori grave de atitudine și interpretări, datorită inculturii membrilor acestor comunități.

Lectura biblică este asigurată atât protestanților cit și catolicilor din aceste regiuni sărace. O exegeză a textelor Scripturii nu se poate asigura de către cei competenți, ea aparține poporului. De aceea, teologia acestor ținuturi, fie că e vorba de Brazilia, de Argentina sau de Peru, nu se transmite în scris și nu e primită din alte continente, ci este o tradiție orală, exprimată prin celebrări, cîntări, dramatizări, poezii, etc.

Cu toată excentricitatea acestui cult — care totuși nu ține doar de aceste locuri — teologia populară latino-americană obligă exegeza științifică să ia act de acest nou context, iar Bisericile Catolică sau Protestante se văd determinate să se confrunte cu interpretarea clasică sau științifică. Este de altfel cazul teologiei eliberării și a practicilor revoluționare din acest continent («Réforme», 12 aprilie 1986).

ANCA MANOLACHE

DOCUMENTARE

Antignosticismul, culpabilitatea și frumusețea demonstrativă într-un text augustinian Antignosticismul sau profesiunea lui «nu știu»

«Trebuie totuși să mărturisesc că nu știu la ce bun au fost create broaștele, muștele, șoarecii și viermii, văd însă că toate sînt, în felul lor, frumoase, deși, din cauza păcatelor noastre, multora ne par respingătoare».

(Aurelian AUGUSTINUS — «De genesi contra Manihaeos»).

Negația, sub semnul căreia debutează textul, trimite polemic la obstinația omnicientă a gnosticilor care considerau găsite răspunsurile la întrebările fundamentale rămase, de obicei, suspendate : sursa ființei, scopul ei, relația creator-creație, răul moral și fizic și mîntuirea lui. «Unde malum et quare ? et unde homo e quomodo ?»¹ sînt întrebări formulate de Tertulian și socotite, de către gnostici, rezolvate. Infatuării acestei absolute posibilități de cunoaștere, Fericitul Augustin îi opune un umil «nu știu la ce bun au fost create», ceea ce nu este decît o echivalare în alți termeni a lui «nu știu care este sensul acestor creațiuni». Iar a recunoaște imposibilitatea pătrunderii integrale a sensului este un act de smerenie în fața creației și un alt mod de abordare a realului decît prin tentativa cunoașterii totale mediate de *gnosă*. Negarea cunoașterii absolute mai revine la Fericitul Augustin și în alte texte întărind ideea polemicii cu gnosticismul. Un fragment din «*Confesiuni*» sună astfel : «Voi începe dar, Doamne, arătîndu-Ți mai întîi că eu nu știu de unde am venit într-această lume (...)»², iar într-un pasaj din «*Soliloquia*» dialogul interior se desfășoară după cum urmează :

«Rațiunea : Tu care vrei să cunoști, știi că ești ?

Fr. Augustin : Știu.

Rațiunea : De unde știi ?

1. Prof. M. P. Seșan, «*Gnosticismul sirian și alexandrin. Alte sisteme. Maniheismul*», în «Istoria Bisericească Universală», vol. I, ed. a II-a, București, 1975, p. 130.

2. Fericitul Augustin, «*Confesiuni*», Cartea I, cap. 7, București, 1851, p. 31.

Fr. Augustin : Nu știu.

Rațiunea : Te simți simplu sau complex ?

Fr. Augustin : Nu știu.

Rațiunea : Știi că ești pus în mișcare ?

Fr. Augustin : Nu știu»³.

«Nu știu de unde...» și «nu știu la ce bun...» sînt negații care vizează două momente esențiale ale cunoașterii : sursa creației (cauzalitatea) și scopul ei, adică finalitatea. Iar «nu știu de unde știu», «nu știu cum sînt», «nu știu dacă sînt în mișcare» scot definitiv creațiunea, în problematica ei fundamentală, din orizontul cunoașterii umane. Și totuși Augustin este un fanatic al cunoașterii, nu un dușman al ei :

«Rațiunea : Dar dacă vei descoperi că viața e așa făcută încît nu vei putea afla nimic mai mult decît știi acum, îți vei opri lacrimile ?

Fr. Augustin : Nu, voi plînge așa de mult că traiul meu nu se va mai putea numi viață.

Rațiunea : Așadar nu ți-e dragă viața de dragul vieții ci de dragul cunoașterii.

Fr. Augustin : Accept această concluzie»⁴.

Dar dacă nu accedem la principiul, ne rămîn ipostazele, lucrurile înființate evoluînd către scopul lor ultim. Noi nu vom cunoaște sensul lor ontologic, intenționalitatea creatorului, dar vom cunoaște sensul lor perceptibil, valoarea lor, pe care, în efortul de ordonare a lumii, le-o dăm. Augustin nu știe «la ce bun au fost create broaștele, muștele» ș.a.m.d. din punctul de vedere al creatorului, dar el le descifrează uman, le integrează în marea simfonie a creației socotindu-le «în felul lor frumoase».

Animalele compromise și cadrul lor simbolic

De ce Fericitul Augustin alege tocmai șoarecii, viermii, broaștele și muștele dintre atîtea animale posibile explică și de ce invocarea frumuseții alături de ele pare paradoxală dacă nu de-a dreptul hilară. Toate ființele amintite sînt căzute încă din timpurile biblice în dizgrație (mai ales în lumea ebraică). Și numărul lor este mult mai mare. Leviticul face o adevărată tipologie a animalelor necurate : «Iată, din vietățile care se tîrăsc pe pămînt, cele pe care le puteți privi ca necurate : cîrțița, șoarecele (s.n.) și șopîrla, după soiurile lor, ariciul, broasca țestoasă, broasca (s.n.), melcul și cameleonul»⁵. Semnificația simbolică a acestor fapte nu este revelatoare, pentru modul în care le invocă Fericitul Augustin, decît dacă o acceptăm unilateral, receptînd exclusiv aspectul ei malign și nesocotindu-le pe cele divergente. Ori malignitatea lor nu este general acceptată. În perimetrul egiptean broasca este benefică fiind asociată fertilității ; zeița mamă Hekit este o zeiță-broască⁶. Definitiv compromisă este în aria ebraică unde este socotită

3. Fericitul Augustin, «*Soliloquia II*», în Jean Bayet, «*Istoria literaturii latine*», București, 1972, p. 769—770.

4. *Ibidem*.

5. Leviticul XI, 29, 30.

6. *Dictionary of Symbols and Imagery, London, 1976*.

fie «necurată» fără nici o altă explicație (așa cum face Leviticul) fie asociată direct Satanei. Din gura fiarei apocaliptice ies «trei duhuri necurate care semănau cu niște broaște» (*Apocalipsa*, 16, 13) care nu sînt decît «trei duhuri de draci» (*idem*, 16, 14). Simbolizează lascivitatea și impuritatea precum și reinnoirea, vitalitatea, dar numai în sfera dizgrațiosului⁷. Viermele este deopotrivă diminutiv pentru șarpe⁸, simbol falic, simbol al destrucției încete și tenace: «ei ne rod piepturile ca niște viermi»⁹. Este simbol al umilinței și nimicniciei; «omul (...) nu este decît un vierme, Fiul omului nu este decît un viermișor» (*Iov*, 25, 6) sau «eu sînt vierme nu om» (*Psalmi*, 22, 6). Alteori viermele exprimă decăderea; «nu te teme de nimic, viermele lui Iacov și rămășiță slabă a lui Israel» (*Isaia*, 41, 14) sau ispășirea în perpetuitate a păcatelor săvîrșite în viață, în Gheena «viermele nu moare și nu se stinge» (*Marcu*, 9, 44, *Isaia*, 66, 24). Șoarecele exprimă, după caz, grațitudinea, vanitatea, umilința, liniștea, sărăcia¹⁰. La antici țipătul șoarecelui strica hărșpiciile¹¹ dar șoarecele alb era de bun augur¹² iar în infern Persefona purta un voal brodat cu șoareci¹³. Pentru profanarea chivotului filistenii sînt loviți cu o invazie de șoareci (*Samuel*, cartea 1). Muștele simbolizează impuritatea, aroganța și sînt în direcță legătură cu dracul, care apare uneori sub formă de muscă¹⁴. Ceilonezii îl numesc pe dracul «achor», ceea ce, în idiom local, înseamnă «dumnezeul muștelor» sau «ucigașul de muște»¹⁵. Belzebut, un alt denominativ pentru dracul, vine de la Baal-Zebub care înseamnă «evreii își întorc ochii de la muște» sau «mai marele muștelor»¹⁶. Musca mai este un element apocaliptic, «în ziua aceea Dumnezeu va șuiera muștele» (*Isaia*, 7, 18) și un simbol al alterării fenomenale; «muștele moarte strică și acresc untdelemnul negustorilor de unsori» (*Ecleziastul*, 10, 1).

Păcatul, moartea, ladul și flințele duplicitare

Dar Fericitul Augustin avertizează că broaștele, viermii, șoarecii și muștele nu sînt urîte în sine, deci nici rele și nici necurate în sine, ci doar par astfel omului din cauza spaimelor sale lăuntrice, a păcatelor sale. Și păcatul introduce ideea de moarte: «de aceea, cum printr-un singur om a intrat păcatul în lume, și prin păcat a intrat moartea, și astfel a trecut asupra tuturor oamenilor din pricină că toți au păcătuit»¹⁷. Și păcatului, prin moarte, i se asociază ideea de iad, de infern: «Moartea nu trebuie socotită rea, scrie Fericitul Augustin, cînd a fost bună viața dinaintea ei, căci nu face moartea rea decît ceea ce urmează după moarte. Și astfel nu trebuie să ne îngrijoreze mult cei care sînt sortiți morții de ce se va întîmpla după moarte, ci de locul unde vor fi

7. *Ibidem*.

8. G. Durand, «Structurile antropologice ale imaginarului», București, 1977, p. 130.

9. «Poemul Hadad», în «Gîndirea leniciană în texte», București, 1979, p. 175

10. *Dictionary...*, sub Mouse, p. 164.

11—15. L'Abbé Migne, «Enciclopédie Théologique», Paris, 1860, tom. 49, sub souris și rat.

16. *Dictionary...*, sub Fly.

17. *Romani*, 5, 12.

siliți să meargă»¹⁸ Și cei păcătoși vor fi siliți să meargă în iad. Iar iadul nu este altceva decât ofensiva continuă a unei faune specifice și o la fel de continuă adversitate a elementelor. Efreim Sirul compune un iad din câteva accente: «Multe feluri de locuri ale muncilor sînt precum în Evanghelie am auzit: că este întunericul cel mai dinafară, arătat este că altul mai dinlăuntru este; Gheena focului, alt loc este; scrișnirea dinților, loc osebit; viermele cel neadormit într-alt loc este. Iezerul de foc în alt loc este (...)»¹⁹. Apocalipsul apocrif al apostolului Pavel²⁰ amintește și el, ca piese de rezistență ale infernului, «viermii cei neadormiți cu cîte două capete»²¹. Aproape că nu e descriere a unui peisaj infernal în care viermele să nu fie ferm instalat și nu întîmplător Gilbert Durand trage semn de egalitate între infern și «viermuală», cu sensul de agitație mărunță, de «discursivitate respingătoare»²². Iar dacă pe lîngă vierme, excluzînd teratologicul care este mai mult un exercițiu de imaginație, introducem *broasca*, *musca* și *șoarecele*, alături de «iezerul de foc», se constituie, în datele sale esențiale, o schemă infernală completă. Și aceasta nu pentru că sînt *necurate* ci pentru că ele au, printre celelalte vietăți, un statut aparte. Deși la o privire fugară par extracțiile biologice ale elementelor primordiale, șoarecele reprezentînd pămîntul, musca aerul, broasca apa etc., la o observație mai atentă o asemenea ipoteză apare cu totul falsă. Nici unul din animalele amintite nu este exponentul tipic al unui element. Dacă ar fi să căutăm exponentul pur, s-ar găsi pentru aer în pasăre, pasărea are sensul înălțimilor, musca nu. Acvaticul pur ar fi peștele pentru care fluidul este vital, iar teluricul absolut este cîrțița pentru care regimul solar este fatal. Un infern construit cu exponentele pure ale elementelor, unele chiar *necurate*, populat deci cu păsări, cîrțițe, pești și, în loc de viermi, de pildă rîme, ar fi rizibil și cel mult parodic. Psihologic și cîrțița și peștele și pasărea și rîma sînt anodine tocmai pentru că au o prea mare puritate existențială. Spre deosebire de ele *șoarecele*, *musca*, *broasca* și *viermele* sînt animale nefixate într-un registru existențial unic. *Broasca* este duplicitate acvatico-terestră, cu faze metamorfotice perfect distincte, ireductibile, iar ca structură corporală este un fel de om-amfibie. Evoluționistul german Schneitz a afirmat descendența omului din broască²³ iar Lavater a evaluat la 24 treptele prin care ar trebui să treacă fizionomic o broască pentru a echivala frumusețea lui Apollo din Belvedere, considerată ca ideală²⁴. *Musca* este un compromis între aer și pămînt, *șoarecele* leagă suprafața pămîntului de subteranele sale iar *viermele* este vehicolul căderii organicului în anorganic. Ca ființă întruchipează mizeria tranziției, efortul oului de expresie minerală în

18. Fericitul Augustin, «*De civitate Dei*», Cartea I, cap. V, București, 1907, p. 41.

19. Sf. Efreim Sirul, «*Sîrșitul lumii și judecata sufletelor*», f.a., tipărită de Ierom. Ghenadie Afloarei de la M-rea Arnota, Vîlcea, p. 31.

20. Elaborat în sec. IV, amintit pentru prima dată în sec. V, de către Fericitul Augustin, într-o omilie din 416. Vezi N. Cartoian, «*Cîrțile populare în literatura română*», București, 1974, vol. I, p. 82—83.

21. N. Drăganu, «*Două manuscrise vechi — Codicele Teodorean și Codicele Marțian*», Socec & C. Sfetea, București, 1914, p. 210.

22. G. Durand, *op. cit.*, p. 87—88.

23—24 Migne, *op. cit.*, tom 48, sub «*grenouille*».

drum spre împlinirea biologică. De aici și din exemplele care urmează se poate trage anticipat concluzia că orice ființă, impură arhitectural sau neîncadrabilă ferm într-un mediu de viață, produce inconfort psihic și instituționalizează suspiciunea. Curiozitatea de a inventaria ființele și fenomenele astfel *dogmatizate* duce la observația că toate sînt ambigue fie fenomenal fie sub raportul esenței. Excepționalul, negativ sau pozitiv, este aproape sinonim dacă nu cu monstruosul cel puțin cu anormalul ca semn al unei investituri icontrrolabile. Hercule și Hristos sînt duali ca natură, ingerii sînt entități sincretice, hibridi pasăre-om (fixat fizionomic la vîrsta primei copilării). Dracul are somatic uman perturbat de diverse atribute animale. La alt nivel oamenii obișnuiți devin suspecti din cauza unor incongruențe accidentale; spînii sînt incomozi pentru că au două vîrste, una cronologică și o alta a expresiei, oamenii născuți cu o vertebră în plus sînt bănuți de disponibilități metamorfotice etc. La fel se întîmplă și în ordinea naturală; fenomenele în puritatea lor sînt indiferente, dar odată alterate ca existență sau tulburate în dinamica lor internă devin *semne*. O stea obișnuită nu comunică nimic în mod special, dar o stea în cădere este un *semn*, iar comuniunea stea-fulger, sub forma cometei, prevestește inevitabilele catastrofe. Rîul de foc sau «iezerul de foc» infernal nu este altceva decît o asemenea comuniune și este terifiant doar ca sincretism, ca diluviu intrat în combustione, altminteri și rîul ca element peisagistic și focul ca fenomen fizic au blîndețea lucrurilor familiare. *Șoarecii, broaștele, muștele, viermii* sînt animale care intră în această categorie de ființe și fenomene, să le zicem «dogmatizate», interesante prin natura lor ambiguă, spre care omul nu poate privi fără o anumită gravitate interogativă.

Frumusețea demonstrativă

Cît privește frumusețea sau lipsa lor de frumusețe, lucrurile par a se lămuri de la sine. Parafrazînd o idee a Sfîntului Ioan Damaschinul se poate afirma că acestea sînt numai în aparență urite, deoarece sînt incomode, dar în realitate sînt frumoase²⁵. Frumoase «în felul lor», precizează Fericitul Augustin. «În felul lor» de a fi ca specii în determinările complexe ale universului și nu frumoase ca exemplare privite pe coordonatele speciei. Nu este vorba nici despre frumusețea «profesională» în limitele căreia intră orice fenomen, indiferent de natura sa, dacă în el, ca manifestare concretă, contemplăm perfecțiunea trăsăturilor specifice ale categoriei reprezentate. Nici despre frumusețea «revelată» nu vorbește Fericitul Augustin, pentru că el o «vede», o deduce subiectiv, și nu i se dezvăluie impersonal. Rămîne de analizat frumusețea ca «semn», ca «aluzie», pe care am numit-o «demonstrativă». În «Poetica» sa Tomaso Campanella face observația că lucrurile nu sînt, în sine, nici frumoase, nici urite, că ele, obiectiv, sînt indiferente. Urițenia sau frumusețea stau în capacitatea lor de a semnifica, de a comunica. Ele pot fi succesiv urite sau frumoase în funcție de situarea celui

25. «Acestea (supărările și necazurile, n.n.) sînt numai în aparență rele, deoarece sînt dureroase dar în realitate sînt bune» (Sfîntul Ioan Damaschinul, «Dogmatica», în col. *Izvoarele Ortodoxiei*, București, 1943, p. 357.

care evaluează. «(...) Augustin, spune Campanella, numește frumoase loviturile și jupuiturile de pe corpul Sfântului Vincentiu, fiindcă arătau răbdarea lui; dar ele erau urâte, din contră, ca semne ale cruzimii tiranului Datianus și a călăilor»²⁶. Privite astfel, animalele Fericitului Augustin sînt frumoase din aceleași cauze din care sînt urâte. Frumusețea lor nu este nici morală, nici a modelajului fizic, ci este una *demonstrativă*; prin instabilitatea lor într-o zonă strict determinată, aceste vietăți de *graniță, interelementare*, dovedesc sintetic unitatea și coerența funciară a lumii. Pămîntul și aerul, pămîntul și apa, pămîntul ca întindere și ca profunzime, organicul și anorganicul se întîlnesc, prin ele, într-un tot perfect articulat. Aceste vietăți fac ca elementele să dialogueze, să comunice discret, erijîndu-se în exponentele vii ale acestei comuniuni, barometre însuflețite ale unor raporturi inextricabile. Orice abuz al unuia dintre elemente, susceptibil de a strica echilibrul întregului, nu este posibil fără a suprima dansul interelementar al acestor animale. Frumusețea lor este frumusețea-argument al Frumuseții Universale.

PAVEL ȘUȘARA

26. B. Croce, «*Estetica*», București, 1971, p. 247, 348.

ÎN APĂRAREA PĂCII

ANUL INTERNAȚIONAL AL PĂCII — 1986

Ultima plenară a Frontului Democrației și Unității socialiste, care s-a ținut la sfârșitul lunii iunie a.c. și apelurile pentru dezarmare și pace, lansate de către Marea Adunare Națională și F.D.U.S. se referă în mod cu totul deosebit la problema păcii, la încetarea experiențelor cu arma nucleară și la apărarea vieții pe pământ.

Aceasta, pentru că nu există la ora actuală o problemă mai importantă decât pacea. Se află oare o chestiune mai vitală pentru țara și pentru poporul nostru, pentru întreaga lume, decât această problemă a păcii planetare? Ne pot preocupa mai direct și mai tulburător alte probleme vitale, decât cele asupra cărora se îndreaptă aceste apeluri ale F.D.U.S. și M.A.N. sub simbolul Anului Internațional al Păcii? — Nu! Este oare vreun alt imperativ al vremii, cel mai înalt ideal al Epocii noastre, decât această problemă inițială de viață? — Nu!

Dacă dăm înapoi filele frământatei istorii a omenirii, găsim că marile scriitor elin de tragedii Sofocle, încrusta în conștiința oamenilor: «*Multe sînt minunate pe lume, dar ca OMUL nu se află o alcătuire mai minunată*». Pe baza acestui principiu marii creatori ai epocilor istorice, au căutat să-l ferească de stricăciune, de necazuri, de catastrofe naturale, dar, mai ales, să-i apere de flagelul războaielor, al măcelurilor pustiitoare, etc., astfel că, de mai multe mii de ani ocrotirea omului constituie o adevărată luptă pentru apărarea Păcii, — iar astăzi «OMUL» se identifică cu pacea și cu viața.

Ținînd seama de puterea de distrugere a bombei nucleare — numai una fiind de 4.000 de ori mai mare decât cea aruncată în Hiroșima —, ținînd seama și de starea de subdezvoltare a mai multor țări, cînd în fiecare minut pier în lume 30 de copii din cauza inaniției, a lipsei de medicamente și alimente și că în același minut bugetul militar reprezintă 1,3 milioane de dolari, țara noastră și întregul nostru popor consideră ca o necesitate urgentă oprirea militarizării pe pământ, pe apă și în cosmos, spațiul să rămînă comun și să fie folosit numai pentru scopuri pașnice, de toate națiunile.

*
* *
*

Pentru a ne putea bucura de rodul muncii noastre avem nevoie de liniște și pace. Noi românii am știut de-a lungul istoriei noastre să prețuim pacea ca pe bunul cel mai de preț, să ne respectăm vecinii, semenii noștri, indiferent de limba în care își exprimă gândurile și sentimentele. Azi încercăm sentimente de înaltă mândrie patriotică și satisfacții, că țara noastră se bucură de un mare prestigiu și popularitate, că promovează, cu consecvență, ideea de coexistență pașnică, colaborare și bună înțelegere cu toate popoarele. Noile întâlniri și vizitele reciproce cu reprezentanții altor țări și popoare, subliniază vocația poporului nostru de iubitor de pace, de înflăcărat și consecvent apărător al ei.

*
* *
*

Mișcări și luări de poziții pentru Pace, de pretutindeni

Organizațiile obștești ale femeilor din S.U.A. sub genericul: «Femeile pentru securitate internațională» — Forumul 1986 — au arătat aspectele actuale ale luptei pentru apărarea păcii, oprirea cursei înarmărilor, dezarmarea și pacea.

«În numele lor, al copiilor și al generațiilor viitoare cerem luarea de măsuri urgente pentru prevenirea războiului, pentru întărirea securității și păcii internaționale».

*
* *
*

Peste 14.000 de locuitori din California au semnat un apel prin care se cere ca regiunea Marnii să fie declarată zonă denuclearizată, hotărâre ce va fi pusă la vot cu prilejul alegerilor din noiembrie ale S.U.A.

*
* *
*

Rasa umană este cea mai periclitată specie de pe planeta noastră. Cronica medicală prezentată de postul de televiziune al O.N.U. cu ocazia creării Organizației «Securitate, pentru o lume mai bună». Printre acțiuni — bazate pe donații publice — se va face un film documentar pentru televiziune, consacrat problemei dezarmării, pentru ca astfel, să determine și alte companii de televiziune să răspundească într-o mai mare măsură, problemele presante cu caracter mondial.

*
* *
*

Peste 4.000 de savanți și cercetători tehnici americani, ocupați în laboratoarele științifice ale armatei și industriei, sînt tot mai preocupați de urmările posibile ale cursei înarmărilor și, în deosebi, legate de celelalte cercetări privind «războiul stelelor». Cu toții au refuzat să participe la realizarea acestor realizări tehnice primejdioase pentru omenire.

*
* * *

Conferința mișcărilor progresiste din țările mediteraneene se va ține la Tunis în luna noiembrie sub deviza : «Pentru Pace, securitate și cooperare în Mediterana».

Organizațiile obștești pentru dezarmare, într-o conferință de presă s-au prezentat pentru lichidarea bazelor nucleare americane din Anglia, pentru încetarea cursei înarmărilor, reducerea și eliminarea pericolului nuclear și edificarea unei lumi fără arme și fără războaie.

*
* * *

Peste 8.000 de personalități vest-germane au dat publicității un document în care se cere să se pună capăt imediat experiențelor nucleare în scopuri militare. Aceasta fiind impusă de faptul că anul 1986 a fost proclamat «Anul Internațional al Păcii».

*
* * *

La Moscova a avut loc «Forumul internațional : Știința, tehnica și pacea», la care au participat oameni de știință din 60 de țări. Obiectul dezbaterilor constituie problemele legate de intensificarea contribuției oamenilor de știință la eforturile pentru prevenirea unui război nuclear.

*
* * *

În cadrul manifestărilor organizate în Japonia pentru comemorarea victimelor bombardamentelor atomice din august 1945, de la Hiroșima, s-a fixat un simpozion cu tema : «În căutarea păcii mondiale». Au fost invitați 4 laureați ai Premiului Nobel. Scopul acestui simpozion este de a arăta întregii lumi — ceea ce a făcut bomba atomică de la Hiroșima — și să atragă atenția asupra primejdiei nucleare, de sute de ori mai distrugătoare.

*
* * *

La Stockholm a avut loc o sesiune cu tema : «Ce ne învață Hiroșima ? Pot înceta experiențele nucleare ?».

Printre participanți : grupuri de elevi ai claselor superioare liceale suedeze care au strigat : «Nu vrem noi Hiroșime. Vrem să trăim în pace». Aceste grupuri au fost premiate cu o excursie în orașul erou, victimă a bombardamentului — Hiroșima.

Hiroșima — 6 august 1945 — 6 august 1986

41 de ani de la marele doliu al istoriei.

La orele 8 și 15 minute s-a deschis ceremonia de doliu în Parcul Păcii de la Hiroșima. Organizată în memoria celor peste 140.000 de

victime de la Hiroșima și Nagasaki. Cele 50.000 de persoane au păstrat un minut de reculegere. Pe placa memorială a monumentului au mai fost trecute 4941 de nume ale celor care au murit în ultimul an, datorită urmărilor atacului atomic.

Cu acest prilej, primarul orașului, — supraviețuitor al bombardamentului, a prezentat o declarație în care arată necesitatea încetării imediate și pentru totdeauna, a experiențelor cu armă nucleară și a invitat pe Conducătorii S.U.A. și U.R.S.S. să se întâlnească pe pământul Hiroșimei, pentru a conveni asupra unor măsuri practice în direcția dezarmării.

La mitingul organizat aici s-a adoptat un Apel în care se spune : «Dorim ca arma nucleară să dispară de pe planeta noastră».

Șomajul — Inamicul public Nr. 1

În cele 21 de țări membre ale Consiliului Europei occidentale numărul total al șomerilor este de 22 milioane, dintre care 40 % sînt tineri sub 25 ani.

În țările vest europene armata șomerilor înglobează circa 12,7 milioane de persoane dintre care, 36,4 % tineri.

În cele 24 state membre ale O.E.D. (Organizație internațională pentru cooperare) numărul tinerilor fără locuri de lucru a ajuns la 19,5 milioane.

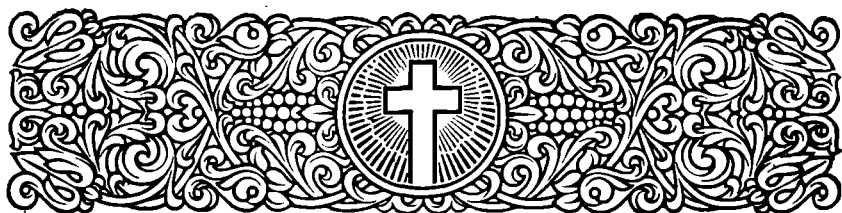

Toate aceste manifestări spicuite din comunicatele presei dovedesc că momentele pe care le trăim constituie o nesiguranță totală pentru viața, civilizația și chiar existența pe pământ.

De aceea, în zilele noastre necesitatea păcii se impune ca o axiomă, fiind necesar ca toate eforturile să fie îndreptate spre salvarea ei. Pentru aceasta Țara noastră și Președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu a propus și elaborat un program de dezarmare, dorind eliminarea tuturor armelor nucleare, lichidarea tuturor armelor de distrugere în masă, mergînd pînă la dezarmarea generală și totală.

Pr. prof. DAVID POPESCU

ȘTIRI DIN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

O NOUĂ SERIE DE CURSURI DE SPECIALIZARE A MUZEOGRAFILOR DE LA UNITĂȚILE BISERICEȘTI DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI ROMÂNE

Și în anul acesta — între 26 mai și 7 iunie 1986 s-au desfășurat la Sănatoriul Preoteșc de la Techirghiol Județul Constanța, o nouă serie de cursuri pentru informarea și specializarea muzeografilor, ghizilor, custozilor de sală, etc., de la bisericile și monumentele istorice și de artă din cuprinsul Patriarhiei Române (în afară de Moldova, care au făcut aparte).

Inițiate de către Arhiepiscopia Bucureștilor, ele s-au deschis în ziua de luni 26 mai, de către Sectorul Cultural al Arhiepiscopiei și în prezența Prea Sfințitului Episcop Lucian Tomitanul, Vicarul Arhiepiscopiei Tomisului și al Dunării de Jos, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh, a P. C. Preot Ilie Georgescu consilier mitropolitan, a P. C. Arhimandrit Chesarie Gheorghescu, Exarhul minăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, a P. C. Preot David Popescu, de la Sectorul cultural-social. Au fost prezenți 103 cursanți de la eparhiile din țară. Programul a început prin oficierea unui Tedeum.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de către P. S. Episcop Vicar, Lucian Tomitanul, care a dezvoltat, în continuare, tema: «*Strădanii pentru pace ale Republicii Socialiste România*».

Subiectul de o actualitate recunoscută a interesat de toți și a constituit, în același timp, și un omagiu adus Patriei noastre, Conducătorului ei, Președintele Republicii, Domnul Nicolae Ceaușescu și întregului nostru popor, pentru eforturile pe care le fac pentru biruința păcii în lume.

În după-amiaza aceleiași zile și, după rezolvarea unor probleme organizatorice, s-a trecut la desfășurarea propriu-zisă a programului.

Au fost invitați de către Arhiepiscopia Bucureștilor un număr de profesori universitari de la Institutele de specialitate, muzee, C.C.E.S., care au susținut referatele respective la orele de curs, după care au ur-

mat orele de seminar, cu completări, prezentări de diapozitive, discuții, pe marginea temei.

Pentru a ilustra cât de interesante au fost aceste teme, vom menționa mai departe numele lor și importanța lor, pentru fiecare.

Astfel, domnul Profesor *Adrian Rădulescu*, directorul Muzeului de Arheologie din Constanța, a prezentat următoarele subiecte: «Dobrogea, străvechi pământ românesc. Dovezi ale locuirii sale permanente de către autohtoni», și «Recente descoperiri paleocreștine în Dobrogea de azi. Dovezi ale măiestriei artistice a strămoșilor noștri».

Domnul Profesor universitar *Constantin Preda* a prezentat următoarele teme: «Cu privire la religia și civilizația getodacilor, în lumina descoperirilor arheologice recente» și «Date arheologice, privind originea dacoromană a românilor și continuitatea lor pe actualul teritoriu».

Domnul Director *Gabriel Stempel* de la Biblioteca Republicii Socialiste Române a vorbit despre: «Antim Ivireanu, personalitate de seamă a culturii și artei românești (280 ani de la moartea sa)», «Preocupări actuale în editarea operelor Mitropolitului Antim Ivireanu» și «Grija C.C.E.S. pentru conservarea și scoaterea în evidență a fondului de mă-suri aparținând patrimoniului național».

Domnul Profesor *Gheorghe Stoian* a prezentat temele: «Tradiție, actualitate și perspective ale politicii externe românești»; «Poziția României în problemele contemporane actuale, problema contradicțiilor» și «Dezarmarea generală, — în primul rând cea nucleară —, asigurarea securității păcii și cooperării în Europa și în lume, problemă esențială a contemporaneității».

Domnul Profesor Arhitect *Gheorghe Curinschi Verona*, în patru prelegeri, a susținut tema: «Aspecte ale arhitecturii elenistice din cadrul culturii bizantine».

Doamna Profesor universitar *Zoe Dumitrescu Bușulenga* a susținut următoarele teme: «Valori ale culturii românești, intrate în circuitul universal» și «Prezențe românești în cultura universală».

Domnul Profesor universitar *Dumitru Almaș* a vorbit despre: «Lupta românilor din Transilvania pentru dreptatea națională» și «Personalitatea lui Mircea cel Mare în context european».

Domnul *Florin Șerbănescu* de la Muzeul de Istorie al R.S.R. a vorbit despre: «Mircea cel Mare, ctitor de Țară românească» și «Valori de artă și cultură românească în colecțiile muzeului de Istorie al R. S. România».

Domnul Asistent *Sorin Vasilescu* de la Institutul de Arhitectură, a vorbit despre: «Monumente de tradiție bizantină pe teritoriul României, interpretate artistic» și «Lupta poporului român pentru libertate, dreptate socială și independență, oglindită în plastica românească».

Domnul *Victor Simion* de la Muzeul de artă din București, a vorbit despre: «Arta românească în timpul lui Mircea cel Mare și ecurile ei pînă în secolul al XVI-lea» și «Valori ale Patrimoniului artistic românesc în colecțiile de artă ale R. S. România», iar ca anexă: «Argintăria românească».

Domnul *Cristian Moiescu* de la C.C.E.S. a vorbit despre preocuparea Statului nostru pentru valorificarea moștenirii artistice și culturale a poporului nostru» și «Monumente de artă restaurate în ultimii ani».

Doamna *Ana Dobjanski*, de la Muzeul de artă din Constanța a vorbit despre : «Probleme practice de conservare și expunere a obiectelor artistice din lemn» și «Valori artistice din Muzeul de artă din Constanța. Pământul dobrogean în viziunea artiștilor români».

Doamna *Ana Dobjanski*, de la Muzeul de artă din Constanța a vorbit despre : «Istoria costumului medieval românesc și modul de conservare a pieselor de costum și textile» și «Probleme de conservare a pieselor din patrimoniul artistic, preocupare permanentă a muzeului de artă a R. S. România».

Domnul *Aurel Moldoveanu*, a vorbit despre «Normative și dispoziții de conservare și păstrare a bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural» (Legea 53/974).

Domnul *Ion Voicu* de la Ministerul de Externe a vorbit despre «Inițiative și acțiuni ale României socialiste, — personal ale Președintelui R.S.R., Domnul Nicolae Ceaușescu — cu privire la soluționarea pașnică și a bunelor oficii, a diferendelor existente în lumea contemporană» și «Anul 1986 — Anul Internațional al Păcii — România țară militantă pentru statornicirea unei păci trainice în lume».

P. C. Preot Consilier *Ilie Georgescu* a vorbit despre : «Situația Bisericii din Țările române în veacul al XIV lea» și «Itinerar turistic — caracter bisericesc, cu prezentarea colecțiilor de artă, pe bază de diapozitive. De asemenea «Politica religioasă a lui Mircea cel Mare».

În general, cele două săptămâni de cursuri susținute cu muzeografii din cadrul Bisericii au constituit o perioadă de revedere a multor cunoștințe, pentru unii, iar pentru alții, mai tineri dintre muzeografi, o informare, utilă, consistentă și edificatoare, prezentată la cel mai înalt nivel didactic și profesional. Ele au generat și în trecut și vor genera și acum noi date și noi hotărâri de conștiință patriotică, de a primi, a privi și a dărui, mai departe, în jurul lor, lumina strălucitoare a bunurilor neprețuite ale neamului nostru, moștenite de la înaintași care reprezintă trecutul, munca și creația unui neam din care facem parte și pe care să le lăsăm cu cinste urmașilor noștri.

Pr. DAVID POPESCU

RESFINȚIREA BISERICII CUVIOASA PARASCHIVA DE LA FIERBINȚI, COM. ȘELARU, JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

În ziua de 27 iulie 1986, sărbătoarea Sfintului Pantelimon, într-un cadru deosebit de festiv s-a săvârșit resfințirea lucrărilor de restaurare interioare și exterioare de la parohia Fierbinți, Com. Șelaru, Județul Dimbovița, cu hramul Cuvioasa Paraschiva.

Răsfoind cronicile acestei Sfinte Biserici aflăm că biserica a fost construită în anul 1866 de satul vechi ce se afla lângă rîul Dîmbovnic. În anul 1869 biserica a fost pictată de pictorul Colonițiu în vremea I. P. S. Miron Cristea, Patriarhul României. În anul 1977, după cutremur, a fost reînnoită cu pictură nouă în ulei de pictorul Nicolae Nicolescu, pe vremea Pr. Nicolae Fierbințeanu. În anul 1986, biserica a fost restaurată din nou prin purtarea de grijă a P. C. Paroh Pr. Marian Coman care cu ajutorul enoriașilor a fost învelită și reparată. În ziua de 27 iulie 1986 un sobor strîns de preoți de la parohiile vecine și anume: Pr. Adrian Constantinescu, Pr. Floru Constantinescu, Pr. Mircea Iustin, P. C. Arhidiacon Vasile Antohi așteptau sosirea P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicar Mitropolitan, delegatul Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Delegatul din partea Protoieriei Găești a fost P. C. Pr. Laurențiu Bărbulescu, secretarul Protoieriei. După obișnuita sfințire a apei, ocolirea bisericii și ungerea cu Sf. și marele Mir s-a continuat cu oficierea Sfintei Liturghii, răspunsurile la strană fiind date de credincioșii din parohie. Predica zilei a fost prezentată de Pr. Mircea Iustin de la parohia Glogoveanu.

După serviciul divin Pr. Laurențiu Bărbulescu, secretarul Protoieriei Găești, salută prezența P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicar Mitropolitan și a preoților invitați arătînd munca și activitatea depusă de P. C. Paroh Pr. Marian Coman și a credincioșilor parohiei Fierbinți.

P. C. Pr. Marian Coman, parohul bisericii, a prezentat o dare de seamă asupra desfășurării lucrărilor mulțumind Sfintei Arhiepiscopii, pentru tot ajutorul acordat.

P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicar Mitropolitan, delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin, aduce binecuvîntarea Prea Fericirii Sale, preoților și credincioșilor, felicitîndu-i pentru munca lor, ca și parohiile ce au ajutat la înfrumusețarea acestei Sfinte Biserici.

Referindu-se la Sfîntul Pantelimon arată că a făcut parte din doc-Diomid, Miochie și Anachit, Talaleu și Trifon, apoi arată adevărata credință pe care a avut-o Sfîntul Pantelimon.

În încheiere P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicar Mitropolitan, felicită pe P. C. Pr. Marian Coman, parohul bisericii, pentru frumoasele realizări. Ceremonia resfințirii a luat sfîrșit cu pomenirea ctitorilor și slujitorilor adormiți întru Domnul.

Pr. MARIAN COMAN

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI

iulie — august 1986

1. Slujbe arhieresti

— La 6 august a.c., praznicul Schimbării la Față a Domnului Iisus Hristos, IPS Arhiepiscop ANTIM al Tomisului și Dunării de Jos a oficiat sfînta liturghie la catedrala arhiepiscopală din Galați.

2. Hirotonii

— La 6 iulie, diaconul Nistor Mihalache a fost hirotonit preot pe seama parohiei Cerțești, protoieria Galați.

— La 27 iulie, candidatul Joghiu Gheorghe a fost hirotonit diacon, iar la 28 iulie preot, pe seama parohiei Furcenii Noi, protoieria Tecuci, județul Galați.

3. Sfințire de biserică

Resfințirea bisericii parohiei Cudalbi IV, jud. Galați.

În ziua de 6 iulie 1986, IPS Arhiepiscop Antim, a oficiat resfințirea bisericii «Sfinții Voievozi» din parohia Cudalbi IV, protoieria Tecuci, păstorită de pr. Crișan Gheorghe.

I.P.S. Sa a fost înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, din care a făcut parte : p. c. preot Eugen Drăgoi-consilier cultural, p. c. pr. Grigore Chivu — protoiereul locului, p.c. pr. Ioan Croitoru — Liești, misiionar protopopesc, pr. Toma Ionică — Cudalbi I, pr. Alupoaiie Marcel — Cudalbi II, pr. Chebac Gheorghe — Cudalbi III, pr. paroh Crișan Gheorghe și diaconii Popa Ștefan și Costică Gheorghe de la catedrala arhiepiscopală Galați.

După resfințirea sfintului locaș, a urmat sfânta liturghie, la care diaconul Nistor Mihalache a fost hirotonit preot pe seama parohiei Cerțești jud. Galați, iar preotului paroh Crișan Gheorghe i s-a acordat rangul de «Sachelar».

Predica zilei a fost rostită de p. c. pr. Ioan Croitoru.

La sfârșitul slujbei, p. c. protopop Grigore Chivu a salutat prezența I. P. S. Arhiepiscop Antim și a menționat parohiile care au șantiere în lucru. Pr. paroh Crișan a prezentat un scurt istoric al satului Cudalbi și al bisericii. În numele credincioșilor a exprimat mulțumiri I.P.S. Sale pentru sprijinul acordat parohiei și pentru mărirea slujbă arhierescă de sfințire.

I.P.S. Arhiepiscop, vădit impresionat de atmosfera plină de evlavie, imprimată pe fețele credincioșilor, a luat cuvîntul, spunînd printre altele :

«Mare este ziua de astăzi pentru credincioșii acestei parohii — a spus I.P.S. Sa. Dar la fel de mare este această zi și pentru noi, Ierarhul locului, cunoscînd frumoasa roadă a ostanelilor voastre și pe destoinicul preot pe care l-am răsplătit cu rangul de sachelar.

La Sfînta Evanghelie s-a citit astăzi despre chemarea Apostolilor. Mîntuitorul pornește în lume alegîndu-și ucenici. Dar odată cu chemarea ucenicilor cheamă la apostolat, la slujire, pe toți care vor continua opera de propovăduire în lume a Evangheliei — preoți și credincioși. Aceștia s-au străduit uneori cu mari jertfe să păstreze credința din generație în generație, așa cum le-a lăsat-o Mîntuitorul Iisus Hristos. O dovadă a continuării peste veacuri a lucrării harice este și hirotonia pe care am săvîrșit-o astăzi asupra tînărului slujitor rînduit preot, ca să păstorească la parohia Cerțești».

În încheiere, a îndemnat pe credincioși de a spori rîvna către Casa Domnului și să-și facă datoria de fii ai Bisericii Ortodoxe și de cetățeni ai Patriei noastre.

Mulțumind tuturor enoriașilor pentru frumoasa lucrare de împodobire a sfântului locaș, i-a binecuvîntat și le-a făcut cele mai bune urări în viață. Enoriașii la rîndul lor au mulțumit și și-au exprimat recunoștința pentru această preafrumoasă zi din viața bisericii lor.

4. Hramuri

Hramul mănăstirii Celic-Dere, județul Tulcea.

La 15 august a.c., sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, I. P. S. Arhiepiscop Antim, a oficiat slujba la mănăstirea Celic Dere, care și-a sărbătorit hramul. Din soborul clericilor au făcut parte : preoții mănăstirii, p. c. protos. Pamfil Dubneac și p. c. protos. Dionisie Nivnea, p. c. protos. Modest Zamfir — starețul mănăstirii Cocoș, p. c. pr. Nicolae Marian Munteanu, secretar eparhial, c. pr. Mihalea Nicolae și c. pr. Ene Nichifor din Tulcea, c. diaconi Gheorghe Costică de la catedrala Galați și c. diacon Nichifor Cristea de la mînăstirea Cocoș.

Predica zilei a fost rostită de p. c. preot Nicolae Marian Munteanu.

La sfîrșitul sfintei liturghii, p. c. stareță a mănăstirii, Iuliana Mocanu, a mulțumit Înalt Prea Sfinției Sale, în numele soborului și al credincioșilor prezenți, pentru înălțătoarea slujbă oficiată cu ocazia hramului sfîntului locaș.

I. P. S. Arhiepiscop Antim, luînd cuvîntul, a spus între altele : «Mare este bucuria noastră a Ierarhului de a mă întîlni din nou cu maicile, surorile și credincioșii care an de an vin să înalțe rugăciuni către Maica Domnului, în acest loc deosebit de reculegere și trăire duhovnicească... Adormirea Maicii Domnului este sărbătoarea fixată în amintirea zilei în care Sfînta Fecioară Maria și-a dat obștescul sfîrșit. Deși pare a fi un moment de întristare, totuși această zi este o sărbătoare de bucurie a Bisericii. Maica Domnului se duce la Fiul ei și Dumnezeu ca rugătoare și mijlocitoare a mîntuirii neamului omenesc. Însuși Dumnezeu a cinstit-o și a ales-o pentru slava numelui Său, iar Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a încredințat-o ca Maica duhovnicească a tuturor prin cuvintele pe care le-a rostit, către Maica Sa și către Sfîntul Ioan Evanghelistul cînd era pe cruce răstignit : «Femeie, iată fiul tău, fiule, iată mama ta !».

I. P. S. Sa a dat și alte îndrumări și învățături pentru împlinirea datoriilor noastre pe care le avem față de Biserica strămoșească și de scumpa noastră patrie.

În încheiere, I. P. S. Sa a împărtășit arhieresti binecuvîntări și a exprimat felicitări p. c. maici starețe, soborului mănăstirii, precum și credincioșilor care erau de față la această sărbătorire a hramului mănăstirii.

Cu prilejul acestei slujbe c. preot Mihalea Nicolae a fost hirotesit iconom stavrofor, iar c. preot Ene Nichifor ca iconom.

4. Vizite canonice și de lucru

— La 6 iulie a.c., I. P. S. Arhiepiscop Antim a făcut vizite de lucru la parohiile Cudalbi I și II din protopopiatul Tecuci, județul Galați, la care se execută lucrări de reparații.

— Între 11—12 iulie I. P. S. Sa a vizitat mănăstirile Cocoș, Celic Dere și metocul Saon, județul Tulcea.

— La 22 august a vizitat căminul preoțesc eparhial de la Eforie Sud, județul Constanța.

— La 24 august a făcut o vizită la Căminul Patriarhiei Române de la Techirghiol.

— La 25 august a vizitat sediul protoieriei Constanța și a avut o consfătuire cu unii preoți din protopopiat în legătură cu reparațiile de biserică.

— La 26 august a vizitat sediul protoieriei Medgidia și a avut o consfătuire cu unii preoți din protopopiat cu privire la reparațiile de biserică. De asemenea, a vizitat șantierul de pictură al bisericii din Medgidia.

— La 27 august, a efectuat o vizită la Cimitirul din Constanța și la casa mortuară a municipiului.

— La 28 august, a vizitat sediul protoieriei Babadag și a avut o consfătuire cu unii preoți din protopopiat, în legătură cu reparațiile de biserică. A vizitat apoi șantierul de pictură de la biserica din Babadag.

5. Consfătuirea misionară cu protoierii și misionarii protopopești din eparhie

La 1 iulie a.c., sub președinția I. P. S. Arhiepiscop Antim a avut loc la Centrul eparhial o consfătuire misionară cu protoierii și misionarii protopopești din eparhie.

În cuvîntul de deschidere a ședinței, I. P. S. Arhiepiscop a arătat că scopul acesteia este de a se face o privire retrospectivă asupra activității misionare desfășurată în eparhie în semestrul I și o privire de ansamblu asupra planului de lucru pentru semestrul II din acest an.

Au fost prezenți P. C. consilieri administrativi de la Centrul eparhial, cei șase protoierii și 23 misionari protopopești.

Potrivit ordinii de zi, P. C. consilier cultural Eugen Drăgoi a prezentat referatul: «Realizări și deficiențe privind activitatea misionară desfășurată în eparhie în semestrul I/1986; constatări și propuneri. P. C. sa face o succintă analiză a activității misionare din eparhie pe primul semestru al anului. Urmează citirea rapoartelor de activitate misionară de la protoierii.

P. C. preot Buruiană Gheorghe este raportor pentru protoieria Galați. Între altele arată că pentru menținerea în credința ortodoxă au fost oficiate slujbe la parohiile misionare cu delegați eparhiali, vecernii misionare, s-au ținut predici. Pe marginea acestui raport au luat parte la discuții: P. C. protoiereu Stanciu Mălăia, preot Nicolae Grosu, preot Davideanu Constantin, preot Filip Mihai.

I. P. S. Arhiepiscop, între alte lămuriri a arătat că Sfîntul Sinod a cerut să se aibă în vedere activitatea Cercului misionar. I. P. S. Sa a dat ca exemplu lucrarea de la parohia Sf. Împărați-Galați, în cadrul vecerniilor misionare.

Preotul Ramfu Vasile a prezentat raportul de activitate de la protoieria Tecuci. Au luat cuvîntul la discuții P. C. protoiereu Chivu Grigorie, P. C. vicar administrativ Ieronim Motoc, P. C. consilier administrativ bisericesc Ioan Teoharie.

Pentru protoieria Constanța a prezentat raportul de activitate misionară preotul Savu Constantin. La discuții au luat cuvîntul: P. C. consilier Stoica Marin, P. C. protoiereu Voicu Nicolae, preotul Averche Simion, preotul Rîmboi Anghel, preotul Ploscaru Gheorghe și P. C. inspector bisericesc Dumitru Găureanu.

Preotul Onofrei Moise a prezentat raportul de activitate al protoieriei Medgidia. Au luat cuvîntul la discuții P. C. protoiereu Teugea Ioan Gheorghe și P. C. consilier economic Constantin Lungu.

Preotul Gavrilă Dumitru a prezentat raportul de activitate misionară de la protoieria Tulcea. Pe marginea celor expuse, au luat cuvîntul P. C. protoiereu Nicolae Ionescu, preotul Jerpălău Gheorghe și P. C. consilier Eugen Drăgoi.

Preotul Controloru Nicolae a prezentat raportul protoieriei Babadag. A luat cuvîntul P. C. protoiereu Mihai Gheorghe.

Î. P. S. Arhiepiscop Antim, a condus discuțiile, a dat lămuriri și soluții la unele probleme și a trasat sarcini pentru activitatea de viitor.

La încheierea lucrărilor, Î. P. S. Sa a subliniat importanța acestei consfătuiri prin contactul direct ce a avut loc între conducerea Centrului eparhial, protoierei și misionarii protopopești, precum și prin problemele discutate și angajamentele de viitor.

Mulțumind pentru participarea la această consfătuire, a făcut tuturor cele mai bune urări de spor în activitatea pastoral-misionară și socială, care ne stă înainte. Cu aceasta ședința a luat sfîrșit.

Arhm. IERONIM MOTOC

